

JULES VERNE

NYOLCSZÁZ MÉRFÖLD

AZ AMAZONASON

FORDÍTOTTA ÉS ÁTDOLGOZTA
BARTÓCZ ILONA

TARTALOM

ELSŐ RÉSZ

- I. AZ ERDEI KAPITÁNY
- II. A TOLVAJ ÉS ÁLDOZATA
- III. A GARRAL CSALÁD
- IV. VÍVÓDÁS
- V. AZ AMAZONAS
- VI. ERDŐIRTÁS
- VII. EGY LIÁN ÚTJÁT KÖVETVE
- VIII. A JANGADA
- IX. JÚNIUS ÖTÖDIKE ESTÉJE
- X. IQUITOSTÓL PEBASIG
- XI. PEBASTÓL A HATÁRIG
- XII. FRAGOSO MUNKÁBAN
- XIII. TORRES
- XIV. TOVÁBB A NAGY FOLYAMON
- XV. EGYRE TOVÁBB
- XVI. EGA
- XVII. TÁMADÁS
- XVIII. ÜNNEPI VACSORA
- XIX. RÉGI TÖRTÉNET
- XX. SZEMTŐL SZEMBEN

MÁSODIK RÉSZ

- I. MANAUS
- II. A DRÁMA ELSŐ PERCEI UTÁN
- III. PILLANTÁS A MÚLTBA
- IV. ERKÖLCSI BIZONYÍTÉKOK
- V. TÁRGYI BIZONYÍTÉKOK
- VI. A VÉGSŐ CSAPÁS
- VII. NAGY ELHATÁROZÁSOK
- VIII. MEGKEZDŐDIK A KUTATÁS
- IX. FOLYTATJÁK A KUTATÁST
- X. EGY ÁGYÚLÖVÉS ÉS A KÖVETKEZMÉNYEI
- XI. A RÉZTOK TARTALMA
- XII. AZ OKMÁNY
- XIII. TOVÁBBI PRÓBÁLKOZÁSOK A
TITKOSÍRÁS MEGFEJTÉSÉRE
- XIV. JARRIQUEZ BÍRÓ KÍSÉRLETEI
- XV. AZ UTOLSÓ PRÓBÁLKOZÁSOK
- XVI. ELHATÁROZÁSOK ÉS REMÉNYSÉGEK
- XVII. AZ UTOLSÓ ÉJSZAKA
- XVIII. FRAGOSO
- XIX. A TIJOCAI BÜNTÉNY
- XX. AZ ALSÓ-AMAZONAS

ELSŐ RÉSZ

I. AZ ERDEI KAPITÁNY

e b g e é u r á q q d c x b d e i y x b q s i d y m c s ü e v k x y a r r n g z u h h l n j o x t s v
k o x l á h r b q y u c g m e x ü c p j v j u r p a x s p d p n h l j a o m o s o d y á é a p v j u
x j p g p x d p q j o é ö z j u s o g v j i e y p g ö e d g q ü z á n s d ö b ö ö y c n o u m l c
b y b k y c o é o y p k c q b ö v c l z j ö y g n j m m é v v n á q i ö h s á k c h ö f ö x ö g ü
á m h y p á u n s v x o z u m x b v j v i o r ö é m l g p k o a s o v é n d d c n o t d o d v p é
c i ö ö j m v q r g z j n d p d l x b v é z c q é ü t ü l z é p i b v r é k s u v j h d -

Egy férfi tartotta a kezében azt az okmányt, amelynek az utolsó bekezdése is ezekből az értelmetlenül sorakozó betűkből állt. Figyelmesen ismét átolvasta, majd kis ideig gondolkodva nézett maga elé.

A papiroson vagy százsornyi, még csak szóalakokra sem bontott betű feketéllett. Alighanem sok-sok évvel ezelőtt íródtak ezek a hieroglifák, a vastag okmánypapírost már megsárgította az idő.

Vajon miféle szabály szerint követték egymást a betűk? Ezt csak az a férfiú tudta volna megmondani, aki kezében tartotta az okmányt. Olyanféle rejtjeles írás volt ez, mint a modern páncélszekrények zárja: ehhez is nehéz, sőt szinte lehetetlenség megtalálni a kulcsot. Végtelenül sok a lehetséges kombinációk száma, egy számológép élete sem volna elég a felsorolásukhoz. Ismerni kell azt a bizonyos „szót”, ha valaki ki akarja nyitni a páncélszekrényt, és ismerni kell a kulcsszámot ahhoz, hogy valaki megfejthesse az efféle titkosírást. És mint a későbbiekben majd látni fogjuk, ennek a titkosírásnak a kulcsát a legkörülményesebb próbálkozások árán is alig-alig tudták megtalálni, pedig igazán életbevágóan fontos volt, hogy megismerhessék az írás tartalmát.

Az okmányt olvasó férfi afféle egyszerű erdei kapitány volt.

Brazíliában ugyanis *capitães do matão*nak, vagyis erdei kapitánynak nevezik azokat a kopókat, akiket a szökött néger rabszolgák elfogásáért fizetnek. Maga az intézmény 1722-ben alakult. A rabszolgaság ellen ekkoriban még csak néhány emberbaráti szív és elme tiltakozott. Több mint egy évszázadnak kellett elteltie ahhoz, hogy a civilizált népek is magukénak vallják, és meg is valósítsák ezeket az emberbaráti eszméket. Pedig az embernek természetes joga, sőt minden joga között a legelső az, hogy szabad legyen, hogy maga rendelkezhesék önszemélye felől, mégis évezredeknek kellett elteltie, mire néhány nemzet megfogalmazta és meghirdette ezt a nemes gondolatot.

1852-ben - történetünk idején Brazíliában még voltak rabszolgák, voltak tehát erdei kapitányok is, hogy vadásszanak rájuk. Bizonyos gazdaságpolitikai okok késleltették az általános rabszolga-felszabadítást, ám a négereknek akkoriban már joguk volt ahhoz, hogy kiváltsák magukat, és gyermekeik már szabadnak születtek. Közelgett az ideje annak, hogy ebben a tízmillió lakost számláló országban - melynek területén elérne Európa háromnegyed része - többé ne akadjon egyetlen rabszolga sem.

Leáldozóban volt tehát az erdei kapitányság intézménye, és a szökött rabszolgák elfogása akkoriban már jóval kevesebbet jövedelmezett. Hosszú-hosszú éveken át, mikor még szépen hozott ez a mesterség, az erdei kapitányok jobbára kalandorokból verődtek össze, hajdani mihaszna rabszolgákból, katonaszökevényekből; történetünk idején azonban már szinte

kizárólag a társadalom söpredékéből. Így tehát valószínű, hogy ez az okmányt olvasgató ember sem volt különb, mint az erdei kapitányok díszes testületének többi tagja.

Torres - mert ez volt a neve - nem volt sem félvér, sem indián, sem néger, mint kollégáinak többsége, braziliai születésű fehér ember volt. Ifjúságában többet tanult, mint amennyire jelen foglalkozásában szüksége lett volna. Voltaképpen nem volt más, mint afféle lecsúszott egzisztencia, amilyen sok akad az Újvilág távoli vidékein, és ha abban a korban, mikor a braziliai törvények még megtiltották, hogy mulattok vagy más félvérek betölthessenek bizonyos állásokat, Torresra ez a tilalom nem származása, hanem személyének méltatlansága miatt vonatkozott volna.

Torres egyébként jelenleg nem tartózkodott Braziliában. Nemrégiben lépte át a határt, és néhány nap óta itt csavargott Peru erdeiben, melyeknek közepén a Felső-Amazonas vize hullámozik.

Torres harminc év körüli, jó kötésű férfi volt, aki ellenállóképességének, vasegészségének köszönhetette, hogy ugyancsak hányt-vetett élete sem hagyott rajta semmi nyomot.

Középtermetű volt, széles vállú, vonásai szabályosak, járása magabiztos, a trópusok izzó napsütésétől cserzett arcát dús fekete szakáll keretezte. Összenőtt szemöldöke alatt vizsla, de szűrös és pimasz tekintetű szem bújt meg. Nyilván akkoriban sem pirult könnyen, mikor még nem volt így lesülve; ha indulatos volt, alighanem inkább megrándult az arca.

Torres roppant egyszerűen volt öltözve, mint az erdőjárók általában. Ruháján látszott, hogy régóta viseli; fején széles karimájú, félrecsapott bőrkalapot viselt; durva gyapjúadrágja vastag csizmaszárba volt betűrve, ez a csizma volt öltözéke legjobb állapotban levő darabja; vállára színehagyott sárgás *punchót*, valami köpönyegfélét borított, mely eltakarta a zekéjét és mellényét is.

Ha Torres erdei kapitány volt is, ezt a mesterséget - legalábbis jelen körülményei között - aligha gyakorolhatta. Ez abból is látszott, hogy nem voltak nála a rabszolgák üldözéséhez szükséges támadó- vagy védelmi fegyverek, mindössze az övében viselt valami fegyverféleséget, ami inkább kardhoz, mint vadászkéshez hasonlított, s amit errefelé *manchettának* neveznek. Ezenkívül volt nála egy *enchada*, mely leginkább kapára emlékeztetett, s melyet a Felső-Amazonas erdeiben, ahol nagyobb vadtól nem kell tartani, a tömegesen itt élő tatuk és aranynyulak vadászatánál használnak.

Mindenesetre ezen a napon, vagyis 1852. május 4-én a kalandor Torres rendkívül elmélyedt a kezében tartott okmány olvasásában, vagy talán már nagyon megszokta a Dél-Amerika erdeiben való csavargást, mert teljesen hidegen hagyta a táj szépsége. Az okmányon kívül semmi sem tudta felkelteni az érdeklődését, sem az üvöltő majmok elnyújtott kiáltása - amelyet Saint Hilaire joggal hasonlított a fára lecsapó fejsze hangjához -, sem a voltaképpen békés, de rendkívül veszélyes mérgű csörgőkígyó gyűrűinek zörgése, sem a világ legcsúnyább hullójének, a szarvasbékának éles hangja.

Torres mit sem hallott e hangokból, mely mintegy az Újvilág erdeinek kórusa volt. Egy gyönyörű fa tövében fekvé eszébe sem jutott megcsodálni ennek a sötét kérgű, tömör *pao ferrónak*, vagyis vafának a magas lombkoronáját; ez a fa oly kemény, mint az érc, melyet a vad bennszülöttek fegyverében vagy szerszámaiban helyettesít. Nem! Gondolataiba mélyen elmerülve, az erdei kapitány csak forgatta a kezében ezt a különös okmányt. A kulccsal, melyet ismert, minden egyes betűnek megadta valódi jelentését; olvasta, összegezte ezeknek a mindenki más számára érthetetlen soroknak az értelmét, és közben rosszindulatúan mosolygott.

Majd csendben suttogni kezdett; suttogását senki sem hallhatta a perui erdő ezen eldugott helyén, és különben sem értette volna meg senki.

- Igen - mondta -, íme, mintegy száz olvashatóan írt sor, ami valakinek a számára, és tudom is, hogy kinek, annyira fontos, hogy nem is sejtheti! Ez a valaki gazdag! És az élete függ ettől az írástól! Az ilyesmiért mindenütt jól fizetnek ám!

Kapzsi tekintete az okmányra tapadt, és tovább dűnnyögött:

- Ha csak egymillió reist számítok ennek az utolsó mondatnak minden egyes szaváért, már az is szép kis summa! Mert sokat ér ám ez a mondat! Benne van az egész írás! Néven nevezi a szereplőket! De ha valaki meg akarja érteni, először is meg kellene számolnia, hány szó van ezen a papiroson, de ha ezzel boldogulna is, még mindig nem találná a szavak értelmét!

Ezután Torres számolni kezdett magában.

- Ötvennyolc szó! - ujjongott. - Vagyis ötvennyolcmillió reis! Ebből már eléldéghet az ember, akár Brazíliában, Amerikában vagy ahol éppen kedve tartja, és még csak az ujját sem kell mozdítania! Hát ha még minden szót így fizetnének! Akkor aztán száz- meg százmillió reist remélhetnék! Az ördögbe is, ha most nem fogom meg a szerencse lábát, akkor én vagyok a hülyék királya!

Torres keze, mintha máris pénzt érezne, görcsösen markolta a képzeletbeli aranyakat.

Gondolatai azonban hirtelen más irányba fordultak.

- Közel vagyok a célhoz! - kiáltotta. - És aligha bánom meg, hogy az Atlanti-óceán partjaitól egészen idáig, a Felső-Amazonas vidékéig jöttem! Mert ez az ember azóta akár el is mehetett volna Amerikából, most messze, a tengeren túl lehetne, akkor aztán hogyan értem volna utol? De itt maradt, és ha fölmászok valamelyik fa tetejére, még meg is láthatom a ház tetejét, ahol a családjával együtt lakik!

Aztán izgatottan hadonászni kezdett a papirossal.

- Még ma találkozom vele! - mondta. - Mielőtt a nap lenyugszik, tudni fogja, hogy a becsülete, az élete függ ettől a papirostól! És ha ismerni akarja majd ennek az írásnak a kulcsát, hát tessék, megismerheti, csak fizessen érte! És ha nekem úgy tetszik, fizetni fog az utolsó garasával, hiszen rááldozná utolsó csepp vérének is! Ördög és pokol! Az a derék kapitánytársam, aki nekem adta ezt az értékes okmányt, aki fölfedte nekem a titkot, aki elárulta, hogy hol találom hajdani ismerősét, meg azt is, hogy mely néven bujkál annyi meg annyi év óta, ez az én derék kapitánytársam aligha sejthette, hogy tálcán hozza nekem a sült galambot!

Torres még egy pillantást vetett a megsárgult papirosra, majd gondosan összehajtogatta, és beletette egy erős réztokba, melyet pénztárcaként is használt.

Ami igaz, az igaz, ha Torres valamennyi vagyona benne volt ebben a szivartartó nagyságú tokban, úgy a világ egyetlen országában sem számított volna gazdag embernek. A szomszédos államok valamennyi pénzneméből akadt a tokban valamicske: két kolumbiai arany, összesen vagy kétszáz frank értékben, ugyanennyit érő venezuelai bolívar, perui sol, néhány chilei escudo, vagy ötven frank értékben, meg más egyéb aprópénz. De az összes is alig tett ki ötszáz frankot, és Torres vajmi nehezen tudta volna megmondani, hogy és mint jutott ehhez a pénzhez.

Csak annyi bizonyos, hogy néhány hónappal ezelőtt, miután hirtelenében fölhagyott az erdei kapitányok mesterségével, melyet Pará vidékén folytatott, Torres az Amazonas völgyében fölfelé vette az útját, és átlépte a határt, hogy perui földre jusson.

Ennek a kalandornak persze vajmi kevésre volt szüksége az élethez. Mert ugyan mire is költött volna? Sem a lakása, sem az öltözködése nem került pénzbe. Az erdő ellátta élelemmel, az elkészítéséhez sem kellett pénz, az erdőjárók módján evett. Néhány reisből tudott magának dohányt vásárolni a missziósoknál vagy a falvakban, és néhány reisért kulacsát is meg tudta tölteni pálinkával. Kevéssel is messzire jutott.

Mikor az okmány visszakerült a légmentesen záródó réztokba, Torres, ahelyett, hogy a tokot visszatette volna zekéjének a zsebébe, túlzott elővigyázatosságból maga mellé tette a fa gyökerének odújába, melynek tövében elnyújtózott.

Majdnem ráfizetett erre a meggondolatlanságra!

Tikkasztó, levegőtlen meleg volt. Ha a legközelebbi falu templomának tornyán lett volna óra, ez most ütötte volna el a délután két órát, és a szél biztosan Torresig hozta volna a hangját, hiszen mindössze kétföldnyire volt a falutól.

De Torres aligha törődött azzal, hány óra. Megszokta már, hogy a nap járásához igazodjék, így megközelítő pontossággal tudta, hány óra, és a magafajta kóborló mégsem oszthatja be katonás pontossággal a napját. Akkor ebédelt meg vacsorázott, mikor kedve tartotta, vagy mikor éppen hozzájutott. Ott és akkor aludt, amikor elfogta az álom. Ha terített asztal nem is várta mindig, az ágyat mindig megtalálta egy fa tövében, a bozótban, az erdő kellős közepén. Torres nem sokat adott a kényelemre. És minthogy majdnem egész délelőtt gyalogolt, és most evett is valamicskét, kezdett elbágyadni. Két- vagy háromórás pihenő után megint könnyűszerrel folytathatja az utat. Amilyen kényelmesen csak tudott, elhelyezkedett hát a fűben, és várta az álmot.

Torres azonban nem tartozott azok közé, akik minden további nélkül elalszanak. Előbb kortyolt valami erős italt, majd elszívott egy pipát. A pálinka serkenti az agyműködést, a dohányfüst meg olyan jól keveredik az álmok füstjével. Ő legalábbis így gondolta.

Torres tehát a szájához emelte a derekán hordott kulacsot, melyben a Peruban *chica*, a Felső-Amazonas vidéken pedig *caysuma* néven ismert pálinka kotyogott. Az édes maniókagyökérből párolják ezt az italt, mesterségesen erjesztik. Az erdei kapitány nem érte be ennek az italnak az erejével, és mint az olyan emberhez illik, akinek a nyelve már megedződött, még egy jó adag taffiát is öntött hozzá.

Torres, miután ivott néhány kortyot, megrázta a kulacsot, és sajnálkozva állapította meg, hogy már csaknem kiürült.

- Meg kell tölteni! - jegyezte meg.

Aztán elővette kurta gyökérpipáját, megtömte torokkaparó, durva brazil dohánnyal, amely még ahhoz az ősi dohányfajtához tartozott, amit Nico hozott be Franciaországba.

Ez a dohány vajmi kevésbé hasonlított a francia gyárok kitűnő minőségű pipadohányához, Torres azonban, mint más egyébben, ebben sem volt válogatós. Tüzet csiholt, és pipára gyújtott.

A tizedik szippantásnál lecsukódott a szeme, a pipa kicsúszott a kezéből, és elaludt, pontosabban elbóbiskolt, de ez nem volt igazi alvás.

II. A TOLVAJ ÉS ÁLDOZATA

Torres mintegy fél órája aludt, mikor egyszerre csak zaj hallatszott a fák közül. Könnyű léptek nesze volt, mintha valaki mezítláb járkálna, ügyelve, nehogy meghallják. Ha a mi csavargónk ébren lett volna, menten felfülel minden gyanús közeledésre, csak hogy erre a zajra nem ébredt fel, és ami feléje közelgett, már csak vagy tízlépésnyire volt attól a fától, amelynek tövében Torres elnyújtózott.

Nem ember volt, hanem egy *guariba*.

A Felső-Amazonas erdeiben élő hosszú farkú majmok közül kétségtelenül ez a legeredetibb fajta, pedig itt élnek a kecses sahu-, a szarvas saju-, a szürke irhájú mono- és a sagouin-majmok, melyek mintha álarcot viselnének fintorgó pofájukon. A *guariba* barátkozó természetű, csöppet sem félénk állat, szereti a társaságot, és rendszerint csapatokba verődve járja az erdőt. A *guaribák* közeledtét már messziről jelzi a csapat monoton zivaja, mely leginkább a zsolozsmázó papok kórusára emlékeztet. Noha a *guariba* nem gonosz természetű, azért mégsem volna ajánlatos könnyelműen megtámadni. És mint majd látni fogjuk, a *guariba* akkor is veszélyes lehet, ha védekezésre képtelen, alvó ember akad az útjába.

A *guaribát* barbadónak, azaz szakállas majomnak is nevezik Braziliában.

A Torres felé közeledő barbado jól megtermett állat volt, végtagjai hajlékonyak és izmosak, látszott rajta, hogy éppen olyan ügyesen harcol a földön, mint amilyen ügyesen ugrándozik az óriás fák roppant ágain.

Most óvatosan, apró léptekkel közeledett. Farkával csapkodva jobbra-balra pillantgatott. A természet, mikor ezt az állatfajtát teremtette, igazán nagylelkű volt, mert valójában nem négy végtaggal, hanem öttel áldotta meg, minthogy a farkát éppolyan ügyesen használja, mint a kezét vagy a lábát.

A *guariba* nesztelenül közeledett, s közben egy vaskos fütykössel hadonászott, mely alkalomadtán veszélyes fegyverré válhat a kezében. Nyilván már percekkel előbb észrevette a fa tövében fekvő embert, és az alvó mozdulatlansága alighanem kíváncsiságot ébresztett benne, s közelebből is meg akarta nézni. Közeledett hát hozzá, bár kicsit tétovázva, majd háromlépésnyivel odébb megállt.

Szakállas pofája elvicsorodott, kivillantak hegyes, hófehér fogai, és a fütykössel fenyegetően hadonászott az erdei kapitány felé.

Torres, úgy látszik, nem éppen jóindulatú érzelmeket ébresztett a szakállas majomban. Talán volt valami különös oka arra, hogy haragudjék az emberi nem ezen díszpéldányára, melyet a véletlen így, védtelenül kiszolgáltatott neki? Lehetséges! Hiszen tudjuk, hogy az állatok néha milyen haragtartóak, nem felejtik el, ha rosszul bántak velük. Lehet, hogy éppen a szakállas majomban is felgyülemlett valami harag az erdőjárók ellen.

A bennszülöttek ugyanis nagyon értékes vadnak tartják a majmot, és bármelyik fajhoz tartozzék is, Nimród buzgalmával vadásznak rá, de nemcsak pusztán a vadászat kedvéért: szívesen fogyasztják a húsát.

A *guariba*, ha nem is szándékozott megfordítani a szerepeket, ha nem is feledkezett meg arról, hogy a természet őt egyszerű növényevőnek teremtette, s ha nem is gondolt arra, hogy az erdei kapitányt fölfalja, mindenesetre úgy látszott, eltökélte, hogy elpusztítja egyik ősi ellenfelét.

Miután néhány percen át figyelte az alvót, elindult, hogy megkerülje a fát. Lassan, lélegzet-visszafojtva lépdelt, és egyre közelebb került hozzá. A pofáján vad fenyegetés. Mi sem lett volna könnyebb, mint hogy egyetlen csapással halálra sújtsa a mozdulatlan embert, s Torres élete e pillanatban bizony csak hajszálon függött.

A guariba ugyanis másodszor is megállt, most a fához egészen közel, az alvó fejénél, füttykösét fölemelte, hogy lesújtson vele.

Torres ugyan könnyelműséget követett el, mikor a fa gyökerei között rejtette el az okmányt és a pénzt tartalmazó réztokot, de éppen ez a könnyelműség mentette meg az életét.

Az ágak között átszűrődő napsugár a tokra esett, a sima fém mint tükör villant meg. A majmok, mint tudjuk, játékos és kíváncsi természetűek - a guariba máris a csillogó tokot figyelte. Gondolatai - már amennyire egy állatnak vannak gondolatai - rögtön más irányba terelődtek. Lehajolt, fölkapta a réztokot, néhány lépést hátrált, majd a szeméhez emelve nézte, csillogtatta. Aztán még jobban meglepődött, mikor a tokban levő aranypénz is csörögni kezdett. Ez a hang egyszerűen elbűvölte. Úgy rázta a tokot, mint egy gyerek a csörgőt. Aztán a szájába tette, foga megcsikordult a fémen, de persze nem tudott beleharapni.

A guariba nyilván azt hitte, hogy valami eddig ismeretlen gyümölcsöt talált, hatalmas, csillogó mandulát, melynek a bele mozog és muzsikál. És ha hamarosan rá is jött tévedésére, azért csak nem dobta el a réztokot, sőt még szorosabban fogta bal mancsában, és elejtette a füttykösét, mely egy száraz ágra esett.

Erre a neszre Torres felébredt, és fűrgén, mint az örökösen résen levő emberek, akik a legmélyebb álomból is könnyen térnek magukhoz, nyomban talpra szökött és fölkiáltott:

- Guariba!

S hogy védekezzék, felkapta a maga mellé tett manchettát.

A majom megrémült, hátrált, s minthogy csak az alvóval szemben volt bátor, egy hatalmas ugrással a fák közé menekült.

- Még jó, hogy felébredtem! - kiáltott Torres. - Ez a nyavalyás egyszerűen leütött volna!

Ám ebben a pillanatban meglátta a majom mancsában az értékes tokot. Az állat vagy húslépcsnyivel odébb állt, és mintha gúnyt akarna űzni belőle, csúnyán fintorgott feléje.

- Ó, a nyomorult! Ha nem is ölt meg, majdhogy még gonoszabbat követett el ellenem, meglopott az átkozott!

Először még csak eszébe sem jutott, hogy a tokban van a pénze is. Az hozta ki a sodrából, hogy benne van az okmány, melynek elvesztése reménységeinek pusztulását jelentené.

- Hogy a mennydörgős mennykő!

És Torres, aki mindenáron vissza akarta szerezni a réztokot, a guariba után vetette magát.

Tisztában volt azzal, hogy nem könnyű dologra vállalkozott, mikor a mozgékony állat üldözésére indult. A földön sokkal gyorsabban, a lombok között sokkal magasabban menekül, semhogy elérhetné. Legfőlőbb egy jól irányzott puskalövéllel tudná megállítani a menekülő tolvajt. Torresnak azonban nem volt puskája. A manchettával meg a kapával nem sokra megy, hacsak valamelyikkel fejbe nem tudja verni a guaribát.

Torres is hamarosan rájött, hogy csak valami felfurcsa segítségével tudja beérni a ravasz állatot. Nem tehet mást, mint hogy megbújik az egyik fatörzs mögött, ahol elrejtí a bozót, akkor a guariba talán megáll, esetleg vissza is jön. Így is történt. Ám valahányszor Torres eltűnt a

bozótban, a majom szépen kivárta, míg újra előbukkan, s így Torres csak annyit ért el a ravaszkodással, hogy jól kifárasztotta magát.

- Átkozott guaribája! - dühöngött. - Hiszen így sohasem érem utol, s végül még elcsalogat a braziliai határig! Legalább dobna el a réztokot! De nem! Tetszik neki a pénzcsergés! Megállj, tolvaj, csak kerülj egyszer a kezem közé!...

Torres ismét a majom után lendült, az állat meg friss erővel továbbhaladt.

Egy óra telt el az eredménytelen kergetőzéssel. Torres nagyon is érthető makacssággal hajszolta a guaribát. Ha az okmányt elveszti, miből csinálhatna pénzt?

Éktelen düh fogta el. Káromkodott, toporzékolt, fenyegette a guaribát, az állat azonban csak csúfondáros röhögéssel válaszolt, amitől Torres végképp elvesztette a fejét.

Ekkor aztán rohanni kezdett a majom után. Lélekszakadva futott, s közben bele-belekeveredett a magas fűbe, a sűrű bozótba, az összefonódott liánokba, melyek között a guariba olyan könnyedén ugrált, mint egy jó paripa az akadályokon át. Itt-ott vastag, göcsörtös gyökerek szelték át az ösvényt, Torres elvágódott bennük, újra fölállt, futott tovább, s végül rajtakapta magát, hogy kiáltozik: „Segítség! Segítség! Tolvaj!” - mintha bizony bárki is hallhatta volna.

Aztán ereje fogytán zihálva megállt.

- Hej, nyomorúság! Akkor sem kínlódtam ennyit, mikor szökött rabszolgákat hajszoltam az erdőkben! De megfogom ezt az átkozott majmot, megyek, futok utána, míg a lábam bírja, aztán majd meglátjuk!

A guariba, mikor látta, hogy a csavargó abbahagyta az üldözést, szintén megállt. Ő is kifújta magát, noha korántsem fáradt el annyira, mint Torres, aki már mozdulni is alig tudott.

Vagy tíz percig álldogált, közben gyökereket rágsált, s időnként meg-megrázta a réztokot, hogy hallja a pénzcsergést.

Torres dühében köveket hajigált, de a majom olyan messze volt tőle, hogy nem sokra ment a hajigálással.

Valamire mégis el kell határoznia magát. Csakhogy, noha értelmetlenség volna tovább üldözni a majmot, mikor alig-alig remélheti, hogy utoléri, ha beletörődik abba, amit a komisz véletlen művelt, úgy beletörődik abba, hogy legyőzte, becsapta, kifosztotta egy esztelen állat - s ez a gondolat éktelenül földühítette.

Közben tisztában volt azzal, hogy a sötétség beálltával a tolvaj ugyancsak könnyen eltűnik a szeme elől, s még jó, ha ő nagy ügyel-bajjal utat talál a rengeteg sűrűjében. A hajsza közben ugyanis jó néhány mérföldnyire távolodott a folyóparttól, és máris nehezen találna vissza.

Torres tétovázott, megpróbálta összeszedni a gondolatait, s miután még egy nagyot káromkodott, már-már abbahagyta a fejtörést, hogy miként szerezhetné vissza a réztokot, ám megint csak eszébe jutott az okmány meg az, hogy az okmány fölhasználásával akarta biztosítani egész jövőendő életét, s ekkor elhatározta, hogy utoljára megpróbálkozik még valamivel.

Fölállt.

A guariba is fölállt.

Néhány lépést tett előre.

A guariba ugyanannyit lépett hátra, most azonban nem hatolt mélyebbre a sűrűbe, hanem megállt egy óriás fikusz tövében, melyből mindenféle fajta akad a Felső-Amazonas vidékén.

Négy mancsával megragadni a fa törzsét, egy cirkuszi majom ügyességével fölkúszni a fára s farkával megkapaszkodni a vagy negyvenlábnyi magasságban kinyúló egyik ágban, majd fölhúzódkodni a csúcsára, ahol az ágak már meghajoltak alatta - az ügyes guariba számára mindössze néhány pillanatig tartó játék volt ez az egész.

A fa ormán aztán kényelmesen letelepedett, majd folytatta az előbb abbahagyott táplálkozást: szedegette a keze ügyébe eső friss gyümölcsöt. Persze Torresnak is jólesett volna, ha ehetik-ihatik valamicskét, de erről szó sem lehetett. A tarisznyája lapos volt, a kulacsa üres.

Mégsem fordult vissza, a fa felé indult, noha a majom által választott harci állás még reménytelenebbé tette Torres ügyét. Még csak nem is gondolhatott arra, hogy fölkapaszkodják a fűgefá ágaira, hiszen a guariba akkor ugrik át egy másikra, amikor kedve tartja.

S közben állandóan rázza a réztokot!

Esztelen dühében Torres szidta, átkozta a guaribát, s lehetetlen elmondani, mi mindennek nem nevezte. Azt üvöltözte feléje, hogy félvér, ami egy fehér bőrű brazilai szájából meglehetősen nagy durvaság; de még *curibocának*, vagyis néger-indián keveréknek is lehordta, ami errefelé, Brazíliában, a legnagyobb sértés, amivel ember embert illethet.

A majom azonban - egyszerű négylábú lévén - mit sem törődött a szitkokkal, melyek az emberi nem bármelyik tagját vérig sértették volna.

Torres ismét dobálni kezdte kövekkel, gyökérdarabokkal, amit éppen ért. Talán azt remélte, hogy súlyosan megsebesítheti a majmot? Nem! Már azt sem tudta, mit csinál. A tehetetlen düh elvette a maradék eszét is. Talán azt remélte, hogy a majom, miközben egyik ágról a másikra ugrik, elejti vagy esetleg, hogy üldözőjét elkergesse, egyenesen a fejéhez vágja a réztokot? De nem, a guariba ragaszkodott a zsákmányához, s míg egy mancsával szorongatta, még mindig hárommal tudott kapaszkodni az ágakban.

A reményvesztett Torres már kész volt arra, hogy föladja a küzdelmet, s visszatérjen a folyampartra, mikor egyszerre csak hangokat hallott. Igen! Emberi hangokat!

A beszélgetők mintegy húszlépésnyivel odébb lehettek.

Torres nagy sietve elrejtőzött a sűrű bozótban. Óvatos ember lévén, nem akart mutatkozni addig, míg nem tudta, kivel, kikkel van dolga.

Izgatottan, nagyon kíváncsian, a fülét hegyezve várt, mikor egyszerre csak puskalövés dörrent.

Aztán egy üvöltés: a halálra sebzett majom nehéz puffanással zuhant a földre, s még ekkor is szorongatta a réztokot.

- Az angyalát! Ez a lövés aztán igazán kapóra jött! - rikkantott Torres, s már mit sem törődve azzal, hogy meglátják, előbújt a bozótból. A fák közül két ifjú bukkant elő. Brazilok voltak, vadászruhát viseltek, bőrcsizmát, pálmarestből font könnyű kalapot s derékhoz simuló kabátot, vagyis inkább zekét, mely kényelmesebb, mint a nemzeti viselet, a puncho. Arcvonásaik, bőrük színe nyomban elárulta, hogy portugál vér kering az ereikben.

Mindegyiküknél spanyol gyártmányú, hosszú csövű puska volt, mely kissé hasonlít a messzire hordó, meglehetősen pontos arab fegyverekhez, s mellyel a Felső-Amazonas vidékének erdőjárói ugyancsak ügyesen bánnak.

Az imént történtek is ezt bizonyították. Több mint nyolcvanlépésnyi távolságból, rézsútos irányból, egyetlen lövéssel terítették le a majmot, az állatot a fején találta a golyó.

A fiatalemberek egyébként nemcsak puskával voltak fölfegyverkezve, az övükben a Brazíliában *foca* néven ismert vadászkést hordták, mellyel, ha sor kerül rá, habozás nélkül megtámadják a környék erdeiben nyüzsgő nem éppen félelmetes vadakat.

Torresnak nem volt miért tartania e találkozástól, s rohant is a majom teteme felé. Az ifjak azonban, minthogy közelebb voltak hozzá, hamarabb odaértek, s néhány lépés után szemtől szemben álltak Torresszal.

A csavargó ekkorra már visszanyerte lélekjelenlétét.

- Végtelenül köszönöm, uraim! - mondta vidáman, s megemelte a kalapját. - Igazán nagy szolgálatot tettek nekem, mikor leterítették ezt a komisz dögöt!

A két vadász összenézett, nem értették, minek köszönhetik a nagy hálálkodást.

Torres néhány szóval ismertette velük a helyzetei.

- Önök, ugye, azt hiszik, hogy csak egy majmot pusztítottak el, holott valójában egy tolvajt lőttek le!

- Ha szolgálatára lehettünk - mondta a fiatalabbik vadász -, úgy ez tudunkon kívül történt, azonban így is örülünk, ha valamiben segíthettünk önnek.

Hátralépett, a guariba fölé hajolt, kiszedte a mancsából a réztokot, ami nem is volt olyan egyszerű, mert az állat még holtában is görcsösen szorongatta zsákmányát.

- Tessék, uram, ez nyilván az öné - mondta.

- Bizony, az enyém! - mondta Torres, s az öröm önkéntelen sóhajával kapott a réztok után. - Ha szabad kérdezni, az urak közül kinek tartozom köszönettel?

- Manoel barátomnak, aki ezredorvos a brazil hadseregben - mondta a fiatalabbik vadász.

- Igaz, hogy én lőttem le a majmot, de te hívtad fel rá a figyelmemet, kedves Benito.

- Eszerint kettőjüknek tartozom hálával, Manoel úrnak és...

- Benito Garralnak hívják a barátomat.

Az erdei kapitánynak ugyancsak fegyelmeznie kellett magát, hogy össze ne rezzenjen e név hallatára, főként mikor a fiatalember még hozzátette:

- Apámnak, Joam Garralnak a farmja mindössze hárommérföldnyire van innen. Legyen szerencsénk...

- Torres a nevem!

- Legyen szerencsénk, Torres úr, szívesen látjuk!

- Nem tudom, eleget tehetek-e a kedves meghívásnak - mondta Torres, akit ugyancsak meglepett ez a valóban váratlan találkozás, s nem tudta, mit határozzon. - Félek, hogy nem élhetek vele... Sok időt elvett tőlem ez a história a guaribával... Sietnem kell vissza az Amazonas partjára... Ugyanis le akarok menni egészen Paráig...

- Nos, Torres úr, akkor valószínűleg találkozunk útközben, mert egy hónapon belül apámmal meg az egész családdal együtt szintén nekivágunk ennek az útnak.

- Ó! - lepődött meg Torres. - Atyjaura át akarja lépni a brazil határt?

- Igen, néhány hónapos utazásra indulunk. Legalábbis reméljük, hogy rá tudjuk beszélni, apámat, ugye, Manoel? - hangzott Benito válasza.

Manoel bólintott.

- Akkor hát, uraim, valóban lehetséges, hogy útközben viszontlátjuk egymást - mondta Torres.
- Meghívásukat azonban most, sajnos, nem fogadhatom el. Ám szívből köszönöm, s kétszeresen is adósuknak érzem magamat.

Torres ezek után elbúcsúzott a két fiatalembertől, s azok elindultak a farm felé. Torres hosszan nézett utánuk. Mikor aztán eltűntek a szeme elől, így dünnyögött:

- Úgy, szóval átlépi a határt! Hát csak lépje! Így még jobban kiszolgáltatja magát nekem! Szerencsés utat, Joam Garral!

Az erdei kapitány ezután délnek fordult, hogy a lehető legrövidebb úton érjen a folyam bal partjára, s hamarosan eltűnt az erdő sűrűjében.

III. A GARRAL CSALÁD

Iquitos falva az Amazonas bal partján fekszik, egészen közel a 74. délkörhöz, vagyis a nagy folyamnak azon a vidékén, ahol az Amazonasnak még Marañón a neve, s a folyammeder a brazil határtól nyugatra húzódva ötven mérföldön át egyszersmind határvonal Peru és Ecuador között.

Iquitost is a hittérítők alapították, csakúgy, mint az Amazonas medencéjében levő többi, kalibákból, kunyhókból, tanyákból álló településeket.

A század első tizenhét évében az *iquito* indiánok - ekkoriban kizárólag ők alkották a falu lakosságát - a vidék belsőbb részére vonultak, a folyamtól meglehetősen távol. Egy napon azonban a földjeiken a források egy vulkáni kitörés után kiszáradtak, s ekkor kényszerűségből a Marañón bal partján telepedtek meg. Az iquitók törzse ezután a part menti *ticuna* és *omagua* indiánokkal keveredett, s történetünk idején a faluban rajtuk kívül még néhány spanyol és két-három félvér család élt.

Vagy negyven, meglehetősen nyomorúságos, szalmafedeles kunyhó - ennyiből állt az egész falu, ám ezek a viskók festőien sorakoztak a folyam fölé vagy hatvanlábnyira magasló kis fennsíkon. Egymás fölé rakott fatörzsekből képzett lépcső vezet a faluba, melyet az utasember nem is láthat meg addig, míg föl nem ér. Fönt aztán fákból és cserjékből álló, liánnal összefűzött és védelemre nem nagyon alkalmas körfal elé kerül, mely fölé itt is, ott is banánfák és karsú pálmák magaslanak.

Az iquito indiánok ekkoriban úgyszólván teljesen mezítelenül jártak, s messze volt még az az idő, mikor a divat befolyására változtattak kezdetleges öltözködésükön. Csak a spanyolok és a félvérek - akik szívből lenézték a falujukbeli bennszülötteket - hordtak inget, könnyű gyapott-nadrágot meg szalmakalapot. A falu valamennyi lakója eléggé nyomorúságosan élt, egymást alig-alig látogatták, csak néhanapján jöttek össze, mikor a misszió harangja a templomul szolgáló dűledező házikóba szólította őket.

Ha azonban Iquitosban, mint a Felső-Amazonas mentén levő települések többségében, nagyon kezdetleges körülmények között éltek is az emberek, még egy mérföldet sem kellett tenni a folyón lefelé annak, aki ugyanezen a parton egy másik, gazdag települést akart látni, olyat, ahol megvolt a kényelmes élet minden feltétele.

Joam Garral farmja volt ez, oda igyekezett a két ifjú, miután elváltak az erdei kapitánytól.

Ott, az egyik folyamkanyarban, az ötszáz lábnyi széles Nanay folyó torkolatánál alapították sok-sok évvel ezelőtt ezt a most oly virágzó farmot vagy majort, vagyis *fazendát*, ahogyan errefelé nevezik az ilyen gazdaságokat. Észak felől a Nanay jobb partja szegélyezte vagy egymérföldnyi vonalon, kelet felől pedig ugyanekkora darabon a nagy folyam határolta. Nyugatról a Nanay mellékfolyói és néhány kisebb lagúna választotta el a szavannától és az állatállomány legeltetésére szolgáló mezőségektől.

1826-ban, huszonhat évvel történetünk kezdete előtt itt tért be Joam Garral a fazenda tulajdonosához, egy Magalhães nevű portugálhoz, aki csak fakitermeléssel foglalkozott, és nemrégiben alapított fazendája mindössze félmérföldnyi területen húzódott a folyamparton.

Magalhães, mint minden törzsökös portugál, vendégszerető ember volt; a leányával, Yaquitával élt a birtokon, aki édesapja halála óta vezette a házat. Szorgalmas, fáradhatatlan ember volt Magalhães, de tanulatlan. Noha jól irányította néhány rabszolgáját meg a tíz-

tizenkét főnyi indián napszámosát, sokkal kevésbé boldogult a fakitermelés üzleti részével. Így aztán, hozzáértés híján, az iquitosi fazenda nem volt jövedelmező, s Magalhães kissé szorult helyzetbe került.

Így álltak a dolgok, mikor a huszonhét éves Joam Garral összetalálkozott Magalhãesszal. Ereje és pénze már alig-alig volt, mikor oda érkezett. Magalhães akkor talált rá az erdőben, mikor már se holt, se eleven nem volt az éhségtől és fáradtságtól. Derék ember volt ez a portugál. Nem kérdezte az ismeretlen ifjútól, hogy honnan jött, mi járatban van, csak az érdekelte, hogy mire van szüksége. Joam Garral kimerültségében is nemes és büszke arca fölkelte a rokonszenvét. Befogadta, s otthont kínált neki - igaz, kezdetben csak néhány napra, ám ez a vendégszeretet végül is egy egész életre szólt.

Így került Joam Garral az iquitosi birtokra.

Brazíliai születésű, családtalan, vagyontalan ember volt. Mint mondta, a bánat kényszerítette arra, hogy hazáját elhagyja, s még csak ne is foglalkozzék a visszatérés gondolatával. Házigazdáját arra kérte, ne kérdezze őt a múlt bajai felől, ő úgy érzi, nem szolgált rá e súlyos csapásokra. Csak egyre törekszik, csak egyet óhajt: új életet akar kezdeni, új, munkás életet. Vaktában vágott neki a nagyvilágnak, abban bizakodva, hogy megtelepedhetik valamelyik fazendán. Művelt volt és értelmes. Egész magatartása a határozott és egyenes ember őszinteségét tükrözte. Magalhães szívét teljesen megnyerte az idegen fiatalember, felkínálta neki, hogy maradjon végleg a farmon, ahol úgylis éppen ilyen emberre van szükség.

Joam Garral habozás nélkül elfogadta az ajánlatot. Úgylis az volt a szándéka, hogy elszegődik egy gumiültetvényre, ahol ekkoriban tisztességesen kerestek a jó munkások; ha szerencsésen alakulnak a dolgok, még önállósíthatja is magát. Magalhães azonban figyelmeztette, hogy a gumiültetvények munkásai jól keresnek ugyan, de csak néhány hónapon át, s ez nem felelhet meg olyan embernek, aki állandó és biztos kenyérkereseti lehetőséget szeretne.

Magalhãesnek igaza volt. Joam Garral ezt nyomban megértette, beállt dolgozni a fazendára, s eltökélte, hogy minden erejét a birtok fölvirágoztatásának szenteli.

Magalhãesnek később sem volt oka megbánni irgalmasságát. Anyagi helyzete rendbe jött, s a fakitermelés Joam Garral avatott vezetésének eredményeként jelentős mértékben föllendült, az Amazonas vizén egészen Paráig szállítottak árut. A fazenda is ennek megfelelően növekedett, s a folyamparttól hamarosan a Nanay torkolatáig terjeszkedett. A lakóházat is kiszépítették, emeletet húztak rá, a körbefutó verandát gyönyörű fák, mimóza- és fügebokrok, bauhiniák, paulliniák árnyékolták, törzsüket át- meg átfonta a skarlátvörös virágú bromélia és a zöld lián szeszélyes szövedéke.

Távolabb az óriás bokrok árnyékában bújtak meg a fazenda munkásainak a lakóépületei, a négerek kunyhói és az indiánok lombsátrai. A náddal és vízinövényekkel szegélyezett folyópartról azonban csak az erdei lakot lehetett látni.

A lagúnák mentén húzódó, gondosan ápolt mezőkön kitűnő legelőre találtak az állatok. A fazenda állatállománya jelentősen megnövekedett, és a birtok számára komoly jövedelmet jelentett ezen a gazdag vidéken, ahol az állatállomány négy év alatt duplájára szaporodik, s csak a levágott állatok főlöleges húsának és bőrének az eladása is tízszázalékos jövedelmet hozott. Az irtásokon manióka- és kávéültetvényeket létesítettek. A cukornádültetvények hasznosítása céljából hamarosan malmot is kellett építeniük, ahol a cukornádat összezúzzák, hogy melaszt, taffiát és rumot készítsenek belőle. Egyszerűen tíz évvel azután, hogy Joam Garral oda érkezett, a Felső-Amazonas vidékének egyik legjövedelmezőbb birtokává fejlődött Magalhães iquitosi fazendája. És a fiatal intéző olyan kitűnően irányította a gazdasági munkákat és az üzleti ügyeket, hogy a birtok jövedelmezősége szinte napról napra nőtt.

A portugál hamarosan világosan látta, mit köszönhet Joam Garralnak. Hogy érdeme szerint jutalmazza, először részesedést adott neki a jövedelemből, majd négy évvel azután, hogy oda érkezett, s munkába kezdett, a birtok tulajdonjogát is megosztotta vele, s Joam Garral az iquitosi fazenda egyenjogú társtulajdonosává lett.

Magalhães azonban ennél is többről álmodott. Yaquita, a lánya is meglátta e hallgatag, önmagával oly szigorú, másokkal oly türelmes ifjú kiváló tulajdonságait és képességeit. Megszerette, de Joam, talán büszkeségből, talán tartózkodásból, mintha nem is gondolt volna arra, hogy feleségül kérheti, noha korántsem hagyta érzéketlenül a derék lány szépsége, jósága.

A kibontakozást egy szerencsétlenség mozdította elő.

Magalhães egy erdőrészt irtását irányította, mikor egy kidőlő fa halálosan megsebesítette. Alig volt benne élet, mikor visszahozták a fazendára, s minthogy érezte a közelgő halált, megfogta a mellette zokogó Yaquita kezét, s Joam Garral kezébe tette, megesketvén az ifjú embert, hogy feleségül veszi a lányát.

- Neked köszönhetem a vagyonomat - mondta -, s akkor hunyom le nyugodtan a szememet, ha tudom, hogy lányom jövője biztosítva lesz e házassággal.

Joam Garral először döbbenten hallgatott, majd így szólt:

- Ha nem is veszem feleségül Yaquitát, mellette maradhatok mint odaadó barátja, testvére, gyámolítója! Magának köszönhetek mindent, Magalhães, és erről sohasem fogok megfeledkezni, ám az a viszonzás, amit maga akar nekem nyújtani a munkámért, fölülmúlja az érdemeimet.

Magalhães kitartott elgondolása mellett. A halál sürgette, s ő könyörgött Joam Garral szaváért, ígéretéért, mely végül el is hangzott.

Yaquita ekkor huszonkét éves volt, Joam pedig huszonhat. Szerették egymást, s néhány órával Magalhães halála előtt összeházasodtak. Az apának már csak annyi ereje maradt, hogy megáldja frigyüket.

Így lett Joam Garral 1830-ban az iquitosi fazenda ura, s a birtok munkásai egy emberként szerették új gazdájukat.

A birtok a két egymást szerető fiatal vezetése alatt tovább virágzott, gazdagodott.

Házasságuk után egy évvel Yaquita fiúgyermeknek adott életet, majd újabb egy év elteltével kislánya született. Benito és Minha, az elhunyt portugál két kis unokája méltó volt a nagyapához s a derék szülőkhöz. Minhaból szép nagylány lett, a fazendát sohasem hagyta el, anyja keze alatt ott nevelődött a fazenda egészséges, tiszta légkörében, a szép trópusi tájon, ahol az édesapja oktatta, hogy a tudományokban is járatos legyen. Miért is adták volna a belémi vagy manausi apácák keze alá? Ott sem tanulhatott volna többet, ott sem láthatott volna szebb, jobb példát maga előtt, mint amilyet szülei élete nyújtott. Szívét és szellemét az atyai ház formálhatta a legjobban. Ha az élet más sorsot tartogat neki, ha ő nem az édesanyja nyomdokaiban fog járni, s nem a fazenda úrnője lesz, nevelése akkor is képessé teszi bármely más asszonyi hivatás betöltésére.

Benitóval már más volt a helyzet. Édesapja azt kívánta - érthető módon -, hogy olyan alapos és mindenre kiterjedő oktatásban legyen része, aminőt akkoriban Brazília nagy városaiban egyáltalán nyújthattak a fiataloknak. A gazdag birtokosnak nem kellett semmit megtagadnia a fiától: Benitónak volt kellő tehetsége, jó eszé, jó felfogóképességű fiúnak bizonyult, és lelki tulajdonságai mindenben méltóak voltak a szellemiekhez. Tizenkét éves korában Parába,

Belémbe küldték, és ott kiváló professzoroktól kapta meg a tudás és a nevelés alapjait, melyek később lehetővé tették, hogy művelt, derék ifjú legyen, aki egyaránt jártas az irodalomban, a tudományban és a művészetben is. Benito olyan szorgalmasan tanult, mintha apja vagyona nem is tenné lehetővé a tétlen életet. Nem tartozott azok közé, akik azt képzelik, hogy a vagyon az embert fölmenti a munkától; ő azok közé a derék, határozott és egyenes emberek közé tartozott, akiknek az a meggyőződésük, hogy ember voltaához csak az maradhat méltó, aki nem vonja ki magát az ember természetes kötelezettsége, a munka alól.

Belémi tartózkodásának első éveiben ismerkedett meg Manoel Valdezzal, aki egy parái kereskedő fia volt, s abban a kollégiumban tanult, ahol Benito. Jellemük és hajlamaik azonos-sága tette, hogy hamarosan jó pajtások, majd elválaszthatatlan barátok lettek.

Manoel 1832-ben született, egy évvel volt idősebb Benitónál. Már csak az édesanyja élt, aki a férjétől örökölt szerény vagyonkából neveltette a fiát. Középiskoláinak elvégzése után Manoel orvosi tanulmányokat folytatott, szenvedélyesen érdekelte ez a nemes hivatás, s azt tervezte, hogy a hadsereg kötelékében fogja folytatni, minthogy vonzódott a katonaelethez.

Manoel Valdez már elnyerte első katonai rangfokozatát, mikor Benito barátja társaságában a fazendára érkezett, hogy ott töltse néhány hónapi szabadságát, ahol iskolai szünidőre mindig hivatalos volt.

Joam és Yaquita második fiuként szerették a jó külsejű, finom arcú Manoelt, akinek viselkedését tiszta, ifjú büszkeség jellemezte. Benitóval testvérként szerették egymást, Minha és Manoel között pedig hamarosan szorosabb érzelmi szálak szövődtek, erősebbek annál, mint ami fivért fűz a nővérhez.

1852-ben - melynek ötödik hónapjában történetünk kezdődik - Joam Garral már negyvennyolc éves volt. Józan mértékletességének, fegyelmezett életmódjának köszönhetően, hogy még e gyilkos klíma alatt is, mely oly gyorsan örli fel az ember életerejét, meg tudta őrizni testi-lelki erőinek épségét. Kurtára vágott haja, dús szakálla fehérbe hajlott már, s ez patriarchális vonást kölcsönzött egész megjelenésének. A brazíliai ültetvényesek és kereskedők közmondásos becsületessége tükröződött Joam Garral nyílt arcáról is. Nyugodt természetű volt ugyan, környezete mégis úgy érezte, hogy valami kegyetlen tűz emészt, melynek kínját csak erős akarattal tudja rejteni. Határozott tekintetében helytállásra és tetteire mindig kész bátorság és erő tüzelt.

És mégis volt valami mélyen lappangó szomorúság ebben az emberben, akinek pedig szemmel láthatóan minden sikerült az életben; s ezt a szomorúságot még Yaquita szeretete sem tudta legyőzni.

Vajon miért nem sugárzott ez a tiszta szívű és mindenkitől becsült ember, akinek pedig kijutott minden, ami embert boldoggá tehet? Vajon miért nem örült saját maga szerencsés életének, vajon miért csak a mások örömeinek visszfénye látszott rajta? Valami titkos bánat örölte talán? Feleségének ez volt szüntelen gondja.

Yaquita ekkoriban negyvennégy éves volt. E trópusi éghajlat alatt a nők öregasszonyok már harmincéves korukban, rajta azonban nem fogott a klíma káros hatása. Vonásai kissé élesebbek lettek, de így is szép maradt ez a jellegzetesen portugál arc, melyen a szépség és a lélek nemessége oly természetesen egyesült.

Benito és Minha határtalan és állandó szeretettel viszonzta a szülők szeretetét.

Az ekkor huszonegy éves Benito élénk, bátor, rokonszenves és könnyen barátkozó ifjú volt, s ez utóbbi tulajdonságában különbözött is a nála komolyabb, meggondoltabb Manoeltól. Benitót nagyon boldoggá tette, hogy Belémbe, a fazendától távol töltött hosszú év után

barátjával együtt visszatérhetett az apai házba, viszontláthatta szüleit és testvérét, s hogy szenvedélyes vadász lévén, ismét itt lehetett a Felső-Amazonas vidékének fenséges erdeiben, melynek valamennyi titkát még az eljövendő századok sem tudják megfejtetni.

Minha ekkor húszéves volt, szép, barna lány, kék szemeiben ott tükröződött tiszta, nyílt lelke. Középtermetű volt, kecses alakja Yaquitára emlékeztetett. Kicsit komolyabb volt a fivérénél, derék, jószívű, jóindulatú lány, akit mindenki szeretett, s akiről, ha megkérdezik, a fazenda legalacsonyabb beosztású munkása is kedvesen nyilatkozott volna. De Manoel Valdezt például nem lett volna célszerű kérdezni afelől, hogy „milyennek tartja Minhát” - ő túlságosan is érdekelt fél volt, s részrehajlón válaszolt volna.

A Garral családról adott rajz nem volna teljes, ha nem egészítenénk ki egy-két vonással: ha nem beszélünk a fazenda személyzetéről.

Először is Cybelét kell említenünk, a hatvanéves öreg néger asszonyt, akit gazdája felszabadított ugyan, s aki szeretetből mégis a család rabszolgája maradt. Ő volt Yaquita dajkája, s valóban családtagnak számított. Tegezte az anyát is, a lányát is. A derék öreg egész élete itt telt el a folyamparton, a messzi láthatárig nyúló szép erdők között. Gyermek volt még, mikor Iquitosba érkezett, mikor még javában folyt a rabszolgakereskedelem; nem hagyta el soha a falut, itt ment férjhez, itt jutott korai özvegységre, egyetlen fiát is elvesztette, s így ott maradt a Magalhães család körében. Az Amazonasból csak azt a kis szakaszt ismerte, mely ott folyt a szemei előtt.

Vele együtt meg kell még említenünk azt a szép és vidám fiatal mulatt lányt, aki elsősorban Minhát szolgálta odaadó hűséggel. Lina, a mulatt lány, úrnőjével egykorú, kedves, kicsit elkényeztetett teremtes volt, akinek sokat megengedtek, aki viszont imádta úrnőit. Élénkség, hízkelkedés, kedveskedés, tréfa - Linának minden szabad volt a házban.

Mintegy száz indián dolgozott mint fizetett munkás a fazendán, s vagy kétszáz néger rabszolga, akiknek a gyermekei már szabadnak születtek.

Ebben az országban a Benguelából, Kongóból és az Aranypartról ide vándorolt négerekkel egyébként is sokkal kíméletesebben bántak, mint bárhol másutt, az iquitosi fazendán meg éppen nem fordultak elő olyan gyalázatos kegyetlenkedések, melyekre bőven akadt példa az idegen ültetvényeken.

IV. VÍVÓDÁS

Manoel szerelmes volt barátja nővérebe, s a fiatal lány viszonzta az ifjú érzelmeit. Kölsönösen becsülték egymást, s valóban méltók voltak egymáshoz.

Manoel, mikor tisztába jött önmagával s Minha iránti érzelmeivel, először Benitónak tárta fel a szívét.

- Manoel barátom - ujjongott a lelkes ifjú -, hej, de okosan teszed, ha feleségül veszed a húgomat! Bíz csak rám az egészset! Először majd anyánkkal beszéllek, s nyugodt lehetsz, hamarosan beleegyezését adja.

Fél óra múlva beigazolódtak Benito szavai. Yaquita számára nem volt meglepetés az, amit a fia mondott, előbb olvasott a két fiatal szívében, mint ők maguk.

Tíz perccel később Benito Minha elé állt. Ami igaz, az igaz, nem kellett ékesszólással fárasztania magát, hogy meggyőzze a húgát. A kedves fiatal lány már az első szavak hallatára bátyja vállára hajtotta a fejét, s fölsóhajtott: „Ó, de boldog vagyok!”

A kérdést tehát csaknem megelőzte a félreérthetetlen, cseppnyi magyarázatra sem szoruló válasz, s Benito ennyivel be is érte.

Attól sem kellett tartaniuk, hogy Joam Garral nem adja meg hozzájárulását, ám Yaquita és a gyermekei egyelőre mégsem szóltak neki e házasság tervéről, mert ezzel együtt akartak megbeszélni egy másik és esetleg sokkal kényesebb kérdést, azt tudniillik, hogy hol kössék meg a házasságot.

Mert hol is tarthatnák meg a szertartást? Talán az iquitosi templomul szolgáló düledező kunyhóban? Miért ne? Hiszen Joam és Yaquita frigyét is ott áldotta meg Passanha atya, aki akkor az iquitosi egyházkerület plébánosa volt. Akkoriban, csakúgy, mint történetünk idején, nem volt külön egyházi és külön polgári esküvő, a misszió anyakönyveibe vezették be a házasságokat, nem volt szükség külön állami anyakönyvezésre.

Joam Garral nyilván azt kívánta volna, hogy Iquitosban tartsák meg a fényes esküvőt, hívják meg a fazenda egész személyzetét, de erős ellenállásba ütközött volna, ha kimondja ezt az óhaját.

- Manoel - szólt Minha a vőlegényéhez -, ha rajtam múlna, én azt szeretném, ha nem itt, Iquitosban, hanem Parában lenne az esküvőnk. Gyengélkedő édesanyád nem vállalkozhatna arra, hogy Iquitosba jöjjön, és én úgy szeretnék találkozni, megismerkedni vele, mielőtt a lányává leszek! Anyám is egyetért velem ebben. Szeretnék rábeszélni apámat, hogy vigyen el bennünket Belémbe édesanyádhoz, akit hamarosan én is anyámnak szólíthatok. Te is jónak látod így?

Manoel megszorította Minha kezét, ez volt a válasza. Neki is az volt a leghőbb vágya, hogy édesanyja ott lehessen az esküvőjükön. Benito is fenntartás nélkül lelkesedett, már csak Joam Garral hozzájárulása kellene a tervhez.

S a két fiatalember ezen a napon azért indult vadászútra az erdőbe, hogy Yaquita magára maradjon a férjével.

Délután ott voltak kettesben a ház nagy nappalijában.

Joam Garral, aki ekkor érkezett haza, elnyúlt egy finom fonatú bambusznád heverőn, s a kissé izgatott Yaquita melléje telepedett.

Nem az okozott gondot Yaquitának, hogy miként adja férje tudtára a fiatalok érzelmeit, hiszen Minha boldogságát csak ez a házasság biztosíthatta, és Joam örömmel ölelné magához új fiát, akinek kiváló tulajdonságait régtől ismeri és értékeli. Ám Yaquita érezte, hogy nehéz fába vágja a fejszét, mikor arra akarja rábeszélni férjét, hogy utazzék el a fazendáról.

Joam Garral ugyanis attól a naptól fogva, hogy még fiatalon ide érkezett, soha, egy napra sem hagyta el a fazendát. Ott hömpölygött előtte az Amazonas vize, ám keletnek tartó árja nem csábította, nem érzett kísértést akkor sem, mikor fával megrakott tutajokat indított minden évben Manaus, Belém és a parái partvidék felé, s nem vágyódott el a fazendáról akkor sem, eszébe sem jutott elkísérni a fiát, mikor Benito a szünidő végével ismét visszatért a városba, hogy folytassa tanulmányait. A földbirtok, az erdő és a kaszálók termékeit Joam Garral mindig helyben adta el.

Az ember azt hihette volna, hogy még csak gondolatban sem akarja átlépni ennek a földi paradicsomnak a határait, melyek között az élete folyt.

Joam Garral tehát huszonöt éve nem lépett Brazília földjére, a felesége meg a lánya pedig még sohasem járt ott. Pedig mennyire szerették volna megismerni azt a szép országot, melyről már olyan sokat hallottak Benitótól! Yaquita néhányszor szóba is hozta ezt a vágyukat, de ilyenkor mindig azt kellett látnia, hogy férje homloka elborul már a gondolatra is, hogy akár csak néhány hétre elhagyják a fazendát. Joam Garral tekintete ilyenkor megtört, s hangjában gyöngéd szemrehányással szólt:

- Miért hagynánk el otthonunkat? Hát nem vagyunk itt boldogok?

És Yaquita, akit olyan boldoggá tett férjének jósága, rendíthetetlen gyöngédsége, nem akarta őt makacskodással megbántani.

Most azonban komoly okok késztették arra, hogy ismét kérlelje a férjét. Minha házassága magától értetődő alkalom arra, hogy Belémbe menjenek a lányukkal, ahol az majd élni fog a férjével.

Belémben megismerheti, megszeretheti a vőlegénye édesanyját. Hogyan is tétovázhatna Joam Garral, ha ilyen jogos kéréssel fordulnak hozzá? Miért ne értené meg, hogy ő maga is szeretné megismerni azt az asszonyt, aki második anyja lesz a lányának, miért ne osztoznék ő maga is ebben a vágyában?

Yaquita megfogta a férje kezét, s azon az édes hangján, mely e keményen dolgozó ember számára az élet egyetlen zenéje volt, így szólt hozzá:

- Joam, egy olyan tervről szeretnék most beszélni veled, melynek a megvalósulását szívből óhajtjuk mindnyájan, s mely neked is éppúgy örömdre szolgál, mint gyermekeinknek és nekem.

- Miről van szó, Yaquita?

- Manoel szereti a lányunkat, s ez a szerelem kölcsönös, s házasságuk mindkettőjük számára a boldogságot jelenti...

Yaquita első szavait hallva Joam Garral felugrott a helyéről. Majd hirtelen mozdulata után lesütötte a szemét, mintha kerülni akarta volna felesége tekintetét.

- Mi van veled, Joam? - csodálkozott Yaquita.

- Minha... férjhez menne?... - suttogta Joam Garral.

- Kedvesem - szólalt meg Yaquita, s a szíve elszorult -, talán van valami kifogásod e házasság ellen? Hát nem vetted már régen észre, hogy Manoel milyen érzelmeket táplál a leányunk iránt?

- De igen!... Már egy éve...

Aztán anélkül, hogy befejezte volna, visszaült a helyére. Akaraterejének megfeszítésével úrrá lett önmagán. Már eloszlott az az érthetetlen reakció, mely a felesége szavai nyomán támadt benne. Tekintete már Yaquita tekintetét kereste, s hosszan, elgondolkozva nézte őt.

Yaquita ismét megfogta a kezét.

- Mondd, kedves Joam, tévedtem volna? Neked nem jutott volna soha eszedbe, hogy erre a házasságra sor kerül, s hogy leányunk élete ily módon boldog révbe ér?

- De igen... Így van!... Egész biztosan így van... Csakhogy, Yaquita, ez a házasság... Hogyan gondolod, mikor lenne ez a házasságkötés, melyet mindnyájan helyeslünk?... Mostanában?

- Akkor lesz, amikor te jónak látod, Joam.

- És az esküvőt... itt tartanánk meg? Itt, Iquitosban?

Ez a kérdés módot adott Yaquitának arra, hogy beszélni kezdjen arról a másik dologról, melyet úgy a szíven viselt. Ám érthető módon mégiscsak habozva kezdett bele.

- Joam - mondta némi tétovázás után -, hallgass rám! Az esküvőre vonatkozóan is szeretnék valamit mondani, amivel te, remélem, egyetérsz. Az elmúlt húsz év alatt kétszer vagy háromszor kértelek, hogy Minhával együtt vigyél el bennünket, hadd lássuk meg egyszer az Alsó-Amazonas és Pará vidékét. Nem teljesíthetted a kérésünket, lefoglalt a munka, állandóan itt kellett lenned a fazendán. Még néhány napos szünidőt sem engedtélt meg magadnak. Most azonban, hogy minden reményünket túlszárnyalóan boldogultunk, ha még nem is jött el az ideje a teljes pihenésnek, néhány hétre mégis fölmenthetnéd magad az örökös munka alól, hogy kicsit szórakozz is!

Joam Garral nem válaszolt, de Yaquita érezte, hogy keze megremeg az ő kezében, mintha hirtelen fájdalom érte volna. Az ajkán azonban halovány mosoly játszott: mintha így biztatná a feleségét, hogy mondja végig a mondandóját.

- Látod, Joam - folytatta Yaquita -, még egy ilyen alkalom nem kínálkozik az életünkben. Minha férjhez megy, messzire kerül tőlünk. Életünkben először fogunk bánkódni Minha miatt, s összeszorul a szívem, ha csak eszembe jut ez az oly közeli elválás! Igazán örülnék, ha elkísérhetném őt egészen Belémig! És különben is, nem gondolod, hogy illendő volna megismerni leendő férje édesanyját, azt, akire a lányunkat bízunk, aki majd az én helyemet tölti be Minha mellett? És tudod, Minha semmiképpen sem szeretne fájdalmat okozni Valdezné asszonynak azzal, hogy tőle távol, nélküle tartjuk meg az esküvőt. Ha az édesanyád élt volna, édes Joamom, amikor mi összeházasodtunk, ugye, te is azt kívántad volna, hogy az édesanyád ott legyen az esküvődön?

Yaquita e szavaira Joam Garral keze ismét megrándult.

- És én úgy szeretném a két fiunk, a lányunk és a te társaságodban látni a mi szép Braziliánkat, leereszkedni végig ezen a fenséges folyamon, látni a partvidék minden pontját! Úgy érzem, hogy az út végén mégsem volna olyan fájdalmas a válás Minhától. Visszafelé meg legalább magam elé tudom képzelni, hiszen már láttam egyszer azt az otthont, ahová második anyja várja a lányomat. El tudnám képzelni, hol, merre van, mit csinál.

Joam Garral hosszan, merően nézte a feleségét, de még mindig nem válaszolt.

Vajon mi ment végbe benne? Vajon miért habozott eleget tenni egy ennyire érthető kérdésnek, miért habozott kimondani azt az igent, mellyel nyilván nagy örömet szerzett volna övének? A munkája semmiképpen sem jelenthetett elháríthatatlan akadályt. Néhány hetes távollétével nem veszélyeztetheti a fazenda ügyeit, hiszen ennyi ideig az intézője mindenben tudja helyettesíteni. És ő csak tovább tétovázott.

Yaquita keze még gyöngédebben szorította férje kezét.

- Édes Joamom, nem hiú szeszélyből kérlek! Ó, nem! Sokáig gondolkoztam, mielőtt hozzád fordultam volna, s a leghőbb óhajom valósul meg, ha igent mondasz. Gyermekeink tudják, hogy most erről beszélek veled. Minha, Benito és Manoel is arra kérnek, szerezd meg nekik az örömet, hogy mind a ketten elkísérjük őket. És még azt is meg kell mondanom, mi jobban szeretnénk, ha az esküvőt Belém-ben és nem Iquitosban ünnepelnénk meg. A lányunk beleilleszkedését a belémi társaságba ugyancsak megkönnyítené, ha az ottaniak látnák, hogy a családjával érkezik, s így legalább kevésbé lesz idegen abban a városban, ahol majd élete nagyobb részét tölti.

Joam Garral felkönyökölt a fekhelyén. Tenyerébe temette az arcát, mint aki össze akarja szedni a gondolatait, mielőtt válaszolna. Szemmel láthatóan küszködött magával, valami kétség gyötörte, s a felesége ezt semmiképp sem értette. Yaquita nyugtalan lett, s már-már megbánta, hogy előállt kérésével. Mindenesetre eltökélte, hogy belenyugszik, legyen úgy, ahogy a férje dönt. Ha annyira kedve ellenére van ez az út, hát ő is lemond róla, soha többé nem hozza szóba azt, hogy mozduljanak ki a fazendáról, és soha nem fogja megkérdezni ennek az érthetetlen vonakodásnak az okát.

Eltelt néhány perc. Joam Garral fölállt. Egyenesen az ajtóhoz ment, s nézett kifelé. Mintha utolsó pillantásokat vetett volna erre a szépséges tájra, a világnak erre a kedves zugára, ahol több mint húsz éven át rejtegethette élete minden örömét.

Aztán lassú léptekkel a felesége felé indult. Arc kifejezése most egészen más volt, elárulta, hogy rendkívüli döntésre jutott, hogy vége minden tétovázásnak.

- Igazad van - szólt szilárd hangon Yaquitához. - Ez az utazás valóban szükséges. Mikorra tervezed az indulást?

- Ó, Joam, édes Joam! - kiáltotta Yaquita boldogan. - Köszönöm, köszönöm... és az ő nevükben is!

És az elérzékenyülés könnyei szöktek szemébe, mikor a férje magához ölelte.

E pillanatban vidám zajongás hallatszott kívülről, a ház kapujából.

Egy pillanattal később Manoel és Benito jelent meg az ajtóban, Minha pedig éppen akkor lépett ki a szobája ajtaján.

- Gyermekeim! - kiáltott feléjük Yaquita. - Édesapátok beleegyezett! Valamennyien megyünk Belém-be!

Joam Garral mosolytalanul, szótlánul fogadta fia ölelését, leánya csókjait.

- S mikorra tűzzük ki az esküvőt, édesapám? - kérdezte Benito.

- Hogy mikorra?... - hangzott a válasz. - Mikorra?... Majd meglátjuk!... Majd Belém-ben eldöntjük!

- Ó, de boldog vagyok, ó, de boldog vagyok! - mondogatta Minha most is, akár azon a napon, mikor Manoel megkérte a kezét.

- Megláthatjuk hát az Amazonast teljes fenségében és végig az egész brazil partvidéket! Édesapám, nagyon köszönöm!

És a fellelkesült fiatal lány, akinek képzelete máris a jövőben csapongott, most bátyjához és Manoelhez fordult.

- Menjünk a könyvtárunkba! Szedjük elő valamennyi könyvet meg térképet, ami ezzel a csodálatos folyamvölgygel foglalkozik! Ne csak úgy vaktában utazgassunk! Mindent meg akarok nézni, és mindent tudni akarok a folyamok királynőjéről!

V. AZ AMAZONAS

- A világ legnagyobb folyama - mondta másnap Benito a barátjának, Manoel Valdeznak.

Kettesben üldögéltek a fazenda déli végében, a folyamparton, s nézték, amint az Andok roppant hegláncából elindult víztömeg méltósággal hömpölygött tova, hogy aztán nyolcszáz mérföldnyivel távolabb beleömljön az Atlanti-óceánba.

- S ez a folyam viszi a legnagyobb víztömeget a tengerbe! - tette hozzá Manoel.

- Akkorát, hogy a torkolatától még meglehetősen nagy távolságban is édesvizű a tenger, s a parttól nyolcvanmérföldnyire is megtáncoltatja a hajókat.

- És széles medre több mint harminc délkört szel át!

- A medence meg huszonöt fokot észak-déli irányban!

- Medence?! - nevetett Benito. - Jókora kis medence ez a roppant terület, melyet az Amazonas keresztülszel! Hiszen szinte a végtelenségbe nyúlik ez a szavanna, és sehol egy domb, mely megtörné az ereszkedőt, sehol egy hegy, mely elzárná a látóhatárt.

- És egész mentében mint óriási polip csápjai kanyarognak az északról meg délről beléömlő kétszáz mellékfolyónak a vizei, melyeket meg ki tudja, hány és hány névtelen, kisebb mellékfolyó táplál, s melyekhez képest Európa nagy folyamai legföljebb jelentéktelen patakok.

- Egyszóval ez a világ legcsodálatosabb, legnagyobb vízrendszere!

A két fiatalember valóban féktelen lelkesedéssel beszélt a páratlan folyamról. Hiszen mindketten annak a tájnak a fiai voltak, ahol a nagy folyam a hozzá méltó mellékfolyókkal együtt olyan utakat alkot, melyek átvezetnek Bolívián, Perun, Ecuadoron, Új-Granadán, Venezuelán és Angol, Francia, Holland és Brazil Guayanán.

Sok nép, sok faj eredete vész el a régmúlt idők homályában. Így van ez a földkerekség nagy folyamaival is. Valódi forrásuk után eddig hiába kutattak a tudós elmék. Az Amazonas sem mentes e törvényszerű sors alól: Peru, Ecuador és Kolumbia között hosszú időn át folyt a versengés, mind a három állam azt állította, hogy az ő területén van az Amazonas eredet-vidéke.

Ma már aligha vitatható, hogy az Amazonas Peru Huaraci nevű kerületének tarmai járásában ered, s a 11. és 12. délkör között levő Lauricocha-tóból ömlik ki.

Voltak, akik azt állították, hogy a folyam Braziliában ered, a titicacai hegyek közül szakad ki, ám ha ez így volna, akkor a Paro és az Apurimac egyesüléséből származó folyó, az Ucayali lenne az Amazonas, s ez mégiscsak képtelenség.

A Lauricocha-tóból való kiszakadása után ötszázhatvan mérföldön át északkeleti irányban folyik, majd a Pante nevű mellékfolyójának torkolata után határozottan keletnek tart. A folyam kezdeti szakaszának neve *Marañón*, pontosabban *Maranhão*, mert az előbbi név csak ez utóbbinak portugálból franciásított változata. A brazil határtól Manausig, ahol beleszakad a fenséges Rio Negro, Solimões a neve: ez az elnevezés a solimao indiánok emlékét örökíti meg, akiből már csak elszórtan akad egy-két ember a partvidéki területeken. És végül annak a szakasznak, mely Manaustól a tengerig hömpölyög, Amazonas a neve, vagyis az *Amazonok folyama*. Ezt a nevet a spanyolok adták a nagy folyamnak; a kalandos kedvű Orellana utódai,

akiknek nem mindig hitelt érdemlő, ám érdekfeszítő beszámolóit szerint a folyam egyik mellékfolyója, a Nhamunda partján valaha harcias nők törzse élt.

Az Amazonasnak már a kezdeti szakaszán is látható, hogy amint továbbhőmpölyög, fenséges folyammá válik. Sehol egy vízzáró vagy egyéb akadály nem állja útját forrásától egészen odáig, ahol két festői heglánc között, kissé összeszűkült medrében festőien kanyarog tova. Egyenletes hőmpölygését csak ott törik meg vízesések, ahol keletnek térve átszeli az Andok közbülső láncolatát. Ha ezek a vízesések nem volnának, úgy az Amazonas a forrásától egészen a torkolatáig hajózható lenne. Még így is - mint Humboldt megállapította - a folyam öthatodát járhatják a hajók.

A földkerekség gyönyörű vidékeit átszelő páratlan folyamról, melynek medre úgyszólván mindenütt néhány fokkal az Egyenlítő-vonal alatt vezet, még azt is el kell mondanunk, hogy van egy sajátossága, mellyel nem dicsekedhetik sem a Nílus, sem a Mississippi, sem a Livingstone, a hajdani Congó-Zaire-Lualaba. Szemben ugyanis azzal, amit a nyilván rosszul tájékozott utazók hangoztattak, az Amazonas Dél-Amerikának nagyon egészséges vidékeit szeli át. Völgyét állandóan járják a jó nyugati szelek, hiszen nem magas hegyek közé zárt völgykatlan ez, hanem roppant síkság, mely északról délre háromszázötven mérföldön át húzódik úgy, hogy lejtését alig bontják meg halmok és dombok, tehát szabadon járhatják a légáramlatok.

Manapság már jól felszerelt, kényelmes gőzhajók járják az Amazonast torkolatától egészen Manausig, s a rendszeres hajójáratoknak csatlakozásuk van a Liverpoolból induló hajókhoz; más járatok végállomása meg Iquitosban van; ismét mások a Tapajoson, a Madeirán, a Rio Negrón és a Purúson át visznek egészen Peru és Bolívia szívéig.

Könnyen elképzelhetjük, hogy fellendül majd a kereskedelem e hatalmas és gazdag folyammedencében, melyhez hasonló sem akad az egész világon.

Csak hogy az éremnek másik oldala is van. A haladás csak a bennszülött fajok rovására valósulhat meg. A Felső-Amazonas vidékéről már ekkoriban eltűnt több indián faj.

A haladás törvényeinek szomorú velejárója ez. Eltűnnek az indiánok.

Ausztrália és Tasmania őslakói kihaltak az angolszászok behatolása után. A Vadnyugat hódítóinak léptei nyomán kivesztek Észak-Amerika indiánjai. És talán eljön a nap, mikor a francia gyarmatosítás eredményeként kihalnak az arabok.

De térjünk csak vissza 1852-re. Akkor még nem könnyítették meg az utasember dolgát a menetrendszerű hajójáratok, és Joam Garralnak számolnia kellett azzal, hogy útja nem kevesebb mint négy hónapot vesz igénybe, főként ha úgy akarnak utazni, ahogy tervezték.

Erre gondolván mondta Benito, amikor barátjával együtt az alatt hőmpölygő folyam árját figyelte:

- Manoel barátom, minthogy Belémbe érkezésünk után hamarosan üt a válásunk órája, az időt nyilván nem érzed hosszúnak.

- Igazad van, Benito. De ha arra gondolok, hogy Minhát csak az utunk végén vehetem feleségül, hát mégiscsak hosszúnak tűnik.

VI. ERDŐIRTÁS

Vidám napok köszöntöttek Joam Garral családjára. Csodálatosan szépnek ígérkezett utazásuk az Amazonason. És nemcsak a fazenda tulajdonosa és a családja indul a néhány hónapos útra, hanem, mint majd látni fogjuk, elkíséri őket a fazenda személyzetének több tagja is.

Joam Garral a körülötte élők örömét látva, mintha megfeledkezett volna a békességét zavaró titkos gondokról. Attól a naptól fogva, hogy végleg döntött, mintha kicserélték volna, s az utazás előkészületeivel foglalkozva megint a hajdani lankadatlan munkakedv lobogott benne. Családja boldogan figyelte ezt a változást. Erkölcsi ereje mindennél nagyobb súllyal esett a latba, s Joam Garral ismét az lett, aki a fazendán töltött első években volt: erős, munkabíró férfi, aki az erdők, mezők és folyamok frissítő levegőjében élt és dolgozott kezdettől fogva.

Az utazást megelőző hetekben ráadásul sok tennivaló is akadt.

Mint már korábban mondtuk, az Amazonas vizeit még nem járták a gőzhajók, melyekről a különböző hajótársaságok ekkoriban még csak terveket szőttek. A folyamon magánemberek tulajdonában levő vízi járművek közlekedtek, s többnyire a part menti kereskedelmi vállalatok forgalmát bonyolították le.

E vízi alkalmatosságok között volt úgynevezett *uba*, mely leginkább a pirogra hasonlít, egyetlen fatörzsdarabból munkálják meg szekercével és tűzzel, orra elkeskenyedő és könnyű, hátul pedig kerek és nehéz, egytől tizenkét evezős, három-négy tonnányi rakomány számára van benne hely. Az *egaritea* durvábban munkált, szélesebb hajó volt, a közepén lombsátor állt, de úgy, hogy mellette maradt hely az evezősök számára. Az *uba* és az *egaritea* mellett még *jangadá*k járták a vizet. A *jangada* nem más, mint nagyobb tutajféle, rajta háromszögletű vitorla meg nádkunyhó, mely utazás közben lakóházul szolgál az indiánnak és családjának.

E háromfajta vízi jármű segítségével bonyolították le a forgalmat az Amazonason, ám egyik fajta sem volt alkalmas sok ember vagy nagyobb mennyiségű áru szállítására.

Akadtak ugyan nagyobb hajók is, például a vörös vitorlával hajózó, háromárbcos *vigilinga*, melynek nyolc-tíz tonna volt a befogadóképessége, s melyet szélcsendes időben négy hosszú evezővel ugyancsak nehezen hajtottak az ár ellen, meg a *coberta*, mely akár húsztonnás űrtartalmú is lehetett. Leginkább dzsunkára emlékeztetett ez az alkalmatosság, melynek a farában hajóhíd volt és zárt kabin, két árbocán különböző méretű négyszög alakú vitorlák, ha meg a szél gyöngye volt vagy ellenirányú, úgy tíz evezővel hajtották a cobertát, melynek indiánjai a fedélzet elején elhelyezkedve dolgoztak a hosszú evezőkkel.

Ezek közül a hajófajták közül azonban egyik sem felelt meg Joam Garralnak. Amikor elhatározta, hogy a családjával együtt lehajózik az Amazonason, arra is gondolt, hogy ezt az utazást egybeköti annak a roppant mennyiségű árunak a szállításával, melyre már vártak is Parában. A szállítmány szempontjából közömbös volt, hogy mennyi ideig tart az út. Joam Garral e tervét - ha szavazásra kerül sor - valamennyien támogatták volna, kivéve talán Manoelt, aki érthető módon annak örült volna, ha gyorsjáratú gőzhajón tehetik meg az utat.

Ám akármilyen kezdetleges legyen is a Joam Garral által elképzelt vízi alkalmatosság, az biztos, hogy sokan elférnek majd rajta, s kényelemben, biztonságban ereszkedhetnek le a folyó hullámain.

Mikor majd elindulnak, mintha az iquitosi fazenda szakadna le a partról, s úszna el az Amazonas vizén a fazenda lakóival, annak uraival és szolgáljaival a saját házuk, viskójuk, lombkunyhójuk fedele alatt.

Az iquitosi birtok területén volt néhány olyan pompás erdő is, melyek Dél-Amerikának ezen a középső vidékén úgyszólván kimeríthetetlen kincsesbányát jelentenek.

Joam Garral nagyszerűen értett az erdőgazdálkodáshoz, és minden évben jelentős jövedelemre tett szert a bútort- és a hajó- meg az építőipar céljaira oly kiválóan alkalmas, változatos és értékes fajtájú fák eladásából.

A birtok határában ott folyt az Amazonas, s még ha lett is volna vasút, a kitermelt fát biztonságosabban és olcsóbban szállíthatták a folyamon. Joam Garral minden évben ki is vágatott néhány száz fát, s vastag deszkák, gerendák és gömbfák formájában indította el Parába, olyan ügyes hajósokra bízva a szállítmány gondját, akik pontosan ismerték a folyam különböző pontjainak mélységét és a víz áramlásait.

Joam Garral ebben az évben is a bevált gyakorlatnak megfelelően akart eljárni, ám úgy tervezte, hogy - miután a szállítmányt összeállították - a jelentős kereskedelmi ügylet üzleti részének lebonyolítását teljesen Benitóra bízta. Az idő azonban sürgetett. Faúsztatásra ugyanis június eleje volt a legalkalmasabb, minthogy a vízállás ilyenkor a legmagasabb, ettől fogva egész október hónapig fokozatosan csökken.

A munkát tehát haladéktalanul meg kellett kezdeniük, mert ezúttal rendkívül nagy mennyiségű fát akartak leúsztatni a folyamon. Vagy ötszáz négyszögmérföldnyi erdőt, a fazenda egyik partvidéki sarkát akarták kidönteni a Nanay torkolatánál levő részen, hogy aztán a fákból összeácsolják az úszó sziget nagyságú jangadát, vagyis egy rendkívüli méretű tutajt.

Joam Garral ugyanis a minden egyéb vízi járműnél biztonságosabb, száz egareteánál vagy vigilingánál is hatalmasabb jangadán akarta megtenni az utat az Amazonason a családjával, a fazenda személyzetével és árurakományával együtt.

- Pompás ötlet! - kiáltott Minha, s tapsolt örömeiben, mikor meghallotta, mit tervez édesapja.

- Igen, így veszedelem és nagyobb fáradalom nélkül tehetjük meg az utat egészen Belémig - bólintott Yaquita.

- És valahányszor lehorgonyzunk, vadászhatunk a parti erdőkben! - tette hozzá Benito.

- Félek, hogy így kicsit sokáig tart az út - jegyezte meg Manoel. - Nem volna jobb, ha valami gyorsabb úton-módon hajóznánk le az Amazonason?

Hosszú lesz az út, az bizonyos, ám a fiatal orvos ellenvetésére csak mosoly volt a válasz.

Joam Garral ekkor magához hívatta a fazenda indián főintézőjét.

- A jangadának egy hónap múlva indulásra készen kell állnia - mondta.

- Még ma munkába kezdünk, Garral úr - válaszolta a főintéző.

Hatalmas munkára vállalkoztak. Május első felében a fazenda vagy száz indián és néger munkása valóságos csodát művelt. Érző szívű emberek, akik nem láttak még ilyet, talán elszomorodva nézték volna a százados faóriások tömeges irtását, amint a favágók fejszéi alatt két-három órán belül kidőlnek; de annyi volt belőlük a folyam partján meg a szigeteken, hogy az erdőirtás nyoma úgyszólván alig-alig látszott.

Az intéző és az emberei - miután Garral megadta az utasításokat - az irtásra kijelölt helyet először is megszabadították a liánoktól, bozóttól, magas fűtől, cserjétől. Mielőtt fűrész és

fejszét fogtak volna, először gallyazókéssel dolgoztak; nélkülözhetetlen szerszáma ez annak, aki az Amazonas-vidéki erdők mélyére akar hatolni. Széles, lapos, kissé ívben görbülő, két-három lábnyi hosszú ez a famarkolatba illesztett szerszám, melyet a bennszülöttek rendkívül ügyesen forgatnak. Néhány óra alatt megtisztították a talajt, kivágták az aljnövényzetet, széles utakat nyitottak a legsűrűbb bozótban. A százados törzsek megszabadultak a liánból, kaktuszból, páfrányból, mohából és broméliaindákából rájuk fonódott takaróktól. Csupsz kéreggel várták a fejszét.

Munkások serege kúszott föl a fák koronájáig, lefűrészelték a vastag villás ágakat, melyeket mindig itt, a fazendán használtak föl. A munkások elől csapatostul menekültek a majmok, de fürgeségben talán még ezek az ugyancsak fürge jószágok sem versenyezhettek volna a buzgó favágókkal. Az irtásra kijelölt erdőrészen hamarosan már csak koronájuktól megfosztott tar fatörzsek meredeztek, s máris friss levegő meg napsütés özönlötte el a nyirkos talajt, ahova eddig soha nem jutott el a nap világa.

A hatalmas fák között nem akadt egyetlenegy olyan, amelyik ne lett volna alkalmas arra, hogy erős, vastag gerendákat vagy deszkákat faragjanak belőle.

Három héttel azután, hogy a munkák megkezdődtek, már egyetlen fa sem maradt állva a Nanay és az Amazonas vize által befogott szögben. Az irtás valóban teljes volt. És Joam Garralnak még csak azzal sem kellett törődnie, nő-e vajon új erdő ezen a helyen, ahol húsz-harminc év múlva akár ismét szálfák szökhettek volna a magasba. Irtás közben nem ügyeltek arra, hogy épségben maradjanak a csemeték, hogy kíméljék az öreg kérgeket, melyekből új hajtás fakadhatna, nem vertek le egyetlen szögletfát sem, hogy körülhatárolják az irtás területét, minden törzset a tövénél döntöttek ki, azzal, hogy majd később kiemelik a gyökereket is, mert különben az eljövendő tavasz zöld zsengével borítaná ismét az egész területet.

A fél négyszögmérföldes irtás helyét, melyet a nagy folyam és mellékfolyójának medre határol, föl fogják törni, fölszántják, megmunkálják, beültetik és bevetik, s majd a jövő esztendőben manióka, kávé, cukornád, kukorica és földimogyoró terem a birtoknak azon a részén, melyet eddig az erdő ősi fái árnyékolnak.

Még nem köszöntött rájuk május utolsó hete, s a kidöntött törzsek már az Amazonas partján várakoztak, gondosan szétválogatva fajták és úsztathatóság szerint. Ugyanis itt, az Amazonas partján fogják összeácsolni a hatalmas jangadát, mely a különböző lakóhelyekkel meg a személyzet szállásával a hátán valóságos kis úszó falu lesz. Az alkalmas órában a dagályban megduzzadó folyam hullámai fölemelik, és majd viszik száz meg száz mérföldön át, egészen az Atlanti-óceán partvidékéig.

Ezekben a hetekben nagyon elfoglalt ember volt Joam Garral. Maga irányította a munkálatokat: először az irtásra kijelölt részen, majd a birtok határában, azon a széles homokparton, melyen az épülő jangada alkatrészei sorakoztak.

Yaquita is az utazás előkészítésével foglalatoskodott, Cybele, az öreg néger asszony készségesen segített ugyan neki, de csak nem tudta megérteni, miért akarnak elmenni innen, ahol mindnyájan jól megvannak.

- Sok olyan szépet fogsz látni, amilyet még soha életedben nem láttál - magyarázgatta neki Yaquita.

- Nem tudom, fölérnek-e azzal, amit már megszokott a szemünk - válaszolta mindig egyformán Cybele.

Minha és Lina elsősorban a saját dolgaikkal foglalatostkodtak. Ők nem csupán utazásra készülődtek, ők véglegesen távoznak, gondolniuk kellett tehát millió aprósággal, hiszen majd egy másik országban folytatják az életüket, s a fiatal mulatt lány ott is gyöngéden szeretett úrnője mellett marad. Minha kicsit nehéz szívvel készülődött, a vidám Lina azonban nem csinált magának nagy gondot abból, hogy elhagyja Iquitost. Minha Valdez mellett éppen olyan szép lesz az élet, mint Minha Garra mellett volt. Kedvét csak az szegte volna, ha el kell szakadnia úrnőjétől, ez a gondolat azonban még csak föl sem merült senkiben.

Benito minden munkában buzgón segédkezett az édesapjának. Így tanult bele a fazendatulajdonos mesterségébe, hiszen egy napon talán az lesz belőle; a birtok vezetésének kereskedelmi részét pedig megtanulja, mikor a folyamatosan úsztatott árukat kíséri és eladja.

Manoel pedig megosztotta az idejét a ház és az irtásterület között; a házban Yaquita és a leánya szorgoskodott szüntelenül, Benito meg többször is csalogatta magához az irtásterületre, mintsem a fiatalembernek kedve lett volna oda menni. No de Manoel mégsem egyformán osztotta meg az idejét a két hely között - és ez igazán érthető.

VII. EGY LIÁN ÚTJÁT KÖVETVE

Egyik vasárnap - május 26-án - a fiatalok elhatározták, hogy elmennek egy kicsit szórakozni. Nagyszerű, igazán kirándulásra való idő volt, a Kordillerák felől fúvó friss szellő enyhítette a forróságot.

Benito és Manoel tehát azt javasolták Minhának: tartson velük az Amazonas jobb partján, a fazendával szemben húzódó erdőségen át vezető útjukban.

Ezzel a sétával mintegy elbúcsúzhatnak Iquitos szépséges vidékétől. A két fiatalember voltaképpen vadászútra indult, ám hogy a fiatal lányokat - mert természetesen az úrnőjétől elválaszthatatlan Lina is velük megy - vadászat közben nem fogják magukra hagyni, arra Manoel pusztán jelenléte is biztosíték volt. És ezek a lányok nem olyan fából voltak faragva, hogy megijedtek volna két-három mérföldes sétától.

Sem Joam Garralnak, sem Yaquitának nem volt ideje arra, hogy a fiatalokkal tartson. Még a jangada terve sem volt egészen kész, pedig nem lett volna jó, ha építésével megkésnek. Ezenfelül Yaquitának és Cybelének, noha a fazenda minden asszonya-lánya segített nekik, nem volt egy perc veszteni való ideje sem.

Minha örömmel kapott bátyja és vőlegénye javaslatán. Így délelőtt tizenegy óra tájt, miután már megebédeltek, a négy fiatal elsétált a magas folyampartra, oda, ahol a két folyam találkozik. Egyik négerük is velük tartott. Valamennyien beszálltak a birtokhoz tartozó s a folyamparton kikötött ubába, s miután átkeltek az Iquitos- és a Parianta-sziget között, eljutottak az Amazonas jobb partjára.

Az uba egy gyönyörű, vagy harminclábnyi magas páfránylugas alatt kötött ki, csipkézett levelű, bársonyzöld lombok alkottak tetőzetet a természetes lugas felett.

- És most, Manoel - szólta Minha -, az erdő nevében én üdvözlöm itt, az Amazonas vidékén, ahol maga mégiscsak vendég! Itt mi itthon vagyunk, engedje meg tehát, hogy ellássam a ház úrnőjére háruló kötelességeket!

- Kedves Minhám - hangzott a válasz -, az én otthonomban is úrnője lesz a háznak, csakúgy, mint az iquitosi fazendán, és itt is meg ott is...

- Ej - nevetett Benito -, talán mégsem azért jöttetek ide, hogy szépeket mondjatok egymásnak!... Próbáljátok meg néhány órára elfelejteni, hogy jegyesek vagytok!

- Egyetlen órára, egyetlen percre sem akarom ezt elfelejteni! - mondta Manoel.

- De ha például Minha kívánná ezt?

- Minha ilyet nem kíván tőlem!

- Ki tudja? - vágott közbe nevetve Lina.

- Linának igaza van! - mondta Minha, s kezét nyújtotta Manoelnak. - Próbáljuk elfelejteni!... Felejtjük el!... A bátyám kéri ezt... Mindennek vége! Mindennek! Míg ez a séta tart, nem vagyunk jegyesek. És Benito nővére sem vagyok. És maga nem barátja neki...

- Még mit nem! - kiáltott közbe Benito.

- Helyes! Helyes! - tapsolt Lina. - Mindnyájan idegenek vagyunk egymás számára.

- Idegenek, akik most találkoznak először, és üdvözlík egymást...

- Kisasszony... - hajolt meg Manoel Minha előtt.
- Kihez van szerencsém, uram? - kérdezte Minha nagy komolyan.
- Manoel Valdez vagyok, s nagyon boldog lennék, ha bátyjaura bemutatna...
- Ó, az ördögbe ezekkel az ócska ceremóniákkal!... Inkább legyetek jegyesek! Legyetek, amik csak akartok, ha úgy tetszik, akár örökre!
- Örökre! - mondta Minha magától értetődően, mire Lina még vidámabban nevetett.

Manoel hálás pillantással köszönte meg menyasszonyának a szót, mely olyan önkéntelenül csúszott ki a fiatal lány száján.

- Ha kicsit kilépnénk, kevesebbet beszélénk! - kiáltotta Benito, hogy segítsen zavarba jutott nővérén.

Minhának azonban nem volt sietős.

- Egy pillanat, kedves bátyám, egy pillanat! Látod, hajlandó vagyok engedelmeskedni neked. Azt akartad, hogy Manoel meg én feledkezzünk meg a jegyességünkről, nehogy elrontsuk a kirándulásodat. Most én kérek tőled valamit: te se rontsd el az én örömet! Ígérd meg nekem, Benito, légy olyan jó, és ígérd meg, hogy elfelejted...

- Mit kellene elfelejtenem?

- Hogy annyira szereted a vadászatot!

- Hogyhogy? Meg akarod nekem tiltani...

- Igen, megtiltom, hogy rálőj az erdőben boldogan repdeső szépséges kis madarakra! Ugyanez a tilalom védi az apróvadakat is, melyekkel amúgy sem tudnánk mit kezdeni. Ha viszont jaguár vagy más vadállat túlságosan közel merészkedne hozzánk, hát jó, nem bánom, lőj rá!

- De...

- Ha nem engedelmeskedsz, hát megfogom Manoel kezét, elszaladok vele, eltévedünk, aztán kereshetsz bennünket!

- Szeretnéd, ha megtagadnám az engedelmességet, ugye? - kérdezte Benito nagy nevetve Manoelt.

- Azt meghiszem! - bólintott a barátja.

- Hát nem! Engedelmeskedni fogok. Engedelmeskedni fogok Minhának, már csak azért is, hogy téged bosszantsalak! Gyerünk!

S ezzel valamennyien elindultak a gyönyörű fák között, melyeknek dús lombozata sehol sem engedte, hogy a napsugár keresztülsüssön rajtuk.

Az Amazonas jobb partjának e részénél szebb tájat alig lehet elképzelni.

A vidám társaság hol magas fűben, hol cserjésen, hol sűrű bozóton át ment, derűsen beszélgetve, nevetgélve. Legelől a fiatalokat kísérő néger haladt, sarabolókésével vágott utat ott, ahol a bozót áthatolhatatlanul sűrű volt. Lépteik zajára csapatostul röppentek föl a madarak.

Minhának igaza volt, mikor védelmébe vette a lombok között repdeső madarakat. A trópusi madárvilág legszebb fajtái voltak itt képviselve. Az ember azt hihette volna, hogy a roppant fák termették mint gyümölcsöt az ágaikon himbálózó zöld papagájokat meg búbos rikkancsokat. A kolibrik ezernyi fajtája meg, mint szélhordta tarka virág, lebbent ágról ágra.

Minha boldogan hívta föl Manoel figyelmét a természet e szép csodáira, melyek a maguk eredeti mivoltában már nem találhatók a keleti vidékek civilizáltabb tájain. Manoel inkább tekintetével, mint fülével figyelt a fiatal lányra, a millió madár rikoltozása, csicsergése különben is olyan hangzavarral töltötte be az erdőt, hogy alig érthették egymás szavát.

Csak Lina vidám nevetésének csengése tudta túlharsogni az ezerfajta csicsergést, huhogást, csivitelést, káromást, füttyöt és turbékolást.

- Ó, mennyi szépség! - lelkesedett Minha.

- Te, Minha, itt itthon vagy, legalábbis azt mondtad, s lám, hogy dicsekszel kincseiddel! - nevetett Benito.

- Jó, csak csúfolj! Ugye, Manoel, ennyi szépség láttán mégiscsak szabad lelkesednem? Különben is, a természet alkotta mindezt a gyönyörűséget, és valamennyiünk, az egész világ kincsei!

- Hadd csúfolódjék csak Benito! - mondta Manoel. - Titkolja ugyan, de szabad idejében ő is csak költő, s a természet szépségeit éppen úgy csodálja, mint mi valamennyien. Csak mikor puska van a vállán, hát fuccs a költészetnek!

- Légy inkább most is költő, kedves Benitóm! - kérlete Minha.

- Jó, költő vagyok! Ó, természet, ó, dicső természet...

Ami igaz, az igaz, Minha nagy áldozatot követelt a bátyjától, mikor arra kérte, ne használja vadászfegyverét. Az erdőben bőségesen akadt volna vadászszákmány, s Benitónak néhányszor ugyancsak szép lövésekről kellett lemondania.

A kevésbé sűrű erdőrészekben, ott, ahol tágas tisztások nyíltak, elő-előbukkant egy-két struccpár a négy-öt lábnyi magasra nőtt nanduk fajtájából. Nyomukban mindenütt a seriemák, a struccok elválaszthatatlan kísérői; ezek a pulykákra emlékeztető szárnyasok a konyhában sokkal nagyobb becsületnek örvendenek, mint a hatalmas madarak, melyeket olyan buzgón kísérnek.

- Nekem aztán sokba kerül ez a nyavalyás ígéretem! - dünnyögött Benito, s visszaakasztotta a puskáját, melyet szinte ösztönösen már lekapott a válláról.

- Kímélni kell a seriemákat - mondta Manoel -, hiszen ők pusztítják a legtöbb kígyót!

- És kímélni kell a kígyókat, mert azok meg a kártékony rovarokat eszik, és a kártékony rovarokat is kímélni kell, mert ezek a még kártékonyabb bolhával táplálkoznak! - mondta csúfolódva Benito. - Ezzel az erővel akár semmire se vadászunk!

Ám Benito vadászszenvedélye később ennél jóval keményebb próbára volt téve. Olyan erdő-részbe értek, ahol valósággal nyüzsgött a vad. Fűrge szarvasok, kecses őzek ugrottak ki a fák alól, s egy jól irányzott golyó biztosan megállította volna futásukat. Itt-ott kávészínű vad-pulykák bukkantak elő, meg pekarik, vagyis braziliai vadmalacok, melyet oly nagy becsben tartanak azok, akik szeretik a vadpecsenyét; majd agutik serege vágott át előttük, ezek Dél-Amerika vadnyulaihoz hasonlítanak, utánuk meg pikkelyes hátú, foghíjas tatuk bújtak ki a fák közül.

Az ifjú Benitót ugyancsak fütötte a vadászszenvedély, ám hű maradt ígéretéhez, s nem nyúlt a fegyvere után.

- Persze jó dolog sétálni - jegyezte meg Benito, mikor egy pillanatra megálltak -, no de csak úgy, minden cél nélkül sétálni...

- Cél nélkül?! - kiáltott föl Minha. - De hiszen van célunk: látni, ámuldozni akarunk, mielőtt elmennénk, még egyszer meg akarjuk nézni, búcsút akarunk mondani Közép-Amerika e csodálatos erdeinek, melyeket Parában már nem láthatunk!

- Hopp! Eszembe jutott valami! - kiáltott föl Lina.

- Linának csak bolondság juthat eszébe! - mondta Benito, fejét csóválva.

- Igazán nem szép tőled, bátyám, hogy kicsúfolod Linát, mikor ő éppen azt akarja, hogy célja legyen a sétánknak, melyet te így, cél nélkül értelmetlennek tartasz - mondta Minha szemrehányóan.

- Már csak azért se csúfolódjék, Benito úr, mert biztos vagyok abban, hogy az ötletem tetszeni fog magának - nevetett Lina.

- És mi ez az ötlet? - kérdezte Minha.

- Nézzék csak meg ezt a liánt!

És Lina egy *cipo-lián*ra mutatott, az inda egy óriási mimózára csavarodott, melynek puhelykönnyű levelei a legkisebb neszre is összecsukódnak.

- És mit akarsz ezzel a liánnal? - kérdezte Benito.

- Azt javasolom - mondta Lina -, hogy kövessük ezt a liánt, míg csak meg nem találjuk a végét!

- Ez aztán az ötlet, ez aztán a cél! - kiáltott fel Benito. - Követni a liánt árkon-bokron, bozóton, sziklán, patakon, vízesésen át, nem riadni vissza semmi akadálytól, nem megtorpanni...

- Alighanem mégiscsak igazad van, bátyám! - mondta Minha nevetve. - Lina egy kis bolond!

- Úgy?! Inkább rám hagyod, hogy Lina bolond, csak hogy ne kelljen azt mondanod, hogy Benito a bolond, aki helyesli Lina javaslatát!

- Jó, hát legyünk valamennyien bolondok, ha kedvetek van hozzá! - mondta Minha. - Kövessük a liánt!

- Nem kell attól tartanunk, hogy...? - kezdte rá Manoel.

- Már megint aggályoskodszt! - kiáltott föl Benito. - Persze eszedbe sem jutna gáncsoskodni, sőt máris mennél, ha a lián végén Minha várna rád!

- Egy szót sem szóltam! - adta be a derekát Manoel. - Hallgatok és engedelmeskedem. Kövessük a lián útját!

És máris elindultak, vidáman, mint a vakációzó gyerekek.

Messzire csalogathatja őket ez a hosszú inda, ha követik - Minósz király örökösének fonala kifelé vezetett a labirintusból, ez a lián azonban egyre beljebb fog vinni a rengeteg sűrűjébe.

Ez a cipo-lián ugyanis, melyet Brazíliában inkább vörös japicanga néven emlegetnek, néha több mérföld hosszúságú indákat növel. No de elvégre nem esik folt a becsületükön, ha útközben meggondolják magukat és visszafordulnak.

A lián egyik fáról a másikra kúszott folyamatosan, hol a fa törzsére csavarodott, hol meg füzéreként csüngött a lombok közül.

De hányszor meg hányszor álltak meg, s hányszor sóhajtott föl csalódottan az egyébként olyan vidám társaság, mikor azt hitték, hogy szem elől tévesztették a liánt! Mindenáron meg akarták keresni, türelmesen kutattak, bogozgatták az aljnövényzetet, hogy a vezető inda nyomára akadjanak.

- Ott! Ott van! Látom! - kiáltott Lina.

- Tévedsz - válaszolt Minha -, ez nem a mi liánunk, ez egy egész más fajtahoz tartozik.

- Dehogysis! Linának igaza van - állapította meg Benito.

- Nem! Lina téved! - szólt közbe magától értetődően Manoel.

Ilyenkor aztán roppant komoly viták támadtak, és sem egyik, sem a másik fél nem akart engedni.

Nem volt más megoldás, Benito és a néger fölkapaszkodtak a fára, megkeresték a lombok között bujkáló cipot, hogy lássák, merre is vezet tovább.

És csöppet sem volt könnyű kibogozni a liánt az aljnövényzet sűrűjéből sem, hiszen volt úgy, hogy tövises karatabroméliák meg hatalmas rózsaszín orchideabokrok és oncidiumok között tűnt el, s ezek kuszábbak voltak, mint egy pamutgombolyag, amit játékos kedvű kismacska tépett meg.

Hát még mikor a lián a talajon kúszva eltűnt a lycopodiumbokrok, a nagy levelű heliconiák, a rózsaszín bóbitájú calliandrák meg a vesszőkaktuszok között, ami úgy csavarodott rá, mint drót a tekerésre; mikor eltakarták a fehér jalaparepkény kusza csomói, a vanília húsos indái, a rengeteg levél, ágacska, venyige!

S micsoda örömujjongás volt, valahányszor újra megtalálták a liánt, és ismét folytathatták a megszakított sétát!

Már egy órája szórakozott így a vidám társaság, de még semmi jele sem volt annak, hogy elérik a híres-nevezetes célt. Erélyesen meg-megrázogatták a liánt, ám az nem engedett, közben a zajra százával röppentek fel a madarak, a majmok meg, mintegy az utat mutatva, csapatostul menekültek egyik fáról a másikra.

Ha áthatolhatatlanul sűrű bozót állta útjukat, a néger sarabolókése ösvényt nyitott nekik, s az egész társaság vígan nyomult előre; ha meg zöld mohával lepett sziklára tekergett föl a lián, hát valamennyien fölkapaszkodtak rá, és túljutottak az akadályon.

Hamarosan tágas tisztáshoz értek. Itt, ahol szabadon járt a levegő, melyre éppúgy szüksége van, mint a nap fényére, ott állt magánosan a legjellegzetesebb trópusi fa, a forró égöv lakójának nagy táplálója, egy árva banánfa, mely Humboldt szerint „társa volt az embernek civilizációja bölcsőjétől kezdve”. A cipo hosszú indája a tisztás szélétől a banánfa magas ágaira csavarodva futott át a másik szélére, majd onnan ismét az erdő sűrűjébe vezetett.

- Megállunk végre? - kérdezte Manoel.

- Nem, szó sem lehet róla! - kiáltotta Benito. - Nem állunk meg, míg a lián végét meg nem találtuk!

- Csakhogy lassanként már gondolnunk kell arra is, hogy hazamenjünk! - jegyezte meg Minha.

- Ó, édes úrnőm, menjünk még! Menjünk tovább! - esengett Lina.

- Menjünk, menjünk csak! - erősködött Benito.

És nagy könnyelműen továbbmentek az erdőbe, mely itt ritkásabb volt, és így gyorsabban jutottak előre.

A lián egyébként most északnak, a folyam felé vezette őket, így hát nyugodtabban követték, hiszen egyre közelebb kerülnek a jobb parthoz, ahonnan könnyen hazamehetnek.

Negyedórával később útjukat szegte az Amazonas egyik kis mellékvize, mely mély szakadékban csobogott. A szakadék fölött azonban *beju-cos*ból és ágacskákból összefonódott bürü vezetett át, a két ágra vált lián meg karfaként futott a bürü mellett a szakadék túloldalára.

Benito, aki mindig elöl járt, máris a növényekből fonódott lengedező hidacsán termett.

Manoel vissza akarta tartani menyasszonyát.

- Maradjon itt, maradjon, Minha! Benito menjen tovább, ha kedve van hozzá, mi majd itt megvárjuk.

- Nem! Jöjjön velünk, édes úrnóm, jöjjön velünk! - könyörgött Lina. - Ne féljen! Már vékonyodik a lián! Mégiscsak kifogunk rajta, mégis a végére érünk!

És a fiatal mulatt lány nagy bátran Benito nyomába szegődött.

- Milyen nagy gyerekek ezek! - mosolygott Minha. - Jöjjön, kedves Manoelom! Velük kell tartanunk!

És mindnyájan átkeltek a szakadék felett hintaként lengő bürün, és ismét a nagy fák lombására alatt jártak.

Alig mentek tíz percet, északi irányban követve a végeérhetetlen liánt, amikor valamennyien megtorpantak - és volt is miért.

- Mégiscsak itt lesz már valahol a vége? - kérdezte Minha.

- Nem - válaszolt Benito -, de jó lesz, ha óvatosan megyünk tovább! Nézzétek csak!... - És Benito a liánra mutatott, mely egy magas fikusz ágai között tűnt el, ám láthatták, hogy a lombok közül valami erősen rángatja.

- Mi lehet ez? - kérdezte Manoel.

- Talán valami állat lapul ott, jó lesz, ha vigyázunk!

És Benito puskáját vállához emelve intett a többieknek, hogy várjanak, míg ő maga vagy tíz lépést tett előre.

Manoel, a két lány és a néger mozdulatlanul várakoztak.

Egyszer csak Benito kiáltása hallatszott, azt látták, hogy rohan a fa felé. Valamennyien utánairamodtak.

Váratlan és szívderítőnek éppen nem mondható látvány tárult a szemük elé.

Egy ember vergődött a nyakánál fogva a liánra akasztva, amely itt hajlékony volt, akár a vékony kenderkötél, s könnyű volt belőle hurkot kötni. A lián az akasztott ember végvonaglása miatt rángatózzott olyan erősen.

Benito előrántotta a vadászkését, és elvágta a liánt.

Az akasztott ember a földre zuhant. Manoel fölébe hajolt, hogy életre térítse, ha még nem késő.

- Ó, a szerencsétlen! - suttogta Minha.

- Manoel úr, Manoel úr! - lelkesedett Lina. - Nézze, még lélegzik! Ver a szíve! Meg kell menteni!

- Úgy van - mondta Manoel -, de azt hiszem, igazán az utolsó percben érkeztünk.

Harminc év körüli fehér ember volt a szerencsétlen, rosszul öltözött, nagyon sovány, és megkínzott arca sok szenvedésről beszélt.

A lábánál üres kulacs hevert a földön, meg egy pálmafából faragott *bilboquet* - afféle golyófogó játék, melyhez palmarost erősítette a teknősbékafej golyót.

- Hogy valaki felakassza magát, meg akarjon halni ilyen fiatalon! - mondta Lina. - Vajon mi vitte rá a szerencsétlent?

Manoel orvosi munkája eredményeként magához tért a szegény ördög, kinyitotta a szemét, aztán olyan váratlanul erőlyesen nyögött fel, hogy Lina rémülten felsikoltott.

- Kicsoda maga, barátom? - kérdezte Benito.

- Ahogy nézem, egy hajdani akasztott vagyok!

- No de hogy hívják?

- Várjunk csak, rögtön eszembe jut - mondta az idegen, és végigsimította a homlokát. - Fragosónak hívnak, szolgálatjára, ha ugyan még alkalmas vagyok arra, hogy megfésüljem és megborotváljam uraságodat mesterségem szabályai szerint. Borbély volnék ugyanis, minden figarók közül a legboldogtalanabb!

- És hogy szánta el magát erre...

- Hát mit mondjak, kedves uram?! - válaszolt mosolyogva Fragoso. - Egy kétségbeesett pillanatomban, amit nyilván megbántam volna, amennyiben a túlvilágon is van megbánás. No de csöppet sem vigasztaló gondolat, hogy az embernek még nyolcszáz mérföldet kell megtennie úgy, hogy közben egy fitying sincs a zsebében! Persze hogy elcsüggedtem!

Voltaképpen jó és kellemes arcú ember volt ez a Fragoso. Ahogy magához tért, látták rajta, hogy vidám természetű lehet. Vándorborbély volt, azok közé tartozott, akik a Felső-Amazonas partján járnak faluról falura, és szolgálataikat nagyon megbecsülik.

Ám ez a boldogtalan magányos és nincstelen figaró már negyven órája egy falatot sem evett, elkeveredett az erdőben, és egy kétségbeesett pillanatban elvesztette a fejét... a többit már tudjuk.

- Ide hallgasson, barátom - mondta neki Benito -, most szépen eljön velünk az iquitosi fazendára.

- Azt aztán boldogan! - válaszolt Fragoso. - Minthogy leakasztott engem, önhöz tartozom, uram. Ha nem kellek, kár volt leakasztani.

- Ugye, kedves úrnőm, ugye, milyen jól tettük, hogy követtük a liánt? - ujjongott Lina.

- Azt meg hiszem! - válaszolt a fiatal lány.

- Hát bizony, sohasem hittem volna, hogy a liánunk végén egy embert találunk! - mondta Benito.

- És főleg nem, hogy egy bajba jutott, akasztott borbélyt, ugye? - szólt közbe Fragoso.

A nekividámodott borbélynak elmondták, hogy voltaképpen mi is történt. Fragoso meleg szavakkal mondott köszönetet Linának a kitűnő ötletért, hogy kövessék a liánt. Valamennyien a fazenda felé indultak, ahol Fragosót úgy fogadták, hogy egyhamar ne legyen kedve ismét elszánni magát ilyen kétségbeesett tette.

VIII. A JANGADA

Fél négyszögmérföldnyi területen döntötték ki az erdőt. Most már az ácsokon volt a sor, hogy tutajt készítsenek a homokparton sorakozó évszázados fák törzséből.

Ez a munka már korántsem volt nehéz. A fazenda rendkívül ügyes indiánjai Joam Garral vezetésével nagyszerű munkát végeztek, ezek a bennszülöttek ugyanis csodálatra méltó munkások akár ház-, akár hajóépítésről legyen szó. Nincs más szerszámuk, mint a fejsze és a fűrész, s olyan kemény fát kell megdolgozniuk, hogy szerszámuk éle állandóan kicsorbul, ügyes, türelmes és természetből tehetséges kezük alól mégis olyan gyorsan kerülnek ki a pompásabbnál pompásabb gömbfák, gerendák és deszkák, hogy az egy gépesített üzemnek is a becsületére válnék.

A kivágott törzseket nem bocsátották rögtön vízre, Joam Garral másként szokta irányítani a tutajépítést. A roppant mennyiségű fatörzset sorba rakatta az előzőleg lejtőre kiképzett széles homokparton, melyet a Nanay és az Amazonas vize fog be. Itt készül el a jangada, s alkalmas időben majd innen bocsátják az Amazonas hullámaira, hogy elinduljon a célja felé.

Itt egy különleges természeti jelenséggel kapcsolatban néhány szót kell szólnunk a roppant folyam geográfiai helyzetéről.

Annak a két óriási folyamnak a medre, mely talán nagyobb, mint az Amazonas braziliai szakasza, vagyis a Nílusnak és a Missouri-Mississippinek a medre az Egyenlítőre merőleges, az egyik dél-északi irányban vágja át az afrikai kontinenst, a másik pedig északról délre szeli át Észak-Amerikát. Rendkívül változatos tájakon, több délkörön át, tehát nagyon különböző éghajlatok alatt hömpölyög mindkét folyam vize.

Az Amazonas medre viszont - legalábbis attól a ponttól kezdve, ahol Kolumbia és Peru határán egyenesen keletnek fordul - mindvégig a 4. és a 2. délkör közötti területeket szeli át, így partja mentén azonos éghajlat uralkodik.

Ebből kifolyólag az Amazonas partjának lakói két évszakot ismernek, az esőzések ideje között pontosan hat hónap telik el. Észak-Brazíliában szeptemberben köszönt be az esős időszak, Dél-Brazíliában pedig márciusban. Így aztán a jobb és bal parti mellékfolyók és folyamok vize féléves szünetekkel árad, tehát az Amazonas vize, miután júniusban tetőzik, októberig fokozatosan apad.

Joam Garral tapasztalatból ismerte ezt a természeti jelenséget, melyet hasznosítani akart a jangada vízre bocsátásánál, miután az annak rendje-módja szerint elkészült a folyamparton. Az Amazonas ezek szerint maximálisan negyvenlábnyira emelkedhetik, és minimálisan harminclábnyira apadhat átlagszintje fölé, illetve alá. Ez a pontosan ismert vízszintkülönbség megkönnyítette Joam Garral dolgát.

Haladék nélkül nekifogtak a jangada építésének. A széles partsávon vastagság és úsztathatóság szerint rendezték el a fatörzseket. A nehéz és kemény fajtájú törzsek között ugyanis akadtak olyanok, melyeknek fajsúlya csaknem azonos a víz fajsúlyával.

A tutaj alsó rétegének kiképzéséhez nem rakták szorosan egymás mellé a fatörzseket, az egyes darabok között széles hézagot hagytak, és keresztgerendákkal kötötték őket össze, hogy biztosítsák az építmény szilárdságát. Az egyes gerendákat még *paçabával* is egymáshoz rögzítették. A kenderkötélhez hasonlóan erős paçaba nem más, mint egy bizonyos, a partvidéken bőven termő pálmafa rostja, melyet errefelé kötél gyanánt használnak, mert a

paçaba vízhatlan, olcsó, úgyhogy ekkoriban már nemcsak Amerikában volt ismert és használt, Európában is kezdték vásárolni és használni ezt a természet adta, értékes anyagot.

A hosszanti és a keresztgerendák együttesére kerültek rá a jangadának a merülésvonal fölött harminchüvelyknyire levő padozatát alkotó vastag pallók és deszkák. A tutaj építésének ez a része már nagy munkát igényelt, hiszen a jangada teljes hossza ezer-, a szélessége pedig hatvanlábnyi, vagyis összesen hatvanezer négyszögláb lesz a teljes felszíne. Valóságos erdő fog tehát elindulni az Amazonas hullámain.

A tutajépítést teljes egészében Joam Garral irányította, mikor azonban ez a munka befejeződött, és a berendezésről, a felszerelésről esett szó, meghallgatták a tutaj leendő összes utasának a véleményét, még a derék Fragosóét is.

A borbély legboldogabb napja volt ez, mióta a vendégszerető család befogadta. Joam Garral felajánlotta neki, hogy elviszi Parába, hiszen oda tartott, mikor az a lián „nyakon csípte, és nem engedte tovább”. Frago hálás köszönetet mondott a nagylelkű ajánlatért, és azon volt, hogy az indulásig is minden módon hasznossá tegye magát. Különben is nagyon értelmes ember volt, rendkívül ügyes kezű, minden munkához jól nyúlt hozzá. Éppen olyan vidám természetű volt, mint Lina, mindig dalolt, tréfára mindig kész volt, s mindnyájan hamarosan megszerették.

Fragoso azonban egyre azt mondogatta, hogy Linának tartozik a legnagyobb hálával.

- Igazán pompás ötlet volt Lina kisasszony részéről, mikor azt javasolta, hogy játékból, szórakozásból kövessék mindvégig a lián útját! Nagyszerű ötlet volt, bár az is igaz, hogy az ember a liánok végén nem mindig talál egy boldogtalan borbélyt.

- Merő véletlen volt az egész - mondta Lina nevetve -, és biztosíthatom, hogy nem tartozik nekem semmivel.

- Hogyhogy semmivel? Hiszen magának köszönhetem, kisasszony, az életemet, és bárcsak még száz évig tartana, hogy hálámat leróhassam! Mert tudja, nem vagyok én született öngyilkos. Megpróbáltam, de csak azért, mert rákényszerített a szükség. Inkább ezt választottam, mint hogy éhen haljak, s mielőtt egészen meghalnék, vadállatok eledelévé váljak. Az az iszalag szalag lett, mely összefűz bennünket, és maga, kisasszony, hiába mondja...

A beszélgetés rendszerint ilyen vidám hangon folytatódott, Frago azonban hiába tréfálkozott, szíve mélyéig hálás volt a fiatal mulatt lánynak, hogy játékos kezdeményezésével megmentette az életét; Linát pedig igazán nem hagyta hidegen a nyílt, őszinte, jóképű és vidám legény hálálkodása. Barátságuk fölött már tréfálkoztak is a fazenda lakói: Benito, az öreg Cybele meg a többiek.

Ami meg a jangadát illeti, miután meghallgatták az érdekeltek véleményét, megállapodtak abban, hogy a hajó fölszerelése és berendezése a lehető legkényelmesebb lesz, hiszen az utazás hónapokig fog tartani. A jangadán külön hajlékot építenek a Garral család: az apa, az anya, Minha, Benito, Manoel meg kedvenc szolgálóik, Cybele és Lina számára. Ezenfelül a jangada utasai között lesz még negyven indián, negyven néger, Frago és a jangada kormányosa is.

A nagyszámú személyzetnek mindig lesz dolga, hiszen a folyam vizén ide-oda kell kanyarogniuk a szigetek és szigetekskék között, és ha az Amazonas árja pótolja is a hajómotort, ám a kormányzást, a jangada irányítását mégiscsak embererővel kell ellátniuk. A nyolcvan ember erős karjára nagy szükség lesz, mikor majd a hosszú csáklyákkal kell dolgozni, melyeknek segítségével a jangadát egyenlő távolságban tartják a két parttól.

Mindenekelőtt nekifogtak, hogy a jangada tatjában megépítsék a gazda és a családja lakóhelyét, öt hálósobából és egy nagy, közös nappali szobából állt ez a hajlák.

Mikor a munka dandárjával Joam Garral tervei szerint elkészültek, Minha egy kéréssel állt elő.

- Édesapám - mondta -, most, mikor tudjuk már, hogy a te jóvoltodból tető lesz a fejünk felett, légy olyan jó, és engedd meg, hogy úti hajlékunkat kedvünk szerint rendezzük be! A ház a te gondod volt, a berendezése legyen a miénk! Édesanyám meg én azt szeretnénk, hogy olyan legyen az a kis ház, mintha a birtokon levő házunk is velünk utazna, legalább te is úgy érezheted majd magad, mintha el sem hagytad volna Iquitost.

- Legyen a kedved szerint, Minha - mondta Joam Garral azzal a szomorkás mosolyával, mely néha-néha most is megjelent az arcán.

- Majd meglátod, milyen szép lesz!

- Megbízom az ízlésedben, kedves lányom.

- És becsületünkre fog válni! Úti hajlékunk méltó lesz a mi szép országunkhoz, amit a jangada átszel majd, s ahova te annyi meg annyi év után visszatérsz!

- Igen, Minha, igen - bólintott Joam Garral. - Kicsit olyan, mintha száműzetésből, önkéntes száműzetésből térnék vissza. Csináld hát, lányom, ahogy jónak látod! Előre is hozzájárulok ahhoz, amit tervezel.

Így hát Minha gondja lesz a ház kiszépítése, de természetesen nyomban akadtak önkéntes segítőtársai Manoel, Lina és Fragozo személyében. Némi fantáziával és jó ízléssel valóban szépen berendezhetik ideiglenes hajlékukat.

A berendezés munkájával néhány nap alatt elkészültek, s minden olyan szépen a helyén volt, hogy valamennyien otthonosan érezhették magukat. Néhány szép nagy fa alatt, a folyam partján még végleges otthonnak is jó lett volna ez a kedves házikó, mely nem lesz méltatlan a festői tájakhoz, melyek között elsiklik.

Talán felesleges is mondanom, hogy Yaquita, a lánya és Lina nagyon boldog volt.

- Ha kedvetek van hozzá - mondta Benito -, fákat is ültetünk el a jangadán.

- Még hogy fákat! - nevetett Minha.

- Miért ne? - szólt közbe Manoel. - Ha jó földbe ültetjük el ezen a pompás hajón, biztosan megmaradnak, hiszen nem kerülnek más időjárási viszonyok közé, minthogy az Amazonas mindig ugyanazon a szélességi övön át folyik.

- Különben is - mondta Benito -, a saját szemünkkel láthatjuk, hogy a folyam hullámai egészen kis zöldellő szigeteket sodornak magukkal, melyeket az ár a partról szakított le. Ezek a szigetekcskéken is megmaradnak a fák, a bokrok, a sziklák meg a rétek, a folyamon utaznak nyolcszáz mérföldön át, hogy aztán az Atlanti-óceánba érjenek. Mi is nyugodtan átalakíthatnánk a jangadánkat ilyen kis úszó kertté.

- Akarja, Lina kisasszony, hogy egy erdővel együtt utazzunk? - kérdezte a gyanútlan Fragozo.

- Igen, erdővel, benne madarakkal, majmokkal! - kiáltott boldogan Lina.

- Meg kígyókkal és jaguárokkal! - vágott közbe Benito.

- Meg indiánokkal és nomád törzsekkel! - folytatta Manoel.

- Meg emberevőkkel!

- Hova megy, Fragoso?! - kiáltott fel Minha, mikor látta, hogy a ürge borbély szalad a parton fölfelé.

- Hozom az erdőt! - válaszolt Fragoso.

- Ne fárasssa magát, barátom! - mondta Minha mosolyogva. - Manoeltől egy csokrot kaptam, és azzal be is érem. Igaz - tette hozzá, a virágok között megbújt házra mutatva -, igaz, akkorát, hogy a házuk is elrejtőzhetik ez alatt az eljegyzési csokor alatt!

IX. JÚNIUS ÖTÖDIKE ESTÉJE

Míg a gazda és családjának hajléka épült, Joam Garral a „melléképületek”, tehát a konyha és az éléstárak fölállításával foglalkozott, minthogy az útra nagyon sokféle fajta élelmiszert kell magukkal vinniük.

Mindenekelőtt rendkívül nagy mennyiségű maniókagyökeret hordtak föl a jangadára, hiszen a manióka a forró égövön élő ember egyik fő tápláléka. A hat-tíz lábnyira növvő bokor gyökere leginkább a fekete retekhez hasonlít, és csomóstul terem, akár a burgonya. Az afrikai vidékeken termő manióka egyáltalán nem tartalmaz mérget, de a Dél-Amerikában termő fajtában van valami rendkívül ártalmas mérget, melyet fölhasználása előtt ki kell préselni a maniókagyökérből. A préselés után liszté őrlik a gyökereket, a lisztet aztán tetszés szerint használhatják föl bármilyen étel készítéséhez.

A húsellátással sem lesz baj útközben, mert nem beszélve arról, hogy a jangada orrában e célra épült aklokban sok juhot visznek magukkal, az éléskamrákat megrakták kitűnő minőségű *presuntó*val, vagyis perui sonkával; no és útközben meg a vadászatban jeleskedő néhány indián majd gondoskodik friss pecsenyeről, hiszen vadban nyilván nem lesz hiány sem a szigeteken, sem az Amazonas-parti erdőkben.

A folyam egyébként bőségesen el fogja látni őket rákkal és különböző halakkal, bőven fognak majd *tambagut*, mely az Amazonas legfinomabb hala, még a lazacnál is jobb ízű, aztán vörös pikkelyű *pira-rucut*, mely akkora, mint a tokhal, s besózva jelentős mennyiségeket szállítanak belőle Brazília minden vidékére, és *candirut*, melyet ugyan veszélyes halászni, de annál kellemesebb elfogyasztani, és vörös csíkos, harminchüvelyknyi hosszú *piranhát*, más néven ördöghalat, s végül kedvükre ehetnek teknősbékát, mely egyébként a bennszülöttek egyik kedvenc eledele; egyszóval a folyam gondoskodni fog arról, hogy a gazda és a szolganép asztala el legyen látva finomabbnál finomabb falatokkal.

Hacsak mód lesz rá, mindennap halásznak és vadásznak majd.

Különböző italokról is gondoskodtak, jókora *caysuma*- vagy mint Brazíliában mondják, *machachera*-készletet vittek a jangadára; ezt a kellemes, kissé savanykás ízű italt az édes maniókagyökérből párolják. Ezenkívül visznek magukkal *beijut*, ez a pálinkaféleség a brazilok nemzeti italának számít, meg perui *chicát*, továbbá banánból préselt és erjesztett *mazatot* meg *guaranát*, mely a *paullinia sorbillis* kettős magvából préselt anyag, színét illetően meg éppen olyan, mint a csokoládé; ha porrá törik, és vízzel fölengedik, kitűnő italt nyernek belőle.

S ez még nem minden! Termelnek ezen a környéken egy sötétlila borféleséget, melyet az *assaipálmá*ból erjesztenek, s különös zamataért a brazilok nagyon kedvelik. Így aztán jó néhány palackkal hordtak föl belőle a jangadára, a palackok nyilván kiürülnek, mire az utasok Parába érnek.

Az italkészletek felügyeletének megtisztelő feladata egyébként Benitóra hárult. Néhány palack xeresi, setubali és portói bor idézte Dél-Amerika első hódítóinak emlékét. Az ifjú pincemester ezenfelül fölvitetett a jangadára néhány demizson taffiát is, ami voltaképpen cukorból készült és a nemzeti beijuuval ízesített pálinka.

A füstölínivalóról sem feledkeztek meg, de nem azzal a durva kapadohánnal látták el a hajót, amit az Amazonas vidékének bennszülött lakói általában szívnak, hanem egyenesen Villa Bella da Imperatrizból hozatták a megfelelő mennyiségű készletet, onnan, ahol a legfinomabb közép-amerikai dohányfajták teremnek.

A jangada tatjában tehát a fő lakóépület és a melléképületek álltak, vagyis a konyha, az élektárák, a borospince, ez az egész rész a Garral család és a hozzájuk tartozó szolgák és szolgálók rendelkezésére állt.

Előbbre, a jangada közepe táján húzták föl az indiánok és a néger barakkjait. Ők is éppen úgy élnek majd a hajón, ahogy a fazendán éltek, s úgy helyezkednek majd el, hogy a kormányos parancsait követve, mindig a megfelelő irányban tarthassák a jangadát.

Természetesen több hajlékot kellett építeniük, hogy fedél legyen a sok ember feje fölött. Így aztán a jangada valóságos kis úszó falunak látszott, viszont az is igaz, hogy ezek a hajlékok szilárdabban épültek, és sokkal lakályosabbak voltak, mint a Felső-Amazonas vidékének sok kunyhója.

Az indiánok számára oldalfal nélküli lombkunyhókat emeltetett Joam Garral, vékony gömbfák tartották a könnyű lombtetőt, mely alatt szabadon járt a szél, s lágyan ingatta a kunyhókban fölaggatott függőágyakat. Ezekben a lombkunyhókban az indiánok - három-négy család is volt köztük, asszonyokkal, gyerekekkel - úgy élnek majd, ahogy a fazendán megszokták.

A jangadán a néger is megtalálta a maguk megszokott helyét. Kunyhóik annyiban különböztek az indiánok kunyhóitól, hogy mind a négy oldalról zártak voltak, csak az egyik falba vágtak ajtónyílást, a szabad levegőhöz szokott indiánok sohasem tudták volna megszokni a néger kunyhók zártságát, amit a feketék annyira szeretnek.

Végül a jangada elejében voltak a raktárak, teliszúfolva mindazzal az áruval, amit Joam Garral Belémbe szállított, éppúgy, mint a kidöntött fákat.

A raktárakban Benito felügyelete alatt olyan gondosan helyezték el az árukat, mintha azok valami hajó rakodóterébe kerültek volna.

A rakomány legértékesebb része a hétezer arób gumi volt, a nyersgumit akkoriban fontonként három-négy frankkal fizették. Ötven mázsa szárcsagyökert is szállított a jangada, a szárcsagyökér az Amazonas völgyének egyik legfontosabb exportcikke, azonban egyre kevesebb terem belőle, mert szedésekor a bennszülöttek nem kímélik a növény hajtásait. Visznek ezenkívül egy rakomány óriás babot, melyet Brazíliában inkább *cumaru* néven ismernek, és igen kelendő olajokat préselnek belőle; továbbá a sebbalzsam készítéséhez szükséges *szasszafránszt*, több köteg festőnövényt, ládászám a különböző mézgákat; végül különböző fajtájú, rendkívül értékes faanyag egészítette ki a jangada szállítmányát, melyet majd könnyen és jövedelmezően értékesíthetnek Parában.

Az olvasóban felmerülhet a kérdés: vajon miért csak annyi négert és indiánt vittek magukkal, amennyire a jangadán végzendő munkákhoz szükség volt; vajon nem lett volna-e célszerű, ha - számolva az Amazonas-parti törzsek esetleges támadásával - több embert visznek magukkal, hogy védekezni tudjanak?

Felesleges lett volna erre gondolniuk. Közép-Amerika bennszülöttjeitől nem kell tartani, már régen elmúltak azok az idők, mikor az utasembernek fel kellett készülnie, hogy kivédhesse esetleges támadásaikat. A part menti indiánok békés törzsekbe verődve élnek, a harcos kedvű törzsek pedig visszahúzódtak a folyam és mellékvizei partján mindjobban terjedő civilizáció elől. Legfőlegb a szökött néger rabszolgákból meg a brazil, angol, holland és francia fegyenc-telepekről szökött raboktól kellett tartaniuk. Ezek a szökevények azonban elszigetelt, mind-

össze néhány emberből álló csapatokba verődve kóborolnak az erdőkön és a szavannákon át, és esetleges támadásaikat a jangada utasai könnyen visszaverhetnék.

Az Amazonas partján egyébként egymást követik a katonai őrállások, városok, falvak és missziós telepek; nem pusztaságot, hanem szinte szemlátomást beépülő folyamvölgyet szel át az Amazonas medre. Utasainak tehát nem kell támadástól félniük.

Hogy a jangada leírása teljes legyen, már csak két vagy három, nagyon különböző jellegű építményéről kell beszélnünk, melyek nagymértékben fokozták a hatalmas tutaj festőiségét.

A jangada orrában emelkedett a kormányos fülkéje. Igen, elöl, és nem hátul, ahol általában a hajók kormányosfülkéje van. Az adott körülmények között ugyanis semmi hasznát nem vették volna a kormányműnek, az ilyen hosszúságú vízi járművet nem lehet irányítani még a leghosszabb evezőkkel sem, akkor sem, ha mégolyan erős száz kar mozgatja is őket. Oldalról, a mederfenékhez nyomott hosszú csáklyákkal és rudakkal tartják a jangadát a megfelelő irányban, s ha ebből kitérne, a csáklyákkal és rudakkal szorítják vissza a megfelelő sodorba. Ilyen módon közelítik meg a partot is, ha valami okból ki akarnak kötni. A jangada egyébként visz magával három-négy ubát, két vitorlás pirogot, ezekkel bármikor könnyen partra juthatnak. A kormányosnak tehát jól kell ismernie a folyamot, a folyammeder kanyarulatait, a kikerülendő örvényeket, tudnia kell, hol vannak kikötésre alkalmas partszakaszok és öblök - ezért kellett hát a jangada elejében elhelyezni a kormányosfülkét.

A kormányos lesz tehát a jangada, e hatalmas gépezet anyagi, világi vezetője, míg egy másik személyre, Passanha atyára, az iquitosi misszió papjára a szellemi vezetés feladata hárul.

Az olyan vallásos család, mint Joam Garral családja volt, természetesen örömmel kapott a lehetőségen, mindnyájan boldogok voltak, hogy velük tart az az öreg pap is, akit mindnyájan tiszteltek és szerettek.

Az akkor hetvenéves Passanha atya evangéliumi buzgalommal munkálkodó, irgalmas szívű és jó ember volt, s azokon a vidékeken, ahol a vallás képviselői nem mindig az erény megtestesülései, ő valóságos mintaképe volt a nagy hittérítőknek.

Passanha atya ötven éve élt Iquitosban, ő volt a missziós telep vezetője; aki ismerte, szerette is, s az öreg pap rászolgált erre, a szeretetre. A Garral család is nagyra becsülte Passanha atyát, annak idején ő eskette össze Magelhães lányát és a fazendára vetődött fiatal intézőt. Ő keresztelte meg a gyermekeiket, tanította őket, és abban bizakodott, hogy a szeme előtt felnövekedett Minha és Benito házasságát is ő áldhatja meg, mikor eljön a fiatalok házasságkötésének ideje.

Passanha atya, előrehaladott kora miatt, már nem gyakorolhatta fáradságos hivatását. Elérkezett számára a nyugalomba vonulás órája. Egy fiatal misszionárius foglalta el az öreg atya helyét az iquitosi missziónál, Passanha atya pedig elhatározta, hogy visszatér Parába, és ott, az öreg papok számára fönntartott valamelyik klastromban fejezi be földi pályafutását.

Keresve sem találhatott volna jobb alkalmat arra, hogy Parába menjen, és éppen annak a családnak a társaságában, melyet szinte a magáénak tekintett. Garralék meghívták a jangadára, és ő örömmel fogadta el a meghívást; Belémbe érve így legalább ő esketheti össze az ifjú párt, Minhát és Manoelt.

Passanha atya útközben a család asztalánál fog étkezni, Joam Garral azonban azt akarta, hogy legalább külön lakhelye legyen, és Yaquita meg a lánya egymással versengve igyekezett minél kényelmesebbé tenni az öreg pap szobáját. Az biztos, hogy Passanha atya szegényes lelkészlakában még csak nem is álmodhatott ekkora kényelemről.

Lelkészlak tehát volt már, most még kápolnáról kellett gondoskodniuk.

A kápolnát a jangada közepén húzták föl, még egy kis harangtornyot is építettek rá. Kicsiny volt, ez tagadhatatlan, nem is fért volna bele a jangada minden utasa, de legalább gazdagon ékesítették; és ha Joam Garral meg a családja a jangadán utazva a saját otthonában érezhette magát, Passanha atyának sem kellett búslakodnia az iquitosi szegényes templom után.

Ilyen volt tehát az a csodálatos alkotmány, mely majd végigúszik az Amazonas vizén. Most egyelőre ott volt a homokparton, várta, hogy a hullámok a hátukra vegyék. Az árapályra vonatkozó számítások és megfigyelések szerint ez az idő már nem volt messze.

Június 5-ére mindennel elkészültek.

Előző nap megérkezett a kormányos is, ez az ötven év körüli, a mesterségét nagyon értő ember, aki azonban nem vetette meg az itókát. Joam Garral mégis nagyra becsülte, többször is rábízta már a Belémbe indított faszállítmányok irányítását, és még sohasem volt oka arra, hogy megbánja a bizalmát.

Az is igaz, hogy Araujo - így hívták a kormányost - akkor látott legjobban, ha néhány pohárka karcos taffia, a cukornád levéből erjesztett szesz tette éleslátóvá a szemét. Nem is indult soha útnak a demizsonja nélkül, melyet rendkívül nagy becsben tartott.

A folyam szintje már napok óta szemmel láthatóan emelkedett, s a tetőzést megelőző negyvennyolc órában olyan magas volt, hogy a víz elborította a fazenda folyamparti részét, de még mindig nem volt elég magas ahhoz, hogy a jangadát megmozdítsa.

Noha valamennyien tudták, hogy a jangada azért nem mozdul, mert a dagály még nem érte el felső szintjét, azért az érdekeltek mégis nagy izgalomban éltek. Ugyanis ha az Amazonas vize valami megmagyarázhatatlan ok folytán nem dagadna meg annyira, hogy hátára vehesse a jangadát, úgy az építés roppant munkáját előlről kellene kezdeniük. Minthogy azonban a dagályra gyorsan következik az apály, hosszú hónapokig kellene várniuk.

Június 5-én estefelé a jangada utasjelöltjei összegyűltek a part fölé mintegy százlábnyira magasló dombtetőn, s nagyon is érthető szorongással várták a döntő órát.

Valamennyien együtt voltak, Yaquita, a lánya, Manoel Valdez, Passanha atya, Benito, Lina, Fragoso, Cybele meg a fazenda néhány indián és néger munkása.

Fragoso képtelen volt egy helyben maradni, jött-ment, leszáguldott a partra, aztán újra fölrohant a dombtetőre, megjelölte, mikor meddig ér a víz, s hangos hurrázásban tört ki, mikor az ár elborította a leszúrt jelzőcölöpöket.

- Úszni fog! Úszni fog! El fog indulni ez az óriási hajó, mely Belémbe visz bennünket! Elindul a hajónk még akkor is, ha az ég valamennyi csatornájának meg kell nyílnia ahhoz, hogy magasra csapjon az Amazonas árja!

Maga Joam Garral a jangadán tartózkodott a kormányossal és a legénység több tagjával együtt. Órá hárult a feladat, hogy a döntő percben megtegye a szükséges intézkedéseket. A jangadát egyébként erős kötelek horgonyozták a parthoz, nem kellett attól tartaniuk, hogy mikor a hullámok a hátukra kapják, nyomban elsodorja az ár.

A mintegy százötven-kétszáz főből álló Iquitos környéki indián törzs meg a falu valamennyi lakója a partra gyülekezett, hogy megbámulhassa a ritka látványosságot.

Csöndben, szinte síri csöndben figyelt az érdeklődő tömeg.

Délután öt óra tájt a víz szintje több mint egy lábnyit emelkedett az előző napi szinthez képest, a homokpartot teljesen elborította a víz.

Remegés futott végig a hatalmas szerkezet minden deszkáján és gerendáján, a víznek azonban még néhány hüvelyknyit emelkednie kell ahhoz, hogy a jangadát a hátára vehesse.

Egy órán át szüntelenül ismétlődtek ezek a remegések. A tartógerendák recsegték-ropogtak: a tutaj talpzata lassanként kiemelkedett a homokágyból.

Fél hét óra tájt örömköltésök harsantak. A jangada végre a vízen lebegett, az ár a folyam közepe felé sodorta volna, de a horgonykötelek rántására szépen a parthoz simult, és Passanha atya megáldotta, csakúgy, mint ahogy megáldott volna minden tengeri hajót is, melynek sorsa valóban Isten kezében van.

X. IQUITOSTÓL PEBASIG

Másnap, június 6-án Joam Garral és az övéi elbúcsúztak a fazenda intézőjétől és az ott maradó indián meg néger munkásoktól. Reggel hat órakor már a jangadán volt minden utas, helyesebben talán lakó, mindenki elfoglalta a maga kabinját, vagyis inkább szobáját.

Elérkezett az indulás pillanata. Araujo kormányos fölment az őrhelyére, a legénység tagjai meg a hosszú csáklyákkal kezükben fősorakoztak a jangada két szélén.

Joam Garral Benito és Manoel segítségével felügyelt az indulásra.

A kormányos vezényszavára bevonták a horgonyköteleket, s a csáklyákat a partfalnak támasztva, a víz sodrába nyomták a jangadát, mely a folyam bal partjának közelében úszott tova, a jobb parton maga mögött hagyva Iquitos- és Parianta-szigetet.

Az utazás tehát megkezdődött. Hogy hol fog végződni? Parában, Belém-ben, a kis perui falucskától nyolcszáz mérföldnyivel távolabb - ha semmi sem változtatja meg az útitervet. És hogy hogyan fog végződni az utazás? Az bizony a jövő titka.

Az idő nagyszerű volt, kellemes *pampero* enyhítette a nap hevét. Pamperónak nevezik a júniusi és júliusi szelet, mely végiglebeg Sacramento roppant síkjain, és enyhéséget visz a néhány száz mérföldnyivel odébb fekvő területekre is. Ha a jangadának lettek volna vitorlái, most hasznosíthatta volna a kellemes szelet, gyorsabban siklott volna a vízen, ám bajos lett volna vitorlás hajóval járni az Amazonast, melynek medre olyan éles kanyarokat ír le, hogy a vitorlák kezelése szinte lehetetlen; így hát okosabb volt lemondani a szél hajtóerejéről.

Az annyira sík folyamvölgyben, mint az Amazonasé is, mely voltaképpen nem más, mint hatalmas síkság, alig-alig lejt a folyamágy. Ki is számították, hogy a brazil határon levő Tabatingától a hatalmas folyam forrásáig a meder szintkülönbsége nem haladja meg mérföldenként az egy decimétert. Nincs is még egy ilyen csekély lejtésű vízi út a világban!

Ebből következik, hogy az Amazonas lassú folyású, sebessége középvízállásnál nem lehet több mint két mérföld huszonnégy óránként, szárazság idején pedig még ennyire sem becsülhető. Az áradás idején azonban már előfordult, hogy harminc-negyven kilométeres sebességet mértek.

A jangada szerencsére éppen az áradás tetőzésekor indult el, minthogy azonban nehézkesen mozgó alkotmány volt, nem haladhatott olyan gyorsan, mint a folyam árja. Figyelembe véve a folyammeder kanyargóit meg a kerülőket, melyeket a szigetek és a zátonyok miatt kell megtennie, meg az időnkénti megállással elvesztegetett időt, mikor például az éjszaka túlságosan sötét lesz, semhogy biztonságosan haladhatnának, a jangada átlagsebessége napi huszonöt kilométerre becsülhető.

Egyébként a folyam felszíne sem volt teljesen szabad. A partról leszakadó, zöld fűvel borított úszó szigetekcskék, a fák és bokrok egész seregét sodorta az ár, s mindez akadályozta a gyors hajózást.

A Nanay torkolatát hamarosan maguk mögött hagyták, s az el is tűnt a szemük előtt a bal part egyik kiszögellése mögött, mely napégette, rótvörös növényzetével meleg színű sávként húzódott a horizont hűvösen zöldellő erdői előtt.

A jangada máris a sok festői kis sziget között áramló vízen siklott tova. Vagy tizenkét ilyen kis szigetet számoltak meg.

Araujo, aki természetesen nem feledkezett meg arról, hogy a demizson tartalmával megéle-
sítse a látását és emlékezetét, a szigetek között is rendkívül ügyesen vezette a jangadát.
Vezényszavára a jangada két oldalán egyszerre emelkedett ötven-ötven csáklya, és egyszerre
csapott bele a vízbe. Látványnak is nagyon érdekes volt a csáklyák ütemes mozgása.

Közben Yaquita Lina és Cybele segítségével rendet teremtett a jangada szobáiban, az indián
szakácsnő meg az ebéd előkészületeivel foglalkozott.

A két fiatalember és Minha pedig Passanha atya társaságában sétálgatott, közben Minha meg-
megállt, hogy meglocsolja a ház tövében elültetett növényeket.

- Vallja be, atyám - mondta Benito -, hogy ennél kellemesebben már nem is utazhatnánk!

- Úgy van, kedves fiam! Valóban úgy utazunk, hogy közben otthon érezhetjük magunkat -
válaszolt Passanha atya.

- És el sem fáradunk - jegyezte meg Manoel. - Így akármeekkora útra is vállalkozhatnánk.

- Ugye, nem bánta meg, atyám, hogy velünk indult el? - mondta Minha. - Szinte az az
érzésem, mintha szigetre szálltunk volna, s ez a sziget a folyamágyból kiszakadva elindult
velünk a rétjeivel, fáival együtt, és szép csöndesen sodródik az árral... Csakhogy...

- Csakhogy? - kérdezte Passanha atya.

- Ezt a szigetet, atyám, mi teremtettük a saját kezünkkel, a mi tulajdonunk, és én az Amazonas
minden szigeténél jobban szeretem. Joggal vagyok rá büszke.

- Igazad van, kedves lányom - mosolygott Passanha atya -, és máris feloldozlak a büszkeség
vétké alól. Egyébként sem mernék megdorgálni Manoel füle hallatára.

- Sőt nyugodtan! - válaszolt vidáman Minha. - Meg kell tanítani Manoelt arra, hogy
megdorgáljon engem, ha rászolgáltam a dorgálásra. Úgyis túlságosan elnéző velem szemben,
pedig jócskán van ám hibám!

- Nos, kedves Minhám - szólalt meg Manoel -, máris élek engedelmével, és figyelmeztetem...

- Ugyan mire?

- Arra, hogy a fazenda könyvtárában, mikor olyan buzgón olvasgatott, azt ígérte, hogy majd
engem is bevezet abba a sok ismeretbe, melyet a Felső-Amazonas vidékéről olyan szorgal-
masan szedegetett össze. Mi Parában alig tudunk róla valamit, és tessék, a jangada több sziget
mellett elhaladt már, s magának még csak eszébe sem jutott, hogy megmondja e szigetek
nevét!

- No de ki tudja a nevüket?! - kiáltott föl Minha.

- Én is szeretnék látni valakit, aki meg tudta magának jegyezni a *tupi* nyelvjárásból vett vagy
száz nevet, amit ezekre a szigetekre akasztottak! - mondta Benito. - Nincs ember, aki
kiismerné magát a sok cifra név között. Mennyivel praktikusabbak az amerikaiak, mikor a
Mississippi szigeteit név helyett egyszerűen számmal látták el...

- Számmal jelölik a sugárutakat meg az utcákat is - tette hozzá Manoel. - Őszintén megvallva
én ugyan nem szeretem az efféle számozást! A képzelőerőnek nem ad semmi tápot, ha azt
halljuk, hogy hatvannegyedik sziget, hatvanötödik sziget, vagy azt, hogy a harmadik sugárút
hatodik utcája. Maga is ezen a véleményen van, kedves Minha?

- Igen, Manoel, akármit is gondoljon a bátyám, osztom a maga véleményét - válaszolt Minha.

- De ha nem is tudjuk a nevüket, valóban gyönyörűek a mi nagy folyamunk szigetei. Nézze
csak, milyen szépek azoknak az óriási pálmáknak a lehajtó lombjai alatt! És nézze, milyen

szépen veszi körül őket az a nádöv, amelyen egy pirog is csak nagy ügyel-bajjal tudna átjutni! És azok a mangrovefák, melyeknek a fantasztikus gyökerei, mint megannyi óriás rák csápja, fogják be a sziget partjait. Igen, szépek ezek a szigetek, de akármilyen szépek is, nem tudnak a vízen siklani, ahogyan a mi szép úszó szigetünk siklik.

- Milyen lelkes ma az én kis Minhám! - jegyezte meg Passanha atya.

- Ó, atyám - kiáltott föl a fiatal lány -, hiszen olyan boldog vagyok, hogy mindenkit boldognak látok magam körül!

Most Yaquita hangját hallották, aki a lányát szólította a lakóházból.

A fiatal lány mosolyogva szaladt el.

- Milyen kedves hitvestársa lesz magának, Manoel fiam! - jegyezte meg Passanha atya. - Az egész család szeme fényét, örömét viszi el magával, kedves barátom!

- Kedves kis húgom - mondta Benito meghatottan. - Bizony sajnáljuk, hogy elmegy közülünk, igaza van az atyának. Ide hallgass, Manoel! Mi lenne, ha mégsem vennéd feleségül? Még meggondolhatod magad! Legalább megmarad nekünk!

- A tietek is lesz, Benito - válaszolt Manoel. - Higgy nekem, biztosan érzem, hogy a jövő mindannyiunkat összehoz!

Az utazás első napja jól telt el. Ebéd, vacsora, pihenés, séta - Joam Garral és az övéi mintha most is az iquitosi kényelmes fazendán lennének.

Másnap, június 7-én az Új-Orannak is nevezett Pucallpa falu partjai előtt siklott el a jangada. Alig képzelhető el festőibb látvány, mint a kis falu a vörös folyamparttal, befejezetlen templomával, a magas pálmák árnyékában megbúvó kunyhóival meg a parton félig-meddig megfeneklett, rozoga ubákkal.

Június 7-én a jangada változatlanul a folyam bal partján haladt, s maga mögött hagyta az Amazonas néhány jelentéktelen, névtelen mellékvízének torkolatát. Egy pillanatig az a veszély fenyegette, hogy beleütközik a Sinicuro-sziget felső végébe, ám a kormányos a kitűnően dolgozó legénység segítségével elhárította a veszélyt, és a jangada a folyam sodrában maradt.

Este egy nagyobb sziget, a Napo mellé értek. A szigetet arról a folyóról nevezték el, mely itt fordul észak-északnyugati irányba, vize pedig mintegy nyolcszáz méternyi széles torkolaton át ömlik az Amazonasba.

Június 7-én reggel ért a jangada a kis Mango-szigethez, mely miatt a Napo két ágra szakadva ömlik az Amazonasba.

A torkolat körül néhány indián ögyelgett. Erős testalkatú, magas férfiak voltak, a hajuk hosszú, fülcimpájuk a vállukig megnyúlt a benne viselt, értékes fából faragott, nehéz perecektől. Néhány asszony is volt a társaságukban - és semmi jelét sem mutatták annak, hogy a jangadára akarnának lépni.

Az a hír járja, hogy ezek a bennszülöttek emberevők, csak hogy ezt olyan sok part menti törzsről beszélik, hogy ha igaz volna a híresztelés, hát ennek a kannibalizmusnak mégiscsak akadnának szemtanúi, de mindeddig még egy sem jelentkezett.

Néhány órával később föltűntek a némileg alacsonyabb parton épült Bella Vista szép fái, melyek néhány szalmatető kunyhóra vetik árnyékukat, a közepes magasságú banánfák hatalmas levelei meg védően borulnak a tetőkre.

A kormányos később, hogy a bal parttól jobban eltávolodjanak, a folyam egy másik sodrába irányította a jangadát, így közelebb kerültek a jobb parthoz, melytől mindaddig távol maradtak. A manőver némi nehézséggel járt, ám a derék kormányos, miután kedves demizsonja tartalmával megerősítette magát, végül is legyőzött minden nehézséget.

Míg a jobb part felé sodródtak, láttak néhány sötét vizű lagúnát - egyébként rengeteg akadt belőlük az Amazonas mentén, és nagyon gyakori az olyan lagúna, mely magával a folyammal nincs is összeköttetésben.

A jangada két napon át, ahogy éppen a folyam sodra kívánta, hol a jobb, hol a bal part közelében haladt, anélkül, hogy épségét bármi is veszélyeztette volna.

Az utasok már hozzászoktak új életkörülményeikhez. Joam Garra a fiára bízta az út minden kereskedelmi vonatkozását, ő maga leginkább a szobájában tartózkodott, töprengéssel és írással töltötte az idejét. Hogy mit írt, arról nem beszélt senkinek, még Yaquitának sem, pedig a teleírt lapok már egész kötetnyire szaporodtak.

Benito mindig mindenben rajta tartotta a szemét, gyakran beszélt a kormányossal, figyelte a jangada irányítását. Yaquita, a lánya és Manoel, szinte külön kis csoportot alkotva, rendszerint a jövőről, terveikről beszélgettek, sétálgattak, mintha csak a fazenda kertjében lennének. Valóban alig volt valami változás az életmódjukban, még Benito sem panaszkodhatott, hogy le kell mondania a vadászat örömeiről. Mert lehet ugyan, hogy hiányoztak neki Iquitos erdei és az erdőkben élő vadak, itt viszont a parton seregestül szálltak a madarak, és gyakran előfordult, hogy nyugodtan leereszkedtek a jangadára. Ha olyan madarakat látott, melyeket a konyhán hasznosíthattak, Benito nyomban a puszkájához kapott, s ilyenkor a húga sem tiltakozott a vadászat ellen, hiszen mindnyájuk érdeke volt, hogy a konyha változatos és jó legyen. Ám Minha iránti szeretetből Benito nem lőtt a szürke és a sárga gémekekre meg a parton bogarászó rózsaszín és fehér ibiszekre. Noha a húsa nem volt jó, az ifjú vadász nem kegyelmezett a *cairarának*, ennek a vöcsökféle madárnak, mely egyformán ügyesen úszik és röpül, és a tollát jó pénzzel fizetik az Amazonas-völgy minden piacán.

Végül, miután maga mögött hagyta Omaguast és az Ambiacu torkolatát, június 11-én délután Pebas elé ért a jangada, és lehorgonyzott a parton.

Minthogy a sötétség beálltaig még volt néhány órájuk, Benito a fáradhatatlan Fragozo társaságában partra szállt, s a két vadász végigcserkészte a városka körüli bozótost. A szerencsés vadászkirándulásról egy aranynyulat és tucatnyi foglyot hoztak a konyhára.

Pebasnak kétszázhatvan lakosa volt ekkoriban, és Benito úgy gondolta, esetleg köthet valami csereüzletet a missziós telep laikus frátereivel, akik egyúttal nagykereskedők is voltak, csak hogy, mint kiderült, a fráterek nemrégiben indítottak el az Alsó-Amazonas vidékére egy nagyobb szállítmány szárcsagyökeret és nyersgumit, így a raktáraik üresek voltak.

A jangada napkeltével ismét útnak indult, s hamarosan az Iatio- és a Cochiquinas-sziget-csoport partjai között áramló vízen sodródott, miután maga mögött hagyta a Cochiquinas nevű falut. Jobb felől, a szigetek közötti partszakaszoknál az Amazonas sok névtelen mellékvíze szakad a folyamba.

A partokon föl-föltűntek a borotvált fejű, tetovált képű indiánok, akik errefelé fémkarikákat viselnek az orrcimpájukban és az alsó ajkukban. Íjjal és fűvöcsővel voltak fölfegyverkezve, de nem nyúltak fegyverükhöz, és még csak meg sem próbáltak kapcsolatba kerülni a jangadával.

XI. PEBASTÓL A HATÁRIG

A következő néhány napon minden különösebb esemény nélkül hajóztak tovább. Az éjszakák olyan szépek voltak, hogy a hosszú tutaj csöndesen sodródott az árral, nem kellett megállniuk. Kétoldalt a folyam két festői partja színpadi díszletként siklott el, s valami optikai csalódás révén - melyet a tekintet önkéntelenül is elősegít - úgy tűnt, mintha a jangada mozdulatlanul állna a két tovasikló part között.

Minthogy nem álltak meg, Benito nem vadászhatott a parton, de a halászat bőséges kárpótlást nyújtott az elmaradt vadászszákmányért.

Az Amazonas gazdag medrében sok más víziállatot is láttak, köztük olyanokat, amelyek a jangada nyomába szegődve, órákon át kísérgették őket.

Június 16-án a jangada, miután a part felől közeledve, szerencsésen kikerült több zátonyt, a nagy kiterjedésű São Paulo-szigethez érkezett, s a következő nap estéjén megállt az Amazonas bal partján fekvő Moromoros falunál. Huszonnégy órával később maga mögött hagyta az Atacoari és a Cocha torkolatát, majd a jobb parton a folyamot a Caballococha-tóval összekötő *furót*, vagyis csatornát, és megállt a cochai missziós telep előtt.

A macskaképű *marahua* indiánok élnek errefelé, akik lobogó hajzatot viselnek, s a szájuk köré hathüvelyknyi hosszú pálmátöviseket tűzdelnek - Paul Marcoy szerint azért éktelenítik el így magukat, hogy a merészségéért, erejéért és ravaszságáért annyira csodált tigrishez hasonlítsanak.

A cochai misszióstelep vezetője ekkoriban egy ferences rendi szerzetes volt, aki meglátogatta a jangadán utazó Passanha atyát.

Joam Garral nagyon szívélyesen fogadta a szerzetest, sőt meghívta, legyen a vendégük vacsorára.

Aznap éppen olyan vacsora került az asztalra, hogy valóban becsületére vált az indián szakácsnőnek. Illatos füvekkel fűszerezett hagyományos húsleves, maniokalisztból készült, húslével bőven megöntözött és paradicsommártásban tált pástétomféleség, aztán fűszeres, csípős mártásban úszó szárnyas rizottó, ízes főzelékfélék meg fahéjjal beszórt sütemény - mindez erősen csábíthatta volna a parókia sovány konyhájához szokott szegény szerzetest, s a Garral család mindent elkövetett, hogy ott marasztalja a vendéget. A szerzetesnek azonban még az este Cochába kellett mennie, egy indián betegágyához sietett. Megköszönte hát a szíves marasztalást, s távozott, de nem üres kézzel, ajándékokat vitt magával, melyek nyilván nagy örömet szereznek majd a misszió újonnan megtért híveinek.

Két napon át ugyancsak akadt dolga Araujo kormányosnak.

A meder errefelé lassanként kiszélesedett, a folyamon azonban jóval több sziget volt, s az akadályok miatt a víz sodra ugyancsak erősödött. Fokozott óvatossággal kellett átkelniük a Caballococha-, a Tarapote- és a Cacao-sziget között; nagyon gyakran meg is kellett állniuk, sőt időnként komoly erőfeszítésre volt szükség, hogy szabad vizekre irányítsák a jangadát, mely már-már megfeneklett. Ilyenkor mindannyian munkához láttak - majd június 20-án meglehetősen sok bajlódás után elértek Loretóhoz.

Loreto, az utolsó város a folyam bal partján, közvetlenül a brazil határ előtt, voltaképpen csak kis falu, melynek mintegy húsz háza a sárga földből és agyagból képződött, kissé meneteles, dimbes-dombos parton áll.

A loretoi misszióstelepet 1770-ben jezsuita hittérítők alapították. A ticuna indiánok, akik a folyamtól északra lakják e területeket, vörös bőrű, dús hajú emberek, az arcukat csíkosra mázolják - ahogy a lakkozott kínai asztalkákat szokás -, ruházatuk, akár férfiakra, akár nőkre legyen szó, mindössze a mellkasra és az ágyékre csavart gyapotkendőből áll. A ticuna indiánok törzséből manapság már legfeljebb ha kétszáz ember él az Atacoari partján: hírmondói egy hajdan hatalmas, nagy főnökök vezette nemzetségnek.

Néhány perui katona meg két-három portugál kereskedő is élt ekkoriban Loretóban, gyapottal, sózott hallal és szárcsagyökérrel kereskedtek.

Benito partra szállt, hogy ha lehet, vásároljon néhány köteg szasszaparillát, mely mindig nagyon keresett cikk az Amazonas-vidéki piacokon. Joam Garralt most is erősen lekötötte szakadatlan munkája, s nem is lépett a partra. Yaquita és Minha Manoellal együtt ugyancsak a jangadán maradt. Nem nagyon vágyódtak Loretóba, mert az ottani moszkítóknak olyan veszett híruk van, hogy már ez maga távol tarthatja a várostól a látogatót, akinek nincs kedve vérével táplálni e félelmetes rovarokat.

Manoel beszélt nekik ezekről a rovarokról, s amit mondott, az csöpp kedvet sem ébresztett bennük, hogy kipróbálják, hogyan is csípnek a loretoi moszkitók.

- Úgy mondják, hogy az a kilencfajta moszkító, mely az Amazonas partjain kellemetlenkedik, itt Loretóban adott egymásnak találkát. Inkább elhiszem a szóbeszédet, semmi kedvem sincs ahhoz, hogy a magam bőrén tapasztaljam ki, vajon igaz-e. Loretóban, kedves Minha, választhatna a szürke, a szőrös, a fehér csápú, a törpe, a dünnögő, a zümmögő, a hólyaghúzó, a bohóc, a nagy néger meg a vörös erdei szúnyog között, azaz inkább ezek választanák célpontul magát, hogy aztán a fölismerhetetlenségig összecsapkodva térjen vissza a hajóra. Tréfán kívül, azt hiszem, hogy ezek a dühödt vérszopók hatékonyabban őrzik a brazil határt, mint azok a sápadt, sovány, szerencsétlen katonák, akiket a parton láttunk.

- A természetben mindennek van valami értelme, célja, no de mire jók a moszkitók? - kérdezte Minha.

- Hogy boldoggá tegyék a rovarattal foglalkozó tudósokat! - válaszolt Manoel. - Ennél értelmesebb választ bizony aligha tudnék adni a kérdésére.

Egyébként teljes egészében igaz volt az, amit Manoel a loretoi moszkítókról mondott. Így aztán, mikor Benito dolgavégeztével visszatért a jangadára, az arcán és a kezén ezernyi csípés vöröslött, nem beszélve arról, hogy a homoki bolhák egész serege bújt bele a cipőjébe, a lábujjai közé.

- Induljunk, nyomban menjünk tovább! - türelmetlenkedett Benito. - Menjünk, még mielőtt ezek az átkozott moszkitók ellepnék a jangadát, és lehetetlenné tennék az életünket!

- És elvinnénk őket Parába, pedig ott is van belőlük annyi, hogy több se kell! - tette hozzá Manoel.

Hogy az éjszakát ne kelljen a loretoi parton tölteniük, máris behúzták a horgonyköteleket, és sodródtak tovább az árral.

Loretótól kezdve az Amazonas medre az Arava-, a Cuyari- és az Urucueta-sziget között némileg elfordul délkeleti irányban. A jangada akkor már az Amazonas fehéres vizéhez keveredő Cajarú sötét vizein siklott. Június 23-án este, miután a bal parton maga mögött hagyta a Cajarú torkolatát, a jangada csöndesen sodródott a nagy Jahuma-sziget partja mentén.

A szép napnyugta, a felhőtlen tiszta égbolt jelezte, hogy olyan szép trópusi éj köszönt majd rájuk, amelyet a mérsékelt égöv lakói sohasem láthatnak. Könnyű fuvallat üdítette a levegőt. A csillagos égbolton hamarosan fölkel majd a hold, halovány fénye előnti a tájat, melyen - minthogy olyan alacsony szélességi fokon terül el - voltaképpen ismeretlen az esti szürkület. Most azonban, mikor a hold még nem világol, csodálatosan tiszta fénnel ragyogtak a csillagok. A roppant síkság, mint tenger, húzódott a végtelenbe, és északon, e kétszázezer-milliárd mérföldnél hosszabb tengely végében, ott tündökölt a délsarki ragyogó csillagkép: a Dél Keresztjének négy fényes csillaga.

A bal parti fák és a Jahuma-sziget, mint sötét árnyképek rajzolódtak ki a csillagfényben. A fáknak csak bizonytalan sziluettje látszott, amint ott sorakoztak a parton.

Esti dalát zengte a sok madár: csicsergett a parti nád között függő fészkek lakója, a *bentivi*, fölhangzott a foglyok családjába tartozó *niambu* négy, hibátlanul harmonizált hangból álló füttye, melyet a többi madár olyan gyakran és szívesen utánoz, zengett már a *kamichi* panaszos dala, majd nyomban rá, mint válasz a többiek esti köszöntőjére, fölharsant a *canindé* harsány szava, surrogott a vörös arapapagájok szárnya a *jaquetiba* között, melynek ragyogó színei elszürkültek a közelgő sötétségben.

A jangadán mindenki a helyén volt, pihentek. Csupán a hajó orrában levő fülkéből rajzolódott ki elmosódottan a kormányos magas alakja. Az őrszem, vállán a hosszú csáklyával, mintha csak tatár lovasok táborá előtt örködött volna. A jangada orrában a brazil zászló ernyedten csüngött rúdjáról, a szellőnek már annyi ereje sem volt, hogy lengesse a lobogót.

Este nyolc órakor a kis hajókápolna tornyából fölhangzott az esti harangszó: angelusra csöndítettek. Aztán egyre gyorsuló ütemben zengett, majd elhalt a második és a harmadik harangozás is.

A család mégsem tért éjszakai nyugovóra, a verandán üldögéltek valamennyien, élvezték a friss levegőt ezen a szép júniusi estén. Általában így volt ez minden este, s míg az örökösen hallgatag Joam Garra némán üldögélt, a fiatalok vidáman beszélgettek.

- Ó, a mi csodálatos Amazonasunk, a mi szépséges folyamunk! - lelkesedett Minha, aki nem fáradt bele a hatalmas amerikai folyam dicséretébe.

- Valóban nincs párja - helyeselt Manoel -, magam is látom páratlan teljes szépségét. Úgy hajózik most végig a folyamon, mint annak idején, évszázadokkal ezelőtt Orellana vagy La Condamine hajózott le rajta, s most már megértem, hogy olyan csodálatos leírásokban számoltak be útjukról.

- Kicsit túlságosan is mesések - jegyezte meg Benito.

- Édes bátyám - szólt közbe elkomolyodva Minha -, ne mondj rosszat a mi Amazonasunkról!

- Nem akartam én ezzel semmi rosszat mondani, húgocskám, csak arra céloztam, hogy az Amazonasnak is megvannak a maga legendái.

- Az igaz, és csodaszép legendák szólnak róla - bólintott Minha.

- Miféle legendák? - kérdezte Manoel. - Be kell vallanom, hogy Parában nem hallottuk őket, legalábbis én egyet sem ismerek.

- De hát mit tanultak maguk abban a belémi kollégiumban? - kérdezte nevetve Minha.

- Kezdek rájönni, hogy semmit sem tanultunk - mosolygott Manoel.

- Én is azt hiszem, uram - mondta Minha tréfás-komolyan.

- Hiszen ezek szerint maga még azt sem tudja, hogy időnként egy óriáskígyó, a Minhocao keresi föl az Amazonast, s a folyam vize aszerint árad vagy apad, hogy az óriáskígyó éppen belemerül vagy kibújik a hullámok közül.

- És legalább látták már néhányszor ezt a rettenetes Minhocaót? - érdeklődött Manoel.

- Sajnos, nem! - válaszolt Lina.

- Milyen kár! - kottyant közbe Fragoso.

- És a Mae d'Aguáról sem hallott? - érdeklődött tovább Minha. - Nem hallott erről a fenséges és félelmetes asszonyról, akinek pillantása elbűvöli és a folyam hullámsíkjába csábítja azokat, akik sokáig szembenéznek vele?

- Ó, a Mae d'Agua, az már igazán létezik! - kiáltott föl Lina.

- Még azt is hallottam, hogy néha kint sétál a folyamparton, de ha a közelébe mennek, eltűnik, mint egy sellő.

- Ide hallgass, Lina! Ha egyszer meglátod, szólj nekem, de rögtön! - mondta Benito nagy komolyan.

- Hogyisne, hogy aztán megragadja magát, és a víz alá rántsa! Szó sem lehet róla, Benito úr!

- Ó, Lina, hát te hiszel benne? - kiáltott föl Minha.

- Miért ne? Elvégre vannak, és nem is kevesen, akik hisznek a manausi tuskóban! - szólt közbe Fragoso, aki mindig készen állt arra, hogy Linát megvédje.

- Manausi tuskó? - hökkent meg Manoel. - Ez meg mi akar lenni?

- Manoel uram - kezdte rá nagy komolyan Fragoso -, úgy áll a dolog, hogy van, azaz inkább hajdanában volt egy *turuma* fatörzs, vagyis inkább csak tönk, mely minden évben s az évnek mindig azonos szakában leereszkedett a Rio Negrón, néhány napra megállt Manausban, aztán elment Parába, de közben megállt minden kikötőben, és az indiánok áhítatosan teletűzdelték apró zászlókkal. Belémbe érkezve ismét megállt, aztán megfordult, fölúszott az Amazonason, aztán a Rio Negrón, és visszatért az erdőbe, ahonnan olyan titokzatosan érkezett. Egyszer partra akarták húzni, csak hogy megáradtak a haragos folyam hullámai, s nem boldogultak a turumával. Egyszer meg egy hajóskapitány megcsákyázta, s a hajójára akarta venni. A neki-bőszült folyam elszakította a vontatóköteleket, s a turuma csodával határos módon megmenekült.

- És mi lett vele? - kérdezte Lina.

- Az utolsó útjánál alighanem eltévedt - mondta Fragoso -, s ahelyett, hogy átúszott volna a Rio Negróra, ment tovább az Amazonason, s azóta nem is látták.

- Jaj, ha találkozhatnánk vele! - kiáltott föl Lina.

- Ha találkozunk vele, Lina, hát téged nyomban ráültetünk, vigyen el a titokzatos erdejébe, s akkor belőled meg mesebeli najád lesz!

- Nem is bánnám! - nevetett Lina.

- Szépek ezek a legendák - mondta Manoel -, és igazán méltók a fenséges folyamhoz. Én viszont történeteket tudok róla, s azok is vannak ilyen érdekesek. Az egyiket, ha nem félnék attól, hogy mindnyájukat elszomorítom, el is mesélném, csak hogy ez valóban nagyon szomorú történet.

- Kérem szépen, mesélje el, Manoel úr! - kérlelte Lina. - Úgy szeretem az olyan történeteket, amiktől sírva fakad az ember!

- Ej, Lina, te meg a sírás! - nevetett Benito.

- Nevetve sírok, Benito úr!

- No, Manoel, akkor hát mesélj!

- Egy francia asszonyról szól a történet, akit a rendkívüli sorscsapások itt, ezeken a partokon értek a XVIII. században.

- Kezdje csak el, Manoel! - biztatta Minha.

- 1741-ben két francia tudós, Bouguer és La Condamine vezette azt az expedíciót, melynek feladata volt, hogy fölmérje az Egyenlítő alatt húzódó szélességi fokot. Az expedíció mellé beosztották a csillagászati földrajz egyik kiváló tudósát, Godin des Odonais-t.

Godin des Odonais nem egyedül indult az Újvilágba, vele tartott ifjú felesége, a gyermekei, az apósa és a sógora is.

Az utasok jó egészségben érkeztek meg Quitóba. Ott kezdődött meg Odonais-né asszony kálváriája: néhány hónap alatt meghalt több gyermeke.

Mikor Godin des Odonais 1759 végén befejezte a munkáját, Quitóból Cayenne-ba kellett mennie. Úgy tervezte, hogy a családját majd maga után viteti, csak hogy közben kitört a háború, s neki a portugál kormánytól kellett engedélyt kérnie arra, hogy a felesége és a rokonai szabadon elhagyhassák Quitót, s elindulhassanak Cayenne-ba.

Ki hinné? Évek múltak el, s a portugál kormány nem adta meg a kért engedélyt.

1765-ben a késedelmeskedés miatt már reményvesztett Godin des Odonais elhatározta, fölhajózik az Amazonason, hogy elhozhassa a feleségét Quitóból, ám indulása előtt hirtelen megbetegedett, s terve füstbe ment.

A család érdekében tett lépések azonban mégsem maradtak eredménytelenek. Odonais-né asszonyt végre értesítették, hogy Portugália királya engedélyezi az utazását, sőt hajót biztosított a család számára, hogy a felső-amazonasi misszióstelepen kísérők álljanak rendelkezésére, akik majd elvezetik a férjéhez.

Odonais-né asszony rendkívül bátor lelkű teremtmény volt, mint ezt majd a továbbiakból látni fogják. Egy percig sem habozott, elindult, pedig tudta, milyen veszélyek leselkednek rá, míg végigjárja a kontinensen átvezető utat.

- Hitvesi kötelességét teljesítette, kedves Manoelom - jegyezte meg Yaquita. - Az ő helyében én is így tettem volna.

- Odonais-né asszony - folytatta Manoel - a Quitótól délre fekvő Riobambába ment, vele volt a sógora, a gyermekei és egy francia orvos is. A brazil határon levő missziós állomáshoz akartak eljutni, ott várt rájuk a hajó és a kíséret.

Az út eleinte könnyűnek bizonyult, az Amazonas mellékvizein, csónakban ereszkedtek le. Csak hogy lassanként fokozódtak a nehézségek, egyre fáradtabbak voltak, s szaporodtak a veszélyek, melyeket az is súlyosbított, hogy a vidéken, melyen áthaladtak, a lakosságot megtizedelte a himlő. Önkéntes kísérőik sorban elszökdöstek, s az egyetlen, aki hűségesen velük maradt, belefutott a Bobonassa vizébe, mikor a francia orvost akarta kimenteni.

A sziklák és a sodródó fatörzsek miatt súlyosan megsérült csónak hamarosan használhatatlanná vált. Kénytelenek voltak partra szállni, és az áthatolhatatlan rengeteg szélén lombkunyhókat építettek. A francia orvos föl kínálta, hogy földerítő útra megy azzal a négerrel, aki mindvégig híven Odonais-né asszony mellett akart maradni. Elindultak. Napokon át várták őket vissza... hiába!... Sohasem tudták meg, hogyan pusztultak el.

Közben elfogyott az ennivalójuk. Megpróbáltak tutajon leereszkedni a Bobonassa vizén. Nem sikerült. Vissza kellett menniük az erdőszélre, s most már tudták, hogy gyalogszerrel kell nekiindulniuk a csaknem áthatolhatatlan sűrűnek.

Iszonyatos fáradalmakat szenvedtek el a szerencsétlenek! Sorra kidőltek, hiába volt a hősies asszony minden odaadó ápolása. Néhány nap leforgása alatt a gyerekek, a rokonok, a szolgák - mind meghaltak.

- Ó, szegény, szerencsétlen asszony! - sóhajtott fel Lina.

- Odonais-né asszony tehát magára maradt - folytatta Manoel. - Még mindig ezer mérföld választotta el az óceántól, ahová igyekezett. Most már nem az anya sietett a part felé - a két kezével temette el a gyermekeit... A feleség akarta viszontlátni a férjét.

Ment éjjel-nappal, meg sem állt, míg el nem érte a Bobonassa partját. Ott aztán nagylelkű indiánok siettek a segítségére, elvezették a misszióstelepre, ahol hajója és kísérete várta.

Csak hogy egyedül érkezett meg, és sírhantok jelezték oda vezető útjának minden állomását.

Odonais-né asszony elért Loretóba, ahol mi is voltunk néhány nappal ezelőtt. Innen, ebből a perui faluból indult el, hogy leereszkedjék az Amazonason, akárcsak mi magunk; s tizenkilenc évig tartó várakozás után végre viszontláthatta férjét!

- Boldogtalan asszony! - mondta Minha.

- Boldogtalan anya! Én inkább ezt mondanám - jegyezte meg Yaquita.

E pillanatban Araujo kormányos lépett melléjük, s így szólt:

- Joam Garral uram, a La Ronde-sziget elé értünk! Máris átléptük a brazil határt!

- A határt... - visszhangozta Joam Garral.

Fölállt, a jangada szélére lépdelt, s hosszan nézte a La Ronde-szigetet, melyen tajtékosan tört meg a folyam árja. Végigsimított a homlokán, mintha valami emléket akarna elhessegetni magától.

- A határ... - suttogta, s önkéntelenül lehajtotta a fejét. De már is összeszedte magát, s arcán világosan látszott: eltökélte, hogy kötelességét mindvégig teljesíteni fogja.

XII. FRAGOSO MUNKÁBAN

A *braza*, vagyis *parázs* szót már a XII. századi spanyol nyelvben megtaláljuk. Ebből származott a *brazil* szó is, azokat a fákat nevezték így, melyekből egy bizonyos vörös festőanyagot nyertek; ez a szó az eredete annak a névnek is, mellyel Dél-Amerikának az egyenlítői vonalon áthaladó hatalmas részét, Braziliát nevezték el, minthogy e terület erdeiben nőtt az a bizonyos fa. Már a normannokkal folytatott kereskedelem egyik fontos tárgya volt. Jóllehet a festőanyag előállítás helyén *ibirapitunga* a neve, a brazil elnevezés is ismeretes maradt, sőt ezt a nevet kapta az a vidék is, mely mint roppant parázskosár izzik a trópusi napsütésben.

A vidéket kezdetben a portugálok foglalták el. Alvarez Cabral hajókormányos már a XVI. század elején birtokba vette a területet. Később ugyan Franciaország és Hollandia is megvetette itt a lábát, a terület azért mégiscsak portugál maradt, e hősie kis nép minden kiváló tulajdonságának ismertetőjével. Történetünk idején Brazília már az egyik legnagyobb dél-amerikai állam, melynek uralkodója a tudomány- és művészetkedvelő Don Pedro.

- Mi a te jogod törzseden? - ezt kérdezte Montaigne egy indiántól, akivel Le Havre-ban találkozott.

- Elsőként indulhatok a háborúba - hangzott az egyszerű válasz.

A háború - mint tudjuk - a civilizáció legbiztosabb és leggyorsabb kovásza volt hosszú időkön át. A brazilok is úgy cselekedtek hát, mint ez az indián: harcoltak, védték, kiterjesztették a meghódított területet, s elsőként haladtak a civilizáció útján.

1824-ben, tizenhat évvel a portugál-brazil birodalom alapítása után Don Juan, akit a francia hadak elűztek Portugáliából, kikiáltotta Brazília függetlenségét.

Ezután már csak az új birodalom és a szomszédos Peru között húzódó határ kérdését kellett rendezni, ám ez a rendezés nem bizonyult könnyűnek.

Brazília nyugaton a Napo folyóig akart terjeszkedni, Peru viszont az Ega-tóig terjedő, vagyis a nyugatra nyolc fokkal odébb húzódó területekre is igényt tartott.

Időközben Brazília kénytelen volt lépéseket tenni az Amazonas-vidéki indiánok elhurcolásának megakadályozására. A rabszolga-kereskedelem a spanyol-brazil missziók jövedelmét növelte. Brazília a rabszolga-kereskedelem megakadályozására megerősítette a Tabatinga fölött fekvő La Ronde-szigetet, és katonai állomást létesített rajta.

Ez a lépés végül megoldásnak bizonyult, és a két ország között azóta is a szigeten át vezet a határ.

A sziget fölött a folyam perui területen halad át, s mint már tudjuk, Marañón a neve, alatta pedig brazil területen hömpölyög, s itt már az „Amazonok folyamá”-nak nevezik.

Június 25-én este a jangada megállt Tabatinga, az első brazil város előtt, mely a bal parton, az azonos nevű folyó forrásánál fekszik, és egyházjogilag a jobb parton alapított Szent Pál-egyházkerülethez tartozik.

Joam Garral elhatározta, ott töltenek harminchat órát, hogy a személyzet kissé megpihenhessen; vagyis csak június 27-én reggel indulnak ismét útnak.

Yaquitának és a fiataloknak, talán mert most kevésbé fenyegette őket a veszély, hogy a helyi moszkitók lakomáznak majd belőlük, nagy kedvük volt ahhoz, hogy partra szálljanak, megnézzék a várost.

Tabatingának ekkor négyszáz lakosa volt, csaknem valamennyien indiánok, nyilván beleértve az Amazonas bal partján inkább kóborló, mint letelepedett indiánokat is.

A La Ronde-szigeti katonai őrállás már évekkorábban Tabatingába költözött át, úgyhogy ez helyőrségi várossá lett, noha az egész őrség mindössze kilenc, javarészt indián katonából és egy őrmesterből állt, aki voltaképpen a helyőrség és a város parancsnoka is volt.

Mintegy harminclábnyi magas partfal - benne nem túlságosan bizalomgerjesztő, vajt grádics-sor - alkotta itt a kis erődítmény előterének egyik bástyafalát. A parancsnok lakása két, egymásra derékszögben álló kunyhóból állt, a katonák meg százlábnyiival odébb, egy nagy fa tövében levő hosszúkas épületben voltak elhelyezve.

Ez a kunyhócsoport pontosan olyan lett volna, mint a folyam partjain másutt is épült faluk és telepek kunyhóinak az együttese, ha ezektől nem különböztette volna meg az örökösen üres örbódé fölé nyúló zászlórúd, melyen a brazil lobogó lengett, no és ha nem állították volna föl a négy kis bronzágyút, hogy adott esetben tüzeljenek a nem barátságos szándékkal közelgő hajókra.

A falu maga az előtér mögött, a fennsík túlsó lejtőjén épült. Az oda vezető néhány perces út tulajdonképpen fikusz és miritisz árnyékában megbúvó vízmosás, ennek a végében omlatag hordalékparton, egy tér körül áll a falu *boiassupálma* leveleivel borított tíz-tizenkét kunyhója.

A falu nem túlságosan érdekes, de Tabatinga környéke elragadóan szép, főként a Javari torkolatánál, mely úgy kiszélesedik, hogy megfér rajta az Arama-szigetcsoport. Gyönyörű fák vannak itt, köztük sok pálma, melynek hajlékony rostjaiból a függőágyak és a halász-alkalmatosságok hálójá készül, s így a kereskedelemben is meglehetősen nagy a jelentősége. A Felső-Amazonas környékének mindenesetre ez az egyik legfestőibb vidéke.

Tabatingából egyébként alighanem hamarosan nagyváros lesz, minden bizonnyal gyors fejlődésnek indul. Itt kell ugyanis megállniuk a Brazíliából fölfelé s a Peruból lefelé tartó hajóknak. Itt cserélnek gazdát a teherrakományok, itt szállnak másik hajóra az utasok. Egy angol vagy egy amerikai városnak ennél kevesebb is elég volna ahhoz, hogy néhány év leforgása alatt roppant jelentős kereskedelmi központtá váljon.

A folyamnak ez a szakasza nagyon szép. Tabatingánál, mely több mint hatszáz mérföldnyire van az Atlanti-óceántól, természetesen nem érződik a rendes árapály hatása, de nagyon is szemmel látható a torlóárnak, ennek a gigantikus dagályhullámnak a jelentkezése, mely a *szizigiaár*, vagyis a legerősebb dagály háromnapos ideje alatt ugyancsak földuzzasztja és óránként tizenhét kilométeres sebességgel hajtja visszafelé az Amazonas vizét. Úgy mondják, hogy ez a dagály egészen a brazil határig nyomul fel.

Másnap, június 26-án ebéd előtt partraszálláshoz készülődött a Garral család, hogy megnézzék Tabatingát.

Joam, Benito és Manoel Brazíliának már több városában is megfordult, de Yaquita és a lánya még sohasem tette a lábát brazil földre, érthető tehát, hogy számukra nagy esemény ez a partraszállás, szinte úgy érezték magukat, mint akik arra készülnek, hogy birtokba vegyék a számukra eddig idegen földet.

Vándorborbélyi minőségben már Fragozo is bejárta Közép-Amerika különböző vidékeit, viszont Lina, ifjú úrnőjéhez hasonlóan, még sohasem tette a lábát brazil földre.

Mielőtt elindultak volna a jangadáról, Fragoso megkereste Joam Garralt, s így szólt hozzá:

- Garral uram, mióta ön befogadott engem az iquitosi fazendára, hogy ott hajlékot adjon nekem, tápláljon és fölruházzon, egyszerűen mióta olyan vendégszeretően bánik velem, olyan sokkal vagyok adósa...

- Nem adósom semmivel, barátom - mondta Joam Garral. - Ne is akarja hát, hogy...

- Ó, Garral uram, ettől ne tartson! Nem vagyok én olyan helyzetben, hogy rendezhetném a tartozásomat, amit még az is szaporít, hogy fölvettem a jangadára, lehetővé tette, hogy leereszkedjem a folyamom. Íme, máris brazil földön vagyunk, amit az ön jósága nélkül nem láthattam volna viszont! Ha nincs az a lián...

- Linának, csakis Linának tartozik hálával! - jegyezte meg Joam Garral.

- Tudom, uram, és sohasem fogom elfelejteni, amit értem tett, de arról sem feledkezem el, amivel önnek tartozom, uram.

- Kezdem azt hinni - folytatta Joam Garral -, hogy búcsút akar nekem mondani. Talán azt tervezi, hogy Tabatingában marad?

- Semmiképpen, Garral uram, hiszen ön a jóságával lehetővé tette számomra, hogy egészen Belémig önökkel tartsak, ahol majd folytathatom a régi mesterségemet, legalábbis ezt remélem.

- Ha így áll a helyzet, most mit óhajt tőlem, barátom?

- Azt szeretném megkérdezni, Garral uramnak nincs-e kifogása az ellen, hogy már útközben is gyakoroljam ezt a mesterséget. Nem szeretném, ha elügyetlenedne a kezem, de meg különben sem ártana, ha néhány marék reis csörögne a zsebemben, olyan pénz, amit magam kerestem. Mert tudja, Garral uram, a magamfajta borbély, aki kicsit a fodrászathoz is ért, és igazán csak a Manoel úrnak kijáró tisztelet tiltja meg, hogy azt mondjam, még a gyógyításhoz is, szóval az ilyen borbélynak mindig akad dolga a Felső-Amazonas falvaiban.

- Úgy gondolom, inkább a brazilok között, ugye, mert az indiánok...

- Bocsásson meg, Garral uram, hogy közbevágozok, de főként az indiánok között. Borotváltni persze nem kell őket, mert ami a szakállt, ezt a férfiúi ékességet illeti, a természet nagyon szűkmarkúan bánt velük, viszont szeretik ám az újmódi frizurát az indián urak és hölgyek is! Csak tíz percre telepedjek le Tabatinga főterén a bilboquet-val a kezemben - mert eleinte az vonzza őket, és én nagyon ügyesen játszom vele -, s máris összeverődnek körülöttem! Ha egy hónapig maradnék, hát a ticuna törzs minden fia-lánya az én kezemből kikerült frizurát viselné! Hamarosan szét fog szaladni a hír, hogy „a göndörítő tüzes vas” - mert itt így neveznek engem - visszaérkezett Tabatinga falai közé. Kétszer is jártam már itt, és az ollómmal meg a fésűmmel egyszerűen csodákat műveltem! De persze nem kell túl gyakran visszajárni ugyanarra a helyre. Az indián úrhölgyek ugyanis nem naponta fésülgetik magukat, mint a brazíliai városok elegáns dámái. Ó, nem! Ha egyszer elkészült a frizurájuk, hát egy egész évre készült el, és mondhatom, nagyon gondosan ügyelnek arra, hogy a művet, melyet, ha szabad így mondanom, szerény tehetséggemmel létrehoztam, el ne rontsák valahogyan. Most viszont már egy éve nem jártam Tabatingában, alkotásaim tehát nyilván romokban hevernek, s ha önnek, Garral uram, nincs kifogása ellene, szeretném itt Tabatingában újból megerősíteni jó hírnevem, amit a múltban szereztem. De kérem, higgye el, Garral uram, ez az egész mindenekelőtt inkább pénz és nem hiúság kérdése nálam.

- Csinálja csak, barátom! - mondta Joam Garral mosolyogva. - De lásson hozzá gyorsan, mert csak egy napot időzünk itt, holnap hajnalban már indulunk is tovább.

- Egyetlen percet sem tékozlok el! Fogom a szerszámaimat, és máris partra szállok!
- Menjen csak, Fragoso, és bárcsak reiseső záporozna a zsebébe!
- Az ám a jó eső, csak hogy kegyelmed hűséges szolgájának még sohasem volt benne része! - mondta Fragoso, s máris indult.

Kicsit később, Joam Garralt kivéve, az egész család partra szállt. A jangada a parthoz elég közel tudott állni, úgy hogy a kiszállás meglehetősen könnyű volt. A kirándulók a partfalba vágott omlatag lépcsőn át jutottak fel a kis erődítmény elé.

Yaquitát és a többieket a parancsnok fogadta, szegény volt az istenadta, de tisztában volt a vendégszeretet íratlan törvényeivel, s valamennyiüket meghívta magához ebédre. Itt-ott fölbukkantak a helyőrség katonái, a ticuna származású feleségek meg vézna gyerekeikkel együtt kiálltak a kaszánya küszöbére, onnan lesték a vendégeket.

Yaquita nem élt a parancsnok kedvességével, ehelyett ő hívta meg feleségétül a jangadára, hogy ebédeljenek az ő asztaluknál.

A parancsnok nem kérette magát, meg is beszéltek, hogy tizenegy órakor együtt mennek a jangadára.

Közben Yaquita a lányával, Linával és Manoellal a környéken sétálgatott, Benito pedig a parancsnoknál a hivatalos ügyeket intézte el, minthogy a derék őrmester nemcsak a tabatingai helyőrség parancsnoka, hanem egy személyben a vámhivatal vezetője is volt.

Benito ezután szokása szerint a szomszédos sűrűbe indult vadászni, Manoel azonban most nem volt hajlandó vele tartani.

Közben Fragoso is partra szállt, ő azonban nem az erődítményhez igyekezett, hanem a vízmosásban vezető árnyékos úton át a faluba ment. Úgy gondolta, hogy ott több vendége akad, mint a kaszányában. A katonafeleségek is szívesen bízták volna hajzatukat Fragoso ügyes kezére, ám a férfiek itt aligha nyúltak volna a zsebükbe, hogy fizessenek oldalbordájuk hívságos szeszélyeiért.

Más volt a helyzet a bennszülötteknél. A vidám borbély tudta, hogy ott a férfiek meg a feleségek egyformán boldogan fogadják.

Fragoso tehát elindult, ment a szép fikuszokkal árnyékolt úton, s Tabatinga közepébe jutott.

Alighogy odaért a híres-nevezetes borbély, máris ráismertek, körülfogták, s jöttek gyorsan híre kelt.

Fragosónak nem volt nagydobja, se kisdobja, se kornétája, hogy azzal csalogassa magához a vendégeket, még csak ragyogó réztányérok, fényes lámpákkal, tükrökkel díszített kocsija sem volt, de még hatalmas napernyője se, szóval semmi olyasmi, amivel a vásári borbélyok csöditik magukhoz a közönséget. Fragosónak mindössze egy bilboquet-ja volt, de azzal aztán tudott bánni! Hogy az elvékonyodó nyéllel micsoda ügyesen fogta el a golyóként szolgáló teknősbékafejet! Milyen kecsesen indította el ezt a golyót, hogy az éppen az általa kívánt görbét írja le, melynek pontos értékét talán még a matematikusok sem tudták volna kiszámítani, pedig ezek a tudósok állítólag még azt is meghatározták, hogy gazdáját követve, milyen görbét ír le a kutya.

A falu közepén meglehetősen egyszerű öltözköbükben összesereglettek a férfiak, nők, aggok és gyerekek. A szívélyes borbély félig portugál, félig ticuna nyelven, ám mindig egyformán vidám hangon adta elő szokásos mondókáját a falu népének.

Voltaképpen azt mondta, amit minden ügyeskedő vásáros mond, ha a közönség szívébe akar férközni, legyen az spanyol borbély vagy francia parókamester. Éppen olyan talpraesetten, az emberi gyöngesség éppen olyan alapos ismeretében beszélt, ugyanazokat a százszor elmondott tréfákat, furfangokat ismételte ő is, és a bennszülött népség éppúgy ámult, éppen olyan kíváncsi és hiszékeny volt, akárcsak a civilizált világ bámész népsége.

Érthető tehát, hogy tíz perc múlva a közönség már tolongott abban a *lojában*, ahova Fragoso betelepedett, és mely a falu főterén egyébként kocsmaként szolgált.

A loja egy Tabatingában élő brazil volt. A bennszülöttek itt néhány *vatemért*, ami körülbelül húsz reis, vásárolhattak maguknak szeszes italt, főként *assait*. Az assai nem más, mint félig besűritett borbély, amit az assaipálma gyümölcséből készítenek, s *cuiból*, vagyis tökhéjből isszák, amit az Amazonas vidékén szelvényben-hosszában korsóként használnak.

Férfiak és nők tolongtak, hogy mielőbb helyet foglalhassanak a borbély székében. Fragoso ollója alighanem tétlenségre lesz kárhoztatva, mert az indiánok nem túrték volna, hogy levágja finom szálú, dús hajukat; inkább a fésűnek lesz dolga, meg az egyik sarokban, parázs fölött melegedő sütővasnak.

És a művész hogy biztatta a tömeget!

- Majd meglátják - mondogatta -, majd meglátják, barátaim, hogy tart ez a göndörítés, ha nem fekszenek rá! Tessék, kész az egy évre szóló frizura, az most a legújabb divat Belémben és Rio de Janeiróban! Még a királyné udvarhölgyei sincsenek szebben fésülve, és figyeljék csak, nem takarékoskodom ám a pomádéval!

Nem, határozottan nem takarékoskodott vele. Igaz, ezt a „pomádét” maga keverte zsírból meg valami virágszirom nedvéből, de legalább tapadt, akár a malter!

A Fragoso keze által emelt hajtornyok már csak ezért is joggal viselték az építmény nevet, s micsoda díszes építmények voltak! Fürtök, csigák, hullámok, csokrok, fonatok, göndörség, rollni, pajesz, lokni - minden volt egy fejen. De sehol egy hamis konty, se hamis copf! A bennszülöttek haja nem ritkul, nem hullik, olyan, akár az Amazonas-vidéki őserdő: dús és érintetlen. Fragoso legföljebb néhány szál virággal, hosszú halszálkával, csont- vagy réztüvel, vagyis helyi divatcikkkel ékesítette ezeket a frizurákat. Az bizonyos, hogy még a Direktórium hölgyei is megirigyelték volna ezeket a csodálatos és meglepő fantáziára valló három-négy emeletes fodrászremekeket, de még maga a nagy Leonard is elismeréssel adózott volna tengerentúli kollégájának műve előtt!

Fragoso aztán nyilvánvaló elégedettséggel rakosgatta zsebébe a vatem- és reisesőt, az Amazonas vidéki bennszülöttek ugyanis csak ezért a két pénznemért adják el áruikat. Azt máris láthatta, hogy még akkor sem tud eleget tenni a szüntelenül cserélődő vendégsereg óhajainak, ha egész éjszakáig itt dolgozik. Fragoso jöttének a híre ugyanis nagyon gyorsan elterjedt, s mindenfelől jöttek az indiánok: a bal parti Ticunasból, a jobb parti Mayorunasból meg a Cajarú és a Javari menti falvakból.

Tabatinga főterén sorba álltak a türelmes várakozók. Azok a szerencsések meg, akikkel már végzett a borbély, gyerekes büszkeséggel - hiszen voltaképpen gyerekek voltak valamennyien - házról házra páváskodtak, gondosan ügyelve arra, nehogy sokat vagy hevesen mozogjanak, és kár essék a frizurában.

Így történt aztán, hogy az óra deket ütött, ám a borbélynak nem volt ideje arra, hogy a jangadára menjen ebédelni, beérte azzal, hogy két frizura között kortyolt egy kis assait, evett egy kis maniókát meg teknősbékatojást.

A kocsmáros is jól járt: a borbély vendégei egyre-másra itták a pincéből előhordott assait. Szó, ami szó, Tabatinga életében fontos eseményt jelentett a Felső-Amazonas vidéki indiánok rendes és rendkívüli borbélyának, a híres-nevezetes Fragosónak az ott-tartózkodása.

XIII. TORRES

Délután öt órakor a kimerült Fragoso még mindig dolgozott, s már azon töprengett, nem kell-e ott töltenie az éjszakát is, hogy kielégítse a rengeteg vendéget.

Ekkor egy idegen érkezett a térre, s a bennszülöttek csoportosulását látva a kocsmá felé tartott.

Az idegen néhány percen át figyelmesen és némi bizalmatlansággal leste Fragosót. Amit látott, az nyilván megnyugtatta, mert belépett a lojába.

Harmincöt év körüli férfi volt, meglehetősen jól szabott útiöltönye előnyössé tette megjelenését. Sűrű fekete szakállá s kissé hosszúra nőtt haja azonban már borbély után sírt.

- Jó napot, barátom, jó napot! - mondta, és könnyedén ráveregetett Fragoso vállára.

Fragoso megfordult, kicsit csodálkozott, hogy nem a bennszülöttek keverék nyelvén, hanem portugálul szólnak hozzá.

- Csak nem honfitárs? - kérdezte, miközben buzgón csavargatta egy mayoruna asszony rebellis fűrtjeit.

- De bizony honfitárs, aki szeretné igénybe venni a maga szolgálatait!

- Boldogan! Szolgálatára állok, mihelyt „végeztem a hölgy fejével”.

És a sütővas még kétszer csattant, és máris elkészült a frizura.

Noha nem ő következett volna, az idegen nyugodtan leült a borbélyszékre, az indiánok szó nélkül tűrték.

Fragoso a sütővas helyett most ollót vett a kezébe, és föltekintett a szokásos kérdést:

- Mit parancsol uraságod?

- Kurtítsa meg a szakállamat és a hajamat - válaszolt az idegen.

- Parancsára! - mondta Fragoso, és fésűje máris az idegen sűrű hajzatában dolgozott.

Aztán az olló következett.

- Messziről érkezett uraságod? - kérdezte Fragoso, aki beszélgetés nélkül egyszerűen képtelen volt dolgozni.

- Iquitos környékéről.

- Nicsak! Én is! - örvendezett Fragoso. - Iquitosból hajóztam le Tabatingába. S ha szabad kérdeznem: hogy hívják uraságodat?

- Torres a nevem.

Mikor a vendég haját „az utolsó divat szerint” levágta, Fragoso nekilátott a szakállának, ahogy azonban szemközt jól megnézte vendégét, egy pillanatra megállt kezében az olló, s mikor az újra csattogni kezdett, Fragoso is rákezdte:

- Ej, Torres úr, hát lehetséges ez?... Azt hiszem, ismerem önt... Nem találkoztunk mi már valahol?

- Nem hinném! - hangzott a gyors válasz.

- Akkor hát tévedek - mondta Fragoso, s folytatta munkáját. Egy pillanattal később már Torres kezdte újra a beszélgetést, amit Fragoso kérdése félbeszakított.

- Hogyan jött Iquitosból? - érdeklődött.

- Iquitosból Tabatingába?

- Igen.

- Egy hatalmas tutajon, egy derék ültetvényes jangadáján, aki családotul hajózik végig az Amazonason.

- No lám, barátom! - mondta Torres. - Milyen szerencséje volt magának! Bárcsak engem is meghívna hajójára az az ültetvényes!

- Hát ön is le akar ereszkedni a folyamon?

- Az a szándékom.

- És egészen Paráig?

- Nem, csak Manausig, ott van dolgom.

- Figyeljen ide, uram, az én vendéglátóm nagyon előzékeny ember, és azt hiszem, szívesen szolgálatára állna.

- Úgy gondolja?

- Majdnem biztos vagyok benne.

- És hogy hívják ezt az ültetvényest? - kérdezte mintegy mellékesen Torres.

- Joam Garral a neve - válaszolt Fragoso, és magában így dünnyögött: „Biztosan tudom, hogy valahol már láttam ezt az arcot!”

Torrest nem olyan fából faragták, hogy egykönnyen abbahagyta volna azt a beszélgetést, ami igazán joggal érdekelte.

- Ezek szerint - folytatta - úgy gondolja, hogy Joam Garral fölvenne engem a jangada utasai közé?

- Ismét csak azt tudom mondani, hogy ebben szinte biztos vagyok - mondta Fragoso. - Amit megtett egy magamfajta szegény ördögért, azt nem fogja megtagadni öntől, aki honfitársa.

- És az ültetvényes egyedül utazik a jangadán?

- Dehogy! Már az előbb említettem, hogy családotul utazik, és milyen nagyszerű családja van! Azonkívül egész sereg indián meg néger van a jangadán, valamennyi a fazenda munkása.

- Hát gazdag ez az ültetvényes?

- Azt meghiszem! - válaszolt Fragoso! - Nagyon gazdag. Már maga a jangada meg a szállítmánya is egész kis vagyont képvisel.

- Így hát Joam Garral családotul lépett át a brazil határon? - kérdezte ismét Torres.

- Igen - válaszolt Fragoso -, a feleségével, a fiával, a lányával és Minha kisasszony vőlegényével.

- Hát lánya is van? - kérdezte Torres.

- Nagyon szép lánya.

- És férjhez megy?

- Igen, egy kiváló fiatalemberhez - válaszolt Fragoso -, a belémi helyőrség katonaorvosához, az esküvőt az út végállomásán tartják meg.

- Úgy! - mondta mosolyogva Torres. - Akkor hát ez afféle eljegyzési út.

- Meg kirándulás és üzleti út - tette hozzá Fragoso. - Yaquita asszony meg a lánya még sohasem járt brazil földön, Joam Garral meg most lépi át először a határt, amióta betette a lábát az öreg Magalhães birtokára.

- A családot nyilván elkísérte néhány szolga is - érdeklődött tovább Torres.

- Természetesen! - mondta Fragoso. - Velük van az öreg Cybele, aki már ötven éve él a fazendán, meg egy szép mulatt lány, Lina kisasszony, aki inkább barátnő, mint szobalány az ifjú úrnő mellett. Ó, micsoda szeretetre méltó teremtés! Micsoda szív, és milyen szemek! És milyen eredeti véleménye van mindenről, elsősorban a liánokról...

Fragoso, ha egyszer belekezdett ebbe a témába, aligha hagyta volna abba, ki tudja, meddig lelkesedett volna Lináért, ha Torres közben föl nem áll a székből, hogy átadja helyét egy másik vendégnek.

- Mivel tartozom? - kérdezte a borbélyt.

- Semmivel, uram - válaszolt Fragoso. - Honfitársak között, akik a határon találkoznak össze, szó sem lehet erről!

- Mégiscsak szeretném...

- Rendben van, majd később a jangadán elintézzük.

- Nem tudom - mondta tétozva Torres -, merjem-e kérni Joam Garralt arra, hogy...

- Ezen ne töprengjen! - mondta Fragoso. - Majd én beszélek vele, ha önnek ez kellemesebb, s azt hiszem, örülni fog, hogy szívességet tehet önnek.

E pillanatban Manoel és Benito, akik vacsora után besétáltak a városba, a loja ajtajához értek, oda vitte őket a kíváncsiság, látni akarták, hogy s mint buzgólkodik Fragoso.

Torres feléjük fordult és fölkiáltott:

- No lám, két ismerős úr, pontosabban két úr, akit könnyűszerrel megismerek!

- Hogyhogy megismeri őket? - kérdezte Fragoso csodálkozva.

- Igen, igen! Vagy egy hónapja annak, hogy az iquitosi erdőben ugyancsak nagy bajból segítettek ki.

- De hiszen az egyik úr éppen Benito Garral, a másik meg Manoel Valdez!

- Tudom. Akkor megmondták a nevüket, de hát nem gondoltam volna, hogy itt látom őket viszont...

Torres a két fiatalember elé lépett, azok ránéztek, de nem ismerték föl.

- Ugye, uraim, hirtelenében nem is tudják, hova tegyenek? - kérdezte Torres.

- Várjon csak egy pillanatig! - mondta Benito. - Ugye, Torres úr, ha jól emlékszem, ön az, akinek az iquitosi erdőben meggyűlt a baja egy guaribával?

- Én vagyok az, uraim - válaszolta Torres. - Hat hét óta gyaloglok lefelé az Amazonas partján, és önökkel egy időben léptem át a határt.

- Örülök, hogy viszontlátjuk - mondta Benito -, és remélem, nem felejtette el, hogy annak idején meghívtam önt az édesapám birtokára.

- Nem, dehogy felejtettem el! - válaszolt Torres.

- És látja, uram, jól tette volna, ha akkor elfogadja a meghívásunkat. A fazendán, az indulásra várva, szépen kipihenhetett volna a fáradalmait, aztán velünk együtt hajózhatott volna le a határig. Hány meg hány napos gyaloglástól kímélte volna meg magát!

Torres bólintott.

- Igaza van, uram!

- Honfitársunk nem áll meg itt a határon - szólt közbe Fragoso. - Manausig megy.

- Akkor meg, ha kedve van hozzá, jöjjön a jangadára, szívesen fogadjuk, és biztos vagyok abban, hogy édesapám kötelességének fogja tartani, hogy önnek helyet adjon az utasok között.

- Boldogan élek a meghívással, és engedje meg, hogy előre is köszönetet mondjak érte - hangzott Torres válasza.

Manoel nem vett részt a beszélgetésben. Hagyta, hogy az előzékeny Benito följánlja a szolgálatait, ő közben Torrest figyelte, csöppet sem tetszett neki ez az ember. Szeme az őszinteség teljes hiányáról árulkodott, bujkáló tekintete sohasem szegeződött arra, akivel beszélt; Manoel azonban nem szólt erről a benyomásáról, nem akart ártani egy honfitársának, aki a szívésségükre szorult.

- Uraim - mondta Torres -, ha önök is jónak látják, magukkal tartok.

- Jöjjön! - válaszolt Benito.

Negyedórával később Torres a jangadán volt. Benito bemutatta Joam Garralnak, és beszámolt édesapjának arról, milyen körülmények között találkoztak először Torresszal, s kérte, engedje meg, hogy Manausig velük hajózhassék.

- Örülök, uram, ha szolgálatára lehetek - mondta Joam Garral.

- Köszönöm! - Torres meghajolt, mintha nem merne kezet nyújtani Joam Garralnak.

- Holnap kora hajnalban indulunk - folytatta Joam Garral. - Közben berendezkedhetik a jangadán...

- Ó! Ezzel aztán nem lesz sok dolgom! - válaszolt Torres. - Személyemen kívül semmit sem hozok.

- Érezze magát otthon! - mondta Joam Garral.

Torres még aznap este beköltözött az egyik kabinba, a borbély kabinja mellé.

Fragoso csak este nyolckor tért vissza a jangadára, csak akkor mesélte el a fiatal mulatt lánynak, mi minden történt napközben, és némi büszkeséggel mondogatta, hogy a híres-nevezetes Fragoso jó híre a mai nappal is öregbedett a Felső-Amazonas medencéjében.

XIV. TOVÁBB A NAGY FOLYAMON

Másnap, június 27-én hajnalban bevonták a horgonyköteleket, és a jangada folytatta útját az Amazonas vizén.

Az utasok száma eggyel megnövekedett. Voltaképpen honnan került ide ez a Torres? Pontosan senki sem tudta. Hova megy? Manausba, legalábbis ő ezt mondta. Torres egyébként gondosan ügyelt, nehogy egy szót is ejtsen múltjáról vagy foglalkozásáról, melyet még két hónappal ezelőtt is buzgón gyakorolt. Így aztán senki sem sejthette, hogy a jangadán egy hajdani erdei kapitány talált hajlékra.

Joam Garra az emberiesség parancsainak vélt eleget tenni, mikor hajójára vette Torrest. Az Amazonas vidéki végtelen síkságokon s főként ekkoriban, mikor a folyamot még nem járták gőzhajók, az utasember nagyon nehezen talált biztos és gyors közlekedési lehetőséget. A hajók nem jártak rendszeresen, s az utasoknak többnyire az erdőkön át kellett gyalogolniuk. Torres is így jutott el idáig, s így kellett volna folytatnia útját, és valóban váratlan szerencséje volt, hogy meghívták a jangadára.

Miután Benito bemutatta, s elbeszélte, hogy milyen körülmények között találkoztak először, Torres akár úgy érezhette magát, mint egy tengerjáró utasa, aki maga dönti el, részt kíván-e venni a közös életben, vagy inkább felfelé akar húzódní, mert jobban szeret egyedül lenni.

Szemmel látható volt, legalábbis az első napokban, hogy Torres nem óhajt szorosabb barátságba kerülni a Garra családdal. Nagyon tartózkodó volt, ha szóltak hozzá, válaszolt, de ő maga sohasem kezdeményezett beszélgetést.

Legföljebb Fragosóval volt kissé közvetlenebb. Érthető, elvégre a vidám borbélynak köszönhetette, hogy a jangadára került. Néha, de csak nagyon tapintatosan, kérdezősködött tőle, hogy s mint él a Garra család Iquitosban, meg hogy Minha milyen érzelmeket táplál Manoel Valdez iránt. Az idő java részében egyébként, hacsak nem sétálgatott a jangada elülső részében, a kabinjában tartózkodott.

Az ebédet és a vacsorát a család asztalánál fogyasztotta el, de a beszélgetésben alig vett részt, s ahogy az étkezés befejeződött, ő máris távozott.

A délelőtti folyamán a jangada a Javari hatalmas torkolatában levő festői szigetcsoporthoz között hajózott át. Az Amazonasnak ez a jelentős mellékfolyama nyugodtan hömpölyög délnyugati irányú medrében, folyását forrásától a torkolatáig nem zavarja sem sziget, sem zuhogó. A háromezer lábnyi széles torkolat néhány mérföldnyivel följebb van, mint az ugyancsak Javari néven ismert hajdani város, melynek birtoklásáért olyan hosszú időn át folyt a vita Spanyolország és Portugália között.

Június 30-ig semmi jelentős esemény nem történt. Néha-néha a part mentén sikló csónakokat láttak, melyek úgy voltak egymáshoz kötve, hogy egy szál ember irányította valamennyit. *Navegar de bubina*, vagyis „bizalmi hajózás” - így nevezik a bennszülöttek a hajózásnak ezt a módját.

Hamarosan maguk mögött hagyták az Araria-szigetet, a Calderon-szigetcsoporthoz, a Capiatu- és sok más olyan szigetet, melynek nevét a földrajztudósok ekkor még nem ismerték. Június 30-án a kormányos jelezte, hogy a folyam jobb partján a Jurupari-Tapera elé érkeztek, s a falucskánál néhány órára meg is álltak.

Manoel és Benito a falu környékén vadászott, s kirándulásukról néhány szívesen fogadott szárnyas vadat hoztak a jangada konyhájára. A két vadász ugyanakkor elejtett egy olyan vadat is, mely sokkal nagyobb érdeklődést keltett volna egy természettudósban, mint a szakácsnőben.

Sötét színű, négylábú állat volt, jól megtermett újfundlandi kutya-hoz hasonlított.

- Sörényes hangyász! - kiáltotta Benito, az állatot a jangadára hajítva.

- Még hozzá olyan nagyszerű példány, hogy díszére válnék bármelyik természetrajzi múzeumnak - tette hozzá Manoel.

- És nehéz volt elejteni ezt a furcsa állatot? - érdeklődött Minha.

- De még mennyire! S te, húgocskám, nem voltál ott, hogy kegyelmet kértél volna számára! Szívósak ám ezek a kutyák, három golyó kellett, hogy leteríthessük!

Valóban nagyszerű példány volt hosszú, szürkés szőrű farkával, hegyes pofájával, mely alkalmas a hangyabolyok feltűrésére - legfőbb eledele ugyanis a hangya -, hosszú, inas lábaival, melyeken az öthüvelyknyi karmok emberi kéz ujjaként tudnak markolni. De ahogy ez a hangyász markol... Ha egyszer megkaparintott valamit, levághatják a mancsát, zsákmányát akkor sem engedi el. Ezért joggal írta róla Émile Carrey, hogy „mancsának szorításával még a tigris is elveszejt”.

Július 2-án délelőtt a jangada São Paulo de Olivença elé érkezett, miután elsiklott a szigetek között, melyeket az év minden szakában zöld növényzet borít, pompás fák árnyékolnak, s melyek közül a legjelentősebb a Jurupari-, a Rita-, a Maracanatena- és a Cururo-Sapo-sziget. A jangada közben nemegyszer iguarapék, vagyis fekete vízű mellékfolyócskák torkolata előtt siklott el.

A vizeknek ez az elszíneződése meglehetősen érdekes természeti tünet, s az Amazonas több különböző nagyságú mellékfolyójánál nagyon világosan megfigyelhető.

Manoel föl is hívta a társaság figyelmét, nézzék csak meg, hogy a folyam fehéres vízű hullámain milyen erősen látszik a beleömlő vizek színének sok különböző árnyalata.

- Különbözőképpen próbálták már magyarázni ezt az elszíneződést - mondta -, de azt hiszem, hogy még a legnagyobb természettudós sem adott kielégítő magyarázatot.

- Voltaképpen feketék ezek a vizek - mondta Minha -, gyönyörű, arannyal árnyalt fekete ez.

A jangada tehát július 2-án reggel São Paulo de Olivença elé érkezett, oda, ahol ezerszám készítik azokat a hosszú rózsafüzéreket, melyeknek a szemeit a *coco de piassaba* héjából faragják. A kereskedelem egyik fontos cikke ez a rózsafüzér.

São Paulo de Olivença meglehetősen nagy város, nem kevesebb mint kétezer, a különböző szomszédos törzsekből összeverődött lakossal. Most a Felső-Amazonas vidékének a fővárosa, holott kezdetben csak missziósállomás volt, melyet 1692 körül a portugál karmeliták alapítottak, később azonban jezsuita hittérítők vették át a vezetését.

Joam Garralt kivéve az egész család partra szállt. Torres is a jangadán maradt, nyilván semmi vágyat nem érzett aziránt, hogy megismerje ezt a várost, pedig aligha járt még benne.

Ami igaz, az igaz, hallgatag volt ez a kalandor, hallgatag, és csöppet sem kíváncsi természetű.

Benito könnyen lebonyolított egy-két üzletkötést, s kiegészítette a jangada rakományát. A város vezetői, a helyőrség parancsnoka meg a vámhivatal főnöke, akiket tisztségük korántsem akadályozott abban, hogy kereskedjenek is, rendkívül szívélyesen fogadták Benitót és a család

minden tagját. A fiatal kereskedőnek még bizományi árut is adtak át - a vidék különböző termékeit - azzal, hogy azt számlájukra adja el Manausban vagy Belém-ben.

A folyampart fölött magasló dombtetőn állt a város mintegy hatvan háza. Egyik-másik kunyhón cseréptető, ami ritkaságszámba megy erre felé, viszont a Szent Péternek és Szent Pálnak ajánlott szerény templom szalmafedele inkább illett volna betlehemi istállóhoz, mintsem a világ legkatolikusabb államában emelt egyházi épülethez.

A helyőrség parancsnoka, a hadnagy és a rendőrfőnök elfogadták Garralek vacsorameghívását, és Joam Garra a rangjuknak kijáró tisztelettel fogadta a vendégeket.

Vacsora közben Torres a szokottnál beszédesebb volt. A Brazília belső vidékein tett útjáról beszélt, s szavaiból kitűnt, hogy jól ismeri azokat a vidékeket.

Utazásairól beszélve, mintegy melleleg megkérdezte a helyőrség parancsnokát, vajon ismeri-e Manaust, nem tudja-e, hol tartózkodik jelenleg az ottani parancsnok, s hogy vajon a főbíró, a körzet legmagasabb rangú jogi hatósága ilyenkor, a meleg évszakban el szokott-e távozni Manausból. Miközben sorra tette föl a kérdéseket, alattomban mintha Joam Garralt figyelte volna. Ez még Benitónak is föltűnt, s csodálkozva vette észre, hogy az édesapja milyen különös érdeklődéssel hallgatja Torres meglehetősen furcsa kérdéseit.

A parancsnok megnyugtatta Torrest, hogy a hatósági emberek mind a helyükön vannak, sőt meg is kérte Joam Garralt, adja át nekik szívélyes üdvözlését. A jangada valószínűleg hét hét alatt, legkésőbb augusztus 20-25-én Manaus elé ér.

Ahogy besötétedett, a vendégek elbúcsúztak a házigazdától és családjától, és másnap reggel, július 3-án a jangada folytatta útját a nagy folyamon.

XV. EGYRE TOVÁBB

Július 5-e volt, este. Az előző nap óta sűrűsödő nehéz levegő közeli vihart jelzett. Az Amazonas fölött nagy, rőtvrös denevérek szálltak, szárnyuk meg-megérintette a folyam felszínét. Voltak köztük sötétbarna, a hasukon fehér, úgynevezett *perrovoladorok*, Minha és a fiatal mulatt lány ösztönösen irtózott valamennyitől.

Ez a fajta ugyanis azok közé a félelmetes vérszopók közé tartozik, melyek kiszívják az állatok vérért, de még az embert is megtámadják, ha könnyelműen elalszik a szabadban.

- Ó, ezek a szörnyű dögök! - sikoltott Lina, s szeme elé kapta a kezét. - Undorítóak!

- És félelmetesek is - tette hozzá Minha. - Ugye, igazam van, Manoel?

- Valóban félelmetesek - hangzott a válasz. - Ezek a vámpírok ösztönösen tudják, hol kell lecsapni áldozataikra, a test melyik részén tudják legkönnyebben szívni a vért. Rendszerint a fül mögötti részt kezdik ki.

- Ne meséljen többet erről, Manoel - szólt rá Yaquita -, mert végül sem Minha, sem Lina nem mer aludni ma éjszaka!

- Nincs ok a félelemre - nyugtatta őket Manoel. - Ha kell, majd mi örökönk az álmuk felett.

- Pszt! - emelte fel az ujját Benito.

- Mi történt? - kérdezte Manoel.

- Nem halljátok ezt a furcsa neszt? - nézett rájuk Benito, és a jobb partra mutatott.

- Csakugyan! Mi ez? - kérdezte Yaquita.

- Miféle zaj ez? - érdeklődött Minha is. - Az ember azt hinné, hogy kavicsot görgetnek a szigetek partjain.

- Értem! Tudom már, mi az! - kiáltott Benito. - Holnap napkeltekor nagy lakomát csaphatnak azok, akik szeretik a teknősbékatojást meg a frissen kikelt kis teknősbékákat.

Benito nem tévedett. A különböző méretű, megszámlálhatatlanul sok teknősbéka neszezett, a tojásrakás idejére sereglettek össze a szigetekre.

A teknősök ugyanis a parti homokba rakják tojásaikat, napnyugtával sereglenek oda, s napkeltére rendszerint véget ér a tojásrakás.

A vezértknős már előbújt a folyományból, hogy földerítse a tojásrakásra legalkalmasabb helyet. A többiek meg ezerszám ásták ügyes hátsó lábukkal a vagy hatszáz láb hosszú, tizenkét láb széles és hat láb mély árkot, ide rakják le tojásaikat, majd homokot hánynak rá, s teknőjükkel simára döngölik a talajt.

Másnap hajnalban Benito és Fragoso néhány indián kíséretében pirogba ült, és partra szállt azon a nagy szigeten, mely mellett az éjszaka haladtak el. A jangada nem állt meg, a pirog könnyen beéri majd.

A parton apró buckákat láttak, ezek jelezték a helyet, ahol az éjszaka folyamán a teknősök százhatvanas-száznyolcvanas csoportokban lerakták tojásaikat az előre kikapart árokba. Nem azért jöttek, hogy ezeket fölszedjék, két hónappal korábban egy másik árokba kerültek tojások, a meleg homokban azóta már ki is keltek a teknősök, és ezrével futkostak a parton.

Pompás zsákmányra tettek szert. A pirogot jól megrakták apró teknősökkel, éppen ebéd előtt értek vissza a jangadára, s az utasok meg a legénység között felosztott vadászszákmányból vacsorára már alig maradt valami.

Július 7-én délelőtt San José de Matura elé értek; ez a városka az Amazonas egyik kisebb, hosszú száru vízinvényekkel telenőtt mellékvizének a torkolatánál épült, s arról nevezetes, hogy a néphit szerint itt valamikor olyan indiánok éltek, akiknek farkuk nőtt.

Július 8-án reggel megpillantották a nagy fák között megbúvó San Antonio néhány házát, majd az Içá vagy más néven Putumayo kilencszáz méter széles deltáját.

A Putumayo az Amazonas egyik legnagyobb mellékfolyója. Itt, ezen a helyen a XVI. században a spanyolok angol hittérítő telepet létesítettek, melyet a portugálok olyan alaposan leromboltak, hogy manapság már nyoma sincs a hajdani telepnek. Különböző indián törzsek maradványainak képviselői éltek most itt, a tetoválásról könnyen föl lehetett ismerni, hogy melyik milyen törzshöz tartozik.

Az Içá keletről Pasto, északkeletről pedig Quito hegyeiből indul az Amazonas felé, s a leggyönyörűbb vadkakaóerdőkön vág át. Száznegyven mérföldes szakaszon hajózható, és a hat lábnál mélyebbre nem merülő gőzhajók is közlekedhetnek rajta, így nyilván eljön majd az idő, mikor az Içá lesz Nyugat-Amerika egyik legfőbb vízi útja.

Közben beköszöntött a rossz idő. Nem szakadatlan esőzéssel kezdődött, hanem egymást követő viharok törtek ki. Az időjárásnak ez a változása azonban nem zavarta a jangada útját, nem volt vitorlája, melynek meg kellett volna küzdenie a széllel, hosszúsága miatt meg a víz hullámozása sem zavarhatta; a rossz idő legföljebb annyi kényelmetlenséget okozott, hogy a Garral családnak tető alá kellett húzódnia. Valahogy el kellett tölteniük az üres órákat: beszélgettek, tréfálkoztak, beszámoltak egymásnak megfigyeléseikről, egyszóval cseppet sem unatkoztak.

Torres ekkoriban kezdett kicsit belekapcsolódni a beszélgetésekbe. Észak-Brazíliában tett útjainak érdekes eseményei valóban elég témát szolgáltattak neki. Ez az ember nyilván sokat látott életében, megfigyelései azonban szkeptikus gondolkozásra vallottak, s szavai gyakran sértették jóérzésű hallgatóit. Mostanában szemmel láthatóan többet sürgölődött Minha körül. Manoel észrevette ezt, Torres sürgölődése azonban nem volt annyira tolatkodó, hogy rászólhatott volna. Minhában egyébként ösztönös idegenkedés volt Torresszal szemben, s ezt nem is titkolta.

Július 9-én a folyam bal partján feltűnt a Tonantins négyszáz láb széles torkolata, melyen át a folyó sötétlő vize az Amazonasba szakadt, miután nyugat-északnyugati irányban átvágott a *cacena* indiánok földjén.

Július 13-án, miután érintették a Capuor-szigetet, és elhaladtak a kelet-délnyugati irányból érkező, sötét vizű Jutai 1500 lábnyi széles deltája előtt, s megcsodálták a sárgásfehér irhájú, vörös képű szép majmok légióit, melyek sohasem telnek be a folyónak nevet adó *jutaipálma* diójával, az utasok a kis Fonte Boa városka elé értek.

A jangada itt tizenkét órára lehorgonyzott, hogy legénysége egy kis pihenőhöz jusson.

Mint a legtöbb Amazonas környéki misszióstelepnek, Fonte Boának is az jutott osztályrészül, hogy a sors hosszú időn át sodorta ide-oda, vagyis Fonte Boa is többször változtatott helyet. Ekkorra azonban már talán végleges helyére került, s ezzel a hellyel nem is járt rosszul: a városka valóban szép látványt nyújtott vagy harminc pálmalomb fedelű házával és a Guadalupei Miasszonyunk, a Mexikói Fekete Szűz tiszteletére emelt templomával. Fonte Boának mintegy ezer lakosa a jobb és a bal partról származó indiánokból verődött össze, ezek

főleg állattenyésztéssel foglalkoztak, mert a környéken dúsan termő rétek, legelők terülnek el. Emellett vakmerő vadászok is, de minthogy főként *lamantin*ra vadásznak, akár vakmerő halászsoknak is mondhatjuk őket.

A jangada ifjú utasai még megérkezésük estéjén szemtanúi lehettek egy ilyen érdekes halászkalandnak.

A Fonte Boa felé ömlő fekete vizű Cayaratu hullámai közül ugyanis fölbukkant két ilyen növényevő cetfélése. Hat barna pont mozgott a víz felszínén: a két hegyes pofa és a négy úszó.

Kevésbé gyakorlott halászok sodródó fadaraboknak nézhették volna ezeket a sötétlő pontokat, ám a Fonte Boa-i bennszülöttek pontosan tudták, miről van szó. Egyébként meg hamarosan hangos fújtatás, zihálás jelezte ottlétüket: az állatok fecskendőnyílásán át sípolva tört ki az elhasznált levegő.

Három-három halással két uba indult a partról a nyomban menekülő állatok felé.

A sötét pontok hosszú barázdát húztak a víz színén, majd egyszerre csak eltűntek.

A halászok óvatosan haladtak előre. Kezdetleges szigonyával - hosszú bot, a végében szöggel - az egyikük a pirog elejébe állt, míg két társa hangtalanul evezett. Várták, hogy az állatok ismét fölbukkanjanak friss levegőt szippantani. Tíz percen belül valamelyik állat majd csak megjelenik a víz színén, s tőlük nyilván nem nagyon messze fog fölbukkanni.

Tíz perc sem telt el, és hozzájuk meglehetősen közel, a víz színén ismét megjelentek a fekete pontok: gőzzel elegyes vízszugár csapott a levegőbe.

Az ubák közelebb suhantak, a szigonyok elröppentek, az egyik célt tévesztett, a másik azonban a farok közelében vágódott a lamantin gerincébe.

Az állat nyomban elkábult, ez a fajta egyébként is alig tud védekezni, ha szigony vasa vágódik a testébe. A szigony végére csomózott kötéllel szép lassan az ubához vontatták, majd kihúzták a partra, éppen a falu végébe.

A lamantin húsa kitűnő étel, jobb, mint a disznóhús, háromhüvelyknyi vastag szalonnájából pedig rendkívül értékes olajat sajtolnak. A füstölt lamantin meg hosszú időre tartósított, egészséges táplálék. Ha még azt is tudjuk, hogy a lamantint könnyű elejteni, akkor megértjük, miért van kiveszőben ez az állatfajta.

Július 19-én napkeltével a jangada elhagyta Fonte Boa-i horgonyzóhelyét, s a két teljesen kihalt part között sodródott a vadkakaófákkal borított szigetek mentén. Az eget, újabb viharokat jelezve, még mindig sűrű viharfelhők borították.

A meredek bal parton hamarosan feltűnt előttük a Juruá folyó. Medrében fölfelé hajózva egy kisebb vízi jármű egész Peruig eljuthatna anélkül, hogy sok kis mellékfolyótól táplált, fehér tajtékú vizén különösebb akadályba ütközne.

- Talán ezeken a tájakon kellene keresni azoknak az amazonoknak a leszármazottjait, akik úgy elbűvölték Orellana képzeletét - mondta Manoel. - Viszont az is igaz, hogy az elődök példája nyomán nem élnek külön női törzsekben. A nők egyszerűen derék feleségek, akik férjükkel együtt mennek csatázni, és híresek a bátorságukról.

A jangada tovább ereszkedett lefelé, hanem hogy innen micsoda útvesztőnek látszott ez a vízhálózat! A Japurának a medre, melynek torkolata nyolcvan mérfölddel lejjebb nyílik, s mely a folyam egyik legnagyobb mellékveze, csaknem párhuzamos az Amazonasszal.

E kettő között csatornák, *iguarapék*, lagúnák, ideiglenesen képződött tavak kusza hálója, mely ugyancsak megnehezíti a vidék vízrajzának föltérképezését.

Araujónak, ha nem is volt térképe a tájékozódáshoz, a tapasztalata fölért egy jó térképpel, s öröm volt látni, hogyan igazodik ki e kuszaságban úgy, hogy közben véletlenül sem tért le a nagy folyam vizéről.

A kormányos ügyességének köszönhetően július 25-én délután a jangada, miután elsiklott Parani-Tapera városa előtt, lehorgonyozhatott az Ega-, más néven Tefé-tó nyílásánál. A tó vizére nem volt érdemes rátérniük, nehezen vergődtek volna vissza az Amazonas sodrába.

Ega városa meglehetősen jelentős hely. Érdekes volt megállniuk, hogy megnézhessék. Úgy határoztak tehát, hogy a jangada itt horgonyoz július 25-éig, és másnap, július 26-án a nagy pirog az egész családot Egába viszi.

A jangada szorgalmas legénysége közben legalább jól kipihenheti magát.

Az éjszakát a meglehetősen magas part tövében töltötték a lehorgonyzott jangadán, s nyugal-mukat semmi sem zavarta. A látóhatáron néha villám cikázott, a tó nyílásától azonban nagyon messze lehetett a vihar.

XVI. EGA

Július 26-án reggel Yaquita, Minha, Lina és a két fiatalember partraszállásra készülődött.

Joam Garral, aki megint csak a jangadán akart maradni, felesége és leánya ismételt kérésére végül is elhatározta, hogy minden idejét lekötő munkáját abbahagyva, ő is velük tart.

Torres csöppet sem volt kíváncsi Egára, s Manoel bizony örült ennek, mert sehogy sem szenvedhette ezt az embert, és csak az alkalomra várt, hogy ellenszenvét éreztesse is vele.

Fragosónak semmi oka sem volt arra, hogy Egába menjen, legalábbis semmi olyan oka nem volt, mint amilyen például Tabatingába vitte. Ega ugyanis valóságos kis városnak számított Tabatinga, a jelentéktelen faluhoz képest.

Egának vagy ezerötszáz lakosa van, járási székhely, itt működnek mindazok a hatóságok, melyekre szükség van egy ekkora városban - az ország akkori viszonyaihoz képest Ega is nagyváros volt -, itt székel tehát a katonai parancsnokság, a rendőrfőnökség, a békebíróság, a főbíróság, a népoktatási intézmény és a különböző rangfokozatú tisztek irányítása mellett működő milícia.

Ahol ilyen sok állami hivatalnok lakik feleségestül, gyerekestül, ott nyilván akad borbély- és fodrászmester is. Fragoso tehát hiába próbálkozott volna Egában.

Mi tagadás, mégis nagyon szeretett volna bemenni a városba, hiszen Lina is oda készülődött ifjú úrnőjével. Fragoso végül az indulás pillanatában mégiscsak beletörődött, méghozzá Lina kérésére, hogy a hajón maradjon.

- Fragoso úr, figyeljen csak! - húzta félre a lány a vidám borbélyt.

- Parancsoljon velem, Lina kisasszony! - hajolt meg Fragoso.

- Úgy látom, hogy a maga Torres barátja nem nagyon akar velünk jönni Egába.

- Valóban, a hajón akar maradni, de nagyon hálás lennék magának, Lina kisasszony, ha nem mondaná őt a barátomnak.

- De hiszen anélkül, hogy ő kérte volna, maga beszélte rá, hogy kéretőzzék fel a jangadára.

- Igen, és az igazat megvallva, azt hiszem, nagy butaságot csináltam akkor.

- És az igazat megvallva, ez az ember csöppet sem tetszik nekem, Fragoso úr!

- Én is csakúgy vagyok vele, mint maga, Lina kisasszony, s egyre csak az jár a fejemben, hogy én ezt az embert már láttam valahol. De akármilyen bizonytalan emlékeim maradtak is erről a találkozásról, egyben biztos vagyok: csöppet sem tett rám jó benyomást.

- És vajon hol, mikoriban találkozhatott ezzel a Torresszal? Sehogy sem tud rá visszaemlékezni? Pedig talán jó volna, ha tudnánk, hogy ki ez az ember, de még inkább azt, hogy ki volt.

- Nem... Hiába töröm a fejem... Mikor is lehetett? Hol, milyen körülmények között... Sehogy sem jut eszembe.

- Fragoso úr...

- Parancsoljon velem, Lina kisasszony!

- Magának a jangadán kellene maradnia, hogy míg mi távol leszünk, figyelje kicsit ezt a Torrest!
- Hogyan?! - kiáltott föl Fragoso. - Hogy én ne kísérem el magát Egába, és ne is láthassam egész nap?!
- Ha egyszer én kérem rá...
- Szóval ez parancs?
- Csak kérés!
- Maradok.
- Fragoso úr...
- Hallgatom, Lina kisasszony!
- Nagyon köszönöm!
- Kézfogással köszönje meg, higgye el, kárpótlásként megérdemlem! - mondta Fragoso.

Lina kezét nyújtotta a derék legénynek, és az a lány szép arcában gyönyörködve, jó ideig szorongatta a kezét. Fragoso hát azért nem ült be pirogba, hogy míg a többiek távol vannak, ő feltűnés nélkül ügyelhesen Torresra. Ez vajon észrevette-e az általános ellenszenvet? Talán igen, de alapos oka lehet arra, hogy ne törődjék vele.

Mintegy négy mérföld választotta el a horgonyzóhelyet Ega városától. Oda-vissza tehát nyolc mérföld, nem kicsiség egy pirognak, melyben hat utas és két evezős ül, néhány órába is beletelik az út, nem beszélve arról, hogy mennyire elfáradnak a roppant hőségben, mely nem mérséklődött, noha felhők fátyolozták az eget.

Még jó, hogy könnyű északnyugati szél fűjt, mely ha nem fordul meg, megkönnyíti a hajózást a Tefé-tavon. Aránylag gyorsan eljutnak hát Egába, s vissza is térhetnek anélkül, hogy bármi veszély fenyegetné őket a vízi úton.

Fölhúzták a pirog háromszögletű vitorláját. Benito a kormányrúdhöz ült, s miután Lina még egyszer óvatosságra intette Fragosót, a pirog elindult.

Hogy Egába érjenek, a tó déli partjának közelében kellett haladniuk. Két óra múlva a pirog be is futott a hajdani missziós telep kikötőjébe, melyet valamikor a karmeliták alapítottak, s mely 1759-ben várossá alakult, és Gama tábornoknak köszönhetően végleg brazil uralom alá került.

Lapos homokparton szálltak ki az utasok, pirogjuk mellett nemcsak a bennszülöttek csónakjai sorakoztak, ott horgonyzott néhány kétárbocos is, melyek az atlanti partok kereskedelmi forgalmát bonyolítják le.

Egába érve, a két fiatal lány ugyancsak meglepődött.

- Milyen nagy ez a város! - tört ki Minhából a lelkesedés.
- És mennyi ház, mennyi nép! - ámuldozott Lina nagyra nyílt szemmel.
- Azt meghiszem! - nevetett Benito. - Több mint ezerötyszáz lakosa van, meg legalább kétszáz háza, és akad köztük emeletes is, no és a házak között egy-két igazi utca vezet.
- Kedves Manoelom - mondta Minha -, védjen meg bennünket a bátyám ellen! Kicsúfol bennünket, mert ő már sok szép amazonasi és parái várost látott.
- Nemcsak rajtatok, rajtam is nevethet - szólalt meg Yaquita -, mert bevallom, hogy ilyet még én sem láttam.

- Akkor viszont jól vigyázz, édesanyám, jól vigyázz, húgocskám - mosolygott Benito -, mert félek, hogy Manaust látva, eksztázisba estek, ha meg Belémbe érkeztek, hát egyszerűen elájultok.

- Ettől ne félj! - nevetett Manoel. - A hölgyek a Felső-Amazonas vidéki városokat látva, lassan-lassan hozzászoknak a bámulatos látnivalókhoz.

- Ejnye, Manoel, hát maga is úgy beszél, mint a bátyám? - kérdezte Minha. - Nevet rajtunk?

- Nem, Minha! Szavamra mondom...

- Hagyjuk, hadd nevéssenek az urak - szólt közbe Lina -, mi meg, kedves úrnőm, nyissuk csak ki jól a szemünket, hiszen itt minden nagyon szép!

Nagyon szép? Földből épült vagy fehérre meszelt, javarészt szalmatetős vagy pálmalevelekkel fedett házak; igaz, akadt köztük kőből és fából épült, narancsvirággal teli kert közepén álló, verandás ház is, rikítóan zöldre mázolt ajtókkal és zsalukkal. Két-három középületet is láttak, köztük a kaszárnját, és megnézték a Szent Teréz tiszteletére emelt templomot, mely valóságos katedrális volt az iquitosi szerény kis kápolnához képest.

S a tóhoz visszavezető útjuk közben igazán szép kilátásban gyönyörködhetek: a kakaófák és assaipálmák keretében megbúvó táj a tópartig lejtett, a tavon túl hárommérföldnyivel pedig láthatták a göcsörtös, vén parti olajfák alatt épült festői kis Nagueira falu apró házait.

A két lány azonban nem a szépséges tájat csodálta legjobban, valami más, igazán nőies ok készítette őket nagy figyelemre: az elegáns egai hölgyeket bámulták, persze nem a városban élő, megtért *omaa* vagy *mura* indián asszonyok meglehetősen kezdetleges öltözéke keltette föl a figyelmüket, hanem az igazi brazil nők eleganciája. Mert bizony az állami tisztviselők és a gazdag kereskedők asszonyai meg lányai párizsi divatú ruhákban páváskodtak. Igaz, ez a párizsi divat kissé idejét múlta, mire ide, Egába ért, hiszen a város ötszáz mérföldnyire van Parától, amit meg több ezer mérföld választ el Párizstól.

- Nézze csak, nézze, kedves úrnőm, ezeket a szép hölgyeket a szépséges ruhájukban!

- Lina még megőrül értük! - nevetett Benito.

- Ha illendően hordanák ezeket a ruhákat, talán nem is lennének olyan nevetségesek - állapította meg Minha.

- Kedves Minhám - mondta Manoel -, higgye meg, maga az egyszerű kartonruhácskájában és a szalmakalapjával sokkal jobban öltözött, mint ezek a brazíliai hölgyek, akik tollas kalapot meg fidres-fodros szoknyákat viselnek, ami nem illik sem az éghajlathoz, sem a viselőihez.

- Ha magának így tetszem - válaszolt Minha -, akkor senkitől sem irigylek semmit.

No de végül is azért jöttek ide, hogy nézelődjenek. Sétálgattak tehát az utcákon, ahol az igazat megvallva, a szép üzletnél sokkal több volt a bódé, elácsorogtak kicsit a főtéren, ahol az elegáns hölgyek és urak fuldokoltak európai öltözködben, aztán egy hotelban ebédeltek, igaz, ez a hotel csak afféle útszéli vendégfogadó volt, a konyhája meg álmában sem versenyezhetett volna a jangada konyhájával.

Miután elfogyasztották a ebédet, mely kizárólag különbözőképpen elkészített teknősbékahús-ból állt, a Garral család még egyszer megállt a tóparton, hogy elgyönyörködjenek a lenyugvó nap sugaraiban aranyosan csillogó tó vizében, majd valamennyien beültek a pirogba, kicsit talán csalódottak is voltak: egy kurta óra elég volt ahhoz, hogy végignézzék a város úgynevezett csodáit, kicsit el is fáradtak, nem volt kényelmes dolog a szűk, forró utcákon járkálni, melyek

bizony nem voltak olyan kedvesek, mint az iquitosi árnyas ösvények. Még a kíváncsi természetű Lina lelkesedése is lelohadt kicsit.

A szél még mindig északnyugati irányból fűjt, és kellemesen enyhítette a meleget. Most ellenkező irányban tették meg a reggeli utat a tavon, melyet a fekete vizű Tefé folyó táplál, és mely az indiánok szerint délnyugat felé negyvennapos járóföldes szakaszán át hajózható. Este nyolc órakor a pirog a jangada mellé siklott.

Lina nyomban félrehúzta Fragosót.

- Látott valami gyanúsat, Fragoso úr? - kérdezte.

- Semmit, Lina kisasszony - válaszolta Fragoso. - Torres alig mozdult ki a kabinjából, ott írt meg olvasott.

- Szóval nem tette be a lábát a mi házukba, még az ebédlőbe sem lépett be, mint ahogy gondoltam volna?

- Nem, ha nem a kabinjában volt, akkor a jangada elejében sétálgatott.

- És közben mit csinált?

- Valami öreg papiros volt a kezében, azt nézegette nagy figyelemmel, és közben isten tudja, mit dünnyögött.

- Mindez talán nem is olyan semmiség, mint maga gondolja, Fragoso úr! Jelenthet ám valami érdekeset is az, hogy ez az ember öreg papirosokat hordoz magával, olvas meg ír! Elvégre se nem professzor, se nem jogtudós, miért ír meg olvas hát annyit?

- Bizony igaza lehet!

- Tartsuk csak rajta a szemünket továbbra is, Fragoso úr!

- Úgy lesz, Lina kisasszony! - hajolt meg Fragoso.

Másnap, július 27-én napkeltével Benito parancsot adott az indulásra.

Az Arenapo-öböl két szigete között megpillantották a Japurá 6600 lábnyi széles torkolatát. Ez a hatalmas mellékfolyó hat ágra szakadva úgy ömlik az Amazonasba, mintha óceánba vagy hatalmas öbölbe zúdulnának a hullámai. A Japurá vize ugyanis nagyon messziről, Kolumbia hegyeiből érkezik ide, s hömpölygését csak a torkolatától 210 mérföldnyire szakítják meg zuhogók.

Egész nap a Japurá-sziget felé haladtak, a folyam a szigeten túl már zavartalanabban hömpölyög, s a jangada ott már könnyebben sodródik majd az árral. Egyébként már itt is lassúbb volt a folyam sodra, így könnyen kikerülték a sok kis szigetet, egyikbe sem ütköztek bele, sehol sem feneklettek meg.

A jangada másnap magas, meredek dűnék alkotta partok mellett siklott el, melyek olyan óriási legelők védőgátjául szolgálnak, ahol föl lehetne nevelni Európa valamennyi nyáját, gulyáját. Úgy mondják, hogy a Felső-Amazonas medencéjében ezek azok a partok, ahol a legtöbb teknősbéka található.

Július 29-én este lehorgonyoztak a Catua-sziget partján azzal, hogy ott töltik a nagyon borúsnak ígérkező éjszakát.

A szigeten, míg sütött a nap, fölbukkant egy csapat *mura* indián, annak a hajdani hatalmas mura törzsnek a maradékai voltak, mely a Tefé és a Madeira között valamikor több mint száz mérföldön át húzódó part menti területet tartotta uralma alatt.

A jövő-menő indiánok a mozdulatlan jangadát figyelték. Vagy száz fegyveres is volt köztük, az e vidéken termő nádból készült fűvócsővüket valóságos tokként védte a törpepálma kibelezett törzséből készült burok.

Joam Garral néhány percre abbahagyta szorgos és szüntelen munkáját, s figyelmeztette a jangada utasait és legénységét, jól nyissák ki a szemüket, s nehogy valamiképpen provokálják az indiánokat. A küzdelem nagyon is egyenlőtlen lett volna. A mura indiánok, mint mondta, rendkívül ügyesen bánnak a fűvócsővel, még háromszáz lépésnyi távolságról is célba talál a nyíluk, mely gyógyíthatatlan sebet ejt.

A *cucuritpálma* leveléből készített, gyapottal tollazott, kilenc-tíz hüvelyknyi, tűhegyes nyilaikat ugyanis kuráreméreggel kenik be.

Az indiánok szerint a kuráre, vagyis *wourah* „alattomban ölő méreg”, mely valami kutytejfélelőből meg farkasalma levéből készül, ehhez vegyítik még a különböző mérges hangyák váladékát és az ugyancsak mérgező hatású kígyófullánkot.

- A kuráre valóban iszonyatos méreg - mondta Manoel. - Az idegrendszerből egyenesen a mozgatóidegeket támadja meg, a szív működésben nem okoz károsodást, a szív dobog, míg csak meg nem szűnik az élet minden jele. És ez ellen a méreg ellen, mely először a végtagokat bénítja meg, egyszerűen nincs ellenméreg.

Ezek a murák azonban szerencsére nem mutattak semmiféle ellenséges szándékot, noha mindnyájan kifejezetten gyűlölik a fehér embereket. Manapság azonban már ők sem olyan nagy vitézek, mint eleik voltak.

A sötétség beálltával ötlyukú fuvola hangja zendült a sziget fáin alól, aztán lágy dallamú énekesző felelt rá. A két vagy három percig tartó zenei párbeszéd után a murák eltűntek.

Fragoso jókedvében megpróbált egy általa kedvelt dallal közbeszólni, Linának így kitűnő alkalma volt arra, hogy tenyerét Fragoso szájára tapassza, s megakadályozza, hogy ismét bemutassa mindig szívesen mutogatott, ám kissé gyöngécske énektudását.

Augusztus 2-án délután három órakor a jangada a húsz mérfölddel lejjebb elterülő Apoara-tó nyílása elé érkezett. Fekete vizeivel a tó táplálja az azonos nevű folyót is. Két nappal később, délután öt órakor megálltak a Coari-tó nyílásánál.

Az Amazonasszal összeköttetésben levő tavak közül ez az egyik legnagyobb tó, mely egyszersmind több kisebb folyó gyűjtőmedencéje. Öt vagy hat mellékfolyó ömlik bele, vizük a tóban keveredik, és egy keskeny csatornán át hömpölyög a folyamba.

Miután kis ideig látták Tahua-Miri házainak tetejét, a lakóházak itt ugyanis cölöpökön állnak, mert különben az alacsony parton a dagály könnyen elborítaná őket, a jangada kissé odébb lehorgonyzott éjszakára.

Coari előtt álltak meg, a városka vagy egy tucat, meglehetősen roskatag hajlékból állt, de ezek a hajlékok dús narancs- és tökfaligetekben bújtak meg.

A táj egy-egy ilyen részlete roppant változékony, a tó ugyanis a dagálytól és az apálytól függően hol hatalmas víztükör, hol meg keskeny csatorna, mely még ahhoz sem elég mély, hogy összeköttetésben maradjon az Amazonasszal.

Másnap, augusztus 5-én hajnalban ismét útnak indultak, és elhaladtak a Zapura folyó tavakkal és csatornákkal teli, szövevényes vízrendszeréhez tartozó Yucura-csatorna előtt, majd augusztus 6-án reggel a Miana-tó nyílása elé értek.

A jangada utasainak már szinte merev szabályokhoz igazodó életét semmi változás sem zavarta meg.

Lina biztatására Fragoso szüntelenül leste Torrest. Többször megpróbált múltjáról beszélni, a kalandor azonban mindig kitért az ilyen kérdezősködés elől, sőt végül roppant tartózkodóan viselkedett a borbéllyal szemben is.

A Garral családdal való viszonya semmit sem változott. Joamhoz ugyan alig-alig szólt, de annál szívesebben fordult Yaquitához és a lányához, s mintha nem is vette volna észre, hogy közeledését milyen hűvösen fogadják. Yaquita és Minha egyébként azzal nyugtatta magát, hogy mihelyt a jangada Manausba ér, szétválnak az útjaik, s többé nem is hallanak Torresről. Yaquita különben is megszívlelte Passanha atya keresztényi türelemre intő szavait, ám az öreg papnak kicsit nehezebb dolga volt Manoellal, aki nagyon szerette volna rendreutasítani a betolakodót, ha már egyszer szerencsétlenségükre meghívták a jangadára.

Akkor este jelentéktelennek tűnő apróság történt.

A folyamon lefelé ereszkedett egy pirog, s miután Joam Garral odakiáltott az evezősének, a pirog a jangada mellé állt.

- Manausba igyekszel? - kérdezte az indián evezőst.

- Igen - hangzott a válasz.

- Mit gondolsz, mennyi idő alatt érsz oda?

- Hét-nyolc nap alatt.

- Akkor hát jóval előttünk érkezel. Elvinnél-e egy levelet a megadott címre?

- Szívesen.

- Fogd hát ezt a levelet, barátom, és vidd el Manausba!

Az indián átvette Joam Garraltól a levelet, s mindjárt egy marék reist is kapott azért, hogy elvállalta a megbízatást.

A család tagjai éppen benn voltak a házban, egyikük sem látta vagy hallotta a történeteket. Csak Torres volt a fedélzetén. Hallotta Joam Garral és az indián szavait, hirtelenében elsötétült arca pedig elárulta, ugyancsak meglepte, hogy Joam Garral levelet küldött Manausba.

XVII. TÁMADÁS

Manoel nem akarta, hogy heves jelenetre kerüljön sor a jangadán, ezért nem is szólt egy szót sem Torresnak, másnap azonban úgy döntött, hogy mégiscsak beszél Benítóval erről az emberről. A jangada elejébe mentek, s itt így szólt barátjához:

- Benito, beszélni szeretnék veled.

A rendszerint mosolygó Benito megállt, Manoelra nézett, és nyomban elkomolyodott.

- Tudom, hogy miért. Ugye, Torresról lesz szó?

- Úgy van, Benito!

- Én is akartam róla beszélni veled, Manoel.

- Szóval észrevetted, hogy Minha körül forgolódik - mondta Manoel elsápadva.

- Csak nem a féltékenység éleszt benned ellenszenvet egy ilyen ember iránt? - döbrent meg Benito.

- Nem, szó sincs róla! - mondta Manoel. - Isten őrizzen, hogy akár csak gondolatban is megsértsem azt a lányt, aki a feleségem lesz! Nem, Benito! Minha irtózik ettől a kalandortól. Engem tehát nem a féltékenység állít szembe ezzel a jöttmenttel, azért utálom, mert egyre azon ügyeskedik, hogy az édesanyád és a nővéred közelébe férközzék, hogy befurakodjék a családba, mely már az én családom is.

- Manoel - szólalt meg nagyon komolyan Benito -, hozzád hasonlóan én is iszonyodom ettől a gyanús alaktól, s ha csak az érzésemre hallgatnék, Torrest már elkergettem volna a jangadáról. Csakhogy nem mertem megtenni!

- Nem merted? - A megdöbrent Manoel megragadta a barátja kezét. - Nem merted?...

- Hallgass rám, Manoel! - folytatta Benito. - Ugye, te is figyelted Torrest? Hiszen észrevetted, hogy a húgom körül forgolódik! Bizony így van! De míg ezt figyelted, nem vetted észre, hogy ez a gyanús ember örökösen szemmel tartja az apámat, s miközben érthetetlen csökönyösséggel lesi, tekintete valami gyűlöletes hátsó gondolatról árulkodik.

- Hogy érted ezt, Benito? Van valami okod arra, hogy azt hidd, Torres gyűlöli az édesapádat?

- Nem... nincs semmi alapja annak, hogy ezt gondoljam - válaszolt Benito. - Mindössze valami előérzet! De csak nézd meg jól Torrest, figyeld meg kicsit az arckifejezését, majd látni fogod, milyen gonoszul mosolyog, ha apám kerül a szeme elé!

- Ha ez így van, Benito, akkor eggyel több ok van arra, hogy elűzzük a jangadáról! - tört ki Manoel.

- Eggyel több ok... Esetleg eggyel kevesebb... - mondta elgondolkozva Benito. - Manoel... én félek... Hogy mitől?... Nem tudom... De talán meggondolatlanság volna rávenni apámat, hogy kergesse el Torrest. Ismétlem: félek, noha nincs semmi világosan megfogalmazható okom erre a félelemre.

Benito megremegett haragjában.

- Szóval szerinted várnunk kell? - kérdezte Manoel.

- Igen, azt hiszem, várnunk kell, mielőtt döntenénk, és mindenekfölött résen kell lennünk.

- Elvégre mintegy húsz nap múlva Manausban leszünk - mondta Manoel. - Torres ott akar partra szállni, ott elválik tőlünk, és mindörökre megszabadulunk ettől a fickótól. Addig majd rajta tartjuk a szemünket!

- Tehát értesz engem, Manoel?

- Igen, értelek, barátom, testvérem. Értelek, noha nem osztom, nem oszthatom félelmeidet. Mert miféle kapcsolat lehet édesapád meg egy ilyen kalandor között? Biztos, hogy az apád mindeddig nem is látta!

- Nem azt mondom, hogy apám ismeri Torrest - mondta Benito. - Viszont... viszont az az érzésem, hogy Torres ismeri az apámat... Mi keresnivalója volt ennek az embernek a fazenda környékén, mikor az iquitosi erdőben összetalálkoztunk vele? Miért nem fogadta el a meghívásunkat, s aztán miért rendezte úgy, hogy útközben szinte feltétlenül hozzánk kelljen szegődnie? Megérkeztünk Tabatingába, s ott találtuk, mintha csak ránk várt volna. A véletlen műve volna mindez, vagy előre kiagyalta terv szerint történt? Ha Torres alattomos és csökönyös tekintetét figyelem, mindig újra meg újra fölmerül bennem ez a kérdés... Nem tudom... belekavarodom ezekbe az érthetetlen dolgokba. De jaj, miért is jutott eszembe följánlani neki, hogy tartson velünk a jangadán!

- Nyugodj meg, Benito, kérlek, csillapulj!

- Manoel - tört ki Benito, aki szemmel láthatóan nem tudta magát fékezni -, ugye, elhiszed, hogy ha csak rólam volna szó, akkor ezt az embert, aki csak ellenszenvet és utálatot ébreszt bennünk, ezt az embert már rég a vízbe löktem volna? De hátha az apámnak ártok azzal, ha indulataimra hallgatok. Valami azt súgja nekem, nem volna helyes föllépni ez ellen az alattomos fickó ellen mindaddig, míg a viselkedésével föl nem jogosít bennünket, sőt kötelességünkkel nem teszi, hogy elővegyük. A jangadán mindenesetre a kezünk ügyében van, s ha mindketten örködünk apám felett, akármilyen agyafúrtan mesterkedjék is Torres, előbb-utóbb mégiscsak leleplezzük, rákényszerítjük, hogy színt valljon! Szóval egyelőre várjunk!

A két fiatalember beszélgetése félbeszakadt, mert Torres is a jangada első felébe ment sétálni. Rájuk sandított, de nem szólította meg őket.

Benito nem tévedett, mikor azt mondta, hogy a kalandor alattomban mindig Joam Garralt lesi.

Nem, akkor sem tévedett, mikor azt állította, Torres képe sötéten mosolyog, mikor az apjára néz.

Vajon micsoda titokzatos szál fűzhette össze ezt a két embert, akik közül az egyik maga a megtestesült becsület, mert hogy valami volt köztük, az kimondatlanul is érezhető volt.

Torrest tehát most már nemcsak Lina és Fragoso, hanem Benito és Manoel is figyelte, így valószínűtlen, hogy bármit tehessen anélkül, hogy nyomban közbe ne léphetnének. Ezt talán Torres is megértette. De ha így volt is, nem mutatta, s magatartása nem változott.

Manoelt és Benitót némileg megnyugtatta az, hogy beszéltek a dologról, megfogadták, hogy szemmel tartják Torrest, de vigyáznak, nehogy fölkeltsék a gyanúját.

A következő napokban a jangada elhaladt a jobb parti Camara-, Aru- és Yuripari-csatorna bejáratánál. Ezek a furók nem az Amazonasba ömlesztik vizüket, hanem délnek tartva a Purúsba, az Amazonas mellékfolyamába torkoltnak. Augusztus 10-én délután öt órakor megálltak a Coco-szigetnél.

A szigeten volt egy nyersgumikészítő telep. A nyersgumit tudvalevőleg egy fából nyerik, melynek tudományos neve *siphonia elastica*, a mindennapi nyelv azonban csak gumifának nevezi.

Úgy hírlik, hogy a nemtörődomség és a rablógazdálkodás folytán egyre kevesebb a gumifa az Amazonas medencéjében, de a Madeira és a Purús meg a többi mellékfolyók partjain még mindig hatalmas gumierdők vannak.

A telepen mintegy húsz indián dolgozott, a fák csapolása ugyanis többnyire május-június-júliusban történik.

Benito sietett megragadni az alkalmat, s összevásárolta az indiánok cölöpökön álló kunyhóiban fölraktározott nyersgumikészleteket. Jól fizetett érte, s az indiánok szemmel láthatóan örültek.

Négy nappal később a jangada a Purús torkolatai előtt haladt el.

Az Amazonas egyik nagy jobb parti mellékfolyója a Purús, mely több mint ötszáz mérföldön át hajózható, még nagyobb gőzhajók is járhatják. Délnyugat felé hömpölyög, és a torkolatánál csaknem négyezer lábnyi széles. Fikusok, tahuárik, nipopálmák és cecropiák árnyékában folyik, majd öt ágra szakadva ömlik az Amazonasba.

Araujónak itt könnyű dolga volt. A folyam egyenletes sodrát kevesebb sziget zavarta, a meder szélessége különben is legkevesebb két mérföld volt.

Az Amazonas árja így egyenletesebben sodorta a jangadát, mely augusztus 18-án éjszakára lehorgonyzott Pesquero falu előtt.

A nap már nagyon alacsonyan járt, s mint az Egyenlítő alatti égövek táján mindig, itt is szinte függőlegesen, mint roppant futócsillag, zuhant a látóhatár alá. Az éjszaka szinte átmenet nélkül köszöntött be, mint a színpadi éjszakák, ha kioltják a rivaldafényt.

Joam Garral, a felesége, Lina és az öreg Cybele a ház előtt álltak.

Torres, miután egy ideig Joam Garral körül jött-ment, mintha négyszemközt szeretne vele maradni, végül is elvonult a kabinjába, talán feszélyezte Passanha atya, aki ugyancsak a ház elé ment, hogy jó éjszakát kívánjon a családnak.

Az indiánok és a néger a szolgálati helyükön nyúltak el, hogy pihenjenek. Araujo most is a posztján volt, a folyam egyenes irányú sodrát tanulmányozta.

Manoel és Benito látszatra közönyösen sétált a jangada középtáján, beszélgettek, szivaroztak, mint akik valahogy el akarják tölteni az időt, míg aludni mennek, ám közben ugyancsak nyitva tartották a szemüket.

Manoel hirtelen Benito karjához kapott.

- Mi ez a furcsa szag? Nem képzelődöm? Te is érzed?... Az ember azt hihetné...

- Hogy melegpézsmaszag! - bólintott Benito. - Alighanem kajmánok alusznak a parton.

- Még jó, hogy a természet gondoskodott róla, és legalább a szaguk elárulja őket.

- Bizony jobb, ha az ember tudja, mikor kerül ilyen félelmetes állatok közelébe - mondta Benito.

Napnyugta után ugyanis a kajmánok szívesen nyúlnak el a parton, hogy kényelmesen ott töltsék az éjszakát. Megbújnak egy maguk ásta lyukban, amibe háttal nyomakodnak be, nagyra nyitott pofájuk a lyuk szája előtt marad, felső állkapcsuk derékszögben áll fölfelé, így

pihennek, hacsak nem lesnek zsákmányra. Akár a víz alatt úszva - miközben farkuk motorként működik -, akár a part homokján villámgyorsan kúszva, könnyedén beérik áldozatukat, s a vízen is, a szárazföldön is olyan gyorsak, hogy ember nem versenyezhet velük.

Ott, ezeken a roppant kiterjedésű partokon születnek, élnek és pusztulnak el a kajmánok - igaz, rendkívül hosszú élet után. A százéves, vén kajmánokat nemcsak a pikkelyzetükre tapadó zöldes moháról, nemcsak a dudoraikról lehet fölismerni, hanem a szaporodó évekkkel fokozódó vérszomjukról is. Igaza volt Benitónak, félelmetes állatok ezek, s jobb, ha az embert nem éri váratlanul a támadásuk.

A jangada elülső részéből egyszerre csak kiáltozás hallatszott:

- Kajmánok! Kajmánok!

Manoel és Benito egyszerre fordult meg és nézett oda. Három nagy, tizenöt-húsz láb hosszú kajmánnak sikerült fölkapaszkodnia a jangada fedélzetére.

- Puskát! Puskát! - üvöltötte Benito, és vadul hadonászott a négerek és indiánok felé, hogy azonnal siessenek hátrább.

- Be a házba! Most az a legokosabb! - kiáltott Manoel, s igaza volt, mert mintsem hogy közvetlenül vegyék fel a harcot, mindenekelőtt fedezéket kellett keresniük.

Egy pillanat alatt zajlott le az egész. A Garral család a házban keresett menedéket, oda rohant utánuk Benito és Manoel is. Az indiánok és a négerek a kunyhóikba menekültek.

- És Minha hol van? - kiáltott föl Manoel, amint az ajtó becsukódott mögöttük.

- Nincs itt benn! - mondta rémülten Lina, miután benézett úrnője szobájába is.

- Irgalmas ég, hát hol van?! - jajdult föl az anyja, majd valamennyien Minhát szölongatták:

- Minha! Minha!

Semmi válasz.

- A jangada elejében lenne? - döbbent meg Benito.

- Minha! - jajdult föl Manoel.

A két fiatalember, Frago és Joam Garral a veszéllyel mit sem törődve, puskával a kezükben rohantak ki a házból.

Alig értek ki, két kajmán megrohanta őket.

Benito lövése fején találta az egyiket, a szeme mellett érte a lövés, és az állat iszonyatosan csapkodva, hánykolódva nyúlt ki.

De már ott volt a másik is, villámgyorsan törtetett feléjük.

Egyenesen Joam Garralnak rohant, a farkával leütötte, aztán széttárt pofával közeledett hozzá.

E pillanatban fejszével a kezében Torres rohant ki a kabinjából, és olyan szerencsésen sújtott a fenevadra, hogy a fejsze beleállt a kajmán állkapcsai közé, s ott is maradt. A vértől elvakult állat oldalt vetette magát, a folyamba zuhant, s nyilván odaveszett.

- Minha! Minha! - kiáltozott kétségbeesetten Manoel a jangada orrában.

Végre meglátták Minhát. Először Araujo fülkéjébe menekült, a rozoga alkotmányt azonban föllökte a harmadik kajmán iszonyatos farokcsapása, s a lány most rémülten menekült hátrafelé, mögötte vagy hatlábnyira a vérszomjas állat.

Minha elesett.

Benito lövése nem állította meg a kajmánt. Csak az állat páncélját érte, szilánkokban repült a pikkelyzete, de azért csak ment tovább.

Manoel a lány felé ugrott, hogy fölemelje, elvigye, kiragadja a halál torkából. Az állat egy oldalt irányzott farokcsapása Manoelt is eltaszította.

Az ájult Minha fölött a kajmán már kitátotta iszonyatos száját.

S ekkor Fragoso a fenevadra ugrott, kését a torkába döfte, mit sem gondolva azzal, hogy a karja is ott vész, ha az állat állkapcsai közben összecsucodnak.

Fragoso még időben vissza tudta rántani a karját, az állat a vízbe vetette magát, csak hogy közben úgy megtaszította Fragosót, hogy vele együtt ő is a vízbe zuhant, s a hullámokat vörösre festette a vér.

- Fragoso! Fragoso! - jajveszékelt Lina a jangada pereménél térdelve.

Egy pillanattal később Fragoso a víz színére bukkant... Megmenekült, épségben maradt.

Élete kockáztatásával mentette meg Minhát, aki időközben magához tért, s minthogy Fragoso nem tudta, a sok feléje nyújtott kéz közül vajon melyiket szorítsa meg, végül is Lina kezét kezdte szorongatni.

Igen, Fragoso mentette meg Minhát, de tagadhatatlan, hogy Joam Garral Torres közbelépésének köszönheti az életét.

A kalandor tehát nem tör Joam Garral életére, ez most már bizonyos volt.

Manoel suttogva közölte is ezt a gondolatát Benitóval.

- Úgy van - mondta zavartan Benito -, igazad van, így hát ez a szörnyű gond nem nyomaszt többé. De értsd meg, Manoel, rossz sejtelmeim tovább gyötörnek. Előfordulhat, hogy éppen a leggonoszabb ellenfelünk nem az életünkre tör!

Joam Garral közben Torres mellé lépett.

- Köszönöm, Torres! - mondta, s kezét nyújtotta neki.

A kalandor szó nélkül hátrált.

- Sajnálom - folytatta Joam Garral -, hogy útja végéhez közeledik, s néhány nap múlva elválunk egymástól. Magának tartozom...

- Uram, ön nem tartozik nekem semmivel! - vágott közbe Torres. - Számomra az ön élete mindennél becsesebb! Viszont ha megengedné... meggondoltam ugyanis... ahelyett, hogy Manausban kiszállnék, önökkel mennék egészen Belémig. Megengedné?

Joam Garral természetesen megengedte.

Torres szavait hallva Benito már-már közbeszólt volna, Manoel azonban intett neki, hogy hallgasson, s ő nehezen ugyan, de uralkodott magán.

XVIII. ÜNNEPI VACSORA

Gyorsan eltelt az éjszaka, a jangada utasainak volt mit kipihenniük az izgalmas nap után. Reggel behúzták a horgonyköteleket, s útnak indultak. Ha semmi sem jön közbe, alig öt nap alatt a manausi kikötőbe érnek.

Minha most már teljesen magához tért rémületéből, hálás tekintetével, mosolyával mondott köszönetet mindazoknak, akik életüket kockáztatták érte.

Lina pedig olyan hálás volt a bátor Fragosónak, mintha legalábbis az ő életét mentette volna meg.

- Ezt előbb vagy utóbb meghálálom magának, Fragoso úr - mondogatta mosolyogva.

- És hogyan hálálja meg, Lina kisasszony?

- Tudja azt maga nagyon jól!

- No, ha maga is arra gondol, amire én, hálálja meg inkább előbb, mint utóbb! - mondta a derék legény.

E naptól kezdve elhatározott dolog volt, hogy a szép kis Lina Fragoso felesége lesz, az esküvőt Minha és Manoel esküvőjével együtt tartják meg, s hogy az új pár Belémbe marad az ifjú házaspár szolgálatában.

- Nagyszerű, nagyszerű! - mondogatta Fragoso. - De sohasem hittem volna, hogy Belém ilyen messze van!

Manoel és Benito hosszan beszélgettek a történeteikről. Most már szó sem lehetett arról, hogy Joam Garralt rávegyék, küldje el a hajójáról azt az embert, akinek az életét köszönheti.

„Számomra az ön élete mindennél becsesebb!” - így mondta Torres.

Benito hallotta és jól megjegyezte Torres fellengzős és ugyanakkor rejtélyes szavait.

A két fiatalember egyelőre tehát nem tehetett semmit. Most már igazán türtőztetniük kellett magukat, és nem négy-öt napon át, mint korábban gondolták, várniuk kell még legalább hét-nyolc hetet, vagyis mindaddig, míg a jangada Belémbe nem ér.

- Van ebben az egészben valami rejtély, ami legalábbis az én számomra fölfoghatatlan - mondta Benito.

- Igen, egy dolgot illetően azonban mégis nyugodtak lehetünk - válaszolt Manoel. - Az most már bizonyos, hogy Torres nem tör édesapád életére. Ami meg a többit illeti, majd résen leszünk.

E naptól kezdve egyébként Torres mintha még tartózkodóbbnak akart volna látszani. Társaságát nem kényszerítette rá a családra, sőt Minha körül sem forgolódott annyit. Némileg enyhült tehát a helyzet, melynek súlyát, talán Joam Garralt kivéve, mindnyájan érezték.

A jobb parton még aznap este maguk mögött hagyták a Baroso-szigetet, melyet az azonos nevű csatorna ölel körül, meg a sok kusza patak gyűjtőmedencéjét, a Manaoári-tavat.

Joam Garral meghagyta, hogy nagy gonddal őrködjének, ám az éjszaka csöndben, zavartalanul telt el.

Másnap, augusztus 20-án a kormányos, aki a bal oldali szeszélyes örvények miatt igyekezett a jobb part közelében maradni, a jangadát a szigetek és a part közötti részre irányította.

A jobb oldali partfalon túl húzódó területen kisebb-nagyobb tavak és fekete vizű lagúnák tükre csillogott. Már ez is jelezte, hogy közelednek a Rio Negrohoz, az Amazonas legjelentősebb mellékfolyójához. A Rio Negro torkolata előtt valójában még Solimões a nagy folyam neve, csak a torkolat után veszi föl az Amazonas nevet, melyen ismertté és híressé vált az egész világon.

Ezen a napon roppant érdekes volt a hajóút.

Noha első pillantásra szélesnek látszott, valójában nagyon keskeny volt a part és a Calderon-sziget között az a folyamág, melyen a kormányos vezette a jangadát. Szélesnek látszott, mert a tengerszint fölé alig emelkedő sziget nagy részét elborította a dagály.

Mindenfelől óriási fák emelték a talaj fölé ötvenlábnyira magasló koronájukat, melyek egyik partról a másikra hajolva alkottak roppant boltozatot.

- Gyönyörű itt minden! - mondta Minha. - Milyen jó volna végig így utazni ezen a csendes vízen, a nagy fák árnyékában!

- Nagyon kellemes volna és nagyon veszélyes, kedves Minhám - válaszolt Manoel. - Piroggal nem is volna olyan kockázatos ez a vízi út, de az ilyen hatalmas tutajnak sokkal jobban megfelel a folyam szabad sodra.

- Két óra sem telik bele, s kijutunk ebből az erdőből - mondta a kormányos.

- Akkor meg nyissuk ki jól a szemünket! - kiáltott Lina. - Milyen gyorsan elhagyjuk ezt a sok szépséget! Ó, kedves úrnőm, nézze csak, hogy ugrándozik az a sok majom ott fent a fa ágai között, s figyelje a madarak tükörképét a csendes vízen!

- Ó, és ezek a virágok! Úgy ringanak a víz színén, mintha szellő lengene köztük...

- No és ezek a hosszú liánok milyen szeszélyesen tekerődnek egyik fáról a másikra! - tette hozzá Lina.

- És egyiknek a végén sem lóg Frago - állapította meg Lina vőlegénye. - Pedig ugye, az iquitosi erdőben milyen szép virágot szakajtott az egyik ilyen liánról?

- Páratlan mákvirágot, az már igaz! - nevetett Lina. - De nézze, nézze csak, kedves úrnőm, azokat a gyönyörű növényeket!

S Lina az óriás levelű lótoszokra mutatott, egy-egy bimbójuk is volt akkora, mint egy kókuszdió.

Három, nap telt el. Közeledtek Manaushoz. Még huszonnégy óra, és a jangada a Rio Negro torkolatához, Amazonas tartomány fővárosa elé ér.

Augusztus 23-án este megálltak a Mura-sziget északi csücskénél, a folyam jobb partján. Rézsút irányban kell majd átszelniük a vizet, hogy a néhány mérföldnyi távolságra levő kikötőbe jussanak.

Araujo kormányos azonban érthető okokból nem akart sötétedéskor nekivágni ennek az útnak. Három mérföldre vannak a kikötőtől, három óra alatt oda is érhetnek, de világosságra van szükségük, hogy átvághassanak a folyamon.

Aznap este - mely az út első részének a végét jelezte - ünnepi vacsorára készülődtek. Baj nélkül jutottak el idáig, ezt vidám lakomával kell megünnepelni. El is határozták, hogy „az Amazonas egészségére” isznak néhány pohárkával a Porto és Setubal lankáin termő nedűből.

Egy füst alatt megtartják Fragoso és Lina eljegyzését is. Manoel és Minha kézfogóját az iquitosi fazendán ünnepelték néhány héttel korábban, most ezen a másik, kedves és szeretetre méltó páron volt sor, hiszen az esküvő után is együtt maradnak: Lina az úrnője mellett, Fragoso pedig Manoel Valdez szolgálatában.

A vacsoraasztalnál Lina és Fragoso ült a főhelyen.

Torres is velük együtt fogyasztotta el a jangada éléstárához és konyhájához méltó lakomát.

A kalandor szemben ült Joam Garrallal, most is szótlan volt, nem vett részt a társalgásban, inkább a többiek beszélgetését hallgatta. Benito feltűnés nélkül, de kitartóan figyelte. Torres tekintete állandóan Joam Garralra szegeződött, s a szeme furcsán villogott. A fenevad néz így áldozatára, mintha a tekintetével akarná megbénítani, mielőtt nekiugrik.

Manoel vacsora közben főként Minhával beszélgetett. Ő is rá-ránézett Torresra, de nem volt olyan nyugtalan, mint a barátja, Manoel beletörődött a kínos helyzetbe, mely ha Manausban nem is, Belém-ben majd csak véget ér.

A hangulat vidám volt, mindenkit jókedvre derített Lina és Fragoso vidám tréfálgozása. Passanha atya boldogan nézegette az egész társaságot, melyet úgy szeretett és becsült, meg a két fiatal párt, melynek frigyét ő áldja majd meg Belém-ben.

Végül Benito is belekapcsolódott a beszélgetésbe.

- Egyék csak, atyám, ne vesse meg az eljegyzési lakomát! Jó erőben kell lennie, ha egyszerre két párt akar összeadni! - mondta mosolyogva.

- Ejnye, kedves fiam, keress csak egy derék szép lányt, aki hajlandó feleségül menni hozzád, s majd meglátod, hogy nem két, hanem akár három párt is össze tudok esketni - nevetett Passanha atya.

- Helyes! - kiáltotta Manoel. - Ígyunk Benito mielőbbi házasodására!

- Belém-ben majd keresünk neki egy szép kislányt, hadd nősüljön meg ő is! - folytatta Minha.

- Benito úr házasságára emelem poharam! - kiáltotta Fragoso, aki azt szerette volna, ha mindenkinek kijut a boldogságból.

- Igazuk van ám, fiam - mondta Yaquita. - Én is mielőbbi házasságodra iszom, légy te is olyan boldog, amilyen Minha és Manoel lesz, s amilyen boldog én voltam az apád mellett!

- S amilyen boldog marad is, reméljük! - szólt közbe Torres, s fölhajtott egy pohárka portóit. - Itt mindenki kezében tartja a boldogságát!

Ki tudja, miért, mindenki rossz érzéseket keltett Torres jókívánsága.

Manoel is észrevette ezt, s hogy a hangulat kissé megenyhüljön, tréfálgozni kezdett.

- Nézzük csak, atyám: nem lehetne még egy jegyespárra valót találni a jangadán?

- Nem hinném - mondta az öreg pap. - Hacsak Torres úr... Ön, ugye, nőtlen?

- Igen, nőtlen vagyok, mindig is az voltam.

Benito és Manoel úgy látta, hogy Torres tekintete e szavak közben Minha tekintetét kereste.

- És mi akadályozhatná abban, hogy megházasodjék? - folytatta Passanha atya. - Belém-ben ön is találhat korban magához való nőt, s akkor talán le is telepedhetnék a városban. Higgye el, többre jutna vele, mint az örökös kóborlással.

- Igaza van, atyám - bólintott Torres. - Nem is mondok nemet. A példa különben is ragadós. Az embernek házasodni támad kedve az ifjú jegyesek láttán! Csakhogy Belémbe nem ismerek egy árva lelket sem, s hacsak közben nem történik valami, nehezen telepszem meg ott végleg.

- Voltaképpen hová való? - kérdezte Fragoso, akinek csak nem ment ki a fejéből, hogy ő már látta ezt az embert.

- Minas Gerais tartományba.

- És hol született?

- A gyémántvidék fővárosában, Tijocában.

Ha valaki e pillanatban Joam Garralra néz, megrémül a Torresra szegeződő, üveges tekintétől.

XIX. RÉGI TÖRTÉNET

Fragoso csaknem nyomban folytatta a kérdezősködést:

- Hogyan?! Ön Tijocában, éppen a gyémántvidék fővárosában született?
- Igen - mondta Torres. - Talán maga is odavalósi?
- Nem, én az Atlanti-óceán partjáról, Észak-Brazíliából kerültem ide - válaszolt Fragoso.
- És ön, Manoel úr, ismeri a gyémántvidéket? - kérdezte Torres.

Manoel tagadóan rázta a fejét.

- És ön, Benito úr? - kérdezősködött tovább Torres, aki szemmel láthatóan be akarta vonni a beszélgetésbe Benitót is. - Ön még sohasem gondolt arra, hogy meg kellene nézni a gyémántvidéket?

- Soha - hangzott a kurta válasz.

- Én meg de szerettem volna egyszer arra járni! - kiáltott Fragoso, aki akaratlanul is Torres kezére játszott. - Azt hiszem, a végén mégiscsak találtam volna egy értékes követ.

- És mit csinált volna ezzel az értékes kővel? - kérdezte Lina.

- Eladtam volna!

- Akkor, ugye, most gazdag lenne?

- Nagyon gazdag!

- No, ha, mondjuk, három hónappal ezelőtt gazdag lett volna, akkor nem jutott volna eszébe, hogy... nem jutott volna eszébe az a lián!

- És a lián nélkül nem ismertem volna meg azt a szép kis teremtet, aki... Szavamra mondom, minden úgy van jól, ahogy van!

- És nem veszít a cserén - tréfálkozott Minha. - Gyémánt helyett gyémántra tett szert, hiszen Linát kapja feleségül!

- Ó, Minha kisasszony - tiltakozott Fragoso -, rosszul mondja, mert így minden gyémántnál nagyobb kincshez jutottam!

Torres nyilván nem akarta, hogy a beszélgetés másra terelődjék, mert ismét megszólalt:

- Tijocában olyan hirtelen keletkeztek óriási vagyonok, hogy attól bizony sokan elvesztették a józan eszüket. Például hallottak-e arról a híres abaetói gyémántról, melynek az értékét több mint kétezermillió zacskó reisre becsülik? Brazil bányában találták ezt a követ is, ami egy egész unciát nyom, és három rab, igen, igen, három életfogytiglanra ítélt száműzött találta csak úgy, véletlenül, az Abaeté-patakban, Serra do Friótól kilencvenmérföldnyire.

- Rögtön gazdag ember lett mind a három, ugye? - kérdezte Fragoso.

- Azt nem! A gyémántot átadták a bányák főkormányzójának. Mikor az értékét megállapították, VI. János portugál királyé lett a kő, ünnepélyes alkalmakkor viselte a nyakába akasztva. A rabok meg kegyelmet kaptak, de semmi mást nem, pedig ha ügyesebb ember kezébe kerül az a gyémánt, az tudta volna, hogyan gazdagszik meg belőle!

- Például ön, ugye? - jegyezte meg éles hangon Benito.

- Igen... például én... Miért ne? - válaszolt nyugodtan Torres. - És ön sem járt soha a gyémántvidéken? - fordult most Joam Garralhoz.

- Soha! - mondta Joam Garral Torres szemébe nézve.

- Kár - folytatta Torres. - Egyszer igazán el kellene oda mennie. Megéri, higgye el! A hatalmas, brazil földön mintegy tizenkét mérföldes kerületű térség az egész, a magas hegyek közé zárt völgykatlan azonban a talajánál, a növényzeténél fogva egészen más, mint a környező vidékek. Ez a világ leggazdagabb gyémántlelőhelye, csak 1807-től 1817-ig évi tizennyolcezer karát értékű gyémántot szedtek ott össze. Micsoda lehetőségek nyíltak arrafelé! És nemcsak azok számára, akik térden csúszva keresték a gyémántot még a hegycsúcsokon is, hanem szép pénzhez jutottak például a csempészek. Most már nem valami hálás mesterség a gyémántkereskedés, mert a kormány által fizetett kétezer néger bányász még a patakmedreket is feltúrja a gyémántszemcsét tartalmazó homokért. Hajdan könnyebb volt!

- Hát bizony, vége a régi szép időknek! - jegyezte meg Fragoso.

- De azért a gonosztevők, a rablók most is könnyen jutnak gyémánthoz - folytatta Torres. - Erről jut eszembe! 1826-ban történt, én nyolcéves voltam akkor, és éppen Tijoca volt a színhelye annak az iszonyatos tragédiának, ami világosan bizonyította, hogy a bűnözők semmitől sem riadnak vissza, ha azt remélik, hogy egy vakmerő gaztettel vagyonhoz jutnak. Önöket azonban talán nem is érdekli ez a történet...

- Dehogynem, Torres, folytassa csak! - mondta Joam Garral feltűnően nyugodt hangon.

- Jó, elmondom - bólintott Torres. - Rablásról, gyémántrablásról lesz szó, s tudjuk, hogy egy maroknyi ilyen csillogó kavics egy- vagy akár kétmilliót is megér.

Torres arca, miközben így beszélt, visszataszító pénzsóvárságot tükrözött, marka meg szinte gépiesen nyílt és csukódott össze görcsösen, mintha az emlegetett milliókat markolná.

- Tijocában az volt a szokás - folytatta -, hogy a gyémántot, amit az év folyamán összegyűjtöttek, egyszerre szállították el. Tizenkét különböző sűrűségű szita segítségével nagyság szerint mindig két részre osztották az egész mennyiséget, majd zacskókba rakták, és Rio de Janeiróba szállították, természetesen erős fedezet mellett, hiszen óriási értékekről volt szó. A főkormányzó által kijelölt hivatalnok, a tartományi ezred négy lovas katonája és tíz gyalogos kísérte a szállítmányt. Először mindig Villa Ricába mentek, ahol a főkormányzó lepecsételte a zacskókat, s csak ezután indultak Rio de Janeiróba. A szállítmány indításának az időpontját biztonsági okokból mindig titokban tartották. 1826-ban egy Dacosta nevű, huszonkét vagy legfeljebb huszonhárom éves fiatalember, aki ekkor már évek óta dolgozott Tijocában, a főkormányzó hivatalában, vakmerő cselfogást eszelt ki. Összebeszélt egy csempészbandával, elárulta nekik, hogy mikor indul a szállítmány. A jól fölfegyverzett és számbeli fölényben levő banda január 22-én éjszaka megtámadta a gyémántszállítmány kísérőit. A katonák derekasan védekeztek, de mindhiába, lemészárolták őket, csak egy ember maradt életben, és ez, noha súlyosan megsebesült, el tudott menekülni, s az illetékeseknek megvitte a rettenetes merénylet hírét. A katonákkal együtt odaveszett a szállítmányt kísérő hivatalnok is. A gyilkosok fegyvere nyilván halálra sebezte, holttestét meg talán valamelyik szakadékba hajították, mert sohasem került elő.

- És mi sorsra jutott az a bizonyos Dacosta? - kérdezte Joam Garral.

- Nem sok öröme volt a gaztettből, amit elkövetett. A körülmények úgy alakultak, hogy a gyanú hamarosan ráterelődött. Vádat emeltek ellene, hogy ő volt az ügy értelmi szerzője. Hiába hangoztatta ártatlanságát. Beosztásánál fogva tudhatta, melyik napon indul a szállítmány. A

banditákat csak ő világosíthatta föl. Vád alá helyezték, letartóztatták, halálra ítélték. Az ilyen ítéletet huszonnégy órán belül végre kell hajtani.

- És kivégezték a szerencsétlent? - kérdezte Fragoso.

- Nem. A Villa Rica-i börtönben volt, s az ítélet végrehajtása előtt néhány órával megszökött. Sohasem lehetett megtudni, hogy a maga erejéből vagy a cinkosai segítségével csinálta, mindenesetre sikerült megszöknie.

- És azóta sem hallottak róla? - kérdezte Joam Garral.

- Soha! - mondta Torres. - Elhagyta Brazíliát, s a rablott kincsért kapott pénzből most biztosan vígan él valahol messze.

- És az is lehet, hogy nagyon nyomorúságosan él - mondta Joam Garral.

- És hogy iszonyatos lelkiismeret-furdalás gyötri - tette hozzá Passanha atya.

Ekkor valamennyien fölálltak, vége volt a vacsorának, a fedélzetre siettek, hogy egy kis friss levegőt szívjanak. A nap már alacsonyan járt az égbolton, de még egy egész órának kell eltelnie a besötétedésig.

- Hát ez nem volt nagyon vidám történet - jegyezte meg Fragoso. - Eljegyzési vacsoránk mindenesetre vígabban kezdődött!

- A maga hibája, hogy nem úgy végződött! - mondta Lina.

- Miért volna az én hibám?

- Azért, mert maga akart beszélni arról a gyémántvidékről meg azokról a gyémántokról, amihez semmi közünk sincs...

- Csakugyan! De persze nem gondoltam, hogy ilyen szomorú történettel végződjék a beszélgetés.

- Tehát maga az első számú bűnös!

- És én bűnhődtem elsőnek, mert a vacsora végén már nem hallottam a maga nevetését, kedves Linám!

Az egész család a jangada elejébe sétált. Manoel és Benito szó nélkül ballagott egymás mellett, mögöttük Yaquita és a lánya lépdelt, ők is csöndesek voltak, valami névtelen szomorúság nyomasztotta őket, mintha balsejtelem kínozná valamennyiüket.

Torres Joam Garral sarkában maradt, a családfő lehajtott fővel ment, szemmel láthatóan mélyen elmerült gondolataiban. Torres egyszerre csak vállára tette a kezét, s így szólt hozzá:

- Garral uram, volna számomra egy negyedórája? Beszélni szeretnék önnel!

Joam Garral Torresra nézett.

- Itt? - kérdezte.

- Nem! Négyszemközt!

- Jöjjön velem!

Mindketten bementek a házba, s az ajtó becsukódott mögöttük.

Nehéz volna szavakkal ecsetelni, mit éreztek a többiek, mikor Joam Garral és Torres eltűnt a szemük elől. Miféle közös ügye lehet a jöttment kalandornak és a becsületes iquitosi gazdának? Valamennyien úgy érezték, hogy iszonyatos veszély fenyegeti őket, de nem merték egymás gondolatait sem firtatni.

- Manoel! - suttogta Benito, s megragadta barátja karját. - Lesz, ami lesz, de ezt az embert holnap partra tesszük Manausban!

- Helyes! - mondta Manoel.

- És ha valami bajt hoz az apám fejére... ha miatta éri valami, megölöm.

XX. SZEMTŐL SZEMBEN

A szobában, ahol senki sem láthatta, senki sem hallhatta őket, Joam Garral és Torres egy ideig hangtalanul csak néztek egymásra.

A kalandor talán félt megszólalni? Talán sejtette, hogy Joam Garral megvető hallgatással fog válaszolni minden kérdésére?

Nyilván így volt, mert Torres nem tett föl kérdéseket. Állításokkal kezdte a beszélgetést, a vádló szerepében lépett föl.

- Uram, az ön neve nem Garral, hanem Dacosta.

Joam Garral a bűnös név hallatára megrezzent ugyan, de tovább hallgatott.

- Az ön neve Joam Dacosta, huszonhárom évvel ezelőtt Tijoca főkormányzójának hivatalában dolgozott, ön az, akit abban a bizonyos rablógyilkossági ügyben halálra ítélték.

Joam Garral tovább hallgatott, furcsa nyugalma váratlanul érte a kalandort. Tévedett volna? Nem! Nem tévedhetett, Joam Garral nem tiltakozott az iszonyatos vád ellen. Nyilván azon gondolkozott, hova akar kilyukadni Torres, aki máris folytatta:

- Joam Dacosta, ön az, akit bíróság elé állítottak a gyémántrablás ügyében, akit bírái bűnösnek találtak, és halálra ítélték, ön az, aki a kivégzés előtt néhány órával megszökött Villa Rica-i börtönéből! Feleljen! Igazam van?

Torres egyenes kérdését meglehetősen hosszú csönd követte. Joam Garral továbbra is nyugodt maradt, leült, könyökét egy asztalkára támasztotta, tekintetét vádlójára szögezte.

- Mit válaszol minderre? - sürgette Torres.

- Milyen választ vár tőlem? - kérdezte csöndesen Joam Garral.

- Olyan választ - Torres lassan, elnyújtottan beszélt -, olyan választ, ami után nem megyek a manausi rendőrfőnökhöz, s nem mondom neki: „Itt van ez az ember, a személyazonosságát könnyű lesz megállapítani, még huszonhárom év után is föl fogják ismerni, itt van a tijocai gyémántrablás értelmi szerzője, a katonák gyilkosainak cinkosa, a halálraítélt, aki megszökött börtönéből, itt van ez az ember, aki Joam Garralnak hívatja magát, pedig Joam Dacosta a neve.”

- Egyszóval, Torres, nem kell magától tartanom, ha olyan választ adok, amelyet vár.

- Ez esetben nem lesz oka a félelemre, mert magának is, nekem is az lesz a jó, ha többé senki sem beszél erről az ügyről.

- Magának meg nekem is? - kérdezte Joam Garral. - Hát nem pénzzel kell megvásárolnom a hallgatását?

- Nem, nem pénzzel, bármekkora összeget ajánljon is fel!

- Akkor hát mit kíván tőlem?

- Hallgassa meg a javaslatomat, Joam Garral. Mielőtt határozott nemmel válaszolna, jól fontolja meg, mert a hatalmamban van!

- Szóval mi a javaslata? - kérdezte Joam Garral.

Torres néhány pillanatig hallgatott. Alaposan meglepte, hogy így viselkedik a bűnös, akinek az életét kezében tartja. Heves szóváltásra számított, könnyölgésre, könnyekre... S most itt van kettesben egy emberrel, akire a legsúlyosabb bűnök bizonyosodtak, és ez a bűnös még csak meg sem remeg. Torres végül összefonta karját, s így szólt:

- Van önnek egy lánya. Tetszik nekem, feleségül akarom venni.

Joam Garral nyilván mindenre fel volt készülve egy ilyen Torres-féle ember részéről, s ez a követelődés sem hozta ki a sodrából.

- Egyszóval a kiváló Torres egy gyilkos, egy rablógyilkos családjába akar bekerülni?

- Hogy mihez van kedvem, az kizárólag az én dolgom - válaszolt Torres. - Joam Garral veje akarok lenni, és az is leszek!

- Pedig nyilván tudomása van arról, hogy a lányom Manoel Valdez menyasszonya.

- Ön majd visszaveszi Manoel Valdeznek adott szavát.

- És ha a lányom nem lesz hajlandó arra, hogy a maga felesége legyen?

- Akkor elmond neki mindent, s ahogy én ismerem, igent mond majd nekem - hangzott Torres pimasz válasza.

- Mindent elmondjak neki?

- Ha kell, hát mindent! Nem fog habozni, ha saját érzelmei és családja becsülete meg az apja élete között kell választania!

- Elvetemült fráter maga, Torres - mondta nyugodtan Joam Garral, aki most sem vesztette el a fejét.

- Egy elvetemült meg egy gyilkos könnyen szót érthet!

Joam Garral ekkor fölállt, a kalandor elé lépett, s jól a szemébe nézve így beszélt:

- Torres, ha maga Joam Dacosta családjába akar bekerülni, akkor maga tudja, hogy Joam Dacosta ártatlan a bűnben, melyért halálra ítélték.

- Úgy van!

- És még azt is hozzátenném - folytatta Joam Garral -, hogy a maga kezében vannak Joam Garral ártatlanságának a bizonyítékai, melyeket azon a napon akar nyilvánosságra hozni, amikor feleségül vette a lányát!

- Jó, hát beszéljünk egyenesen, Joam Garral! - mondta Torres, suttogóra fogva a hangját. - Beszéljünk nyíltan, s majd meglátjuk, lesz-e bátorsága megtagadni tőlem a leánya kezét!

- Beszéljen, Torres!

- Rendben van, kitalálta - a kalandor most lassan, szinte vonakodva beszélt, mintha féltene az elhangzó szavakat -, úgy van, maga ártatlan. Tudom, mert ismerem az igazi bűnöst, s ha nekem is úgy tetszik, módomban van bebizonyítani a maga ártatlanságát!

- És az a gazember, aki a bűnt elkövette...

- Halott.

- Halott! - kiáltott fel Joam Garral, aki úgy belesápadt a szóba, mintha ez mindörökre megfosztotta volna a lehetőségtől, hogy tisztázza magát.

- Halott - folytatta Torres -, csakhogy ez az ember, akit jóval a büntény után ismertem meg, s akiről nem tudtam, hogy bűnöző, saját kezűleg írta le a gyémántrablás egész történetét, nehogy akár a legkisebb részlet is feledésbe menjen. Lelkifurdalás fogta el, mikor halálát érezte közeledni. Tudta, hova menekült Joam Dacosta, tudta, hogy az ártatlanul elítélt ember milyen név mögé rejtőzve kezdett új életet. Tudta, hogy gazdag, hogy boldog családi életet él, de azt is tudta, hogy boldogsága nem lehet teljes. Igazságot akart neki szolgáltatni, hogy része legyen a hiánytalan boldogságban és megbecsülésben, ami megilleti... De a halál megakadályozta ebben... engem bízott meg, engem, a bajtársát, hogy végezzem el azt, amit ő már nem tehet meg... Átadta nekem Dacosta ártatlanságának a bizonyítékát, hogy hozzam napvilágra, aztán meghalt.

- S hogy hívták ezt az embert? - tört ki Joam Garral, s hangja elárulta, hogy már alig tudja fékezni magát.

- Akkor tudja meg a nevét, ha már a családjához tartozom!

- És az az írás?...

Joam Garral már-már nekiugrott Torresnak, hogy kikutassa, hogy elszedje tőle ártatlanságának ezt az írásos bizonyítékát.

- Ez az írás biztos helyen van - válaszolt Torres -, és csak akkor fogja kezébe kapni, mikor a lánya már a feleségem lett. Ezek után ismét kérdelem: nemet mond nekem?

- Igen - hangzott Joam Garral válasza. - Viszont cserébe az írásért magának adom fele vagyonomat.

- A fele vagyont! - vicsorgott Torres. - Elfogadom azzal a feltétellel, hogy ez lesz Minha hozománya!

- Hát így tartja tiszteletben annak a haldoklónak a végakarátát, akiben megszólalt a lelkiismeret, aki magát bízta meg, hogy jóvátegye, már amennyire jóvá lehet tenni mindazt, amit ellenem vétett?

- Bizony így.

- Hát, Torres, maga valóban mélységesen elvetemült ember!

- Meglehet.

- Minthogy azonban én nem vagyok bűnöző, tehát nem is fogunk szót érteni.

- Szóval nemet mond?

- Nemet mondok.

- Ez a vesztét jelenti, Joam Garral! Az annak idején lefolytatott vizsgálat során minden maga ellen szólt. Magát halálra ítélték, és nagyon jól tudja, hogy az ilyen büntények esetén a törvény tiltja az ítélet enyhítését. Ha feladják, akkor elfogják magát! Ha egyszer elfogják, kivégzik... És én feladom magát!

Akárhogy is uralkodott magán Joam Garral, tovább nem fékezhette haragját. Már nekiugrott volna Torresnak...

A gazember egyetlen mozdulatára megtorpant.

- Vigyázzon! - szólt Torres. - A felesége nem tudja, hogy ő Joam Dacosta felesége, a gyermekei nem tudják, hogy ők Joam Dacosta gyermekei, s maga most elárulja nekik!

Joam Garral nagyokat lélegzett. Visszaszerezte önuralmát, arca ismét nyugodt volt.

- Túl sokáig tartott ez a beszélgetés - mondta, s az ajtó felé indult. - Tudom, mi a tennivalóm!
- Jól vigyázzon, Joam Garral! - mondta még egyszer Torres, aki képtelen volt elhinni, hogy kudarcot vallott gyalázatos zsarolási kísérlete.

Joam Garral nem válaszolt. Kinyitotta a verandára nyíló ajtót, intett Torresnak, hogy kövesse, s mindketten a fedélzet közepe felé mentek, ott várakozott az egész család.

Benitót, Manoelt és a többieket is sötét sejtelmek kínozták. Fölálltak. Valamennyien látták, hogy Torres keze fenyegetően ökölbe szorul, s szeme dühösen tüzel.

Joam Garral pedig - micsoda ellentét! - nyugodtnak, csaknem derűsnek látszott.

Mindketten megálltak a várakozók előtt, akik közül senki sem mert megszólalni.

Torres tompa és most is pimasz hangja törte meg a csendet:

- Még egyszer kérdem, Joam Garral: mi a végső válasza?
- Mindjárt meghallja! - S ekkor a feleségéhez fordult. - Yaquita, egészen rendkívüli körülmények arra kényszerítenek, hogy megváltoztassam Minha és Manoel házasságáról a korábbi döntésemet.
- Végre! - kiáltott föl Torres.

Joam Garral megvető pillantással mérte végig a kalandort.

Manoel azonban az előbbi szavak hallatára úgy érezte, megszakad a szíve. Minha halál-sápadtan lépett az édesanyja mellé, mint aki támaszt keres.

- Apám! - kiáltotta Benito, és Joam Garral meg Torres közé állt. - Apám, mit akarsz ezzel mondani?

- Azt - mondta Joam Garral emeltebb hangon -, azt, hogy ha Minha és Manoel esküvőjét Parában akarjuk megtartani, akkor túl sokáig kell még várnunk. Az esküvő itt, a hajón lesz, Passanha atya fogja megáldani a frigyüket, ha Manoel is úgy látja helyesnek, hogy ne halogassuk tovább az esküvőt. Előbb azonban beszélnem kell Manoellal.

- Apám! - sóhajtott fel megkönnyebbülten Manoel.

- Ne nevezz még apádnak, Manoel! - mondta Joam Garral, mérhetetlen fájdalommal a hangjában.

Torres összefont karral állt előttük, s példátlan szemtelenséggel nézett végig az egész családon.

- Szóval ez az utolsó szava? - kérdezte Joam Garralt.

- Nem, nem ez az utolsó!

- Hanem micsoda?

- Azt is megtudja. Itt én parancsolok! Maga pedig, tetszik, vagy nem tetszik, most nyomban távozik a jangadáról!

- Igen, nyomban, mert különben a vízbe hajítom! - kiáltott rá Benito.

Torres vállat vont.

- Fenyegetőzni fölösleges! Magam is úgy gondolom, az a legokosabb, ha távozik, mégpedig késedelem nélkül! De maga, Joam Garral, megemleget még engem! Hamarosan találkozni fogunk!

- Ha csak tőlem függ - mondta Joam Garral -, úgy találkozunk még, és hamarabb, mintsem maga szeretné. Holnap már Ribeiro főbírónál, a tartomány legfőbb bírójánál leszek, értesítettem őt érkezésemről. Jöjjön oda, ott keressen engem, ha mer!

- Ribeiro bírónál... - mondta Torres szemmel láthatóan értetlenül.

Joam Garral ezután az egyik pirogra mutatott, s négy emberének meghagyta, hogy Torrest nyomban vigyék a sziget legközelebb eső pontjára.

Végre eltűnt közülük ez a gazember.

A még mindig reszkető család tiszteletben tartotta Joam Garral hallgatását. Fragoso azonban, aki csak félig-meddig fogta föl a helyzet komolyságát, szokásos jókedvétől elragadtatva, Joam Garral elé lépett, és így szólt hozzá:

- Ha Minha kisasszony és Manoel úr esküvője holnap lesz, és itt a jangadán, akkor...

- A maguké is akkor lesz, mikor az övék - szakította félbe nagyon barátságosan Joam Garral, majd intett Manoelnak, s kettesben bementek a házba.

Fél óráig tartott Joam Garral és Manoel beszélgetése, a család azonban úgy érezte, száz év telt el, míg újra nyílt az ajtó.

Manoel egyedül lépett ki a házból.

Szemében nemes elhatározottság.

Yaquita elé lépett, és csak ennyit mondott:

- Anyám! - aztán Minhára nézett. - Leendő feleségem! - Majd Benitóra. - Testvérem! - Aztán Lina és Fragoso felé fordulva mondta: - Akkor hát holnap!

Megtudott mindent, ami Joam Garral és Torres között történt. Azt is tudta, Joam Garral anélkül, hogy a családjának beszélt volna erről, már egy éve levelezett Ribeiro főbíróval, s számíthat a támogatására, mert a főbíró meg van győződve ártatlanságáról. Tudta már, hogy Joam Garral azzal az eltökélt szándékkal és csak azért vállalkozott erre az útra, hogy abban a gyalázatos ügyben, melynek az áldozata volt, perújrafelvételt kérjen, nehogy a vejére és lányára is ránehezédjék annak a szörnyű helyzetnek súlya, mely alatt ő roskadozott annyi meg annyi keserves éven át.

Igen, mindent tudott, ám tudta azt is, hogy Joam Garral, azaz Joam Dacosta ártatlan, balsorsa még fokozottabb szeretetre és tiszteletre készítette Manoelt.

Viszont nem tudta, hogy Joam Garral ártatlanságának kézzel fogható perrendszerű bizonyítéka is van, s hogy ezt a bizonyítékot Torres tartja a kezében. Joam Garral csak a főbíró előtt akart hivatkozni erre a bizonyítékra, mely, ha a kalandor igazat mondott, majd teljes egészében bizonyítja ártatlanságát.

Manoel csak annyit mondott a család többi tagjának, hogy máris megkeresi Passanha atyát, és megkéri, készüljön föl a két esküvőre.

Másnap, augusztus 24-én, egy órával az esküvői szertartás előtt nagy pirog indult el a bal partról, majd hamarosan a jangada mellé állt.

Tizenkét manausi evezős meg néhány rendőr ült a pirogban, mely a rendőrfőnököt hozta, aki miután megmondta, hogy kicsoda, átszállt a jangadára.

Joam Garral és a családja már ünnepélyesen felöltözködve várakozott a fedélzeten.

- Joam Garralt keresem! - mondta a rendőrfőnök.

- Itt vagyok - lépett elő Joam Garral.

- Joam Garral, azaz igazi nevén Joam Dacosta, ezennel letartóztatom!

Yaquita és Minha a döbbenettől valósággal megbénult.

- Az én apám nem gyilkos! - kiáltotta Benito, és apja mellé ugrott, de az egyetlen mozdulattal nyugalomra intette.

- Csak egy kérdést engedjen meg - fordult Joam Garral a rendőrfőnökhöz. - A letartóztatási végzést Ribeiro főbíró adta ki?

- Nem - mondta a rendőrfőnök. - A helyettese adta át nekem a parancsot azzal, hogy nyomban foganatosítsam a letartóztatást. Ribeiro főbíró tegnap este szélütést kapott, s még az éjszaka két órákor meghalt, anélkül, hogy egy percre is visszanyerte volna az emlékezetét.

- Meghalt! - jajdult föl Joam Garral, akit porig sújtott ez a hír. - Meghalt!... Meghalt!...

De hamarosan összeszedte magát, s feleségéhez és gyermekeihez fordulva így folytatta:

- Kedveseim, Ribeiro főbíró volt az egyetlen, aki tudta, hogy ártatlan vagyok. Halála a végzetemet jelentheti, a reményt azonban mégsem szabad föladnunk! - Aztán Manoelhez fordult. - Bízunk Istenre az ügyemet! Majd meglátjuk, vajon az igazság ki tud-e derülni már itt, e földi életben.

A rendőrfőnök intett, az emberei Joam Garral mellé léptek, hogy elvigyék őt.

- Mondjon hát valamit, édesapám! - kiáltotta a kétségbeeséstől félőrülten Benito. - Csak egy szót szóljon, s ha kell, hát erőszakkal is megmentjük attól, hogy egy szörnyű tévedés áldozata legyen!

- Nincs szó tévedésről, fiam - mondta Joam Garral. - Joam Dacosta és Joam Garral egyazon személy. Én valóban Joam Dacosta vagyok, becsületes ember, akit huszonhárom évvel ezelőtt egy bírói tévedés folytán az igazi bűnös helyett halálra ítélték. Az Isten előtt esküszöm az életetekre és anyátok életére, hogy ártatlan vagyok!

- Tilos minden beszélgetés a letartóztatott és családtagjai között! - mondta a rendőrfőnök. - Ön a foglyom, Joam Garral, a letartóztatási határozatot végrehajtom!

Joam Garral egy kézmozdulattal intette nyugalomra a gyermekeit és megdöbbszent szolgáit.

- Az emberek tegyék csak a földi igazságszolgáltatás dolgát, az igazságos ítélet az Istené!

És fölemelt fővel szállt be a pirogba.

Valóban úgy látszott, hogy a jelenlevők közül egyedül Joam Garralt nem tudta megtörni ez az iszonyatos és olyan váratlan csapás.

MÁSODIK RÉSZ

I. MANAUS

Manaus nem az Amazonas partján épült. Négyszázhusz mérföld választja el Belémtől és mindössze tíz kilométer a Rio Negro torkolatától. A Rio Negro, vagyis a nagy folyam legnagyobb és legfontosabb mellékfolyójának bal partján emelkedik e tartományszékhely, magánházai és középületei festőien szép táj közepén magaslanak.

Manaus kikötője sok hajó gyülekezőhelye; a hajók egy része a folyamparton lehorgonyozva várja a kedvező szelet, másik részüket meg esetleg éppen javítják a várost szeszélyesen át-meg átszelő iguarapék és csatornák vizén, s így Manaus erősen emlékeztet a holland városokra.

Manaus hajdan a Moura, majd a Barra de Rio Negro nevet viselte. 1757-től 1804-ig mind-össze egyik és nem is olyan jelentős része volt a torkolatvidéken elterülő és a nagy mellék-folyóról elnevezett katonai közigazgatási területnek. 1826-ban már a hatalmas Amazonas tartomány székhelye, melyet a Közép-Amerika területein hajdanában élő nagy indián törzsről neveztek el.

A rosszul tájékozott utazók sokszor összecserélték ezt a várost a legendás hírű, talán inkább mesebeli Manoával, mely - úgy mesélték - a mondabeli Parima-tó mellett emelkedett, ami viszont aligha volt más, mint a Rio Branco, vagyis a Rio Negro egyik mellékveze. Ez lett volna az a bizonyos Eldorádó, melynek uralkodója a mesék szerint minden reggel aranyporral szóratta be magát, merthogy e csodás tájakon lapátolni lehetett a rengeteg aranyat. A mesék azonban hamarosan megfakultak, kiderült, hogy a csodálatos aranykincsek csak a képzeletben léteztek, az értéktelen csillámközet csalta meg az aranyásók mohó tekintetét.

Az utazó Eldorádó mesebeli gazdagságának nyomát sem találja Manausban. A város ötezer lakosából legkevesebb háromezer a hivatalnok, ők dolgoznak a város aránylag nagy számú középületében: a törvényhozó testületek székházában, az elnöki palotában, az adóhivatali központban, a postaigazgatóság házában, a vámhivatalban; 1848-ban kollégium, majd 1851-ben kórház is épült Manausban. Hogy lássuk, mennyire jelentős volt itt a közintézmények és létesítmények száma, meg kell még említenünk, hogy temető is létesült annak a dombnak a keleti lejtőjén, melyen 1669-ben emelték a ma már romokban álló erődítményt; annak idején ez az erődítmény védte a települést az amazonasi kalózok ellen.

Manaus lakossága a háromezer hivatalnokon és katonán kívül jobbára portugál kereskedőkből és a Rio Negro vidékének különböző törzseihez tartozó indiánokból áll.

A városnak három, meglehetősen rosszul szabályozott nagyobb utcája van, valóban jellegzetes mindháromnak a neve: Atyaisten utca, Fiúisten utca és Szentlélekúristen utca. Nyugat felé húzódik az a százados narancsfák árnyékolt, gyönyörű sugárút, melyet mindig áhítatosan kíméltek a régi városból új várost alkotó építészek.

A főbb útvonalakat a kövezetlen utcák egész hálózata köti össze, az ezeket átszelő sok csatornán fahidak szolgálják a gyalogosforgalmat. Egyes részeken gyommal és káprázatos színű vadvirággal benőtt, hatalmas telkeken át folyik az iguarapék sötét vize, természetes parkok ezek a telkek, valamennyit gyönyörű fák árnyékolják.

A város néhány száz magánháza meglehetősen kezdetleges, vannak köztük cseréptetősek, akad pálmalevéllal fedett, csaknem valamennyi tornácos, a házak kiugró előrésszében vannak a javarészt portugál kereskedők boltjai.

S hogy miféle emberek lépnek ki ezekből a köz- és magánépületekből, hogy szabad idejükben sétálgassanak a város utcáin? Előkelő megjelenésű férfiak fekete redingote-ban, selyemkalpaggal, a lábukon fényes cipő, kezükön élénk színű kesztyű, nyakkendőjükben gyémántos tű, no és magas, feltűnő, fides-fodros ruhába bújt nők divatos kalappal a fejükön, s végül indiánok, akik maguk is európaizálódnak, s szép lassan maguk pusztítják el mindazt az ősi népi jelleget, amit a civilizáció térhódítása eddig megkímélt az Amazonas völgyének e középső részében.

Ilyen hát az a Manaus, melyről az olvasónak némi képet kellett kapnia ahhoz, hogy megértse történetünk folyását. Hosszú útja közepén a jangada tragikus körülmények között itt kényszerült megállásra, és rövid idő alatt itt zajlanak majd le egy rendkívül titokzatos ügy bonyodalmai.

II. A DRÁMA ELSŐ PERCEI UTÁN

Alighogy eltűnt a pirog, mely elvitte Joam Garralt, azaz Joam Dacostát, hiszen talán jobb, ha igazi nevén nevezzük, Benito Manoel elé lépett.

- Mit tudsz erről az ügyről? - kérdezte.

- Azt, hogy apád ártatlan! Igen, ártatlan - ismételte Manoel. - Ártatlan a bűnben, melyért huszonhárom évvel ezelőtt halálra ítélték!

- Mindent elmondott neked, Manoel?

- Mindent, Benito. Ez a becsületes ember nem akarta, hogy bármi is titokban maradjon előttem; előttem, aki második fia leszek, mikor feleségül veszem a lányát.

- És vajon fel tudja mutatni ártatlansága bizonyítékát?

- Bizonyíték a becsületben eltelt huszonhárom esztendő és az az elhatározása, hogy önként bírái elé áll: „Íme, itt vagyok, nem bírom tovább a bujkálást! Nem akarok hamis név mögé rejtőzni! Ártatlan embert ítélték el! Adják vissza a becsületemet!”

- És mikor az apám... ezt mondta... te habozás nélkül hittél neki?! - kiáltotta Benito.

- Természetesen!

A két fiatalember keze forró kézszorításra kulcsolódott össze.

Benito ezután Passanha atya elé lépett.

- Atyám, kísérje be édesanyámat és nővéremet a szobájukba! Ne mozduljon mellőlük! Itt mindnyájan meggyőződéssel valljuk apám ártatlanságát, mindnyájan... Hiszen tudja! Holnap édesanyámmal együtt fölkeressük a rendőrfőnököt. Meg fogják engedni, hogy bemenjünk a börtönbe. Nem tagadhatják meg, ez kegyetlenség volna! Találkozni fogunk apámmal, majd döntünk, mit kell tennünk a rehabilitálása érdekében.

Yaquita, ez a hős lelkű asszony, aki az első pillanatokban, úgyszólván megbénult a csapás súlya alatt, máris kezdett magához térni. Yaquita Dacosta ugyanaz lesz, aki Yaquita Garral volt. Nem kételkedett férje ártatlanságában. Még csak eszébe sem jutott volna, hogy Joam Dacosta helytelenül cselekedett, mikor álnéven vette őt feleségül. Csak arra gondolt, milyen boldogan élt azzal a becsületes emberrel, akit most rettenetes igazságtalanság sújt. Igen, már holnap ott lesz börtöne előtt, s nem mozdul onnan, míg a kapu meg nem nyílik előtte!

Passanha atya a házba kísérte Yaquitát és Minhát, aki nem tudta visszafojtani könnyeit.

A két fiatalember magára maradt.

- És most, Manoel - kezdte Benito -, meg kell tudnom tőled mindent, amit apámtól hallottál.

- Nem akarok semmit eltitkolni előled, Benito.

- Mit keresett Torres a jangadán?

- El akarta adni apádnak a múltja titkát.

- Szóval, mikor az iquitosi erdőben találkoztunk Torresszal, az a gazember akkor már kitervelte, hogy kapcsolatba lép az apámmal?

- Minden bizonnyal - bólintott Manoel. - A fazenda felé igyekezett az a nyomorult, hogy belekezdjen a régóta kitervelt zsarolásba.

- És mikor megtudta tőlünk, hogy apám az egész családdal át akarja lépni a határt, akkor hirtelen megváltoztatta a tervét?

- Úgy van, Benito. Hiszen brazil földön Joam Dacosta sokkal jobban ki volt szolgáltatva neki, mint ha Peruban maradt volna. Ezért találkoztunk össze Toresszal Tabatingában, ott vára-
kozott, leste, hogy mikor érkezünk meg.

- És még én kínáltam föl neki, hogy utazzék a jangadán! - tört ki kétségbeesetten Benito.

- Ne okold magad semmiért! - csitította Manoel. - Torres előbb-utóbb mindenképpen a sarkunkba szegődött volna! Nem olyan ember ő, aki hajlandó elszalasztani egy pompásnak ígérkező fogást. Ha Tabatingában nem is, Manausban belebotlottunk volna!

- Igen, Manoel, igazad van! Hagyjuk is a múltat, a jelennel kell foglalkoznunk!... Kár is azon törni a fejemet, hogy hol hibáztam. Gondolkozzunk!

S Benito végigsimította a homlokán, igyekezett összeilleszteni a szomorú ügy minden részletét.

- Hogyan tudhatta meg Torres, hogy apámat huszonhárom évvel ezelőtt halálra ítélték a tijocai szörnyű büntetért?

- Sejtelmem sincs róla, azt hiszem, apád sem tudja.

- Torres azt nyilván tudta, hogy a Garral név mögött Joam Dacosta rejtőzik.

- Úgy van!

- És azt is tudta, hogy huszonhárom évvel ezelőtt apám Peruba, Iquitosba menekült.

- Tudta - bólintott Manoel -, de nem értem, hogyan jutott a tudomására.

- És még egy utolsó kérdés - folytatta Benito. - Annak a kurta beszélgetésnek a során, ami apám és közte folyt le, mielőtt a jangadáról elkergettük volna, Torres vajon miféle ajánlattal állt elő?

- Megfenyegette, hogy följelenti, ha nem hajlandó megvásárolni a hallgatását.

- És mi lett volna a hallgatására?

- Minha keze! - mondta Manoel a haragtól sápadtan.

- Ezt merészelte a nyomorult?! - döbbent meg Benito.

- Láttad, hogy apád milyen választ adott a galád követelődzésre.

- Igen, Manoel, a becsületes ember fölháborodott válaszáat! Elkergette Torrest. De ez nem elég! Nem! Nem érem be ennyivel! Torres följelentésére tartóztatták le az apámat, ugye?

- Igen, az ő följelentésére.

- Meg kell találnom Torrest! - kiáltotta Benito, s fenyegetően nézett a bal part felé. - Meg kell tudnom, hogyan értesült a történekről!... S ha ismeri az igazi bűnös nevét, meg kell tőle tudnom! Beszélni fog... vagy ha nem... tudom, mi a teendőm!

- Hogy mi a teendő... és az én teendőm! - tette hozzá hűvösebben, de éppen olyan eltökélten Manoel.

- Nem, Manoel, nem!... Majd én, egyedül én!

- Testvérek vagyunk, Benito, a bosszúállás kettőnkre tartozik!

Benito nem válaszolt. Döntése nyilván visszavonhatatlan, megmásíthatatlan volt.

Araujo kormányos, aki közben a folyam sodrát figyelte, most a két fiatalemberhez lépett.

- Hogyan döntöttek? Itt maradjon a jangada a sziget partján lehorgonyozva, vagy elmenjünk a manausi kikötőbe?

A kérdést alaposan meg kellett fontolniuk, s így vagy úgy, de még az éjszaka beállta előtt dönteniük kell.

Joam Dacosta letartóztatásának híre ugyanis kezdett elterjedni a városban. Egy pillanatig sem volt kétséges, hogy a manausiakban erős kíváncsiságot ébreszt ez az ügy, mely annak idején olyan nagy port vert föl. De vajon a kíváncsiságon túl nem támad-e bennük valami más egyéb indulat is az elítélt, a tijocai büntett szerzője ellen? Vajon nem kell-e attól tartaniuk, hogy Manaus lakói összefognak a bűnös ellen, aki még nem vezekelt vétkéért? Ha viszont ez a veszély fönnáll, vajon nem okosabb-e, ha Manaustól néhány kilométernyi távolságra, továbbra is a folyam bal partján, a Muras-szigetnél horgonyoznak?

Minden lehetőséget, minden föltevést gondosan megvizsgáltak.

- Nem! - tört ki végül Benito. - Itt maradni azt a látszatot keltené, hogy cserbenhagyjuk apámat, hogy kételkedünk ártatlanságában, hogy nem merünk fenntartás nélkül melléje állni! Manausba megyünk, induljunk nyomban!

- Igazad van, Benito - mondta Manoel. - Induljunk!

Araujo helyeslően bólintott, s nyomban intézkedett, hogy mielőbb indulhassanak. A manőver némi figyelmet és erőfeszítést igényelt. Rézsút irányban kellett átvágniuk az Amazonas sodrán, melynek erejét a Rio Negro is fokozta, hogy eljuthassanak a Rio Negrónak a bal parton tizenkét mérföldnyivel följebb levő torkolatához.

Fölszedték a horgonyokat. A folyam hullámaira taszított jangada ferde vonalban indult a túlsó partra. Araujo ügyesen használta ki a folyamnak a part kiszögellésein megtörő és elkanyarodó sodrát, így a hosszú csákllyakkal dolgozó legénység segítségével mindig a kívánt irányban tudta tartani a roppant alkotmányt.

A jangada két órával később már az Amazonas túlsó partján volt, valamivel a Rio Negro torkolata fölött, innen majd a folyam sodra viszi le a nagy mellékfolyó bal partján nyíló hatalmas öböl lejjebb fekvő partszakaszára.

Délután öt óra tájt a jangada végre lehorgonyzott egy kis mérfölddel a manausi kikötő alatt, melyet csak úgy tudott volna elérni, ha átkel egy meglehetősen sebes sodrásvonalon.

A jangada tehát a Rio Negro sötét vizén ringatódzott. A parton egy-két városi őgyelgett. Nyilván a kíváncsiság vitte őket a jangada közelébe.

Joam Dacosta letartóztatásának a híre gyorsan terjedt, de a manausiak kíváncsisága egyelőre nem fajult tolakodássá, nem zavarták a jangada utasait.

Benito még este partra akart szállni, Manoel azonban lebeszélte erről.

- Várj holnapig! - kérte. - Hamarosan besötétedik, ne hagyjuk itt a jangadát.

- Jó, akkor holnap - adta meg magát Benito.

Yaquita a lányával és Passanha atyával együtt éppen ekkor lépett ki a házból. Minha még mindig csupa könny volt, de az édesanyja szeme száraz maradt, erősnek és eltökéltnak látszott. Aki ránézett, érezte, hogy ez az asszony mindenre felkészült, arra is, hogy teljesítse kötelességét, arra is, hogy éljen jogaival.

Yaquita lassan közeledett Manoelhoz.

- Manoel - szólt hozzá -, figyeljen rám, szeretnék valamit mondani, lelkiismeretem parancsolja, hogy ne hallgassak.

- Tessék, hallgatom! - mondta Manoel.

Yaquita mélyen a szemébe nézett.

- Tegnap - kezdte -, miután beszélt a férjemmel, Joam Dacostával, elibém lépett, s anyjának szólított. Megfogta Minha kezét azzal, hogy ő a maga leendő felesége.

Ekkor maga már mindent tudott, már ismerte Joam Dacosta múltját.

- Úgy van - mondta Manoel -, s Isten a tudója, hogy egy pillanatnyi kétség sem támadt bennem!

- Rendben van, Manoel - folytatta Yaquita -, csakhogy Joam Dacosta ekkor még nem volt letartóztatásban. A helyzet azóta megváltozott. Ha ezerszer is ártatlan, a férjem az igazságszolgáltatás kezébe került, múltja kitudódott az egész világ előtt, Minha egy halálra ítélt ember leánya...

- Minha Dacosta vagy Minha Garral, mindegy az nekem! - tört ki Manoel, aki már nem tudott uralkodni magán.

- Manoel! - suttogta a lány.

S ha Lina nem tartja erősen, alighanem összeroskadt volna.

- Anyám, ha nem akarja Minhát megölni, szólítson ismét fiának! - kérlelte Manoel.

- Fiam! Édes fiam!

Yaquita csak ennyit tudott mondani, s az oly sokáig visszafojtott könnyek most kicsordultak a szeméből.

III. PILLANTÁS A MÚLTBA

Joam Dacosta számára rettenetes csapás volt Ribeiro bírónak, annak az embernek a halála, akinek támogatására feltétlenül számított.

Mielőtt Manausba kinevezték, vagyis mielőtt a tartomány legfőbb bírói székébe került, Ribeiro már ismerte Joam Dacostát, ismerte azokból az időkből, mikor a fiatal hivatalnokot vád alá helyezték a gyémántrablás ügyében. Ribeiro akkoriban ügyvéd volt Villa Ricában, ő vállalta a vádlott védelmét az esküdszék előtt. Szívügyet csinált a perből, teljesen magáévá tette a vádlott ügyét. A periratok, a saját maga által szerzett információk alapján nemcsak „hivatalból” győződött meg védecé ártatlanságáról, szentül hitte, tudta, hogy Joam Dacosta a legcsekélyebb mértékben sem lehet felelős a katonák legyilkolásában, a gyémántszállítmány elrablásában; tudta, hogy a vizsgálat valamiképpen hamis útra tévedt - egyszóval tudta, hogy Joam Dacosta ártatlan.

Ribeiro azonban akármilyen tehetséges, akármilyen buzgó volt is, az esküdszéket nem tudta a maga meggyőződése mellé állítani. Mert vajon ki másra gondolhattak volna? Ha nem Dacosta, hát vajon ki közölte a gonosztevőkkel a gyémántszállítmány elindításának időpontját? Joam Dacosta volt azon a poszton, ahol mindent megtudhatott, ami a gyémántszállítmányra vonatkozott. Mint a kísérők többsége, a katonákkal együtt útnak indult hivatalnok is odaveszett, minden gyanú Joam Dacostára terelődött, minden jel azt látszott bizonyítani, hogy Joam Dacosta a bűntény egyedüli és igazi értelmi szerzője.

Ribeiro a meggyőződés tüzetől hevítve látta el a védelmet. Szívből csinálta!...

Mégsem tudta megmenteni a védecét. Az esküdszék igennel felelt minden vádpontra. Joam Dacosta tehát bűnösnek találtatott az előre megfontolt szándékkal végrehajtott gyilkosságokban, enyhítő körülményt nem találtak, így a vádlottat az esküdszéki bíróság halálra ítélte.

A vádlottnak immár semmi reménye sem lehetett. Az ítélet enyhítésére nem számíthatott, minthogy a gyémántvidéken elkövetett bűntényről volt szó. Ügye elveszett... A kivégzést megelőző éjszaka azonban, mikor már megácsolták az akasztófát, Joam Dacostának sikerült megszöknie Villa Rica-i börtönéből. A többit már tudjuk...

Húsz évvel később Ribeirót tartományi főbírónak nevezték ki. Távoli rejtekhelyén az iquitosi fazenda tulajdonosa értesült erről a változsról, szerencsés fordulatnak érezte, mely lehetővé teszi, hogy perét a siker némi reményével újratárgyaltassa. Tudta, hogy máig sem ingott meg hajdani ügyvédjének hite az ő ártatlanságában. Eltökélte tehát, hogy mindent megtesz a rehabilitációja érdekében. Ha Ribeirót nem nevezik ki a tartomány legfőbb bírójává, talán habozott volna, hiszen azóta sem tudott az ártatlanságára vonatkozó megfelelő bizonyító anyaghoz jutni.

Ez a becsületes ember mérhetetlenül szenvedett ugyan iquitosi száműzetésében, elviselhetetlennek érezte a bujkálást, de talán mégis várt volna, hogy az idő megfakítsa az iszonyatos ügy emlékét, ha valami nem készíti arra, hogy haladék nélkül cselekedjék.

Joam Dacosta ugyanis, még mielőtt Yaquita beszélt volna neki a dologról, észrevette, hogy Manoel szereti a lányát. Mindenképpen kedvére volt a fiatalok összeházasodásának a gondolata.

Manoel nyilván hamarosan megkéri Minha kezét, és Joam nem akarta, hogy a lánykérés felkészületlenül érje.

Viszont elviselhetetlennek érezte a gondolatot, hogy a lányát hamis név alatt adja férjhez, hogy Manoel Valdez, mikor azt hiszi, hogy a Garral családba házasodik, igazából a Dacosta család tagjai közé lépjen, egy olyan családba kerüljön, ahol a családfő nem más, mint szökött fegyenc, aki a halálos ítélet végrehajtása elől bujkál.

Az olvasó nyilván emlékszik még, hogy s mint történt annak idején.

Négy évvel azután, hogy a farmra érkezett a fiatal intéző, aki közben Magalhães társa lett, az öreg portugált halálos kimenetelű baleset érte. Mikor a fazendára visszahozták, már csak néhány napja volt hátra. Rettegett a gondolattól, hogy leánya egyedül, támasz nélkül marad, s mivel tudta, hogy Joam és Yaquita szeretik egymást, azt akarta, hogy nyomban házasodjanak össze.

Joam először vonakodott. Fölajánlotta, hogy Yaquita gyámolítója, szolgája marad anélkül, hogy házasságra lépne vele... A haldokló Magalhães azonban olyan állhatatosan kérlete, hogy végül engednie kellett az akaratának. Yaquita kezét Joaméba tette, és Joam nem húzta vissza a kezét.

Igen! Súlyos hiba volt ez! Igen! Joam Dacostának vagy mindent be kellett volna vallania, vagy mindörökre távoznia kellett volna a házból, mely olyan szeretettel fogadta be, távoznia kellett volna a birtokról, melyet az ő szorgos munkája virágoztatott föl! Igen, inkább meg kellett volna vallania mindent, semhogy olyan nevet adjon jötevője lányának, mely nem az ő neve, olyan nevet, melynek viselőjét, akármilyen ártatlan volt is, rablógyilkosságért ítélték halálra.

A sürgető körülmények azonban nem tűrték a töprengést; az öreg gazda haldokolt, kezét kérően nyújtotta a fiatalok felé... Joam Dacosta hallgatott, az esküvő megtörtént, s a fiatal gazda egész életét annak szentelte, hogy boldoggá tegye a lányt, aki felesége lett.

„Ha mindent elmondanék neki - mondogatta magában Joam -, Yaquita megbocsátana. Egy pillanatig sem kételkednék bennem! De ha már őt kénytelen voltam becsapni, nem fogom megtéveszteni azt az embert, aki Minhát kéri feleségül, aki a családukba akar kerülni! Inkább föladom magam, inkább véget vetek ennek az egész keserves létnek!”

Joam Dacosta százszor is ott tartott már, hogy beszél feleségével a múltjáról. Igen, mikor Yaquita arra kérte, hogy menjen velük Brazíliába, hogy együtt hajózzanak le a szépséges Amazonason, csak egy pillanat választotta el attól, hogy megszólaljon. És ismerte Yaquitát, tudta, hogy az iránta való szeretete nem kisebbedne a vallomás hallatára... Az utolsó pillanatban mégsem volt hozzá elég ereje.

Hogyan is lett volna, mikor egyre maga körül látta a zavartalan családi boldogságot, melyet ő teremtett, s mely a vallomásra esetleg mindörökre elpusztulhat...

Így élt hosszú éveken át, ez volt szüntelenül megújuló szenvedéseinek forrása, ezt a titkot rejtegette, ilyenné vált annak a becsületes embernek a sorsa, akinek egyetlen szégyellni való cselekedete sem volt, s akit iszonyatos igazságtalanság kényszerített arra, hogy bujkáljon.

Azon a napon azonban, mikor már nem kételkedhetett többé Manoelnak Minha iránt táplált érzelmeiben, amikor arra kellett gondolnia, hogy egy éven belül hozzájárulását kell adnia ehhez a házassághoz, azon a napon vége volt minden habozásnak, ütött a cselekvés órája.

Levelet írt Ribeiro főbírónak, melyben elbeszélte Joam Dacosta életének titkát, megírta, milyen név alatt rejtőzködik, hol él a családjával, s ugyanakkor megírta azt is, eltökélt szándéka, hogy hazája igazságszolgáltatása elé áll, kérni fogja a per újrafelvételét, mely vagy úgy végződik, hogy visszakapja becsületét, vagy úgy, hogy végrehajtják a Villa Ricában hozott igazságtalan ítéletet.

Hogy a levelet olvasva milyen érzelmek támadtak a becsületes bíró szívében, azt könnyen elképzelhetjük. Most nem a védőügyvédjéhez fordult a vádlott, az elítélt folyamodott a tartomány legfőbb bírójához.

Ribeiro hamarosan magához tért a levél okozta megrázkódtatásból, és aprólékos gonddal kezdte mérlegelni, főbírói tisztje milyen kötelességeket ró rá ebben az ügyben. Az ő feladata volt a bűnösök kinyomozása és vád alá helyezése, s lám, most egy elítélt folyamodik hozzá! Igaz, ennek a vádlottnak ő volt a védőügyvédje, biztosan tudta, hogy ártatlanul ítélték el, s annak idején nagyon boldog volt, hogy meg tudott szökni a kivégzés elől, ha úgy fordult volna, ő maga is rábeszélte, segítette volna a szökésben... Csakhogy amit hajdan a védőügyvéd megtett volna, vajon megteheti-e ma a főbíró?

„Igen! - szögezte le magában Ribeiro. - Lelkiismeretem tiltja, hogy cserbenhagyjam ezt az ártatlan embert! Büntetlenségének bizonyítéka ez a levél is, erkölcsi bizonyíték, hiszen más nincs is a kezében, de talán éppen ez a legerősebb bizonyíték! Nem, nem hagyom cserben!”

E naptól kezdve titokban levelezett a bíró és Joam Dacosta. Ribeiro mindenekelőtt arra kérte hajdani védencét, nehogy meggondolatlan lépéssel veszélyeztesse ügyét. Előlről akarta kezdeni az egészet, újra átnézni a periratokat, a tanúvallomásokat. Azt is meg akarta tudni, hogy az ügyel kapcsolatban nem történt-e valami azóta, vajon az elmúlt huszonhárom évben nem tartóztattak-e le valakit a rablóbanda tagjai közül. Nem hangzottak-e el beismerő vagy félig-meddig beismerő vallomások? Joam Dacosta most is csak az ártatlanságát hangoztathatja! Ez azonban önmagában nem elég, és Ribeiro az ügy részleteinek aprólékos újrvizsgálatával akarta kideríteni, hogy vajon ki lehetett az igazi bűnös.

Joam Dacostának tehát nagyon elővigyázatosnak kellett lennie. Megígérte, hogy az lesz. Megpróbáltatásaiban viszont végtelenül jóleső vigasz volt az, hogy hajdani védője, aki azóta a tartomány legfőbb bírója lett, ma is rendíthetetlenül hisz az ártatlanságában. Igen, elítélhették Joam Dacostát, mégsem volt bűnös, hanem áldozat, mártír, becsületes ember, akinek a társadalom elégtétellel tartozik! És mikor a bíró a levelekből megtudta, hogy elítéltetése óta hogyan élt az iquitosi gazda, mikor megismerte a család mostani helyzetét s a családfő odaadó munkában folyó életét, melynek egyetlen célja övéinek boldogsága volt, a Joam Dacosta ártatlanságában való rendíthetetlen hitéhez a megrendültség, együttérzés társult, s megesküdtött magának, hogy mindent megtesz a tizocai ügyben halálra ítélt ember rehabilitációjáért.

Egy éven át leveleztek.

Joam Dacosta aztán, mikor a körülmények erre kényszerítették, így írt Ribeiro főbírónak:

„Két hónapon belül önnél leszek, a tartomány legfőbb bírója elé állok!”

„Jöjjön!” - ez volt Ribeiro válasza.

A jangada ekkor már készen állt arra, hogy leereszkedjék a folyamon. Joam Dacosta a családjával és a szolgálival együtt hajóra szállt. Útközben, mint tudjuk, a felesége meg a fia nagy csodálkozására alig-alig szállt partra. Rendszerint bezárkózott a szobájába, dolgozott, írt, de nem kereskedelmi ügyletekről levelezett, nem számlákat állított ki, hanem a perújrafelvétel céljára valami emlékiratfélét fogalmazott, melynek magában ezt a címet adta: „Életem története”.

Torres följelentésére - aki megelőzte, és talán megghiúsította terveit - Joam Dacostát ismét letartóztatták, ám egy héttel előbb egy indiánnal levelet küldött Ribeiro főbírónak, s értesítette érkezése időpontjáról.

A levél elindult, el is jutott a címzetthez, s a főbíró már csak Joam Dacostát várta, hogy az újabb eljárás jó kimenetelében bizakodva megindítsa a súlyos ügy újratárgyalását.

A jangada Manausba érkezését megelőző éjszakán azonban szélütés érte Ribeiro főbíró, Torres, miután zsarolási kísérlete kudarcot vallott áldozata becsületes felháborodásán, föl-jelentette őt, s a följelentésre letartóztatás következett. Joam Dacostát az övéi közül hurcolták el, s öreg védője már nem segíthetett rajta!

Igen, iszonyatos volt ez a csapás! Ám akárhogy is legyen, a kocka el van vetve, meghátrálni már nem lehet!

Joam Dacosta nem roskadt össze a váratlan csapás súlya alatt. Most már nemcsak a saját becsületéről, az egész családja jó híréről van szó!

IV. ERKÖLCSI BIZONYÍTÉKOK

A Joam Dacosta-, alias Joam Garra-perben kibocsátott letartóztatási parancsot Ribeiro főbíró helyettese adta ki, ő látta el Amazonas tartomány főbírájának munkáját mindaddig, míg az utódot ki nem nevezik.

Vicente Jarriquez volt a helyettes neve. Alacsony, zordon férfiú volt, akiben a büntetőbírárság szolgálatában eltöltött negyven év éppenséggel nem keltett jóindulatot a bűnözők iránt. Annyi ilyenféle vizsgálatot vezetett, annyi gonosztevő fölött mondott ítéletet, hogy a vádlott ártatlanságát, bárki lett legyen is, *a priori* lehetetlenségnek tartotta. Nem ítélezett a lelkiismerete ellen, de szigorúságának páncélzatán vajmi nehezen tudtak áthatolni a vizsgálat során fölmerülő enyhítő körülmények és a védelem érvei. Mint sok esküdtszéki elnök, ő is szinte ösztönösen riadt vissza az esküdtek lágyszívűségétől, s mire a nyomozati eredmények, a kihallgatások, a tanúvallomások rostáján átkerült vádlott elibe állt, az ő szemében minden bizonyíték azt mutatta, hogy a szóban forgó vádlott tízszeresen is bűnös.

Pedig Jarriquez korántsem volt rossz ember. Ideges volt, izgága, bőbeszédű, ravasz és éles szemű, nem mindennapi látvány volt ez az apró termetű, nagy fejű emberke a bozontos hajával, mely bátran versenyezhetett volna a hajdan viselt bírói parókával, mélyen ülő, apró és döbbenetesen éles tekintetű szemeivel, kiugró orrával, mellyel, ha lehet, biztosan hadonászott volna, meg a füleivel, melyek talán azért voltak olyan szétállóak, hogy azt is meghallják, ami nem hallható az átlagos emberi füllel, örökösen a bírói pulpituson doboló ujjával, melyek úgy mozogtak, mint a zongorista keze, mikor némán gyakorol, a kurta lábaihoz képest hosszúra nyúlt felsőtestével meg a lábaival, melyeket szüntelenül újra meg újra keresztbe rakott, mikor a bírói székben ült.

Magánéletében pedig megrögzött agglegény volt a bíró, aki büntetőjoggal foglalkozó könyvei közül legföljebb a jól terített asztal miatt mozdult ki, mert éppenséggel nem vetette meg az evés örömeit, vagy a kártyajátékért, a whistért, esetleg a sakkért, amiben mester híre volt, és legeslegfőként az agyafűrt fejtörő játékok, rejtvények, szó- meg szótag- és képrejtvények, anagrammák, rejtjeles írások és hasonlók kedvéért; neki is ez volt a kedvenc időtöltése, éppúgy, mint olyan sok európai bírónak, akik hajlamuk és foglalkozásuk folytán is a megoldandó titkok emberei.

Jarriquez bíró tehát külön volt, s elgondolhatjuk, hogy Ribeiro halála milyen mérhetetlen veszteség volt Joam Dacosta számára, akinek az ügye ily módon ez elé a meglehetősen nehéz természetű bíró elé kerül.

Jarriquez bíró dolga egyébként meglehetősen egyszerűnek látszott. Nem kellett elrendelnie nyomozást, vizsgálatot, nem kellett tárgyalásokat tartania, ítéletet kérnie, nem kellett a büntető törvénykönyv paragrafusaira hivatkoznia, s végül nem kellett ítéletet fölolvasnia. Az iquitosi gazda balszerencséjére, nem volt már szükség erre a sok formaságra. Joam Dacostát ezelőtt huszonhárom évvel letartóztatták, perbe fogták és elítélték a tijeai büntettért, bűne még nem évült el, enyhítésért nem fellebbezhetett, kegyelemért nem folyamodhatott. Mindössze arról volt csak szó tehát, hogy megállapítsák személyazonosságát, s ha majd Rio de Janeiróból megjön a végzés, szabad folyást kell adni az igazságszolgáltatásnak.

Joam Dacosta nyilván ártatlanságát fogja hangoztatni, és azt, hogy igazságtalanul ítélték el. A bírónak, akármilyen legyen is a véleménye az ügyről, végig kell hallgatnia. Minden attól függ, hogy az elítélt mivel tudja alátámasztani állításait. És ha nem tudott bizonyítékokat fölmutatni, mikor először állt bírái előtt, most vajon módjában lesz-e, hogy bizonyítékokkal álljon elő?

Az új vizsgálatnak voltaképpen ezekre a kérdésekre kell szorítkoznia.

Igaz, meglepő és furcsa ez az egész história: egy halálraítélt megszökik, boldogan és biztonságban él külföldön, aztán fogja magát, önként odahagy mindent, hogy újból hazája igazságszolgáltatása elé álljon, holott a múlt megtaníthatta volna arra, hogy rettegjen tőle - bizony ez furcsa história, elgondolkoztatta még a bírói gyakorlat viszontagságaiban ugyancsak megedződött szakembert is.

Vajon életuntság vagy ostoba arcátlanság készítette ilyen vakmerő lépésre a tijocai elítéltet, avagy talán a fölbuzdult öntudat hajtotta, mely nem tűrhet igazságtalanságot? Furcsa ez az egész, annyi bizonyos.

A Joam Dacosta letartóztatását követő napon Jarriquez bíró a Fiúisten utcai börtönbe, a fogolyhoz sietett.

Egy hajdani missziós kolostor épületében volt a börtön, s a város egyik legnagyobb iguarapéjának a partján emelkedett. A hajdani önkéntes rabok helyén most a kényszerűségből raboskodók éltek az épületben, mely bizony nem nagyon felelt meg új hivatásának. Joam Dacosta szobája semmiben sem emlékeztetett azokra a kietlen cellákra, melyekbe a modern börtönrendszer zárja foglyait. Joam Dacosta egy hajdani szerzetes szobáját kapta, nagy telekre néző ablakokkal, melyet azonban nem zsalu, hanem rács védett, az egyik sarokban pad, a másikon kezdetleges használati tárgy a szoba közepén - ebből állt a berendezés.

Augusztus 25-én délelőtt tizenegy óra tájt ebből a szobából vitték Joam Dacostát a kihallgatóterembe, mely a hajdani kolostor ebédlője volt.

Jarriquez bíró már ott ült magas székében az íróasztala mögött, háttal az ablaknak, hogy az arca árnyékban maradjon, az elővezetett fogoly arcát pedig teljes megvilágításban láthassa. Az asztal sarkánál ült tollal a füle mögött az írónka, ennek az arca is olyan jellegzetesen közömbös volt, mint a többi ilyen törvényszéki emberé, akinek mindössze az a dolga, hogy jegyezze a kérdéseket és a válaszokat.

Joam Dacostát bevitték a kihallgatóterembe, s a bíró intésére őrei eltávoztak.

Jarriquez bíró hosszan nézte a vádlottat, aki meghajolt előtte, s úgy viselkedett, ahogy kell: nem volt sem fölényes, sem alázatos, méltósággal várta a kérdéseket, melyekre válaszolnia kell.

- A neve? - kérdezte Jarriquez bíró.

- Joam Dacosta.

- Kora?

- Ötvenkét éves vagyok.

- Lakása?

- Peruban, Iquitos falvában lakom.

- Milyen néven ismerik?

- Garra néven, így hívták az édesanyámat.

- És ön miért viseli ezt a nevet?

- Mert huszonhárom éven át bujkálni akartam a brazil igazságszolgáltatás elől.

A válaszok olyan határozottak voltak, s olyan világosan mutatták, hogy Joam Dacosta eltökélt szándéka mindent elmondani a múltjáról és jelenéről, hogy az ilyesmihez nem szokott Jarriquez bíró a szokásosnál is magasabbra emelte az orrát.

- És miért kereste volna magát a brazil igazságszolgáltatás?

- Mert 1826-ban halálra ítélték mint a tijocai gyémántrablás értelmi szerzőjét.

- Ön tehát beismeri, hogy igazi neve Joam Dacosta?...

- Joam Dacosta vagyok.

Nyugodtak voltak ezek a mondatok, egyszerűbben már nem is lehetett volna válaszolni. Jarriquez bíró le-lecsukódó apró szemei mintha csak azt mondták volna: „No, ez az ügy igazán megy magától!”

Csakhogy közben érkeztek a pillanathoz, mikor fel kellett tennie az örök egyforma kérdést, amire mindenféle fajta vádlott ártatlanságát hangoztatva, örök egyformán válaszol.

Jarriquez bíró ujjai könnyű trillát vertek ki az asztalon.

- Joam Dacosta - kérdezte -, mit csinált maga Iquitosban?

- Gazdálkodó vagyok, egy meglehetősen nagy fazendát irányítok.

- Egy olyan birtokot, ami jól jövedelmez?

- Nagyon jól.

- És mikor hagyta el a birtokát?

- Mintegy kilenc héttel ezelőtt.

- Miért?

- Valami ürügyet hoztam föl a távozásra - válaszolt Joam Dacosta -, holott komoly ok készítettett rá.

- Mi volt ez a bizonyos ürügy?

- Hogy le kell úsztatnom Parába egy nagyobb rakomány fát meg különböző Amazonas-vidéki termékeket.

- Értem! És mi volt útjának valódi célja?

Miközben feltette ezt a kérdést, magában így gondolkozott: „Most aztán kezdődik a tagadás, a hazudozás!”

- Az igazi ok - válaszolta határozott hangon Joam Dacosta -, az igazi ok az az elhatározásom volt, hogy jelentkezem hazám igazságszolgáltatása előtt.

- Magától jelentkezik! - kiáltott föl a bíró fölemelkedve a székében. - Hogy csak úgy... magától jelentkezik?...

- Igen, hogy önként jelentkezzem!

- És miért?

- Mert már elegendő volt, mert már túlságosan sokáig túrtam ezt a hazug életet, a hamis név kényszerét, már nem bírtam tovább, hogy a feleségem és a gyermekeim ne viselhessék a nekik kijáró, az igazi nevemet, és végül, uram, azért, mert...

- Mert?...

- Mert ártatlan vagyok!

„Na, végre itt tartunk!” - gondolta magában Jarriquez bíró.

S míg ujjai hangsúlyosabb ütemű indulót doboltak az asztallapon, fejével intett Joam Dacostának, az intés értelme világos volt: „Rajta, mesélje csak a történetét! Kívülről tudom ugyan, de bánom is én, beszéljen csak kedvére!”

Joam Dacosta világosan látta ugyan, de nem akarta elárulni, hogy észrevette, milyen leverően bizalmatlan vele szemben a bíró. Elmondta hát egész élettörténetét, nagyon komolyan beszélt, egy percre sem zökkent ki a magára kényszerített nyugalomból, nem feledkezett meg a letartóztatását megelőző és az azt követő események egyetlen részletéről sem. De nem hangsúlyozta ki a szökése óta folytatott életének becsületes és becsülendő voltát, sem azt, hogy családfői, férji és atyai kötelezettségeinek milyen odaadóan tett eleget. Csak egyetlen dologról beszélt nagyobb hangsúllyal, arról, hogy önszántából jött Manausba, azért, hogy elérje a per újrafelvételét, és hogy elnyerje a rehabilitációt.

Jarriquez bíró, noha természetszerűleg elfogult volt minden vádlottal szemben, nem szakította félbe őt. Mindössze le-lehunyta a szemét, mint aki már századszor hallja ugyanazt a történetet, és mikor Joam Dacosta az asztalra tette följegyzéseit, még csak nem is nyúlt utána.

- Befejezte? - kérdezte.

- Igen, uram.

- És továbbra is azt állítja, csak azért hagyta el Iquitost, hogy perújrafelvételt kérjen?

- Kizárólag ez a cél vezetett.

- És mivel tudja ezt bizonyítani? Mivel tudja bizonyítani, hogy ha nem jelentették volna fel, önként jelentkeznek?

- Először is a feljegyzéseimmel - válaszolt Joam Dacosta.

- A följegyzések a maga kezében voltak, és semmi sem bizonyítja, hogy ezeket átadta volna a bíróságnak, ha közben nem tartóztatják le.

- Mindenesetre, uram, van egy bizonyíték, ami ugyan nincs a birtokomban, melynek hitelessége azonban nem vonható kétségbe.

- És mi az a bizonyíték?

- A levél, melyet az ön elődjének, Ribeiro bírónak írtam, hogy értesítsem az érkezésemről.

- Úgy, szóval írt volna neki?...

- Igen, és ez a levél, mely nyilván megérkezett a címzetthez, valószínűleg hamarosan az ön kezébe kerül.

- No lám! - Jarriquez bíró hangja némi kételkedést árult el. - Hogy írt volna Ribeiro bírónak?...

- Mielőtt a tartomány főbírájává nevezték volna ki, Ribeiro bíró ügyvéd volt Villa Ricában - válaszolt Joam Dacosta. - A tijocai bűnperben ő volt a védőügyvédem. Ártatlanságomban egy percre sem kételkedtem. Mindent megtett értem. Húsz évvel később, mikor kinevezték a manausi bíróság élére, megírtam neki, hol vagyok, s azt is, hogy milyen szándékaim vannak. Ügyemről alkotott felfogása azóta sem változott, az ő tanácsára indultam útnak, hogy személyesen kérjem rehabilitációmát. A halál azonban közbeszólt, és könnyen meglehet, hogy ügyem mindörökké elveszett, ha Jarriquez bíróban nem találom meg Ribeiro bíró hitét ártatlanságomban.

A bíró, akihez ilyen módon személyesen fordult a vádlott, minden szokás fölrúgásával, csaknem kirúgta maga alól a széket, végül mégis fékezte indulatait, s csak magában dűnnyögött:

„Hát ez aztán furcsa, mondhatom, nagyon furcsa!”

Jarriquez bíró valóban kérges szívű volt, fölvértézve minden meglepetés ellen.

E pillanatban egy ór lépett a kihallgatóterembe, és borítékot tett le a bíró elé.

Jarriquez feltörte a pecsétet, s egy levelet húzott ki belőle. Felnyitotta, szemöldökét ráncolva elolvasta, majd így szólt:

- Joam Dacosta, semmi okom nincs arra, hogy eltitkoljam, most juttatták el hozzám a levelet, melyet maga Ribeiro bírónak írt. Nincs tehát semmi okom arra, hogy kétségbe vonjam, amit ezzel kapcsolatban mondott.

- Sem ezzel kapcsolatban, sem az életem más eseményeivel kapcsolatban mondottakat!

- Nos, Joam Dacosta, maga egyre azt hangoztatja, hogy ártatlan, így csinálja ezt minden vádlott. Elvégre maga legfőbb erkölcsi bizonyítékokat tud a bíróság elé tární, de vajon van-e a kezében valami tárgyi bizonyíték is?

- Talán van, uram - válaszolt Joam Dacosta.

E szavakra Jarriquez bíró fölugrott a székéről. Ez már túl sok volt neki, kétszer-háromszor körbeszaladt a teremben, mire ismét magához tért.

V. TÁRGYI BIZONYÍTÉKOK

Mikor a bíró leült, olyan ember módjára, aki azt hiszi, hogy ismét tökéletesen ura önmagának, fejét hátratámasztotta, tekintete a mennyezeten járt, s anélkül, hogy akár csak rá is nézett volna a vádlottra, teljesen közömbös hangon mondta:

- Folytassa!

Joam Dacosta egy pillanatig gondolkozott, mint aki nem könnyen zökken vissza az előbbi gondolatmenetbe, majd így beszélt:

- Uram, ártatlanságom bizonyítására mindeddig csak az emberi méltóságom, tisztességem és becsületben eltelt életemen alapuló erkölcsi bizonyítékokat tudtam fölhozni. Azt hittem, ezek a bizonyítékok a legméltóbbak arra, hogy az igazságszolgáltatás elé tárjuk őket...

Jarriquez bíró önkéntelenül is megvonta a vállát, mintegy jelezve, hogy neki nem ez a véleménye.

- Minthogy ezek nem elegendők, szólok azokról a tárgyi bizonyítékokról, melyeket talán föl tudok mutatni - folytatta Joam Dacosta. - Azt mondtam, „talán”, mert még nem tudom, mennyire hitelt érdemlőek. Éppen ezért, uram, nem is említettem sem a feleségemnek, sem a gyermekeimnek, nem akartam őket esetleg hiú reményekkel, biztatni.

- Térjen a tárgyra! - szólt közbe Jarriquez bíró.

- Úgy tudom, uram, hogy letartóztatásomra egy nappal az előtt, hogy a jangadával Manausba érkeztem volna, azért került sor, mert följelentés érkezett a manausi rendőrfőnökhöz.

- Jól tudja, Joam Dacosta, de azt is közölhetem magával, hogy a följelentés névtelen volt.

- Nem számít, hiszen tudom, hogy a följelentő csak egy bizonyos Torres nevű nyomorult fickó lehetett.

- És mi joga beszélni így erről a... a feljelentőről? - kérdezte Jarriquez bíró.

- Uram, joggal mondom, hogy nyomorult! - válaszolta hevesen Joam Dacosta. - Ez az ember, aki a vendégszeretetemet élvezte a jangadán, csak azért jött hozzám, hogy vásároljam meg a hallgatását, s bármi legyen is a följelentés következménye, sohasem fogom megbánni, hogy nem álltam rá a gyalázatos vásárra, amit föl kínált nekem.

„Mindig ugyanazok a módszerek! - gondolta Jarriquez bíró. - Másokat vádolnak, hogy önmagukat tisztára mossák!”

De azért változatlanul nagy figyelemmel hallgatta mindazt, amit Joam Dacosta a kalandorral való találkozásáról elmondott, egészen addig, míg a történetben odáig nem értek, hogy Torres közölte, ismeri, sőt meg is tudná mondani a tijeai bűntény igazi szerzőjét.

- És hogy hívják a bűnöst? - kérdezte a közönyéből kimozdított Jarriquez bíró.

- Nem tudom - mondta Joam Dacosta. - Torres óvakodott attól, hogy elárulja nekem a nevet.

- És él még a tettes?

- Meghalt.

Jarriquez bíró egyre gyorsabban dobolt az ujjaival, s nem tudta megállni, hogy ki ne mondja, amit gondolt:

- Az az ember, aki a vádlott ártatlanságát tudná bizonyítani, rendszerint halott!

- Ha az igazi tettes meg is halt, uram - válaszolta Joam Dacosta -, Torres életben van, és ahogy mondtam, kezében tartja a bűntény értelmi szerzőjének írásbeli vallomását. Ezt akarta nekem eladni!

- Nos, Joam Dacosta, én azt hiszem, megérte volna, ha az egész vagyonát rááldozza!

- Ha Torres csak a vagyonomat kérte volna, neki adom, s a családom egy szóval sem tiltakozott volna. Igen, uram, önnek igaza van, a visszanyert becsületért az ember sohasem fizethet túl nagy árat! Ez a nyomorult azonban, aki tudta, hogy ki vagyok neki szolgáltatva, sokkal többet követelt, mint a vagyonomat!

- Ugyan mit?

- A lányom kezét. Ez lett volna hallgatásának az ára. Nemet mondtam, följelentett, s íme, most itt állok ön előtt.

- És ha Torres nem jelentette volna föl magát, ha Torres egyáltalán nem akad a maga útjába, mit csinált volna, mikor ideérkezve arról értesül, hogy meghalt Ribeiro bíró? Vajon akkor is jelentkezett volna a törvény előtt?

- Habozás nélkül, uram - mondtam Joam Dacosta határozott hangon. - Ismétlem, Iquitosból csak azért indultam Manausba.

Hangjából úgy süttött az igazság ereje, hogy Jarriquez bíró valami megrendülésfélét kezdett érezni a szíve azon táján, ahol a meggyőződések születnek - de azért még nem adta meg magát.

Ne csodálkozzunk rajta. Bíró volt, kihallgatást folytatott, és nem tudta mindazt, amit tudnak azok, akik figyelemmel kísérték Torres mesterkedéseit e történet elejétől fogva. Akik ismerték Torrest, azok nem kételkedhettek abban, hogy valóban a kezében tartja Joam Dacosta ártatlanságának tárgyi bizonyítékát. Azok bizonyosak lehettek abban, hogy a dokumentum létezik, hogy a merénylet leírását tartalmazza - s így talán könnyörtelenül kételkedő bírónak minősítették volna Jarriquezt. De gondoljuk csak meg: Jarriquez bíró mit sem látott Torres üzelveiből, viszont megszokta, hogy a vádlottak örökösen tagadnak. Joam Dacosta egy dokumentumra hivatkozott, de azt nem tudta fölmutatni, még abban sem volt egészen biztos, hogy létezik, és végezetül: Jarriquez bíró előtt egy olyan ember állt, akinek a bűnösségét a bíróság már régebben megállapította.

Mégis - lehet, hogy csak kíváncsiságból - a végsőig akarta szorongatni Joam Dacostát.

- Egyszóval maga most minden reményét ennek a Torresnak az állításaiba veti?

- Igen, uram, ha már egész életem nem bizonyít mellettem - válaszolt Joam Dacosta.

- Mit gondol, hol van most ez a Torres?

- Azt hiszem, itt van Manausban.

- És maga azt reméli, hogy beszélni fog, hogy önként átadja magának azt az okmányt, melyért nem kapta meg a vételárat?

- Azt remélem, uram - válaszolt Joam Dacosta. - Torres helyzete is megváltozott. Följelentett engem, így hát nem bizakodhatik abban, hogy olyan feltételekkel köthet vásárt, amilyenekkel kezdetben akart. Ez az okmány azonban mégis egész vagyont jelenthet számára, s ettől a vagyontól mindörökre elesik, akár fölmentenek, akár elítélnék engem. Neki tehát az az érdeke, hogy eladja nekem az okmányt anélkül, hogy önmagának ártana, s remélem, hogy Torres a saját érdeke szerint fog cselekedni.

Joam Dacosta érvelése mindenben megállta a helyét. Jarriquez bíró is érezte ezt. Mindössze egyetlen ellenvetése volt:

- Igen, lehet, sőt biztos, Torresnak is az az érdeke, hogy eladja magának ezt az okmányt... már amennyiben létezik!

- Ha nem létezik, uram - mondta Joam Dacosta végtelenül keserű hangon -, akkor számomra nincs más hátra, mint hogy az isteni igazságszolgáltatásban bizakodva, a földi igazságszolgáltatásra hagyatkozzam.

- Joam Dacosta, amikor a maga kihallgatása címén végighallgattam részletes élettörténetét, ártatlanságának hangoztatását, máris túlléptem megbízatásom keretein. Ebben az ügyben a nyomozás befejeződött, maga megjelent a Villa Rica-i esküdtszék előtt, mely egyhangúlag hozott ítéletet, enyhítő körülményeket nem fogadott el. Elítélték azzal, hogy értelmi szerző és bűntárs volt a katonák legyilkolásában és a tijocai gyémántszállítmány elrablásában, ezért halálra ítélték, és csak szökés árán menekült meg a kivégzéstől. Akár akart jelentkezni a bíróságnál, akár nem, huszonhárom év után ismét a törvény kezére került. Még egyszer kérдем: ön valóban a gyémántrablás ügyében halálra ítélt Joam Dacosta?

- Joam Dacosta vagyok.

- Hajlandó aláírni vallomását?

- Igen.

És Joam Dacosta keze nem remegett, mikor aláírta a jegyzőkönyvet és a jelentést, melyet Jarriquez bíró fogalmaztatott az írnokával.

- Ez a jelentés Rio de Janeiróba megy, az igazságügyminiszterhez - mondta a bíró. - Napokba fog telni, míg megkapjuk a határozatot, hogy hajtsuk végre az ön ellen hozott ítéletet. Ha tehát, mint ön mondja, ennek a Torresnak kezében van az ön ártatlanságának a bizonyítéka, úgy kövessen el mindent ön is, a hozzátartozói is, akárki, hogy ez a bizonyíték még időben a bíróság elé kerüljön! Ha ugyanis a határozat megérkezik, semmi halasztásnak nincs helye, az igazságszolgáltatás követi a maga útját.

Joam Dacosta meghajolt.

- Kaphatok engedélyt arra, hogy találkozhassam a feleségemmel és a gyermekeimmel? - kérdezte.

- Már a mai napon, ha akarja - válaszolt Jarriquez bíró. - Érintkezhetik a hozzátartozóival, s mihelyt idejönnek, nyomban magához vezetjük őket.

A bíró megrázta a csengőt. Az örök a terembe léptek, s elvezették Joam Dacostát.

Jarriquez bíró fejcsóválva nézett utána.

- Hm... hm... sokkal különösebb ügy, mint gondoltam volna - dünnyögte.

VI. A VÉGSŐ CSAPÁS

Míg Joam Dacosta kihallgatása folyt, Yaquita értesült arról, hogy Manoel kérte és megkapta az engedélyt, hogy ő és gyermekei még aznap négy óra tájt meglátogathassák börtönében a rabot.

Yaquita az előző nap óta ki sem mozdult a szobájából. Minha és Lina végig mellette maradtak, várva az időt, mikor elindulhatnak a börtön felé. Hívják Yaquita Garralnak vagy Yaquita Dacostának, férjének az egész életen át odaadó, hős felesége lesz.

Dél előtt tizenegy óra tájt Benito a jangada elejében beszélgető Manoelhez és Fragosóhoz csatlakozott.

- Manoel - mondta -, szeretnék valamit kérni tőled.

- Mondd csak!

- És magától is, Fragosó!

- Szolgálatára állok, uram - válaszolt a borbély.

- Miről van szó? - kérdezte Manoel, s figyelmesen nézte barátját; Benito egész magatartása olyan emberre vallott, aki megingathatatlan elhatározásra jutott.

- Ugye, még mindig hisztek apám ártatlanságában? - kérdezte végre.

- Ó - kiáltott föl Fragosó -, még azt is inkább hinném, hogy én követtem el a bűntényt!

- Rendben van, ma végre kell hajtánunk a tervet, melyet tegnap kigondoltam.

- Hogy megkeressük Torrest? - kérdezte Manoel.

- Igen, s kiszedjük belőle, hogyan tudta meg apám rejtékhelyét! Az egész ügyben olyan sok az érthetetlen pont! Régebről ismerte volna? Nem gondolnám, hiszen apám húsz év óta nem mozdult ki Iquitosból, ez a nyomorult meg alig harmincéves! De nem múlhatik el ez a nap anélkül, hogy mindezt meg ne tudjam, mert különben jaj Torresnak!

Benito elhatározása nem tűrt vitát, és sem Manoel, sem Fragosó nem gondolt arra, hogy eltérítse szándékától.

- Arra kérlek tehát benneteket - folytatta Benito -, hogy tartsatok velem. Vaktában indulunk neki. Nem várhatjuk be, hogy Torres elhagyja Manaust. Hallgatását most már nem adhatja el, könnyen lehet, hogy gyors távozásra gondol. Induljunk hát!

Mindhárman kiszálltak a Rio Negro partjára, s a város felé indultak.

Manaus nem volt olyan nagy, hogy néhány óra alatt át ne kutathassák. Ha kell, házról házra mennek, hogy megkeressék Torrest; mindenekelőtt azonban a vendégfogadók meg a csapszékek tulajdonosainál kell kérdezősködniük, hiszen lehet, hogy valamelyik fogadóban lapul. A hajdani erdei kapitány nyilván nem árulta el igazi nevét, s könnyen lehetséges az is, komoly okokból óvakodik attól, hogy személyes kapcsolatba kerüljön a törvény embereivel. Ha azonban Manausban maradt, nem tud elrejtőzni őelőlük! A rendőrséghez persze nem fordulhattak, mert nagyon valószínű, hogy a följelentés névtelen volt - az olvasó már tudja is, hogy csakugyan ez volt a helyzet.

Benito, Manoel és Fragoso a város főutcait járták egy órán keresztül, a boltokban kérdezősködtek a kereskedőktől, a csapszékekben a kocsmárosoktól, még a járókelőket is megszólították, de senki sem tudott arról a személyről, akiről pedig nagyon pontos leírást kaptak.

Torres hát mégis elhagyta volna Manaust? Semmi reményük sincs arra, hogy ráakadjanak?

Manoel hiába csitította Benitót, aki égett a türelmetlenségtől. Neki mindenképpen találkoznia kell Torresszal.

Fragoso segítségével a véletlen játszott kezükre, s vezette őket a helyes nyomra.

A Szentlélekúristen utcában a kalandorról adott személyleírás után Fragoso azt a választ kapta, hogy az illető itt, ebben a fogadóban szállt meg az előző napon.

- És itt hált meg? - kérdezte Fragoso.

- Igen - mondta a fogadós.

- Jelenleg is itt van?

- Nem, elment valahová.

- A számláját is kifizette, mint aki végleg távozik?

- Szó sincs róla, egy órája ment el, s vacsorára nyilván hazajön.

- Nem tudná megmondani, merrefelé indult?

- De igen, az alsóvároson át az Amazonas felé, s könnyen lehet, hogy ott valahol meg is találják.

Fragoso nem is kérdezősködött tovább. Néhány pillanattal később már Benito és Manoel előtt állt.

- A nyomában vagyunk! - mondta.

- Szóval itt van! - kiáltott föl Benito.

- Elment a fogadóból, de látták, hogy az alsóvároson át az Amazonas felé indult.

- Gyerünk! - kiáltotta Benito.

A legrövidebb úton úgy jutnak a folyamhoz, ha a Rio Negro bal partján mennek le egészen a torkolatig.

Hamarosan maguk mögött hagyták a város utolsó házait, s mentek tovább a parton, közben azonban egy kerülőt tettek, nehogy a jangadáról meglássák őket.

A síkság most kihalt volt, a tekintet messzire elkalandozhatott e vidéken, ahol megművelt földek vonultak a hajdani erdők helyén.

Benito hallgatott, képtelen volt egy szót is szólni, Manoel és Fragoso pedig tiszteletben tartotta ezt a hallgatást. Így mentek tovább hármasban, tekintetük szüntelenül a környéket fürkészte, bejárták a Rio Negro partjától az Amazonas partjáig húzódó egész vidéket. Háromnegyed órája indultak el Manausból, s még mindig semmi...

Néhányszor a földeken dolgozó indiánok akadtak útjukba, Manoel kérdezősködött tőlük, s az egyiktől végre azt hallotta, hogy látott egy olyasforma embert, mint amilyet leírtak neki, az illető nemrégiben ment a két folyam által befogott szög felé.

Benito többre nem is volt kíváncsi, fékezhetetlen türelmetlenségtől hajtva máris indult, két társa alig győzte az általa diktált iramot.

Negyedmérföldnyire föltűnt az Amazonas bal partja. Valami sziklafal emelkedett ezen a partszakaszon, s néhány száz lépésnyi távolságra már ebbe ütközött a tekintet.

Benito még erősebben szaporázta lépteit, s hamarosan eltűnt a homokbuckák mögött.

- Gyorsabban! Gyorsabban! - biztatta Manoel Fragosót. - Egy pillanatra sem szabad magára hagynunk!

Mindketten nekilódultak, futottak abba az irányba, amerre Benito eltűnt. Ekkor kiáltás hallatszott.

Talán Torrest látta meg Benito? Vagy Torres vette észre Benitót? Talán már össze is találkoztak?

Manoel és Fragoso vagy ötvenlépésnyi távolságra voltak, gyorsan megkerülték a part egyik kiszögellését, s azt látták, hogy két férfi áll egymással szemben.

Torres és Benito.

Manoel és Fragoso egy szempillantás alatt mellettük termett.

Azt hihetnők, hogy a mérhetetlenül felindult Benito nem tudja fékezni magát, ha egyszer szembekerül a kalandorral.

Korántsem volt így.

Benito magatartása, mihelyt szemtől szemben állt Torresszal, mihelyt biztosan tudta, hogy ez nem tud megszökni előle, teljesen megváltozott, nagyot lélegzett, és nyomban visszanyerte hidegvérét, tökéletesen ura lett önmagának.

A két ember néhány pillanaton át szó nélkül farkasszemet nézett.

Torres szokásosan pimasz hangja törte meg a csendet:

- No lám, Benito Garral úr!

- Nem! Benito Dacosta! - vágott vissza ellenfele.

- Valóban - folytatta Torres -, Benito Dacosta úr, Manoel Valdez úr és Fragoso barátom társaságában.

Fragoso, aki nagyon is hajlandó lett volna ellátni a kalandor baját, a személyét ért kétes megiszteltetés hallatára már-már nekiugrott, a most is nyugodt Benito azonban leintette.

- Mi leli magát, ember?! - kiáltott Torres, és néhány lépést hátrált. - Úgy látom, jó lesz, ha vigyázok!

S övéből máris kirántotta a manchetttát, azt a támadó- vagy ha úgy tetszik, védelmi fegyvert, melyet mindig magánál hord az igazi brazil. Aztán előrehajolva, nyugodtan várt.

- Kerestem magát, Torres - mondta Benito, akit nem zavart meg ez a kihívó magatartás.

- Keresett? Nem nehéz engem megtalálni! És miért keresett?

- Hogy saját szájából halljam mindazt, amit apám múltjáról tud.

- Nocsak!

- Igen, elvárom, hogy elmondja, hogyan ismerte föl, miért őgylgett az iquitosi erdőben a fazendánk körül, miért várt az apámra Tabatingában...

- Ej, hát mi sem egyszerűbb ennél! - válaszolt vigyorogva Torres. - Bevártam, hogy fölszállhassak a jangadára, s azért akartam a jangadán lenni, hogy egy egyszerű ajánlatot tegyek neki... Egyébként azt hiszem, rosszul tette, hogy elutasította ezt az ajánlatot!

Manoel e szavak hallatára alig fékezhetette magát. Sápadtan, szikrázó szemmel lépett Torres felé.

Benito azonban, aki mindenáron folytatni akarta a békés tárgyalást, kettőjük között termett.

- Türtőztess magad, Manoel! - mondta. - Én is azt teszem!

Aztán folytatta:

- Rendben van, Torres, tudom, mi okból akart a jangadára kerülni. Valahogy a tudomására jutott egy titok, s zsarolni akarta az apámat. De most nem csupán erről van szó!

- Hanem még miről?

- Tudni akarom, mi módon ismerte föl az iquitosi gazdában Joam Dacostát.

- Hogy hogyan ismertem föl, az az én dolgom - válaszolt Torres. - Nem tartom fontosnak, hogy erről beszámoljak magának! A lényeges az, hogy nem tévedtem, mikor följelentettem azzal, hogy ő a tijeai büntény valódi tettese!

- Azonnal elmondja nekem!... - kiáltozott Benito, aki már kezdte elveszíteni önuralmát.

- Nem fogok semmit sem elmondani! - vágott vissza Torres. - Joam Dacosta visszautasította az ajánlatomat. Nem akarta, hogy a családjába kerüljek! Most, hogy titka napfényre került, most, hogy börtönben van, most *én* nem vagyok hajlandó a családjába kerülni, egy rabló, egy gyilkos, egy halálraítélt családjába, akire az akasztófa vár!

- Nyomorult! - üvöltött föl Benito, s támadóállásba helyezkedve, ő is előrántotta manchettáját.

Egy pillanat alatt rántotta elő fegyverét Manoel és Fragoso is.

- Hárman egy ellen! - jegyezte meg Torres.

- Nem! Egy egy ellen!

- Nocsak! Egy gyilkos fiától inkább gyilkosságra számítottam volna!

- Torres - üvöltötte Benito -, véd magad, mert úgy bánok el veled, mint veszett kutyával szokás!

- Veszett kutya! Helyes! De ez a veszett kutya harap is, és jó lesz, ha óvakodsz a harapásától, Benito Dacosta!

Aztán manchettájával a kezében vívóállásba ugrott, készen arra, hogy nekitámadjon ellenfelének.

Benito néhány lépést hátrált.

- Torres - mondta, ismét visszanyerve önuralmát -, maga az apám vendége volt, maga megfenyegette, elárulta, följelentette őt, maga megvádolt egy ártatlant, s ha Isten is úgy akarja, én mindezért most megölöm magát!

Torres szentelenül vigyorgott. Talán eszébe jutott ennek a nyomorultnak, hogy ő most megakadályozhatná a párbajt, elvégre módjában állna megakadályozni. Benito szavaiból ugyanis megértette, hogy Joam Dacosta nem beszélt arról az okmányról, mely ártatlanságának tárgyi bizonyítéka.

Benitót nyomban lefegyverezhetné, ha közölné vele, hogy miféle okmány van a birtokában. Ám Torres a végsőig akart elmenni, csak hogy minél magasabb árat kapjon az okmányért, s ezenkívül tüzelte a düh is, Benito sértő szavainak az emléke meg a gyűlölet, amit valamennyiük iránt érzett, s ez egyszerűen elfeledtette vele saját érdekeit.

Különben is nagyon ügyesen forgatta a manchettát, kalandos élete során hozzászokott a használatához, ráadásul erőteljes, rugalmas, ügyes ember volt. S aztán úgy látszott, hogy mindenképpen előnyben van ellenfelével szemben, aki alig húszéves, és sem erőben, sem ügyességben nem versenyezhet vele.

Manoel is így gondolta, ezért Benito helyett mindenáron ő akart megverekedni Torresszal.

- Nem, Manoel - mondta hidegen Benito -, nekem kell bosszút állni apámért, minthogy azonban itt mindennek szabályosan kell történnie, te leszel a párbajsegédem!

- Benito!...

- És maga, Fragoso, ugye, nem mond nemet arra a kérésemre, hogy legyen ennek az embernek a párbajsegédje?

- Rendben van, bár nem nagy megtiszteltetés ez, mondhatom! - válaszolt Fragoso. - Én bizony minden teketória nélkül egyszerűen elpusztítanám, mint valami ragadozót!

Az Amazonas fölé vagy tizenöt lábnyira emelkedő, körülbelül negyven lépés szélességű lapos partszakasz volt a viadal színhelye. A partfal nagyon meredek volt ezen a részen, s a tövét benőtte a nád, mely lágyan hullámozott az Amazonas lassan hömpölygő vizében.

Mozgásra tehát nem volt sok hely, s aki elsőnek fog meghátrálni, az könnyen a mélységbe zuhanhat.

Manoel jelt adott, Torres és Benito egymásnak rontott.

Benito tökéletesen ura volt önmagának. Szent ügyet védett, ez adott neki Torres erejénél nagyobb erőt, mert akármilyen érzéketlen, akármilyen eldurvult volt is Torres, a büntudat most alighanem mégis elhomályosítja a szemét.

Elsőnek Benito támadott. Torres kivédte. Mindketten hátráltak, de csaknem nyomban ismét egymásnak rohantak, mindegyik a bal kezével ragadta meg a másikat... Aligha fogják elengedni egymást.

Az izmosabb Torres oldalról döfött Benito felé, aki nem tudta egészen kivédeni a szúrást, jobb csípőjén megsebesült, s zubbonya szövete vértől vöröslött. De máris ellentámadásba ment át, s könnyű sebet ejtett Torres kezén.

Ezután több összecsapás következett, de egyik sem volt döntő. Benito tekintete, mint a szívig nyomuló penge, hatolt Torres szemébe. A gazember tagadhatatlanul kezdett kimerülni. Lassan-lassan hátrált a könyörtelen igazságtevő elől, aki nem a saját életét védte, hanem apja feljelentőjének az életére tört. Támadni, támadni... Benito csak támadni akart, ellenfele meg már csak azon volt, hogy kivédje a támadásokat.

Torres hamarosan a partfal szélére szorult, egy olyan részre, mely kiszögellt a folyammeder fölé. Nyomban látta, milyen veszélyes a helyzete, támadni akart, beljebb kerülni... Egyre jobban kapkodott, szeme rettegésről beszélt, pillái elnehezültek... Végül meg kellett adnia magát a közvetlen közelből fenyegető fegyver előtt.

- Pusztulj hát! - kiáltotta Benito.

A mellkas közepét érte a döfés, ám a manchetta félrecsúszott valami kemény tárgyon, mely Torres zubbonya alá volt rejtve.

Benito kettőzött erővel támadott. Torres riposztja nem talált, elveszettnek érezte magát. Ismét hátrálnia kellett. S ekkor kiáltani akart... kiáltani, hogy Joam Dacosta élete függ az ő életétől!... Már nem volt rá ideje.

A manchetta következő döfése a kalandor szívéig hatolt. Hátrazuhant, de nem a földre, hanem le a mélységbe. Keze görcsösen kapaszkodott a nádba, ám ereje elhagyta... s eltűnt a folyam hullámai között.

Benito Manoel vállának támaszkodott, miközben Fragoso a kezét szorongatta. Nem engedte, hogy társai bekössék könnyű sebét.

- Gyerünk a jangadára! - mondta. - A jangadára!

A mélységesen megrendült Manoel és Fragoso szó nélkül követte.

Negyedóra múlva ahhoz a partszakaszhoz értek, mely előtt a jangada horgonyzott. Benito és Manoel Yaquita szobájába sietett, hogy Minhával együtt tájékoztassák a történekekről.

- Fiam! Bátyám! - Mindkettőjükből egyszerre szakadt ki e kiáltás.

- És most menjünk a börtönbe! - mondta Benito.

- Igen!... Menjünk! - sürgette őket Yaquita.

Benito, Manoel és Yaquita partra szálltak, Manaus felé indultak, és fél óra múlva a börtön előtt álltak.

Jarriquez bíró előzetesen kiadott rendelkezése folytán nyomban megnyílt előttük a kapu, s a rab szobája elé vezették őket.

Az ajtó kinyílt.

Joam Dacosta látta, hogy a felesége, a fia és Manoel lép be hozzá.

- Yaquita, feleségem! Gyermekeim! - kiáltotta a fogoly, karját kitarva, majd szívéhez szorította övét.

- Én ártatlan férjem!

- Ártatlan, de megbosszult apám! - kiáltotta Benito.

- Megbosszult? Mit jelentsen ez?

- Apám! Torres halott, én öltem meg!

- Halott!... Torres!... Halott - döbönt meg Joam Dacosta. - Ó, fiam! Elveszejtettél engem!

VII. NAGY ELHATÁROZÁSOK

Néhány órával később visszatértek a jangadára, s az egész család összegyűlt a közös nappaliban. Valamennyien ott voltak - kivéve azt az igaz embert, akire most sújtott le a végső csapás! Az összetört Benito önmagát vádolta, hogy apja vesztét okozta. Ha nincs az édesanya, a húga, Passanha atya és Manoel, ha nem könyörögnek neki, ha nem biztatják, könnyen lehet, hogy az első percekben valami kétségbeesett tette ragadtatja magát. De állandóan mellette voltak, ügyeltek, hogy egy percre se maradjon magára. Pedig elképzelhető-e nemesebb, becsületesebb eljárás, mint az övé? Hiszen jogos bosszút állt azon, aki apját följelentette!

De jaj, miért is nem mondott el mindent Joam Dacosta, mielőtt elvitték a jangadáról?! Miért is határozta el, hogy ártatlanságának tárgyi bizonyítékáról csak a bíró előtt beszél? Torres elkergetése után miért is nem szólt Manoelnak arról az okmányról, melyről a kalandor azt állította, hogy a kezében van? És végül, vajon mennyire volt hitelt érdemlő mindaz, amit Torres mondott? Vajon biztos lehetett-e abban, hogy annak a nyomorultnak a birtokában volt egy ilyen okmány?

Akárhogy is legyen, akárhogy is volt, a család most már mindent tudott, magától Joam Dacostától. Tudták, hogy Torres szerint a tijocai büntényben elítélt ember ártatlanságának valóban van tárgyi bizonyítéka, egy okmány, melyet maga a tettes írt saját kezűleg, s hogy mikor halálát érezvén közeledni, elfogta a lelkipurdalás, az okmányt átadta a cimborájának, Torresnak, s ez ahelyett, hogy végrehajtotta volna a haldokló akaratát, az okmányt megpróbálta zsarolásra felhasználni... De azt is tudták, hogy Torres elesett a párbajban, holttestét elnyelte az Amazonas vize - meghalt anélkül, hogy egyszer is kiejtette volna az igazi tettes nevét!

Hacsak csoda nem történik, Joam Dacosta ügye végképp elveszett. Ribeiro főbíró halála, majd utána Torres halála volt az a kettős csapás, mely esetleg végképp leterítette.

Még azt is meg kell említenünk, hogy a manausi közvélemény - melynek ítélete, mint mindig, most is szenvedélyes és igazságtalan volt - teljes egészében Joam Dacosta ellen fordult. Váratlan letartóztatása föllevenítette a tijocai iszonyatos rémtett huszonhárom év alatt feledésbe ment emlékét. A gyémántvidék bányáiban alkalmazott fiatal hivatalnok perét, halálos ítéletét és szökését néhány órával a kivégzése előtt - most szélteben-hosszában újra tárgyalták, firtatták, kommentálták. A *Diario d'o Grand Pará*, a vidék legelterjedtebb újságja hosszú cikkben melegítette föl a büntény minden részletét, s befejezésül határozottan ellenséges hangon írt Joam Dacostáról. De vajon a cikkíró miért is hitt volna Joam Dacosta ártatlanságában, mikor mit sem sejtett abból, amit a család megtudott, s amit csak a család tudott?

Manaus lakói tehát nyomban fölbőszültek. Az elvakult indián és néger csőcselék hamarosan a börtön elé tódult, s üvöltve követelte a fogoly halálát. A két Amerika ez országában - s tudjuk, hogy Dél-Amerikában nagyon is sokszor alkalmazták a gyalázatos lincstörvényt - a tömegben hamarosan úrrá lettek a gyilkos ösztönök, s féltő volt, hogy ezúttal is önkezével, maga akar igazságot szolgáltatni.

És milyen szomorú volt a jangada utasainak az éjszakája! Mindegy volt, hogy úr vagy szolga, mindnyájukat egyformán érintette a csapás. Hiszen a családhoz tartozott a fazenda minden munkása! Valamennyien örködni akartak Yaquita és a gyermekei biztonsága felett. A Rio

Negro partján ugyanis szüntelenül jöttek-mentek a bennszülöttek, akiket nyilván föltüzelt Joam Dacosta letartóztatásának a híre, s ki tudja, mire nem ragadtatják magukat ezek a félvad emberek?

Az éjszaka azonban eltelt anélkül, hogy megtámadták volna a jangadát.

Másnap, augusztus 26-án napkeltekor Manoel és Fragoso, aki a szorongattatás éjszakáján egy pillanatra sem hagyta magára Benitót, megpróbálták enyhíteni kétségbeesését. Félrehúzták, s megértették vele, hogy egy perc veszteni való idejük sincs, nyomban cselekedniük kell.

- Benito, kérlek, téj magadhoz, légy férfi, légy ismét az apád fia! - kérlelte Manoel.

- Az apám gyilkosa vagyok! - tört ki Benito.

- Nem! - tiltakozott Manoel. - Még nincs veszve minden!

- Hallgasson ránk, Benito úr! - kérlelte Fragoso is.

Benito a szemére tette két kezét, igyekezett összeszedni magát.

- Torres soha semmit sem mondott, amiből csöppnyi fény is derülhetne a múltjára - folytatta Manoel. - Nem tudjuk hát, ki volt a tijocai büntény értelmi szerzője, sem azt, hogy tettét milyen körülmények között követte el. Csak az időnkét vesztegetnénk, ha ezt próbálnánk kitalálni.

- Pedig nincs veszteni való időnk! - tette hozzá Fragoso.

- Különben - fűzte tovább gondolatait Manoel - ha meg is tudnánk, hogy ki volt Torresnak ez a cimborája, azzal sem érnénk semmit, hiszen már halott, és nem tanúsíthatja Joam Dacosta ártatlanságát. Viszont biztosra vehetjük, hogy ártatlanságának bizonyítéka valóban létezik, nem vonhatjuk kétségbe annak a bizonyos okmánynak a létezését, hiszen Torres ezt akarta eladni az édesapádnak. Ő maga mondta! A dokumentum a bűnös saját kezűleg írt vallomása, mely a legapróbb részletekig írja le a merénylet lefolyását, és ugyanakkor rehabilitálja az apánkat. Igen, igen! Ez az okmány megvan valahol!

- Csakhogy Torres már nincs... - sóhajtott föl Benito. - Az okmány pedig elveszett azzal a nyomorulttal együtt.

- Kétségbeesni még ráérünk - mondta Manoel. - Emlékszel még, hogy milyen körülmények között ismerkedtünk össze Torresszal? Az iquitosi erdő közepén történt. Egy majmot hajszolt, az állat ellopott tőle egy fémtokot, amit Torres mindenáron vissza akart szerezni, már két órája üldözte a guaribát, mikor mi lelőttük a tolvajt. Hát csak nem képzeled, hogy a tokban levő néhány pénzdarab volt az oka annak, hogy Torres annyira ragaszkodott a visszaszerzéséhez? Emlékezz csak, milyen föltűnően boldognak látszott, mikor te átadtad neki a tokot!

- Igen!... Igen!... - mondta Benito. - A kezemben volt az a tok, visszaadtam neki!... Talán éppen abban volt...

- Ez már több mint valószínű!... Ez biztos! - vágott közbe Manoel.

- Nekem is eszembe jutott valami! - szólt közbe Fragoso. - Amikor önök elmentek megnézni Egát, én Lina tanácsára a jangadán maradtam, hogy szemmel tartsam Torrest, s akkor láttam... igen... láttam, hogy újra meg újra olvas egy megsárgult, öreg papirost... Közben dűnnyögött is, de nem értettem meg, hogy mit.

- Az okmány volt! - kiáltott föl Benito, görcsösen kapaszkodva a maradék reménységbe. - De vajon nem rejtette-e el valami biztos helyen?

- Nem! - mondta Manoel. - Nem!... Ez az okmány nagyon is becses volt Torres szemében, nem hiszem, hogy eszébe jutott volna megválni tőle. Biztosan mindig magával hordta, s biztosan éppen abban a tokban!

- Várj csak... várj csak, Manoel! - döbrent meg Benito. - Emlékszem! Igen, emlékszem már!... A párbaj közben, mikor manchettám a mellkasát találta, a hegye beleütközött valami kemény tárgyba... Mintha fémlap lett volna...

- A tok volt! - kiáltott föl Fragoso.

- Igen - mondta Manoel -, kétségnek nincs helye! A tok a zubbonya egyik zsebében volt!

- De hol van Torres holtteste?

- Meg fogjuk találni!

- De a papiros! A víz tönkretette, szétáztatta, olvashatatlanná lett!

- Miért lett volna olvashatatlanná? - csitította Manoel. - Az írás épségben maradt, ha a tok légmentesen záródott!

- Igazad van, Manoel! - mondta Benito, aki görcsösen kapott az utolsó szalmaszál után. - Meg kell találnunk Torres holttestét! Ha kell, átkutatjuk ezt az egész folyamszakaszt, de mindenképpen megtaláljuk!

Nyomban hívták Araujo kormányost, s elmondták neki, miről van szó.

- Értem - mondta Araujo. - Ismerem az örvényeket és az áramlások vonalát az Amazonas meg a Rio Negro találkozásánál, s azt merem mondani, könnyen lehet, hogy megtaláljuk a holttestet. Két piroggal, két ubával meg vagy tíz indiánnal együtt induljunk el mielőbb!

Ekkor Passanha atya lépett ki Yaquita szobájából. Benito odasietett hozzá, s néhány szóval tájékoztatta, mivel próbálkoznak most, hogy megszerezhessék az okmányt.

- Egyelőre ne szóljon róla sem az anyámnak, sem a húgomnak! - fejezte be. - Belepusztulnának, ha ez a végső remény is megghiúsulna...

- Menj csak, gyermekem, menj! - mondta Passanha atya. - Adná az ég, hogy ne hiába próbálkozzatok!

Öt perccel később a négy csónak elindult a jangada mellől, leereszkedett a Rio Negrón, s az Amazonasnak ahhoz a partszakaszához ért, ahol a halálosan megsebesült Torres eltűnt a folyam hullámai között.

VIII. MEGKEZDŐDIK A KUTATÁS

Két nyomós ok is szólt amellett, hogy a kutatást nyomban megkezdjék.

Az első ok - egyszersmind élet-halál kérdése is - az volt, hogy Joam Dacosta ártatlanságának ez a tárgyi bizonyítéka előkerüljön, még mielőtt a határozat megjönne Rio de Janeiróból, hiszen ez a határozat, miután az elítélt személyazonosságát már megállapították, nem tartalmazhat mást, mint a kivégzési parancsot.

A második ok pedig az volt, hogy Torres tetemét mielőbb ki kellett halásznuk a folyamból, mert csak így remélhették, hogy sértetlenül kerül kezükbe a fémtok és az, ami benne van.

Araujo most ismét bebizonyította, milyen buzgó és értelmes ember, s hogy milyen alaposan ismeri a folyamot azon a szakaszán is, ahol a Rio Negróval találkozik.

- Ha Torres tetemét mindjárt elsodorta az áramlat - magyarázta a két fiatalembernek -, akkor meglehetősen nagy darabon kell végigkutatnunk a folyamágyat. Napokba telik, míg a víz földobja a tetemet, s annyi ideig nem várhatunk.

- Nem, nem várhatunk - mondta Manoel. - A kutatásnak még ma meg kell hoznia az eredményt!

- Ha viszont a tetem fönnakadt a partfal tövében, a vízínövények meg a nád között - folytatta a kormányos -, akkor egy óra sem kell hozzá, és megtaláljuk.

- Munkához hát! - türelmetlenkedett Benito.

A kutatást csak egy módon kezdhették el: a csónakok partközelsébe siklottak, és az indiánok hosszú csáklyáikkal végigkötötték a mederfenéknek azt a részét, amely felett a párbaj lezajlott a kiszélesülő partfalon.

A helyet egyébként könnyen felismerték a víz fölött merőlegesen emelkedő partfal krétás kőzetén vöröslő vérnyomokról. A nádra hullott megalvadt vércseppek még azt is jelezték, hova zuhant a tetem.

Az egyik partkiszögellés miatt mintegy ötvenlábnyi homorú vonalú földnyelv törte meg itt a folyam sodrát, a víz megállt örvénylő forgóban, mint valami hatalmas tálban, a partfal tövében sem áramlott, itt rendszerint még a nád se nagyon hajladozott. Így okkal remélték, hogy a tetem nem került a folyam sodrába, s ha a meder víz alatti lejtőjén még néhány rőfnyit csúszott is lefelé, a folyam sodra itt még nem olyan erős, hogy elkaphatta volna.

Az ubák és a pirogok a partkiszögellésben megállt víz szélén sorakoztak föl, s a hosszú csáklyák kívülről befelé haladva végigkötötték a forgót, egy arasnyi helyet sem hagytak ki.

A holttestet azonban nem találták meg sem a nád között, sem a mederfenéken, melynek lejtését most nagy gonddal vizsgálták meg.

Két órával ezután, hogy belekezdtek a munkába, kénytelenek voltak megállapítani, hogy a tetem nyilván beleütközött a partfalba, s nem az állóvízbe esett, hanem az ütközés ereje rézsút röpítette, beljebb a folyamba, oda, ahol már érződik a víz sodra.

- Azért még nincs ok a csüggedésre - mondta Manoel -, s még kevésbé arra, hogy lemondjunk a további kutatásról.

- Remélem, nem kell végigkotorunk teljes széltében-hosszában a folyamot! - türelmetlenkedett Benito.

- Teljes széltében talán igen - mondta Araujo -, de szerencsére nem a teljes hosszában.

- Mert? - kérdezte Manoel.

- Mert az Amazonas a Rio Negro torkolatától egy mérfölddel lejjebb meglehetősen erős kanyart ír le, s ugyanott hirtelen emelkedik a mederfenék is. Egyszóval valami természetes vízzáróféléség van ott, amit a hajósok Friasi-gát néven emlegetnek, ezen a gáton csak a víz tetején úszó tárgyak juthatnak át. De ha a folyam sodra a víz alatt hömpölyget valamit, ez a valami fönnakad a hirtelen emelkedő mederfenék gátján.

Ez mindenesetre biztatóan hangzott, ha ugyan Araujo nem téved. De miért ne bíznának a derék Araujóban, aki olyan régóta ismeri az amazonasi hajózás minden csínját-bínját? A harminc év alatt, mióta a kormányosmesterséget folytatja, a Friasi-gát sokszor okozott neki komoly gondot. Az összeszűkült folyammeder s a magas mederfenék nagyon nehézzé teszi az átkelést ezen a ponton, és nem egy fával megrakott tutaj veszett már oda a Friasi-gátnál.

Araujo tehát joggal mondta, hogy ha Torres teteme még lent van a folyamág homokos fenekén - minthogy fajsúlya nehezebb a víz fajsúlyánál -, a víz sodra nem viheti át a gáton. De később, mikor fölpuffad, s a víz színére kerül, a folyam sodra óhatatlanul átviszi a vízzárón, s akkor soha többé nem akadhatnak rá. Ez azonban még néhány napig nem következhetik be.

Keresve sem találhattak volna Araujo kormányosnál ügyesebb embert vagy olyat, aki ezeket a vizeket nála jobban ismeri. Ha egyszer ő azt mondja, hogy Torres teteme még nem kerülhetett egy mérfölddel lejjebb a vízzáróhoz, akkor, ha végigkutatják ezt a folyamszakaszt, előbb vagy utóbb feltétlenül ráakadnak.

Az Amazonas vizének hömpölygését itt egyébként egyetlen sziget sem zavarja meg. Így tehát, ha a két part mentén befejezték a kutatást, és az eredménytelen lenne, utána magát az ötszáz láb széles folyamágot kell a legaprólékosabban átkutatniuk.

E szerint a terv szerint kezdtek neki a munkának. Az ubák és a pirogok az Amazonas jobb és bal partján siklottak, a csáklák végigkutatták a nád és a vízínövények sűrűjét, a part legkisebb beszögellését, egyszóval semmi sem kerülte el Araujo és az indián legénység figyelmét.

Buzgólkodásuk azonban eredménytelen maradt, fél nap elmúlt már, s a holttestet még mindig nem tudták a víz színére hozni.

Egyórás pihenőt tartottak. Közben ettek valamit, majd újra munkához láttak.

Négy zónára osztották a folyamot a Rio Negro torkolatától a Friasi-gátig; a kormányos, Manoel, Benito és Fragozo más-más csónakba ült, hogy mindegyikben legyen valaki, aki a kutatást irányítja. Most a mederfenéket kutatták át. Voltak olyan helyek, ahol a csáklák nem bizonyultak elegendőnek, ezeket a részeket fenékkaparókkal, pontosabban erős hálóból kötött kövekből és vasból készített boronával kotorták végig; a két part közötti egyenes vonalban haladó csónakokból így kutatták át minden irányban a folyamág fenekét.

Benito és a barátai estig kínlódtak ezzel a nehéz munkával. Az evezőkkel hajtott ubák és pirogok végigjárták azt az egész folyamszakaszt, mely a Friasi-gátnál végződik.

Rendkívül izgalmas pillanataik is voltak: a boronák időnként beleakaszkodtak valamibe, amit csak nagy ügyel-bajjal tudtak felszínre hozni. A homokos fenékről azonban az annyira keresett tetem helyett mindig csak egy-egy nagyobb kő vagy összecsomósodott vízínövény került föl.

De azért egyiküknek sem jutott eszébe, hogy abba kellene hagyni a fáradozást. Valamennyien belefeledkeztek a munkába, mely Joam Dacosta megmentését szolgálta. Benitónak, Manoel-nak és Araujónak egy szóval sem kellett biztatni az indiánokat. Tudták, hogy az iquitosi gazda életéért dolgoznak, azért az emberért, akit mindnyájan szeretnek, s aki feje annak a nagy családnak, melyben egyenlő jogú az úr és a szolga.

Ha kell, a fáradsággal mit sem gondolva, munkában töltik az éjszakát is. Valamennyien nagyon jól tudták, milyen drága most minden perc.

Csak hogy Araujo, aki hiábavalónak ítélte a sötétben való fáradozást, néhány perccel napnyugta előtt jelt adott, hogy a csónakok álljanak egymás mellé, majd visszatértek a Rio Negro torkolatához, hogy onnan majd a jangadához menjenek.

Az olyan jól szervezett s olyan gondosan végrehajtott munka tehát eredménytelen maradt.

Manoel és Fragoso egy szót sem mert szólni a sikertelenségről, hiszen talán joggal féltek, hogy a csüggedés valami kétségbeesett lépésre ragadja Benitót.

Nem tudhatták, hogy sem bátorságát, sem nyugalma nem veszíti el többé. Eltökélte, hogy kitartóan mindvégig harcol apja becsületéért és életéért, s most még ő volt az, aki biztatta a társait:

- Akkor hát holnap! Újra kezdjük, s ha lehet, még alaposabban fölkészülve!

- Igen, igazad van, Benito - helyeselt Manoel. - Még alaposabban csináljuk. Hiszen nem mondhatjuk azt, hogy centiről centire végigkutattuk a partok tövét meg a folyamagy fenekét!

- Ezt bizony nem állíthatjuk - mondta Araujo. - Most is csak azt mondom, amit az előbb: Torres teteme ott van valahol a folyamnak azon a szakaszán, nem juthatott messzebb, mert nem kerülhetett át a Friasi-gáton, és mert még több napnak kell elteltie ahhoz, hogy a felszínre bukjön, és a víz elsodorhassa. Igen, ott van valahol, soha egy csöpp taffia ne érje a nyelvemet, ha meg nem találom!

Nem volt kicsiség a kormányos fogadkozása, s valahogy mindnyájukban reményt ébresztett.

Benito azonban, aki nem érte be szavakkal, és szembe akart nézni a tényekkel, bármilyenek legyenek is, így válaszolt:

- Igen, Araujo, Torres holtteste ott van még a folyammedernek azon a szakaszán, és meg is találjuk, ha...

- Ha? - kérdezte a kormányos.

- Ha nem lett a kajmánok zsákmányává!

Manoel és Fragoso döbbenten várta a kormányos válaszát.

Araujo néhány pillanatig hallgatott. Látszott rajta, hogy nagyon meg akarja fontolni válaszát.

- Benito úr - szólalt meg végül -, nem szokásom a levegőbe beszélni. Nekem is eszembe jutott az, ami magának, de figyeljen csak rám! Tíz órán át kutattunk a tetem után. Ez alatt a tíz óra alatt látott akár egyetlen kajmánt is?

- Nem! - válaszolt Benito.

- Nos, ha nem látott, azért nem látott, mert nincs, és azért nincs, mert ezek az állatok nemigen kalandoznak a tiszta vizekre, mikor ettől negyedmértföldnyire megtalálják az általuk olyan nagyon kedvelt fekete vizeket. Ott, ahol a jangadát megtámadták a kajmánok, az Amazonasnak nem volt a közelben mellékfolyama, hogy megbújhattak volna. Ezen a részen egészen

más a helyzet. Nézze csak meg a Rio Negrót! Ott akár húszasával láthat kajmánokat! Ha Torres holtteste a Rio Negróba került volna, akkor talán le kellene mondanunk minden reményről. De az Amazonasba zuhant, s az Amazonas vissza fogja adni nekünk!

Benito megkönnyebbülve szorította meg a kormányos kezét, és csak ennyit mondott:

- Akkor hát holnap, barátaim!

Tíz perccel később valamennyien a jangadán voltak.

Yaquita napközben néhány órát a férje mellett töltött. De mielőtt elindult volna, látta, hogy eltűnt a kormányos, vele együtt eltűnt Benito és Manoel meg a négy csónak is, s ebből megértette, hogy mire vállalkoztak. Joam Dacostának azonban egy szót sem szólt az egészből, azt remélte, majd másnap már a sikerről is beszámolhat neki.

De mihelyt Benito a jangadára lépett, tudta, hogy a kutatás eredménytelen maradt.

A fia elé sietett.

- Semmi? - kérdezte.

- Semmi - rázta a fejét Benito. - De majd holnap!

Mindnyájan visszavonultak a szobájukba, több szó nem is esett a történetekről.

Manoel mindenképpen rá akarta beszélni Benitót, hogy feküdjék le, pihenjen legalább két-három órát.

- Ugyan minek? - hangzott a válasz. - Hiszen úgysem tudnám lehunyni a szemem!

IX. FOLYTATJÁK A KUTATÁST

Másnap, augusztus 27-én napkelte előtt Benito félrevonta Manoelt, s így szólt hozzá:

- Tegnap kutatásaink nem jártak eredménnyel. Ha ugyanolyan körülmények között folytatjuk, könnyen lehet, hogy ma sem járunk nagyobb szerencsével.

- Pedig mindenképpen folytatnunk kell! - mondta Manoel.

- Igen! De ha ma sem akadunk rá, meg tudnád nekem mondani, mennyi időnek kell eltelnie, mire a víz feldobja a tetemet?

- Két-három nap, azt hiszem - válaszolt Manoel.

- De nincs három napunk! Tudod jól, hogy nem várhatunk három napot! - válaszolt Benito. - Újra neki kell hát fognunk a kutatásnak, csak hogy most más módszerekkel!

- Voltaképpen mit tervezel, Benito? - kérdezte Manoel.

- Magam akarok leszállni a mederfenékre. A tulajdon szememmel, a tulajdon kezemmel akarom keresni...

- Víz alá bukni százszor, ezerszer! - kiáltotta Manoel. - Helyes! Én is úgy gondolom, hogy ma már másként kellene folytatnunk a kutatást, közvetlenebbül, nem csáklyák és boronák segítségével, hiszen ezekkel csak vaktában tapogatóztunk! Én is tudom, hogy nem várhatunk még három napot! De lebukni, aztán fölmerülni, újra lebukni... Hiszen közben alig volna idő a keresésre! Nem, ez így nem lesz jó, hasztalan volna az igyekezet, s alighanem másodszor is eredménytelen maradna a munkánk.

- Tudsz valami mást javasolni, Manoel? - kérdezte Benito, és szeme izzott a türelmetlenségtől.

- Figyelj rám! Szinte gondviselészerűen jöhet a segítségünkre valami...

- Beszélj hát! Beszélj!

- Tegnap, mikor átmentünk Manauson, megláttam, hogy a Rio Negro egyik rakpartját javítják. Ezeket a víz alatti munkákat bűváröltözékben végzik. Kérjünk kölcsön, béreljünk vagy vásároljunk egy bűvárruhát, nem számít, mennyibe kerül, s akkor a lehető legkedvezőbb körülmények között láthatunk neki a kutatásnak.

- Szólj azonnal Araujónak, Fragosónak meg az embereinknek, és máris induljunk! - felelt habozás nélkül Benito.

A kormányossal és a borbéllyal nyomban közölték Manoel tervét, s azt, hogy ezt a tervet végre is akarják hajtani. Úgy döntöttek, hogy a négy csónakban az indiánokkal együtt a friasi medencébe mennek, s ott várják be Manoelt és Benitót.

A két fiatalember azonnal partra szállt, s a manausi rakpart felé indult. Ott olyan összeget kínáltak fel a vállalkozónak, aki a javítási munkálatokat végezte, hogy az nyomban átadta nekik a bűvárruhát, s közölte, hogy maguknál tarthatják egész nap.

- Nem volna jó, ha az egyik emberem önökkel menne, hogy segítsen? - kérdezte a vállalkozó.

- Engedje meg, hogy velünk jöjjön a munkavezető meg néhány embere, hogy kezeljék a légszivattyút - válaszolta Manoel.

- De ki fogja felöltetni a bűvárruhát?

- Én! - válaszolt Benito.

- Te? - döbbsent meg Manoel.

- Ragaszkodom hozzá!

Hiába is próbálták volna lebeszélni.

Egy órával később a légszivattyút és az egyéb szükséges felszerelést szállító tutaj a partfal tövében várakozó csónak mellé siklott.

Tudjuk, mi az a bűvárruha, mely lehetővé teszi, hogy az ember a víz alá ereszkedjék, és bizonyos időt ott töltsön anélkül, hogy a légzőszervek működését bármi is akadályozná. A bűvár olyan vízmentesen záró gumiruhába bújik, melynek lábrésze ólomtalpakkal van ellátva, hogy viselője a vízben is állva maradhasson. A ruha nyakrészén levő rézgallérba fémgömböt csavarnak, melynek elülső fele üvegből van. Ebbe a fémgömbbe kerül a bűvár feje. A gömbhöz két fémcső csatlakozik: az egyik a kilélegzett, elhasznált levegő elvezetésére szolgál, a másik pedig a tutajon működtetett légszivattyúval van összeköttetésben, ez szolgáltatja a tüdő számára szükséges friss levegőt. Ha a bűvárnak egy helyben állva kell dolgoznia, a tutaj is helyben marad, a bűvár fölött; ha meg járkálnia kell, a tutaj mindig követi, de van úgy, hogy a bűvár követi a mozgásban levő tutajt - aszerint, ahogy előzőleg megbeszélték az együttes munkát.

A tökéletesített bűvárruhák akkoriban már csaknem teljes biztonságot nyújtottak. A vízbe merült ember ebben az öltözékben könnyen elviseli a ránehezülő nyomást. Egy veszély mégis fenyegetheti: az, hogy a folyam mélyén kajmánokkal akad össze. De mint Araujo emlékeztette őket, az előző napon egyetlen kajmánt sem láttak, mert ezek az állatok inkább az Amazonas sötét vizű mellékfolyóiban érzik jól magukat. Egyébként, ha bármi veszély fenyegetné, a bűvár egyszerűen meghúzza a zsinórt, és ez megszólaltatja a tutajon levő riasztócsengőt, melynek hangjára a bűvárt nyomban föl húzzák a víz színére.

Benito, aki mindig nagyon nyugodt volt, ha már döntött, és belefogott valamibe, felöltötte a bűvárruhát, feje eltűnt a fémgömbben, megragadta azt a szigonyféle szerszámot, amivel majd a folyomány fenekén összegyülemlett növények, korhadó roncsok között kutathat; ezután jelt adott, s leengedték a mélységbe.

A tutajon az e munkában már ugyancsak gyakorlott emberek azonnal működésbe hozták a légszivattyút, a jangada négy indiánja meg, Araujo irányításával, hosszú csáklyaival terelte a tutajt a kellő irányba.

A két pirog közül az egyikben Fragoso, a másikban Manoel ült két-két evezőssel, a tutajt kísérték, készen arra, hogy előre- vagy hátrasiessenek, ha Benito végre megtalálja és a víz felszínére hozza Torres holttestét.

X. EGY ÁGYÚLÖVÉS ÉS A KÖVETKEZMÉNYEI

Benito tehát leereszkedett e roppant vizek alá, hogy megkeresse a kalandor holttestét. Ó, ha megfordíthatta, elpárologtathatta, kiszáríthatta volna e vizek árját, ha lecsapolhatta volna a Rio Negro torkolatától a Friasi-gátig, milyen könnyen megszerezhetné azt a réztokot Torres zubbonya zsebéből! Akkor kiderülne apja ártatlansága. Joam Dacosta visszanyerné szabadságát, s folytathatná útját lefelé a nagy folyamon, nem várnának rá iszonyatos megpróbáltatások.

Benito megvetette lábát a fenéken. Csikorgott a homok a bűvárruha nehéz ólomtalpai alatt. Mintegy tíz-tizenöt lábnyi víz volt fölötte annak a meredek partnak a közelében, ahol Torrest elnyelte a hullámsír.

Nád, korhadó fa és vízínövények kibogozhatatlan összevisszasága borította itt a mederfenéket, s egész biztos, hogy az előző napi kutatás közben a csáklyák nem hatolhattak keresztül ezen a sűrű kuszaságon. Lehetséges tehát, hogy a tetem valahol itt, ebben a víz alatti bozótban akadt fenn, s még most is ott van, ahova zuhant.

A fény meglehetősen mélyen behatolt az átlátszó víztömeg alá, melynek színét a felhőtlen égbolton tündöklő nap dárdázta csaknem függőleges sugaraival. Az átlátszó víztükrök alatt általában már húszlábnyi mélységben rendkívül keveset látnak a bűvárok, itt azonban mintha folyékony fény járta volna át a vizet, s Benito akár mélyebben is lehetett volna, akkor sem borította volna el a sötétség.

Lassan haladt a part tövében. Szigonyával végigkutatta az összekuszálódott nádat s a vízfenéken meggyülemlett hordalékot. Szerszáma nyomán, mint madárrajok a bozótból, menekültek a halak seregei, mintha darabokra tört tükör ezer meg ezer szilánkja elevenedett volna meg a vízben; s mint bolyból kiűzött hangyák, folyami rákok futottak a fenék sárgás homokján.

Benito, noha minden talpalatnyi helyet átkutatott, nem találta meg azt, amit keresett. Ekkor rájött, hogy ezen a helyen meglehetősen erős lejtéssel mélyül a folyamágy, lehetséges tehát, hogy a tetem a partkiszögellésben megállt vízből beljebb csúszott, a folyam közepe felé. Ha így van, akkor meg kell találnia; ebből a mélységből, mely szinte érzékelhetően nőtt, még nem vihette el a folyam sodra.

Úgy döntött tehát, hogy mihelyt végzett a víz alatti bozótossal, a meder közepe felé folytatja a kutatást. Egyelőre tovább keresgélt a part mentén, amerre negyedórán át úszott a tutaj, ahogy előre megállapodtak.

Eltelt a negyedóra, és Benito még mindig nem talált semmit. Úgy érezte, a felszínre kell emelkednie, hogy újból erőre kapjon, hiszen egyes részeken, ahol a folyammeder mélyebb volt, igen nagy nyomás nehezedett rá, ami, ha valaki nem szokta meg, erős fizikai fáradtságot és szellemi elbágyadást okoz.

Meghúzta hát a riasztócsengő zsinórját, s a tutajon levők máris kezdték fölhúzni, de csak nagyon lassan, nehogy a nyomás hirtelen csökkenése miatt baja essék a bűvárnak.

Mihelyt a tutajra került, s fejéről levették a fémgömböt, Benito mélyeket lélegzett, aztán leült, hogy kicsit pihenjen.

A pirogok nyomban a tutaj mellé álltak. Manoel, Fragoso és Araujo már alig várta, hogy beszélhessen Benitóval.

- Mire jutottál? - kérdezte Manoel.
- Semmire!... Még mindig semmi!
- Nem találtál valami biztató nyomot?
- Semmit.
- És ha most én folytatnám?
- Nem, Manoel! - válaszolt Benito. - Ha belekezdtem, végig akarom csinálni... Hagyd csak!

Ezután elmagyarázta a kormányosnak, hogy végig akarja vizsgálni a folyammedret egészen a Friasi-gátig, ahol a mederfenék hirtelen emelkedése megállíthatta Torres holttestét, ha a hulla véletlenül már a víz alatt belekerült volna a folyam sodrába; előbb azonban aprólékosan végig akarja kutatni a meder két partja között a bemélyedést, vagyis pontosan a folyomány közepét, melynek fenekére a csákyák nyilván nem hatolhattak le.

Araujo helyeselte a tervet, és intézkedett, hogy végre is hajthassák.

Manoel kötelességének tartotta, hogy tanácsokkal lássa el Benitót.

- Minthogy ezen az oldalon akarod folytatni a kutatást - mondta -, a tutaj abba az irányba fog megindulni, de kérlek, légy nagyon óvatos! Sokkal mélyebben leszel a víz alatt, mint eddig voltál, talán ötven-hatvan lábnyi mélységbe is kerülsz, kétatmoszférányi nyomás nehezedik majd rád. Ezért csak nagyon lassan mozogj, mert különben elhagyhat a lélekjelenléted, nem fogod tudni, hol vagy, mi végett vagy ott, ahol vagy. Ha úgy érzed, mintha vasabroncsok szorítanak a fejedet, a füled pedig egyfolytában zúg, habozás nélkül húzd meg a riasztócsengő zsinórját, nyomban fölhúzzuk; aztán ha kell, előről kezded az egészet, közben legalább kicsit hozzászoksz, hogy ilyen hatalmas vízrétegek alatt kell mozognod.

Benito megígérte Manoelnek, hogy tanácsait nem téveszti szem elől, hiszen érzi, milyen fontosak, mégis az hatott rá legjobban, hogy a lélekjelenlétét is elveszítheti éppen akkor, mikor arra esetleg a legnagyobb szüksége volna.

Benito kezét szorított Manoellal, a fémgömböt ismét a fejére húzták, és a bűváröltöny rézgallérjához rögzítették, a légszivattyú ismét működni kezdett, s a bűvár eltűnt a mély vízben. A tutaj ekkor vagy negyvenlábnyival távolodott el a bal parttól, de amilyen mértékben közeledett a folyam közepéhez, minthogy a sodrás itt már a kelleténél gyorsabban vitte volna lefelé, az ubák lehorgonyoztak, s az indiánok hosszú csákyái visszafogták a tutajt, úgyhogy hiába sodorta volna az ár, nagyon lassan siklott előre.

Benito óvatos leereszkedése után ismét szilárd talajt érzett a lába alatt. Mikor az ólomtalpak már a homokos fenéken csikorogtak, a vontatókötél hosszáról tudták, hogy a bűvár hatvanöt-hetven lábnyi mélységben van a víz alatt. A folyomány közepén tehát rendkívül nagy méretű bemélyedés lehet, átlagmélységénél sokkal mélyebb itt a folyammeder.

Ebben a mélységben már sötétebb volt, de az átlátszóan tiszta víz még mindig elegendő fényt bocsátott keresztül ahhoz, hogy Benito némi biztonsággal mozogjon, és meg tudja különböztetni, mi hever kusza összevisszaságban a mederfenéken, melynek homokja telis-tele volt csillámmal, így a fenék mintegy reflektorként sokszorozta meg a fényt, talán még a szinte világító homokszemeket is meg lehetett volna számolni.

Benito fáradhatatlanul kutatott, szigonyával belekotort a legkisebb bemélyedésbe is. Nagyon lassan haladt előre. A vontatókötelet is ennek a tempónak megfelelően, lassan engedték utána, s minthogy a lélegzést szolgáló csövek egyszer sem feszültek meg, a légszivattyú is kifogástalanul működött.

Benito lassan előrenyomulva, elérte az Amazonas medrének a közepét, azt a részt, ahol a legnagyobb nyomás nehezedett rá.

Volt úgy, hogy teljes lett körülötte a sötétség, s még közvetlen maga körül sem látott semmit. De a sötétség, ahogyan támadt, úgy el is oszlott, mindössze az történt ugyanis, hogy a fölötté sikló tutaj fogta el a világosságot, és borította sötétségbe a mederfenéket.

Egyre mélyebbre és mélyebbre hatolt, ezt főképp a ránehezedő víztömegek nyomásának fokozódásából tudta. Nehezebben lélegzett, tagjai nem engedelmeskedtek úgy, mint máskor, olyan fiziológiai hatásoknak volt kitéve, melyekhez nem szokott a szervezete. Füle egyre erősebben zúgott, ám minthogy a feje most is tiszta, gondolkozása most is zavartalan volt - sőt, mintha kissé élesebben működött volna az agya -, nem akart a riasztócsengő zsinórjához nyúlni, csak ment egyre beljebb.

A félhomályban valami bizonytalan körvonalú dologra figyelt föl. Először úgy tűnt, hogy a vízínövények hálójában fönnakadt emberi testet lát.

Roppant erős izgalom fogta el. Arrafelé tartott. Szigonyával megmozgatta a sötét tömeget.

Egy hatalmas kajmán teteme, azaz inkább csak a csontváza volt, melyet a Rio Negro árja belesodort az Amazonas vizébe.

Benito ösztönösen hátrált, s noha nem felejtette el, mit mondott Araujo, mégiscsak átvillant rajta, hogy időnként talán élő kajmánok is elkalandoznak ide a Friasi-gát előtt hömpölygő mély vizekbe.

Aztán elhessegette magától ezt a gondolatot, ment tovább, hogy eljusson a meder legmélyebb pontjáiig.

Ekkor mintegy kilencven-száz lábnyi mélységben járt a víz alatt, vagyis mintegy négy-atmoszférányi nyomás nehezedett rá. Ha a meder tovább mélyül, könnyen lehet, hogy le kell mondania a további kutatásról.

Tapasztalati tény ugyanis, hogy százhusz-százharminc lábnyi mélységen belül van az a határ, amit veszélyes volna átlépni a búvárnak: az ilyen nyomás alatt már nemcsak hogy az emberi szervek nem működnek megfelelően, de oda már a légszivattyúk sem tudnak kellő rendszerességgel levegőt küldeni.

Benito azonban elhatározta, hogy mindaddig megy, míg erkölcsi és fizikai ereje végképp el nem hagyja. Valami megmagyarázhatatlan előérzet húzta a mélység felé; a hulla alighanem a meder középső, legmélyebb vájátába került, s ha Torres meg volt rakodva különböző nehéz holmikkal, mondjuk, az öve tele volt pénzzel, arannyal vagy fegyverekkel, akkor könnyen lehet, hogy a tetem ott is maradt a mederközép árkában.

Az egyik sötét bemélyedésben egyszerre csak meglátott egy holttestet! Igen! Egy holttestet! Felöltözködve, a karjára hajtott fejjel feküdt, mintha csak aludnék!

Torres volna? A megsűrűsödött sötétségben nehezen tudta volna fölismerni, de az biztos, hogy mozdulatlan emberi test az, ami ott fekszik, tőle vagy tízlépésnyire.

Határtalan izgalom fogta el. Egy pillanatra a szívverése is elállt. Azt hitte, eszméletét veszti, de aztán minden erejét összeszedve ment tovább a tetem felé.

Hirtelen iszonyú erős rázkódtatás érte, olyan, hogy beleremegett minden porcikája. Mintha hosszú szíjak sújtottak volna rajta végig, csípésüket a vastag bűvárruhán át is sokszorosan érezte.

Villamos angolna! - döbönt meg Benito.

Valóban villamos angolna vetette rá magát, az a veszedelmes hulló, amit Brazíliában *puraque* néven ismernek. Tudjuk, hogy ennek a feketés és sikkamlós bőrű angolnafajtának a háta és a farka egész hosszában egy apró lemezekkel összekapcsolt lapokból álló olyan szerve van, melyet az idegek hoznak rendkívül erős működésbe. Ez a szerv furcsa módon villamosságot termel, és félelmetes áramütéseket okozhat. Akad ebből az angolnafajtából akkora is, mint egy apró gyík, van köztük két láb hosszú, de akad nyolc-tíz hüvelyknyi széles és tizenöt-húsz láb hosszú is.

Az Amazonasban és mellékfolyóiban meglehetősen sok a villamos angolna, s amelyik Benitót megtámadta, az vagy húszlábnyi hosszú eleven „villamos huzal” volt, mely először íjként megfeszült, majd a bűvárra vetette magát.

Benito nyomban fölfogta, milyen veszélyekkel járhat ez a támadás. Bűvárruhája nem nyújt elég védelmet. Az eleinte gyöngébb kisülések egyre erősebbek lesznek, míg ő teljesen kimerül, s képtelen lesz akár egy mozdulatra is.

Félig máris a homokra dőlt, tagjai lassanként megbénultak az ismételt elektromos ütésekre, miközben hozzádörzsölődve lassan befonta az angolna. Már a karját sem tudta emelni. A szigony kicsúszott a kezéből, melyben már nem volt annyi erő, hogy megrántsa a riasztó-csengő zsinórját.

Benito elveszítettnek érezte magát. Sem Manoel, sem a többiek nem tudják elképzelni, milyen iszonyatos küzdelem zajlik alattuk a félelmetes angolna és a szerencsétlen bűvár között, aki már alig-alig vergődött az állat szorításában.

És mindez akkor történt, mikor a tetemet - nyilván Torres tetemét - megpillantotta!

Az életöszön utolsó fellobbanása volt az, hogy Benito még kiáltani akart... A hangja tompán kongott, és elhalt a fémgömbben.

Az angolna ekkor kettőzött erővel támadott, ütései alatt Benito úgy vergődött a homokon, mint a kettévágott giliszta, izmai valósággal megcsavarodtak az elektromos korbácsütések alatt.

Érezte, hogy lassan öntudatát veszti. Szeme elhomályosult, tagjai megmerevültek.

De még mielőtt teljesen elhomályosult volna előtte minden, még mielőtt eszméletét teljesen elvesztette volna, megmagyarázhatatlan és különös, váratlan jelenség zajlott le a szeme előtt.

Tompa dörrenés morajlott a vízen át. Mintha mennydörgés moraja hatolt volna le a víz alatti mélységekbe, ahol a nyugalmat csak a villamos angolna rángatózása háborgatta. Benito úgy érezte, az egész világ megtelt ezzel az iszonyatos morajlással, mely a folyam legmélyén is visszhangot keltett.

S a fémgömb mögött egyszerre csak felüvöltött! Iszonyú, kísérteties látvány tárult a szeme elé.

A víz fenekén fekvő hulla fölegyenesedett. A gyűrűző víz mozgásba hozta karjait, mintha valami életen túli erő mozgatná!... A tetem görcsösen rángatózott... iszonyatos volt látni!

Igen, ez Torres holtteste! Fény hatolt a víz alá, s Benito ráismert annak a nyomorultnak a már puffadt, zöldes arcára, akit az ő keze terített le, akinek utolsó sóhaja ezekbe a hullámokba fulladt.

S míg Benito moccanani sem tudta bénult tagjait, s a nehéz ólomtalpak úgy húzták le, mintha a folyamágyhoz volna szögezve, a holttest fölegyenesedett, feje bólogatott, kisiklott a vízinövények hálójából, melyek eddig fogva tartották, s - iszonyatos látvány - nyílegyenesen szállt föl az Amazonas felszínére.

XI. A RÉZTOK TARTALMA

Nem volt semmi titokzatos abban, ami történt, s magyarázatához elégséges, ha pusztán fizikai jelenségeket, törvényeket ismertetünk.

A Manausba tartó *Santa Ana* nevű ágyúaszád, mely a folyamon fölfelé haladt, éppen ekkor kelt át a Friasi-gáton. Mielőtt a Rio Negro torkolatához ért volna, kitűzte lobogóját, s ágyúlövésrel tisztelgett a brazil színek előtt. A víz színe megrezzent a dörrenésre, s a folyam fenekéig terjedő rezgés ereje elég volt ahhoz, hogy fölemelje Torres hulláját, mely - minthogy bomlása már megkezdődött - amúgy is könnyebb volt. Nagyon is természetes okok eredménye volt tehát az, hogy a holttest az Amazonas színére emelkedett.

Akármilyen természetes jelenség játszott is közre, tagadhatatlan, hogy a *Santa Ana* fölbukknása nagyon szerencsésen játszott közre az események alakulásában.

Manoel kiáltására - egyébként meglepetésükben valamennyien fölkiáltottak - az egyik pirog nyomban a tetem felé siklott, míg a tutajon örökösök nekiláttak, hogy fölhúzzák a bűvárt.

Könnyen elképzelhetjük, milyen mélységesen megdöbben Manoel, mikor meglátta, hogy Benito micsoda állapotban került vissza a tutajra: teljesen magatehetetlen volt, az élet egyetlen külső jele sem látszott rajta.

Hát lehetséges, hogy egy holttest helyett kettőt adott vissza nekik az Amazonas vize?

Benitóról villámgyorsan lehúzták a bűvárruhát.

A villamos angolna elektromos kisülései olyan erősek voltak, hogy áldozata már lent a mélyben elvesztette eszméletét.

Manoel kétségbeesetten szólongatta, saját leheletével próbálta életre kelteni, a szívét tapogatta, ver-e még.

- Dobog! Dobog! - kiáltotta.

Igen, Benito szíve még dobogott, s néhány pillanattal később Manoelnak sikerült is eszméletre térítenie.

- A holttest! A holttest! - ezek voltak Benito első szavai.

- Itt van! - nyugtatta meg Fragoso, s a pirogra mutatott, mely Torres holttestét hozta a tutaj felé.

- De te, Benito? Veled mi történt? - kérdezte Manoel. - Talán a levegőhiány?

- Nem! - mondta Benito. - Villamos angolna támadott meg... És az a zaj?... Mi volt az a dörrenés?

- Ágyúlövés! - válaszolt Manoel. - Az lökte föl a tetemet a víz színére!

A pirog éppen akkor állt a tutaj mellé. Az indiánok a fenékben helyezték el Torres tetemét. A víz még nem sok kárt tett benne, könnyen ráismertek. Nincs semmi kétség: ez Torres holtteste.

Fragoso a pirogban térdelve kezdte levetkőztetni, a ruha rongyokban foszlott le róla, s mikor a borbély figyelmesebben megnézte Torres lemeztelenített jobb karját, egy régi forradást, késsel ejtett seb nyomát látta rajta.

- Ez a forradás! - kiáltott föl Fragoso. - Hát persze... Ő az!... Most már emlékszem!...

- Mire emlékszik, barátom? - kérdezte Manoel.

- Egy verekedésre!... Igen, egy verekedést láttam Madeirában... ezelőtt három évvel. Hogyan is felejtettem el?! Ez a Torres akkor az erdei kapitányok csapatához tartozott. Mindig tudtam, hogy valahol már láttam ezt a nyomorultat!

- Mit számít ez? - türelmetlenkedett Benito. - A tok! A tokot kell keresni!... Megvan még?

S Benito már neki akart látni, hogy az utolsó ruhafoszlányokat is letépje a holttestről, Manoel azonban visszatartotta.

- Egy pillanatig légy türelemmel! - mondta.

Aztán a tutaj legénységéhez fordult, ezek az emberek nem tartoztak a jangada legénységéhez, tehát későbbi tanúvallomásukat elfogulatlannak ítélné a bíróság.

- Barátaim - mondta -, jól jegyezzenek meg mindent, amit most látnak, hogy aztán a bíróság előtt pontosan tudják elmondani, miként történtek a dolgok.

Az emberek közelebb léptek a piroghoz. Fragoso ekkor leoldotta Torresról a punchóját összeszorító övet, majd a zubbonya zsebét tapogatva fölkiáltott:

- A tok!

Benito megkönnyebbülten sóhajtott föl, s már megragadta volna a tokot, hogy kinyissa, és megnézzé, mi van benne...

- Nem! - mondta Manoel, akit most sem hagyott el hidegvére. - Nem, Benito, a gyanú árnyékának sem szabad fölmerülnie a bírakban. Elfogulatlan tanúknak kell bizonyítaniuk, hogy a tokot valóban Torresnál találtuk.

- Igazad van - válaszolt Benito.

Manoel ekkor a tutaj legénységének a vezetőjéhez fordult.

- Arra kérem, kutassa ki ennek a zubbonynak a zsebeit!

Torres zsebéből egy légmentes fedéllel lezárt réztok került elő, melyben aligha tett kárt a víz.

- Az okmány... az a papiros... benne van?! - kiáltott Benito, aki már alig türtőztette magát.

- A bíróság dolga, hogy kinyissa a tokot! - figyelmeztette Manoel. - A bíróságnak kell megállapítani, hogy benne van-e a keresett okmány.

- Igen... igen... megint csak igazad van, Manoel! - mondta Benito. - Gyerünk hát Manausba! Induljunk mielőbb!

Benito, Manoel, Fragoso és a tutaj vezetője, aki magához vette a tokot, már beszálltak az egyik pirogba, mikor Fragoso megkérdezte:

- És mi történék Torres tetemével?

A pirog megállt.

Az indiánok már vízbe hajították a kalandor holttestét, s az most ott úszott a hullámokon.

- Torres ugyan csak egy galád fickó volt - mondta Benito -, becsületes párharcban kockáztattam életemet az ő élete ellen, s úgy fordult, hogy az én kezem mérte rá a halálos csapást, de azért teste mégse maradjon temetetlen!

A második pirog embereinek meghagyták, hogy vegyék csónakjukba Torres tetemét, vigyék ki a partra, ahol majd eltemetik.

Csakhogyan e pillanatban a folyam fölött kerengő ragadozó madarak lecsaptak a hullámokon úszó tetemre.

Tíz perccel később a gyors pirog Manaus kikötőjébe érkezett. Benito és a társai partra szálltak, s valósággal rohantak a város utcáin át.

Néhány perc alatt Jarriquez bíró háza elé értek, s egyik szolgájával beüzentek neki, legyen olyan jó, és nyomban fogadja őket.

Hamarosan a bíró dolgozószobájában voltak valamennyien.

Manoel elmondta a történeteket attól kezdve, hogy Benito becsületes párbajban halálra sebezte Torrest, egészen addig, hogy miként találták meg a réztokot, s azt a tutaj vezetője miként vette ki a halott zubbonyának zsebéből.

Noha Manoel szavai mindenben megerősítették azt, amit Joam Dacosta Torresről s a Torres által ajánlott alkuról mondott, Jarriquez bíró nem állhatta meg, hogy hitetlenkedve el ne mosolyodjék.

- Tessék, uram, itt a tok - fejezte be Manoel. - Egy pillanatig sem volt a mi kezünkben, az az ember adja át önnek, aki a holttest zubbonyának zsebéből kivette.

A bíró gondosan vizsgálgatta, úgy forgatta a kezében a tokot, mintha valami értékes műkincset nézne. Majd megrázta, s hallotta, hogy a tokban pénz csörög.

A tok tehát mégsem azt az annyira keresett okmányt tartalmazza, melyet a bűntény értelmi szerzője állítólag saját kezűleg írt, s melyért Torres gyalázatos árat kért Joam Dacostától? A halálraítélt ártatlanságának tárgyi bizonyítéka tehát mindörökké elveszett volna?

Könnyen elképzelhetjük, micsoda izgalom vett erőt a jelenet tanúin. Benito alig tudott megszólalni, úgy érezte, megszakad a szíve.

- Nyissa ki, uram, kérem, nyissa ki a tokot! - esengett végül elfúló hangon.

Jarriquez bíró kezdte lecsavarni a tok fedelét, s mikor az levált, a tokból néhány aranypénz hullott az asztalra.

- De a papiros!... A papiros! - nyögött föl Benito, s az asztal szélébe kapaszkodott, nehogy összerogyjon.

A bíró belenyúlt a tokba, s némi ügyel-bajjal gondosan összehajtogatott, megsárgult papírt húzott ki belőle, melyet a víz, úgy látszik, megkímélt.

- Az okmány! Megvan az okmány! - kiáltotta Frago. - Igen, a jangadán ezt láttam Torres kezében!

Jarriquez bíró kisimította a papirost, megnézte, aztán megfordította, hogy lássa mindkét, meglehetősen nagy betűkkel teleírt oldalát.

- Ez bizony kétségtelenül valami dokumentum - mondta. - Az bizony!

- Igen - felelt Benito -, és ez az az okmány, ami apám ártatlanságát bizonyítja.

- Azt már én nem tudhatom - mondta Jarriquez bíró. - S félek, hogy nehezen tudhatja meg bárki is!

- De miért?... - döbbent meg Benito, és halottsapadra vált.
- Mert ez az okmány titkosírással van írva - válaszolt Jarriquez bíró -, és hát...
- És? - sürgette Benito.
- És nem ismerjük a kulcsát!

XII. AZ OKMÁNY

Erre a gyászos lehetőségre természetesen sem Joam Dacosta, sem az övéi nem gondolhattak. Az olvasó, ha még emlékszik a történet legelejére, tudja, hogy az okmány titkosírással íródott, de hogy a különböző rendszerű titkosírások melyikét alkalmazták ezúttal, azt nehezen lehetett volna megmondani.

Az emberi ész minden leleményessége, kombinálóképessége kellene ahhoz, hogy kiderítsék, mi lehet a rejtjeles írás kulcsa.

Jarriquez bíró, mielőtt elbocsátotta volna Benitót és társait, lemásoltatta az okmányt, az eredetit ugyanis magánál akarta tartani, s miután ezzel gondosan egybevetették a másolatot, átadta a két fiatalembernek, hogy megmutathassák Joam Dacostának.

Megállapodtak abban, hogy másnap ismét találkoznak; Benito és Manoel pedig, miután egy percet sem akartak elmulasztani, a börtönbe siettek.

Rövid beszélgetésük során beszámoltak a történetekről a fogolynak.

Joam Dacosta figyelmesen vizsgálgatta a papirost, majd fejét csóválva visszaadta a fiának.

- Talán valóban ez az írás tartalmazza a bizonyítékot, amit nem tudtam fölmutatni - mondta. - De ha nem tudjuk megfejteni, ha egész becsületes életem nem elegendő bizonyíték, akkor nincs mit várnom, a földi igazságszolgáltatásba és Isten kezébe teszem sorsomat.

Tudták, hogy igaza van. Ha az írást nem tudják elolvasni, Joam Dacosta sorsa meg van pecsételve.

- Megfejtjük, édesapám! - biztatta Benito. - Előbb-utóbb minden titkosírást meg lehet fejteni! Bizalom, édesapám... igen, bizalom! Csodával határos módon került kezünkbe a téged igazoló okmány, s ha az ég kegyelme hozzásegített bennünket, majd a megfejtéséhez is hozzásegít!

Joam Dacosta kezét szorította Benitoval és Manoellal, és a két fiatalember Fragosóval együtt megrendülten sietett a jangada felé, ahol Yaquita már türelmetlenül várta őket.

Azonnal beszámoltak neki az előző nap óta történetekről, elmondták, hogyan bukkant föl Torres holtteste, hogyan találták meg az okmányt, s hogy a kalandor cimborája, a büntény valódi tettese titkosírással vetette papírra vallomását, minden bizonnyal azért, hogy ne sodorja magát veszélybe, ha az írás még életében idegenek kezébe kerül.

Természetesen Lina is értesült a váratlan bonyodalomról és arról is, hogy Fragoso rájött: Torres erdei kapitány volt, ahhoz a csapathoz tartozott, mely a Madeira torkolata körül járta a vidéket.

- És milyen körülmények között találkozott vele először? - kérdezte Lina.

- Amazonas tartományban jártam faluról falura, közben találkoztam vele össze - mondta Fragoso.

- És az a sebhely?

- Annak a történetét is el fogom mondani. Éppen akkor érkeztem az aranasi misszióstelephez, mikor Torres, akit addig még sose láttam, összeveszett az egyik cimborájával, s merthogy az egész társaság amolyan alja népből verődött össze, a veszekedés verekedéssé fajult, s Torres karjába beleszaladt egy késpenge. Orvos nem volt a közelben, így hát engem kértek meg, hogy kössem be a sebet. Így ismerkedtem meg Toresszal.

- Persze ma már semmi jelentősége sincs annak, hogy tudjuk, voltaképpen ki is volt Torres - jegyezte meg Lina. - A tettes nem ő volt, s nem megyünk sokra azzal, hogy ismerjük Torres múltját.

- Azzal nem - mondta Frago - , de előbb-utóbb mégiscsak el tudjuk majd olvasni azt az okmányt, és Joam Dacosta ártatlansága mindenki előtt bebizonyosodik!

Ebben bizakodott Yaquita, Benito, Manoel és Minha is. Be is zárkóztak a közös nappaliba, s hosszú órákat töltöttek a próbálkozással, hogy megfejtsek a titkosírást.

De nemcsak a család, Jarriquez bíró is a titkosírás megfejtésének a lehetőségében bizakodott.

Miután az első kihallgatás után megállapította Joam Dacosta személyazonosságát, és az erről írott jelentését elküldte a minisztériumba, azt hihette, hogy a maga részéről végzett ezzel az ügyel. De nem így történt.

Mióta kezében volt az okmány, Jarriquez bíró egyszeriben olyan területre került, mely éppen az ő specialitása volt. A számrejtvények, a szórákkoztató talányok, a szó- és szótag- meg képrejtvények szakértője most igazán elemében volt.

Arra a gondolatra meg, hogy ez az okmány esetleg valóban Joam Dacosta ártatlanságának bizonyítékát tartalmazza, fokozott erővel támadt föl a bíró rejtvényfejtő kedve. Kezében volt a titkosírás, s mióta a kezében volt, egyre a megfejtést kereste. Aki ismerte Jarriquez bírót, az tudhatta, hogy se enni, se inni nem lesz kedve, míg a rejtvényt meg nem oldotta.

Benitóék távozása után a bíró bezárkózott dolgozószobájába. Megtiltotta, hogy az ajtaját bárki is átlépje, tökéletes nyugalmat, tökéletes magányt akart. Szemüvegét az orrára biggyesztette, tubákos szelencéjét az asztalra tette. Nagyot szippantott belőle, hogy elméje élesebb és gyorsabb legyen, majd fogta az írást, és olyan elmélyült töprengésbe kezdett, mely hamarosan a monológ formáját öltötte. A derék bíró különben is azok közé az emberek közé tartozott, akik szívesen gondolkoznak fennhangon.

- Legyünk módszeresek! - dünnyögte. - Módszeresség nélkül oda a logika, logika nélkül oda a siker lehetősége.

Aztán ismét végigsilabizálta a betűket, s most sem értett az egészből egy árva kukkot sem.

Hat bekezdésre osztott, vagy százsornyi írást tartalmazott ez az okmány.

- Hm... - dünnyögött tovább a bíró. - Ha sorra bajlódom valamennyi bekezdéssel, alighanem sok és értékes időt vesztegetek el. Ki kell tehát választanom valamelyik bekezdést, azt, amelyik a legérdekesebbnek tűnik. Hogy melyik lehet a legérdekesebb? Nyilván a legutolsó, hiszen ennek össze kell foglalnia az összes előző bekezdést, vagyis az okmány egész tartalmát. Az ebben szereplő tulajdonnevek esetleg nyomra is vezethetnek, és ha például Joam Dacosta neve szerepel ebben az írásban, úgy nyilván szerepel az utolsó bekezdésben is.

A bíró gondolatmenete logikus volt. Helyesen gondolkozott, mikor először az utolsó bekezdésben akarta kipróbálni jártasságát a titkosírások megfejtésében.

Nem árt, ha az olvasó is ismeri ezt az utolsó bekezdést, így legalább látja, hogy a szakértő miként próbálkozik a megfejtéssel.

e b g e é ü r á q q d c x b d e i y x b q s i d y m c s ü e v k x y a r
 r n g z u h h l n k o x t u v k o x l á h r b q y u c g m e x ü c p j v
 j u r p á x s p d p n h l j á o m o s o d y á é a p v j u x j p g p x d
 p q f o é ö ö r z j u s o g v j i e y p g r k r e ö e é d r x v c p j x n
 j c e t e l v c q á q z o k é m e p u c o u i p v g p é q n c v z i d r
 g ö k o d l á h r b q y n g x v ö i v p d ö p s u x q u x n ü b z x m
 x g o u k h n j g s f q á q o z á p e b n o t d o d v p é c i ö ö j m v
 r g z j n d p d l x b v é z c q é ü t ü l z é p i b v r é k s u v j h d

Jarriques bíró mindenekelőtt azt figyelte meg, hogy az írás nincs sem mondatokra, sem szavakra bontva, s hogy sem pontot, sem vesszőt nem tettek ki. A megfejtést természetesen ez is nehezíti.

- Nézzük csak - folytatta az elmélkedést. - Hátha egyes betűcsoportok mégiscsak alkotnak szót, valami olyan szót, amiben a magánhangzók és a mássalhangzók megoszlása olyan, hogy a szót ki is lehet ejteni... Először mit látok?... *ebge*... aztán meg *üráq*... úgy hangzik, mint egy afrikai városnév... de mit keresne ebben az írásban egy afrikai város neve?... Odébb meg *ox*... Lehet, hogy idegen nyelven van írva az egész? Talán németül? Lehet, hogy a *kox* olvasandó egybe?... Vagy a vége felé a *nof*?

Jarriquez bíró kezéből kiesett a papiros, néhány percen át mélyen elgondolkozva nézett maga elé.

- Ha az egymás után következő betűkből szavakat akarok összeállítani, ugyancsak furcsa eredményre jutok - monologizált tovább. - Az egyik szó mintha görög volna, a másik holland, német, angol, aztán vannak olyan betűcsoportok, amelyeket semmiképpen sem foghatunk föl szavaknak, ennyi mássalhangzót egymás után egy nyelv sem tud kiejteni. No, nem hiszem, hogy könnyű lesz megfejteni ezt a titkosírást.

A bíró ujjai ébresztőt doboltak az íróasztal lapján, mintha szunnyadó értelmi képességeit akarná elevenebb tevékenységre serkenteni.

- Mindenekelőtt nézzük, hány betű van ebben a bekezdésben.

Ceruzával a kezében számolta a betűket.

- Kettőszáznyolcvannolc - szögezte le a végeredményt. - Most még azt kell megnéznem, melyik betű hányszor szerepel.

Jarriquez bíró ismét fogta a ceruzáját, s számolgatni kezdett. Negyedóra múlva előtte állt az eredmény. Tehát:

a	=	2
á	=	9
b	=	9
c	=	11
d	=	15
e	=	12
é	=	11
f	=	2
g	=	12
h	=	7
i	=	8
j	=	12
k	=	8

l	=	7
m	=	6
n	=	10
o	=	14
ö	=	8
p	=	19
q	=	13
r	=	13
s	=	8
t	=	4
u	=	12
ü	=	6
v	=	15
x	=	17
y	=	7
z	=	9
összesen	=	288 betű

- Egy dolog mindenesetre furcsa - elmélkedett tovább a bíró fennhangon -, az, hogy magában ebben az egy bekezdésben is szerepel az ábécé minden betűje. Ha az ember csak úgy vaktában kinyit egy könyvet, s megszámol benne annyi sort, amennyiben kettőszáznyolcvannyolc betű van, a kettőszáznyolcvannyolc között aligha találja meg az ábécé minden betűjét. Persze lehet, hogy merő véletlenről van szó.

Most még azt is meg kell tudnom, vajon a mássalhangzók és a magánhangzók száma normális arányban van-e egymáshoz.

Megszámolta a magánhangzókat, s a következő eredményre jutott:

a	=	2
á	=	9
e	=	12
é	=	11
i	=	8
o	=	14
ö	=	8
u	=	12
ü	=	6
y	=	7
összesen	=	89 magánhangzó*

- Ha a magánhangzók számát kivonjuk az összes betűk számából, vagyis ha kettőszáznyolcvannyolcból kivonunk nyolcvankilencet, az eredmény százkilencvenkilenc; vagyis a mássalhangzók és a magánhangzók számának aránya voltaképpen normálisnak mondható. Lehetőséges tehát, hogy az okmányt portugál nyelven írták, csak megváltoztatták minden betű jelentését. Ha, mondjuk, minden *l* betű helyett *b*-t írtak, *o* helyett meg *v*-t és így tovább. Ne legyenek Manaus bírāja, ha meg nem találom a kulcsot! Az lesz a legokosabb, ha annak a bizonyos Edgar Poe nevű lángésznek a módszerét követem.

* Az *y* a legtöbb nyelvben magánhangzót jelöl, *i* féle hangot, a portugálban is. (*A szerk.*)

Jarriquez bíró a híres amerikai regényíró és költő egyik remekművére, az *Arany scarabeusra* gondolt.

A nagy írónak e novellájában szó esik egy számokkal, betűkkel, algebrai és csillagászati jelekkel, pontokkal, vesszőkkel rótt titkosírásról, amit matematikai módszerek alkalmazásával fejtettek meg.

Igaz, a novellában szereplő titkosírás megfejtésétől csak az függött, hogy megtalálják-e vagy sem egy bizonyos kincs rejtekhelyét, míg a jelen esetben egy ember életéről és becsületéről van szó, tehát ezerszer fontosabb volna kibogozni a titkosírás értelmét.

Jarriquez bíró ezután különböző bonyolult számításokba kezdett. Nemcsak az egyes betűk gyakoriságát vizsgálta, hanem pontos listát készített arról is, hogy gyakorisági sorrendben hogyan következnek a betűk egymás után. E vizsgálódásai során megállapította, hogy éppen a leggyakoribb betűk feltűnően kis számban szerepelnek, míg a sokkal kevésbé gyakoriak száma meglehetősen magas.

Megpróbált ezen a nyomon elindulni. Három órával később már egy újabb, olyan lista feküdt előtte, melynek az okmányban szereplő betűk másik, igazi értelmét kellett volna megadniuk.

A bíró biztosra vette, hogy helyes úton jár, közel a megfejtéshez, s valósággal tüzelte az öröm, melyben csak azoknak van részük, akik órákon meg órákon át tartó szellemi erőfeszítés után kezdik megközelíteni a keresett titkot.

- Azt hiszem - dörzsölte a kezét Jarriquez bíró -, megtaláltam a kulcsot!

Levette a pápaszemét, gondosan megtisztította az üvegjét, aztán újra az orrára illesztette, és az okmány fölé hajolt. Egyik kezében az ábécé általa készített kulcsa, a másik kezében az okmány - aztán mindkettőt maga elé tette, s az okmány betűit elkezdte átírni az előbb összeállított kulcs szerint.

Átírta az utolsó bekezdés első sorát, aztán a másodikat, a harmadikat... egészen a zárósig.

Először nem is akarta vizsgálgatni, nem akarta tudni, vajon az ilyen módon átírt betűkből értelmes szavak állnak-e össze. Nem, egyelőre nem akarta ellenőrizni, helyes-e a kulcs! Egyszerre akarta elolvasni, megérteni az egész utolsó bekezdést.

Mikor az okmány betűi helyébe a számítása szerinti igazi betűket mind beírta, nagyot lélegzett.

- Na, most lássuk! - kiáltotta elégedetten.

Olvasni kezdett.

Úristen, a hangok, a betűk micsoda zűrzavara! A kulcsábécé betűivel írt sorok éppen olyan értelmetlenek voltak, mint az okmány sorai! Betűk sorakoztak egymás mellé, értelmetlen betűk, csak éppen más sorrendben... Mindössze ennyi volt a három órán át tartó lázas munka eredménye. Egyetlen értelmes szó, egyetlen értelmes szótag nem akadt az utolsó bekezdés átírt soraiban.

- Hogy a pokol tüze égetné meg! - tört ki a derék bíró.

XIII. TOVÁBBI PRÓBÁLKOZÁSOK A TITKOSÍRÁS MEGFEJTÉSÉRE

Este hét óra volt. Jarriquez bíró még mindig evvel a fejtörővel, a titkosírás kibogozásával foglalatostkodott, anélkül azonban, hogy egy lépéssel is előbbre jutott volna. Mióta belekezdett ebbe a munkába, se nem evett, se nem ivott, s egyszerre csak kopogtattak dolgozószobája ajtaján.

Éppen jókor! Ha még egy órát dolgozik, hát fölrobban a feje a nagy erőlködésben.

A kopogtatást hallva, türelmetlenül kiszólt, hogy „tessék”! - mire kinyílt az ajtó, s Manoel lépett be rajta.

A fiatal orvos a jangadán hagyta barátait és szeretteit, azok ott mindnyájan a megfejthetetlen titkosírással bajlódtak, s ő eljött, hogy megtudja, vajon a bíró nem járt-e nagyobb szerencsével.

Jarriquez bíró nem vette zokon, hogy Manoel ilyen szokatlan órában kereste fel. Munka közben az izgalom olyan fokára jutott el, mikor a magány már kibírhatatlan. Valóban szüksége volt valakire, akihez szólhasson, és főként olyan valakivel kellett beszélgetnie, aki a titkosírás megfejtését éppen olyan fontosnak tartja, mint ő - egyszóval Manoel éppen kapóra jött.

- Uram - kezdte el Manoel -, engedjen meg egy kérdést! Vajon ön jobban boldogult, mint mi?

- Először is üljön le, kérem! - kiáltott fel Jarriquez bíró, miközben ő maga fölpattant, s föl-alá járkált a szobájában. - Üljön le, kérem! Ha egyikünk se ül le, előbb-utóbb az történik, hogy ön az egyik irányba kezd el sétálni, én a másik irányba szaladgálok, s a szobám szűk lesz kettőnk számára.

Manoel leült, megismételte kérdését, és Jarriquez bíró ezúttal válaszolt is rá.

- Nem!... Nem jártam nagyobb szerencsével! Nem boldogultam jobban, mint önök. Semmi újat sem mondhatok önnek, legfőljebb azt, hogy valamiről mégis megbizonyosodtam.

- Miről, uram, miről?

- Arról, hogy az okmányt nem a titkosírások általában alkalmazott módszeréhez igazodva készítették, hanem azzal a módszerrel, amit a kriptográfiában „sifírozott írásnak” szoktunk nevezni, vagyis aminek a kulcsa egy bizonyos szám.

- És egy ilyen módon írt okmányt semmiképpen sem lehet elolvasni?

- El lehet olvasni, ha, mondjuk, egy adott betűt egy másik, de mindig ugyanaz a betű helyettesít; mondjuk, *a* helyett mindig *g*-t írnak, *p* helyett mindig *t*-t... és így tovább. Egyébként megfejthetetlen az írás!

- És ennél az okmánynál?

- Ennél az okmánynál a betű jelentése az írója által választott számtól, az úgynevezett sifrétől, vagyis a kulcsszámtól függ. Így tehát *b* helyett először *d*-t, aztán *f*-et, később *m*-et vagy akármi más betűt írt.

- És ez esetben?...

- Sajnálom, de kénytelen vagyok azt mondani, hogy a titkosírást ez esetben megfejthetetlennek tartom!

- Megfejthetetlennek! - jajdult föl Manoel. - Nem, uram, ez nem lehet, mindenképpen meg kell találnunk az írás kulcsát, hiszen egy ember élete függ tőle!

Manoel képtelen volt uralkodni izgalmán, fölugrott, egyszerűen nem tudta végleges válaszként elfogadni a bíró kétségbeejtő közlését.

Jarriquez bíró intésére azonban ismét leült, s kicsit nyugodtabban folytatta:

- És ön, uram, miből következtet arra, hogy ennek az írásnak a kulcsa voltaképpen egy bizonyos szám?

- Ha figyelmesen végighallgat, kénytelen lesz elismerni a nyilvánvaló igazságot.

A bíró fogta az okmányt s az eddig összeállított listákat és megfejtési kísérleteket, s valamennyit Manoel elé tette.

- Úgy fogtam neki a megfejtésnek, ahogy kell, vagyis a logika diktálta módszerekkel, semmit sem hagyva a véletlenre. A halhatatlan szellem, Edgar Poe módszerét próbáltam követni. Nos, az, ami abban az adott esetben sikerre vezetett, most kudarcot vallott.

- Kudarcot! - visszhangozta Manoel.

- Bizony azt, ifjú ember, s mindjárt az elején észre kellett volna vennem, hogy ez a módszer nem vezet megoldáshoz. Nálam járatosabb szakértő azonnal rájött volna.

- Az ég szerelmére! - jajdult föl Manoel. - Egy szót sem értek az egészből, pedig mennyire szeretnék világosan látni!

- Fogja ezt az írást, egyelőre ne törődjék mással, csak a betűk elrendezését figyelje, úgy olvassa végig az egészet.

Manoel engedelmeskedett a bíró felszólításának.

- Nem veszi észre, hogy bizonyos betűcsoportok milyen furcsa módon tevődnek össze? - kérdezte a bíró.

- Nem - mondta Manoel, miután vagy századszor futott végig a szeme a sorokon.

- Most nézze csak a legutolsó bekezdést. Ugye, azt ön is el tudja képzelni, hogy ebben az utolsó bekezdésben valamiképpen az egész okmány tartalmának benne kell lennie? Nem lát semmi meglepőt ezen az utolsó bekezdésen?

- Semmit.

- Pedig van benne valami apróság, ami világosan mutatja, hogy sifírozott írásról van szó.

- És mi ez az apróság?

- Figyelje csak, milyen sok helyen van egymás után egész sereg mássalhangzó! Pedig higgye el nekem, nincs a világnak egyetlen olyan nyelve, amelynek a szavaiban annyi mássalhangzó volna, amennyit itt látunk. Ez vezetett végül is arra a gondolatra, hogy az írás megfejtésének a kulcsa egy szám, vagyis sifre, ami azt jelenti, hogy a betűk jelentése a sifre szerint változik. Ha előbb észbe kapok, nem dolgoztam volna feleslegesen órákon át, s megkíméltem volna magamat ettől a pokoli fejfájástól, ami most gyötör.

- Még mindig nem értem, uram - szólt halkán Manoel, aki úgy érezte, hogy a remény szikrája is kialszik. - Még mindig nem értem, hogy az ön által emlegetett sifre miként használható akár titkosírássra, akár annak megfejtésére.

- Megmagyarázom!

Jarriquez bíró az asztalához ült, egy papírlapot húzott maga elé, ceruzát fogott a kezébe, s magyarázni kezdett:

- Figyeljen csak, uram! Írjunk le egy mondatot, akármit, ami hirtelenében az eszünkbe jut. Mondjuk, a következőt:

Jarriquez bíró nagyon okos.

A bíró Manoelra nézett, mintha azt várná, hogy a szerinte nyilvánvaló igazságot tartalmazó mondatot ő is helyeselje, majd így folytatta:

- Most válasszunk egy számot, mondjuk, egy háromjegyű számot. Legyen ez a szám 423. Most az előbb választott mondat betűit külön-külön leírjuk, aztán aláírjuk a sifreként választott számot, s látni fogja, hogyan lesz a rendes írásból titkosírás. Tehát:

Jarriquez	bíró	nagyon	okos
423423423	4234	234234	2342

- Most írjuk még le az ábécét, és lássuk el sorszámmal az egyes betűket, így:

a	1	f	8	m	15	s	22
á	2	g	9	n	16	t	23
b	3	h	10	o	17	u	24
c	4	i	11	ö	18	ü	25
d	5	j	12	p	19	v	26
e	6	k	13	q	20	x	27
é	7	l	14	r	21	y	28
						z	29

Ezek után nézzük csak a választott mondatot. Az első betű *j*, szám szerinti jele a 4. Az ábécében megkeresem a *j* betűt, szám szerinti jele 12. $12 + 4 = 16$, a *j* betűt tehát a 16-os betű, vagyis az *n* helyettesíti. A választott mondat második betűje az *a*, számjele 2, vagyis az *a* helyett a mi titkosírásunkban *b*-t írunk.

A választott mondat első szava, a Jarriquez ezek szerint így íródik le:

J	+	4	=	n
a	+	2	=	b
r	+	3	=	u
r	+	4	=	ü
i	+	2	=	k
q	+	3	=	t
u	+	4	=	y
e	+	2	=	f
z	+	3	=	b

vagyis egybe: nbuükyfb, s a mondat következő szavai is ilyen furcsák lesznek, ha a betűket átírjuk.

Az ábécé végén levő betűk esetében is egyszerű a megoldás. Nézzük például a nevem végén szereplő *z* betűt. Az utána három hellyel hátrább szereplő betűvel kellene helyettesítenünk, minthogy azonban a fölírt ábécében utolsóként szerepel, visszamegyek, és az ábécé első betűjénél kezdek el számolni, vagyis: $z + 3 = b$. E titkosírás szerint írt nevem tehát nbuüktyfb, s ezek az értelmetlenül sorakozó betűk erősen emlékeztetnek az okmányban szereplő, számunkra ugyancsak értelmetlen betűcsoportokra. Mi következik ebből? Az, hogy az okmányban szereplő egyes betűket nem mindig azonos másik betű helyettesíti, hanem mindig az, amire az alája írt szám utal. Az nbuüktyfb betűcsoport értelmét csak akkor tudom megfejteni, ha ismerem a sifrét, a 423-as számot. Így, gondolom, ön is érti, hogy az okmányt sohasem tudjuk megfejteni, mert nem ismerjük a sifrét, mely szerint íródott.

A bíró könyörtelen logikája elszomorította Manoelt, de mégsem hagyta, hogy a csüggedés úrrá legyen rajta, s fölkiáltott:

- Sohasem mondok le a reménységről, hogy mégiscsak megismerjük ezt a számot!

- Ha legalább szavakra volna tagolva ez az okmány... - töprengett Jarriquez bíró.

- Ez vajon mit változtatna a helyzeten?

- Mindjárt megérti. Ugye, nyugodtan feltételezhetjük, hogy az okmány utolsó bekezdése összefoglalja az egész írás tartalmát. Így szerintem biztos, hogy a Joam Dacosta név is szerepel ebben a bekezdésben. Ha a sorok legalább szavakra tagolódnának, úgy a hét betűből álló szavakat, betűcsoportokat - minthogy hét betűből áll a Dacosta név - szépen sorra vizsgálhatnánk, s ilyen módon esetleg megtalálnánk a titkosírás kulcsát.

- De hogyan, még mindig nem értem!

- Pedig nagyon egyszerű - folytatta a bíró. - Vegyük például az általam választott mondat első szavát, ami történetesen szintén egy név, az én nevem. A 423-as sifre szerint átírva nbuükryfb. Ha ezt a betűsort függőlegesen írom le, s melléje írom mindjárt a nevem igazi betűit, majd föltüntetem a betűk egymás közötti távolságát, akkor a következő képletet kapom:

Az	<i>n</i> és a <i>j</i>	között van 4 betű
A	<i>b</i> és az <i>a</i>	között van 2 betű
Az	<i>u</i> és az <i>r</i>	között van 3 betű
Az	<i>ü</i> és az <i>i</i>	között van 4 betű
A	<i>k</i> és az <i>i</i>	között van 2 betű
A	<i>t</i> és a <i>q</i>	között van 3 betű
Az	<i>y</i> és az <i>u</i>	között van 4 betű
Az	<i>f</i> és az <i>e</i>	között van 2 betű
A	<i>b</i> és a <i>z</i>	között van 3 betű

Figyelje csak meg - folytatta a bíró -, hogyan alakult ez a függőlegesen írt számsor! Ugye, látja, hogy a 423-as szám ismétlődik többször egymás után?

- Úgy van - biccentett Manoel.

- Így nyilván azt is meg fogja érteni, hogy ha a helyettesítő betűtől a helyettesítetthez megyünk mindig visszafelé a sorban, könnyen megtalálnánk, hogy a mi titkosírásunk kulcsszáma 423, hiszen hamarosan rájövnenk, hogy a helyettesítő *n* és a helyettesített *j* között négybetűnyi a távolság.

- Ha pedig így van - kiáltott föl Manoel -, akkor csak az a dolgunk, hogy az okmány utolsó bekezdésének minden betűjét olybá vesszük, mintha az volna a hét betűből álló Dacosta név első betűje, s így előbb-utóbb megtudjuk a kulcsszámot...

- Egy föltétellel! - szólt közbe Jarriquez bíró.

- És ez?

- Ha a kulcsszám első számjegye a Dacosta név első betűje alá kerül, aminek, valljuk be, nagyon kicsi a valószínűsége!

- Igaz! - sóhajtott megadóan Manoel.

- Így tehát teljesen a véletlenre kellene hagyatkoznunk, a véletlen pedig ritkán segít az ilyen kutatásokban - mondta Jarriquez bíró fejét csóválva.

- De hátha mégis a véletlen játssza kezünkre a megoldást, ha véletlenül mégis megtudjuk ezt a számot... - makacskodott Manoel.

- Ezt a számot? Még mit nem? Van-e fogalmunk legalább arról, hogy hány számjegyből áll? Kettőből? Háromból? Négyből? Kilencből? Tízből? Más-más számjegyekből? Vagy több azonos számjegyből? Az oszthatóság sem segít. A 288 maradék nélkül osztható 2-vel, 3-mal, 6-tal, 8-cal. Hát ön nem tudná, hogy a tízes számrendszer tíz számjegyéből valamennyit fölhasználva, de egyet sem ismételve 3 268 800 különböző számot alkothatunk, ha meg a számjegyeket ismételhetjük, akkor a lehetséges kombinációk száma szinte végtelennek mondható? S ha még meggondolja, hogy egy év 525 600 percből áll, s ha csak egyetlen percet szánna mindegyik összetett szám leírására, akkor is legalább hat évre volna szüksége, hogy valamennyit leírja? Ha meg a különböző lehetőségek kipróbálásával is foglalkozna, úgy a titkosírás megfejtése - ha minden újabb kísérletre egy órát szánna - nem kevesebb mint három évszázadnyi időt igényelne. Nem, ön képtelenséget kíván!

- Szerintem az a képtelenség, hogy kivégezzenek egy ártatlan embert, az a képtelenség, hogy Joam Dacosta az életével és a becsületével fizessen, holott ön a kezében tartja ártatlanságának tárgyi bizonyítékát. Szerintem ez az igazi képtelenség!

- Ejnye, uram! - tört ki a bíró. - Elvégre miért olyan biztos abban, hogy ez a Torres nem hazudott, hogy valóban a birtokában volt egy levél vagy vallomás, amit a bűntény igazi tettese írt, miért olyan biztos abban, hogy ez a papiros itt azonos a Torres által emlegetett vallomással, miért olyan biztos abban, hogy ez az okmány éppen Joam Dacosta ügyére vonatkozik?

- Persze... mivel is tudnám bizonyítani... - nyögött fel Manoel, s tenyerébe temette az arcát.

Mert valóban ez volt a helyzet: nincs cáfolhatatlan bizonyíték arra, hogy a réztokból kikerült okmány a gyémántrablás ügyére vonatkozik, még arra sincs bizonyíték, hogy nem értelmetlen zagyvaság ez az egész írás, hogy nem Torres mesterkedte össze azzal a szándékkal, hogy zsarolásra használja föl!

- Végül is nem számít, uram, bánom is én - mondta Jarriquez bíró, és felállt. - Nem számít, akármire vonatkozzék is ez az írás, nem mondok le a megfejtéséről. Elvégre ezzel éppúgy el lehet játszani, mint akármelyik szótag- vagy betűrejtvénnel.

Manoel is fölállt, búcsúzóul meghajolt a bíró előtt, és a jangadára visszatérve, sokkal csüggedtebb volt, mint mikor elindult a bíró háza felé.

XIV. JARRIQUEZ BÍRÓ KÍSÉRLETEI

A közvélemény, mint tudjuk, először Joam Dacosta halálát követelte. Aztán a visszájára fordult a közhangulat, a haragot a szánalom, az együttérzés váltotta föl. A manausi börtön előtt a tömeg már nem azért verődött össze, hogy halált követeljen Joam Dacosta fejére, éppen ellenkezőleg! Akik eddig a legféktelenebbül vádolták Joam Dacostát, most az ártatlanságát hangoztatták, és követelték azonnali szabadlábra helyezését. Rendszerint így van ez: a tömeg egyik túlzásból a másikba esik.

A közhangulat megváltozása ezúttal nagyon is érthető volt.

Az elmúlt két nap eseményei: Benito és Torres párbaja, a kutatás a hulla után, mely végül olyan rendkívüli körülmények között szállt föl a víz színére, az okmány megtalálása, a titkosírás kibogozhatatlansága, no és az a bizonyosság - mert mindenki biztosra vette -, hogy ez az okmány Joam Dacosta ártatlanságának tárgyi bizonyítéka, hiszen a tijocai rémtett elkövetője saját kezűleg írta, valóban alkalmasak voltak arra, hogy a közvéleményt megváltoztassák, és Joam Dacosta mellé állítsák. A manausiak most rettegtek attól, amit negyvennyolc órán át dühödt haraggal követeltek: most féltek attól, hogy Rio de Janeiróból megérkezik a kivégzési parancs.

Pedig ez már nem sokáig késhetett.

Joam Dacostát augusztus 24-én tartóztatták le, s másnap kihallgatták. A bíró augusztus 26-án küldte el jelentését Rio de Janeiróba, s már augusztus 28-át írtak. Három, de legkésőbb négy nap múlva az igazságügy-miniszter dönt az elítélt sorsa felől, s úgyszólván biztos, hogy „az igazságszolgáltatás követni fogja a maga útját”.

Igen, ezzel mindenki tisztában volt. Viszont azzal is tisztában volt mindenki - a család épp-úgy, mint a manausi ingatag közvélemény, mely szenvedélyes érdeklődéssel kísérte a drámai ügy fejleményeit -, hogy Joam Dacosta ártatlan, hogy ártatlansága a napnál világosabbá válna, ha a titkosírással készült okmányt meg lehetne fejtetni.

De vajon a közömbös vagy érdektelen megfigyelő szemében, aki nem került a drámai események befolyása alá, ugyan mi jelentősége lehetett ennek az okmánynak, hiszen még azt sem lehetett bizonyítani, hogy a tijocai rémtetre vonatkozik?! Hogy létezik ez az okmány - az igaz. Az is igaz, hogy a halott Torresnál találtak rá. Még az is biztosnak látszott, hogy az okmányt nem Torres írta, Torres írása egészen más volt, ezt meg tudták állapítani abból a feljelentésből, melyet a kalandor bosszúból írt a manausi hatóságoknak.

Igaza volt tehát a közvéleménynek, mikor a dokumentumra hivatkozva, szenvedélyesen hangoztatta Joam Dacosta ártatlanságát, de igaza volt annak a fölfogásnak is, hogy a dokumentum csak akkor bizonyító erejű, ha el tudják olvasni. Amíg az írás meg nem fejthető, a dokumentum annyi, mintha nem is léteznék, és ha a titkosírás kulcsát három napon belül nem találják meg, úgy a tijocai büntényben halálra ítélt emberre lesújt az igazságszolgáltatás. Csodának kellene történnie...

S volt valaki, aki mindenáron véghez akarta vinni ezt a csodát. Jarriquez bíró volt ez az ember, Jarriquez bíró, akit most már nem annyira rejtvényfejtő szenvedélye hajtott, mint inkább az, hogy hozzájáruljon Joam Dacosta megmentéséhez. Igen, a bíró fölfogása is megváltozott. Joam Dacosta önként hagyta el iquitosi rejtkehelyét, önként, az élete kockáztatásával indult Brazíliába, hogy hazája igazságszolgáltatásától kérje rehabilitációját - igen, ennek a lélektani

rejtélynek csak egy magyarázata van: Joam Dacosta ártatlan. A bíró eltökélte, hogy nem mond le Joam Dacosta ártatlanságának bebizonyításáról, eltökélte, hogy megtalálja a titkosírás kulcsát. Nem evett, nem ivott, nem aludt, minden percét arra áldozta, hogy megtalálja a megoldást.

Már az első nap estjén így határozott a bíró, s olyan eszeveszetten dolgozott, kísérletezett a különböző megoldásokkal, hogy már rettegésben tartotta az egész háza népét. A szolgálai egyszerűen nem merészkedtek a közelébe. Még szerencse, hogy agglegény volt a derék bíró, mert ha lett volna felesége, annak most ugyancsak kijutott volna! A bírót még soha, egyetlen megoldandó probléma sem izgatta annyira, mint most ez az okmány, s eltökélte, hogy addig keresi a megoldást, míg vagy megtalálja, vagy szétrobban a feje, mint egy túlfűtött kazán.

Abban már biztos volt, hogy a kulcs két- vagy több jegyű szám, de hogy mi ez a szám...

Vaktában nem találhatta ki, a véletlenben nem bízhat, így mondta Manoelnak - ha viszont a véletlenre nem számíthat, akkor okoskodás útján kell kitalálnia a számot. Jarriquez bíró „az oktalanságig okoskodott”, de hiába.

Csak ült az íróasztala előtt, nézte a töméntelen sok betűt, s végül úgy érezte, hogy azok önálló életre kelve röpködnek, keringenek a feje körül. A végén üvöltözni kezdett:

- Ej, az a nyomorult, aki ezt írta, ha legalább az utolsó bekezdést szavakra bontotta volna! Akkor legalább megpróbálhatnám... De nem! Pedig ha ez az okmány a rablógyilkosság ügyére vonatkozik, bizonyos szavaknak szükségszerűen szerepelniük kell benne!... Olyanoknak, hogy *gyémánt*, *Tijoca*, *Dacosta*, s ha ezekben a szavakban a megfelelő betűk kerülnének a megfelelő helyre, meg tudnám fejteni az egész írást! Ó, micsoda átkozott gazembernek kell lenni ahhoz, hogy valaki így agyonkomplikáljon egy sifírozott írást! Már csak ezért is megérdemelné az akasztófát! - Jarriquez bíró, miután így könnyített a dühén, ököllel vágott az okmányra, melynek íróját az akasztófára kívánta.

Ezután ismét nekikezdett a munkának. Most azt a módszert választotta, hogy a Dacosta nevet próbálta meg átírni az egyes bekezdések első hét és utolsó hét betűjével.

Mikor az utolsó bekezdés első hét betűjét próbálta fölhasználni a kulcsszám kiderítéséhez, a következő eredményt kapta:

e	=	d
b	=	a
g	=	c
e	=	o
é	=	s
u	=	t
r	=	a

Nem, ez teljes képtelenség! Mert nézzük csak: az *r* és az *a* között húsz betű a távolság, vagyis nem egy, hanem két számot kellene a titkosírás *r*-je alá írni, ami képtelenség, mert nyilvánvaló, hogy egy bizonyos betűt csak egyetlen másik betű helyettesíthet.

Ugyanígy próbálkozott a *gyémánt* szóval, a *Tijoca* névvel... Minden próbálkozása meddőnek bizonyult.

Fölugrott az asztal mellől, föl-alá járkált, az ablak elé állt, mélyeket lélegzett, aztán akkorát ordított, hogy egész sereg kolibri röppent föl riadtan az ablak előtt virító mimózábokrok közül.

- Ó, az az átkozott! Ó, az a gazember! A végén belebolondulok! - dünnyögött a bíró. - De vigyázat! Most észnél kell lennem! Gyerünk, próbálkozzunk tovább!

Így is tett. Kulcsszámként próbálta meg Joam Dacosta születésének évét azzal, hogy a rabló-gyilkos talán éppen a helyette elítélt ember születési dátumát használta sifreként... Hiába, ez is hiábavaló próbálkozás volt, az 1804-es számmal átírt szöveg - ez volt Joam Dacosta születésének éve - éppen olyan értelmetlen sorokat adott, mint amilyenek az okmányon feketéllettek.

Aztán az 1826-os számmal próbálkozott, abban az évben követték el a bűntényt - az eredmény megint csak semmi.

A bíró asztala körül már telefirkált lapok tömege hevert, a feje szédült, de azért csak tovább kísérletezett, kulcsszámnak véve Joam Dacosta letartóztatásának dátumát, aztán az ítélet kimondásának, majd a végrehajtására kitűzött nap dátumát, de még a tijocai rémtett áldozatainak számával is próbálkozott.

Hiába, minden hiába volt.

Jarriquez bírót valóságos dühroham fogta el.

- Talán a véletlen! - kiáltotta. - Ha Isten is úgy akarja, a véletlen segíthet ott, ahol a logika csődöt mond!

Megrántotta a csengő zsinórját, majd az ajtóhoz ugrott.

- Bobo! - kiáltotta.

Néhány pillanatig várt.

Bobo, a fõlszabadított néger, aki Jarriquez kedvenc szolgája volt, csak nem jelentkezett.

Újabb csöngetés. Újabb kiáltozás Bobo után, aki nyilván úgy gondolta, sokkal okosabb, ha ezúttal süketnek tettei magát.

A harmadik csengetésnél elszakadt a zsinór, a csengő maga kiszakadt a falból. Bobo viszont megjelent.

- Mit kíván, uram? - kérdezte, ám óvatosan ügyelt arra, hogy az ajtón kívül maradjon.

- Gyere és hallgass, egy szót se! - ripakodott rá a gazdája.

Bobo átlépte a küszöböt.

- Ide hallgass! - folytatta a bíró a kiáltozást. - Jól figyelj rám, most kérdezek tőled valamit, s te rögtön felelsz rá, de nehogy előbb gondolkozni kezdj, mert különben...

A boldogtalan Bobo döbbsen bámulta a gazdáját.

- Értesz?

- Igen, uram, értem - mondta Bobo, aki semmit sem értett az egészről.

- Figyelem! Most mondd ki, de nyomban, azt a számot, ami legelőször eszedbe jut!

- 76 223! - vágta rá Bobo, aki nyilván azért mondott ilyen magas számot, hogy kedvében járjon a gazdájának.

Jarriquez bíró az asztalához ugrott, s máris a véletlen adta számmal kísérletezett, hátha mégis ez lesz a kulcsszám!

A kísérlet eredménye persze nem lehetett más, csak az, hogy Jarriquez bíró akkorát káromkodott, hogy Bobo rémulten menekült a közeléből.

XV. AZ UTOLSÓ PRÓBÁLKOZÁSOK

Nemcsak Jarriquez bíró próbálkozott a megfejtéssel, Benito, Manoel és Minha is egyesült erővel próbálták kideríteni a titkosírás kulcsát, melytől édesapjuk élete és becsülete függött. Fragoso sem akart kimaradni a közös erőfeszítésből, de hiába szedte össze minden leleményességét, ő sem boldogult.

- Találja már meg azt a számot! - könyörgött neki Lina.

- Megtalálom! - mondta buzgón Fragoso, és természetesen nem találta meg.

Viszont volt egy terve, melyről még Linának sem akart beszélni.

Igazából több volt, mint terv, Fragoso ugyanis elhatározta, hogy lesz, ami lesz, nekiindul, és megkeresi azt a csapatot, melyhez a hajdani erdei kapitány tartozott, s ott a helyszínen próbálja kideríteni, ki lehetett az okmány szerzője, aki magát bűnösnek vallotta a tijocai büntényben. Az erdei kapitányok csapatának az a körzete ugyanis, ahol Torres is dolgozott, s ahol Fragoso néhány évvel korábban találkozott vele, nem volt messze Manaustól. A folyamponon kell elindulnia, s ötven kismérföldnyivel lejjebb, az egyik jobb parti mellékfolyó, a Madeira torkolata körül biztosan meg fogja találni az erdei kapitányok vezetőjét, akinek a körzetéhez Torres is tartozott. Két, de legfeljebb három nap, s máris találkozhatik Torres hajdani cimboráival.

„Igen, ezt megtehetem - töprengett -, csak hogy mire megyek vele? Mondjuk, megtudom, hogy nemrégiben meghalt Torres egyik cimborája. Igen, de nem tudom bizonyítani, hogy ő volt az okmány írója! És azt sem, hogy átadott Torresnak egy írást, melyben bevallja bűnét, és tisztázza Joam Dacostát. És a titkosírás kulcsa? A kulcsot mindössze két ember ismerte, az igazi bűnös és Torres. És mind a ketten halottak!”

Maga Fragoso is tudta, hiába indul útnak, semmi eredményt sem fog elérni. Tudta, s mégsem tudott lemondani a tervéről, valami ellenállhatatlan erő hajtotta, noha még abban sem lehetett biztos, hogy megtalálja a Madeira torkolatának környékén működő erdei kapitányok csapatát. Hiszen könnyen lehet, hogy a tartomány egy másik vidékén járnak vadászúton, s Fragosónak nem lesz ideje utánuk eredni. S ha mégis megtalálja őket, mi haszon származhatik az egszsből?

Másnap, augusztus 29-én Fragoso, anélkül, hogy bárkinek is szólt volna, még napkelte előtt távozott a jangadáról, Manausba ment, s beült az egyik egaritába, mely sok más ilyenféle csónakkal meg hajóval együtt naponta indult el, hogy leereszkedjék az Amazonason.

A jangada lakói ugyancsak megdöbbentek, mikor reggel hiába keresték, majd egész nap hiába várták vissza Fragosót. Egyikük sem tudta elképzelni, hova tűnt el, és miért tűnt el ez a hűséges ember éppen most, amikor olyan szomorú és nehéz napok köszöntöttek mindnyájukra.

Még az is megfordult a fejükben, hogy a szegény fiú felelősnek érezte magát abban, hogy Torres a jangadára került, hiszen mikor a határon összetalálkozott vele, ő biztatta a kalandort, tartson csak velük, és most önmagát okolva, összeroskadott a felelősség súlya alatt, s valami kétségbeesett tette ragadtatta magát.

De ha Fragoso hibáztatta önmagát, hogyne okolná magát a törtétekért Benito? Mikor Iquitosban először találkozott Torresszal, meghívta őt a fazendára. Mikor Tabatingában másodszor is összeakadt vele, ő maga vitte a jangadára, hogy utazzék velük együtt. Aztán párbajra hívta ki, megölte, vagyis mindörökre elnémította az egyetlen tanút, aki apja ártatlanságát bizonyíthatná.

Benito most önmagát vádolta apja letartóztatásáért, s úgy érezte, ő lesz az oka mindannak a szörnyűségnek, ami még történni fog.

Hiszen ha Torres élne, akár önérdektől hajtva, akár azért, mert megszánna az ártatlanul elítélt embert, talán mégiscsak kiszolgáltatná azt az okmányt! Hiszen Torres nem keveredne bajba, ha egy halom pénz kedvéért elárulná a titkosírás kulcsát, s végre a bírák szeme elé kerülne az olyannyira keresett tárgyi bizonyíték! Igen... ha Torres élne... De ő, Benito, megölte azt az embert, aki apja egyetlen mentő tanúja lehetne.

Ezt mondogatta a boldogtalan Benito önmagának, az édesanyjának és Manoelnak, ezek a gondolatok gyötörték szüntelenül.

A bátor lelkű Yaquita azonban, aki férje és fia között osztotta meg minden percét - a férje mellett volt, mikor beengedték a fogolyhoz, hogy aztán a látogatás után siessen vissza a fiához, akit a tébolytól féltett -, a bátor lelkű Yaquita most is erős maradt.

Magalhães derék lánya valóban méltó élettársa volt az iquitosi gazdának.

Joam Dacosta viselkedése egyébként valóságos támaszt jelentett Yaquitának a megpróbáltatás e napjaiban. A keményen dolgozó, tiszta erkölcsű, csupa szív férfi, akinek harc volt egész élete, most sem csüggedt egy pillanatra sem.

Ribeiro halálát természetesen rendkívül súlyos csapásnak érezte, hiszen abban bizakodott, hogy hajdani védőügyvédje segítségével ki tudja majd harcolni a rehabilitációját, annak az embernek a segítségével, aki sohasem kételkedett ártatlanságában. Torres megjelenése s beavatkozása nem ijesztette meg, hiszen mit sem tudott az okmány létezéséről, mikor Iquitosból elindult azzal az eltökélt szándékkal, hogy hazája igazságszolgáltatása elé álljon. Csak erkölcsi bizonyítékokat hozhatott magával. Hogy az ügyében tárgyi bizonyíték is fölmerül, ez természetesen csak jó lehet - így gondolta -, de nincs különösebb jelentősége annak, hogy ez a tárgyi bizonyíték később sajnálatos körülmények között eltűnt, hiszen megint csak abban a helyzetben van, amiben volt, mikor átlépte a határt azzal, hogy bírái elé áll: „Itt vagyok, íme, a múltam, íme, a jelenem, íme, munkában és becsületben eltelt életem, ezt teszem a bíróság asztalára mint bizonyítékot! Első ítéletük tévedés volt! Huszonhárom évi bujdosás után, íme, önként jelentkezem! Itt vagyok, ítéljenek fölöttem!”

Torres halála, s az, hogy a nála talált okmányt nem tudják elolvasni, Joam Dacostát nem rendítette meg úgy, mint a családját, a barátait, a szolgálait s mindazokat, akiket érdekelt a sorsa.

- Hiszek az ártatlanságom erejében - mondogatta Yaquitának -, s hiszek Istenben! Ha ő úgy gondolja, hogy életem még hasznára lehet a szeretteimnek, és csoda kell ahhoz, hogy megmenekülhessek, úgy az ég majd csodát tesz, ha pedig nem, hát meghalok. Istené az ítélet!

Manausban az idő múlásával fokozódott az izgalom. Az emberek egyre szenvedélyesebben vitatták ezt az ügyet, és mert a közhangulatot főként a rejtelmek izgatják, a titkok készítetik szélsőséges állásfoglalásra, mindenki a titokzatos okmányról, a megfejthetetlen titkosírásról beszélt. Négy nap telt el azóta, hogy Joam Dacostát letartóztatták, s a közvélemény már szentül hitte, hogy a dokumentum Joam Dacosta ártatlanságát bizonyítja.

Az egész város azon buzgólkodott, hogy megfejtse a titkosírást. A Diario d'o Grand Pará ugyanis megjelentette az okmány fakszimiléjét. Manoel kérésére még sokszorosított példányok is kerültek forgalomba, ő ugyanis semmiképpen sem akart kihagyni egyetlen lehetőséget sem, mely a titok megfejtéséhez vezethet, nem akart lemondani a „véletlen” segítségéről sem, hiszen a gondviselést olyan gyakran nevezik ezen az álnéven.

Ezenfelül rendkívül magas pénzjutalmat, egész vagyont tűztek ki annak a számára, aki megtalálja a titkosírás kulcsát, s lehetővé teszi az okmány elolvasását. Így aztán sokszorosán érthető, hogy Manaus minden rendű-rangú polgára azon igyekezett, hogy megtalálja a mind-
eddig hiába keresett kulcsot.

Csak hogy féltő, ha eddig nem találták meg, hiába próbálkoznék vele akár a világ legleleményesebb szakértője is.

Manaus lakói egyébként tudták, hogy ha valaki mégis rájönne a titkosírás nyitjára, a megoldással nyomban Jarriquez bíró házához kell sietnie; augusztus 29-ének estéjéig azonban senki sem jelentkezett a megoldással, s nem valószínű, hogy ezután jelentkeztek.

Mindazok közül, akik a megfejtéssel próbálkoztak, kétségkívül Jarriquez bíró volt a legszánandóbb. Nagyon természetes eszmetársítás eredményeként ő is osztozott a közvélemény felfogásában, hogy tudniillik az okmány a tijocai ügyre vonatkozik, az igazi tettes írta saját kezűleg, s tartalma Joam Dacosta ártatlanságát bizonyítja. Így aztán fokozott buzgalommal vetette bele magát a munkába, nemcsak a szakértő kíváncsisága hajtotta, hanem az igazságérzet és a szánalom egy embertársa iránt, akit a törvény igazságtalan ítélettel sújtott. Ha igaz az, hogy szellemi munka közben bizonyos mennyiségű szerves anyag használandó el az emberi agyban, úgy Jarriquez bíró agyában jócskán pazarlódott, miközben e rejtély megfejtésén fáradozott, és hiába, egyre hiába.

Jarriquez bíró azonban még ekkor sem gondolt arra, hogy feladja az ügyet. Ha már csak a véletlenre számíthatott, hát legyen, segítsen a véletlen! Minden lehető és lehetetlen módon sürgette a véletlen közbejöttét. Valósággal rögeszméjévé vált ez a rejtjeles írás, őrzöngött miatta, s ami a legnagyobb baj: tehetetlenségében őrzöngött.

Augusztus 29-én délután még mindig az asztalánál ült, s vaktában választott számokkal próbálta megfejteni az írást, persze eredménytelenül. Ha ideje lett volna, habozás nélkül nekilát, és sorra kipróbálja azt a milliónyi kombinációt, amire a tízes számrendszer tíz számjegye ad lehetőséget. Nekifogott volna, hogy egész életét ennek a munkának szentelje, ha ugyan közben bele nem örül. De vajon eszénél van-e még?

Ekkor támadt az a gondolata, hogy esetleg visszajáról kell olvasni az okmányt, megfordította hát, s a világosság felé tartva próbálta kibetűzni.

Semmire se ment, a már előbb kipróbált számok az írás fonákjára alkalmazva sem bizonyultak helyesnek.

Talán visszafelé haladva, az utolsó betűnél kellene kezdeni az olvasást, az okmány írója talán ilyen egyszerű módszerrel próbálta bonyolultabbá tenni a megfejtést!

Ismét semmi! Akármilyen számmal próbálkozott, mindig csak értelmetlen betűsorokat kapott.

Este nyolc órakor Jarriquez bíró testben-lélekben összetörve, fejét a tenyerébe hajtva ült az asztalnál, már megszólalni, gondolkozni is képtelen volt.

Kívülről valami zajt hallott, majd nyomban kinyílt a szobája ajtaja, holott szigorúan megtiltotta, hogy bárkit is beengedjenek hozzá.

Benito és Manoel állt előtte. Benito ijesztő látványt nyújtott, Manoel támogatta, mert különben összeroskadt volna a szerencsétlen.

A bíró föl pattant.

- Mi újság, uraim? - kérdezte izgatottan.

- A szám!... Az a szám!... - kiáltotta Benito a fájdalomtól félőrülten. - A titkosírás kulcs-száma!...

- Ismerik már a számot?

- Nem, uram - válaszolt Manoel. - És ön? Ön, ugye...

- Nem tudom. Én sem tudok semmit!

- Semmit! - jajdult föl Benito.

S végső elkeseredésében tört rántott, hogy szíven szúrja magát.

A bíró és Manoel alig bírt az elkeseredett fiatalemberrel, végül nagy nehezen mégis kicsavarták kezéből a tört.

- Benito - szólalt meg Jarriquez bíró, azon igyekezve, hogy hangja minél nyugodtabban csengjen -, Benito, minthogy az édesapja már alig menekülhet meg attól, hogy meglakoljon egy bűnért, melyet nem követett el, magának most nem az a kötelessége, hogy végezzen magával.

- Hanem? - kérdezte keserűen Benito.

- Hanem az, hogy megpróbálkozzék megmenteni apja életét!

- De hogyan?

- Ezt nem nekem kell kimondani, a maguk dolga, hogy kitalálják a módját!

XVI. ELHATÁROZÁSOK ÉS REMÉNYSÉGEK

Másnap, augusztus 30-án Benito és Manoel komoly tanácskozásba kezdett. Megértették a bíró gondolatát, melyet nem akart előttük kimondani. Most azon gondolkodtak, hogyan tudnák megszöktetni az elítéltet a kivégzés elől.

Abban ugyanis bizonyosak lehettek, hogy a Rio de Janeiró-i hatóságok szemében az okmányoknak megfajtatlanul semmi bizonyító ereje nincs, holt betű, mely nem változtathatja meg a tijocai büntényben huszonhárom évvel ezelőtt hozott ítéletet, tehát megérkezik a kivégzési parancs, minthogy az ilyen jellegű büntényekben hozott ítélet enyhítésére nincs mód.

Joam Dacostának tehát másodszor is szöknie kell az őt olyan igazságtalanul sújtó ítélet végrehajtása elől.

A két fiatalember mindenekelőtt megállapodott abban, hogy tervüket titokban tartják, senkinek, még Yaquitának és Minhának sem szólnak róla, nehogy esetleg hiú reményeket ébresszenek bennük. Ki tudja, sikerül-e ez a szöktetési kísérlet, ki tudja, valami előre nem látható akadály miatt nem hiúsul-e meg keservesen?

Fragoso közreműködése most bizony nagyon jól jött volna. Ez az értelmes és hűséges legény nagyon a kezükre járhatott volna, de még csak nem is sejtették, merre, hova tűnt. Lina sem tudta megmondani, hová lett, mi történt vele, miért hagyta el a jangadát úgy, hogy még neki sem mondott semmit.

És ha Fragoso tudta volna, hogy az ügy így és idáig fejlődik, biztosan nem hagyta volna el a családot, hogy olyasmivel kísérletezzék, ami nyilván nem járhat komoly eredménnyel! Igen! Alighanem nagyobb haszonnal szolgálta volna Joam Dacosta ügyét, ha szöktetésében segít, és nem arra vállalkozik, hogy megkeresi Torres hajdani cimboráit.

Akárhogy is történt, Fragoso nem volt köztük, le kellett mondaniuk a segítségéről.

A két fiatalember már hajnalban elindult a jangadáról Manaus felé. Hamarosan beértek a város e korai órákban még teljesen kihalt, szűk utcáira. Néhány perc múlva már a börtönhöz értek, s hogy a helyszínt alaposan megvizsgálják, bejárták azt a hatalmas telket, melyen a börtönül szolgáló hajdani klastrom emelkedett.

Az épület egyik szögletén, a földtől huszonöt lábnyi magasságban volt annak a cellának az ablaka, amelyben Joam Dacosta raboskodott. Meglehetősen rozoga vasrács védte az ablakot, nem lenne nehéz kimozdítani vagy elfűrészelni, ha föl tudnak jutni abba a magasságba. A sok helyen málladozó fal rosszul illeszkedő kövein föl lehetne mászni, ha előzőleg sikerül egy ügyesen földobott kötelet a vasrács egyik kifelé hajló rúdjaára erősíteni. Aztán már csak a vasrács egy-két rúdját kellene kifeszíteni vagy elfűrészelni, hogy egy ember átbújhasson rajta, s ha már egyszer bejutottak a fogolyhoz, a kötéll segítségével valamennyien el is tűnhetnek onnan.

Az égbolt felhős volt, az éjszaka sötétnek ígérkezett, senki sem fogja észrevenni, miben mesterkednek, és Joam Dacosta biztonságban lesz, még mielőtt megvirradna.

Manoel és Benito egy órán át nagyon óvatosan, minden feltűnést kerülve, pontosan fölmérte az ablak helyét és azt, hogy honnan volna legcélszerűbb feldobni a kötelet az ugyancsak alaposan megfigyelt vasrács valamelyik rúdjaára.

- Ezzel hát megvolnánk - mondta Manoel. - Vajon értesítsük erről az egésztől az édesapádat?

- Ne, Manoel, ne szóljunk neki! - tiltakozott Benito. - Ne keltsünk benne olyan reményt, mely az utolsó percben is meghiúsulhat.

- Sikerülni fog a tervünk, meglátod, Benito, sikerülni fog! De mindenre fel kell készülnünk, s ha, mondjuk, a börtönőr éppen a szökés pillanatában vesz észre valamit...

- Arannyal fogjuk megvásárolni a hallgatását! - vágott közbe Benito.

- Rendben van. De hova menjen, ha már egyszer kihoztuk a börtönből? Nem volna okos, ha a városban maradna vagy a jangadán. Hol keressünk számára jó rejtékhelyet?

A börtönépülettől vagy százlépésnyire a nagy telket egy csatorna szelte át, egyik azok közül, melyek a város alatt ömlenek a Rio Negróba. Ha egy pirog várja a szökevényt, ezen a csatornán könnyen eljuthatnak a folyóra. A börtön falától a csatornáig legfölből százlépésnyi távolságot kell befutni.

Benito és Manoel tehát elhatározta, hogy az egyik pirog Araujo kormányossal és két izmos evezőssel este nyolc órakor elindul a jangada mellől. A Rio Negrón át majd a csatornára eveznek, aztán a pirog a magas parti fűben megbújva, készenlétben áll egész éjszaka.

S ha mindez sikerül, utána mitévők legyenek?

Ez volt az utolsó kérdés, melyet az összes lehetőségek szem előtt tartásával még tisztázniuk kellett.

Visszatérni Iquitosba... Ez azt jelentené, hogy nagyon nehéz és nagyon veszélyes, ráadásul mindenképpen hosszú útra vállalkoznának, akár a szárazföldön, akár az Amazonason próbálnának eljutni Iquitosba. A szökevény sem lóháton, sem csónakkal nem tudna elég gyorsan biztonságba kerülni. Egyébként a fazenda többé nem jelentene biztonságos rejtékhelyet. Oda már nem Joam Garral gazdálkodó térne vissza, hanem a halálra ítélt Joam Dacosta, akit állandóan fenyegetne a kiadatás veszélye, s aki nem is álmodhatna arról, hogy újrakezdje hajdani életét.

Az sem jöhetett szóba, hogy a Rio Negrón át a tartomány északi vidékei, esetleg a brazil határon túl fekvő területek felé vegye útját, ehhez sokkal több idő kellene, és különben is, az a legfontosabb, hogy üldözői ne szegődhessenek rögtön a nyomába.

És ha az Amazonason ereszkedne lefelé? Nem lehet, hiszen a folyam két partján mindenütt városok, falvak, katonai őrállások, rendőrőrsök vannak. A szökevény személyleírását nyilván nyomban megkapja minden rendőrőrs, és Joam Dacostát az a veszély fenyegetné, hogy letartóztatják, még mielőtt az Atlanti-óceán partjára ér.

Benito és Manoel sorra vizsgálta ezeket a terveket, s úgy látták, hogy egyik sem keresztül-vihető. Egyetlen olyan elképzelés merült fel, mely némi sikerrel kecsegtethetett, és ez a következő volt:

A szökevény, mihelyt kijutott a börtönből, beül a pirogba, a csatornáról a Rio Negróra, majd az Amazonasra eveznek vele, s a folyam jobb partján, főként éjszakánként hajózva, leereszkedik a Madeira torkolatáig.

Az Amazonasnak ez a mellékfolyója, melybe mintegy száz újabb mellékfolyó ömlik, Bolívia közepéig vezető nyílt vízi út. Egy pirog nyomtalanul végighajózhat rajta, s utasa megbújhat valamelyik faluban vagy tanyán, túl a brazil határon.

Joam Dacosta ott aránylag biztonságban várhatna, ha sor kerül rá, akár néhány hónapon át is várakozhatna, míg alkalma nyílik arra, hogy eljusson a Csendes-óceán partjára, hogy aztán ott valamelyik kikötőben hajóra szálljon. Ha ilyen módon eljuthat Észak-Amerika valamelyik

államába, akkor megmenekült. Később eldönthetné, vajon minden vagyonát értékesítve, örökre távozik-e, hogy a tengeren túl, az óvilágban keressen végső menedéket, hogy Európában fejezze be olyan kegyetlenül és olyan igazságtalanul zaklatott életét.

Bárhova menjen is, családjá habozás nélkül követi, ideértve Manoelt is, akit soha nem lazuló, eltéphetetlen kötelékek fűznek mindnyájukhoz.

- Induljunk! - mondta Benito. - Mindennel el kell készülnünk, mielőtt beestelednék, egy perc veszteni való időnk sincs!

A két fiatalember végigment a csatorna partján, egészen a Rio Negroig, meg akartak győződni arról, hogy a pirog útja szabad lesz, nem akadályozza sem zsilip, sem a vízen veszteglő, javítás alatt álló hajó. A város már forgalmas utcáit kikerülve, a Rio Negro bal partján tértek vissza a jangadához.

Benito nyomban az édesanyjához sietett. Úgy érezte, most eléggé ura önmagának, el tudja titkolni gyötrelmes aggodalmait. Meg akarta nyugtatni, hogy még nem veszett el minden remény, hogy az okmány titka mégiscsak kiderül majd, s hogy a közvélemény Joam Dacosta pártján van, s a hatóságok a közvélemény nyomásának engedve, haladékot adnak, hogy bemutathassák a vádlott ártatlanságának tárgyi bizonyítékát.

- Igen, anyám, így lesz! Holnap már nem kell rettegnünk apám sorsa miatt!

- Bárcsak igazad lenne, fiam! - sóhajtott Yaquita, és olyan fürkésző pillantást vetett a fiára, hogy Benito lesütötte a szemét.

Manoel pedig Minhát próbálta megnyugtatni, egyre azt hajtogatta neki, hogy Jarriquez bíró is meg van győződve Joam Dacosta ártatlanságáról, s a lehetetlent is megkísérli, hogy megmenthesse őt.

- Lehet, hogy igaza van, Manoel - felelte Minha, aki már nem tudott erőt venni a könnyein.

S Manoel ekkor elmenekült Minha közeléből, az ő szemét is elöntötték az áruló könnyek, s cáfolták mindazt, amit mondott.

Közben eljött a napi látogatás órája, és Yaquita Minhával együtt elindult Manausba.

A két fiatalember egy teljes órán át tanácskozott Araujóval. Részletesen ismertették vele tervüket, s kérték, mondjon véleményt mind a szöktetés, mind a szökevény későbbi biztonsága érdekében szőtt terveikről.

Araujo mindenben egyetértett velük. Vállalkozott arra, hogy mikor beesteledik, a csatornán - melyet pontosan ismert - föltűnés nélkül oda hajózik, ahol bevárhatja Joam Dacostát. Onnan minden különösebb nehézség nélkül eljuthatnak a Rio Negróra, majd észrevétlenül lehajóznak az Amazonas vizére.

Araujo rendben levőnek találta a terv második részét, tehát azt is, hogy az Amazonason lehajóznak a Madeira torkolatáig. Szerinte is ez volt a lehető legjobb elgondolás. A hajózási viszonyokat a Madeirán is jól ismerte vagy százmérföldes szakaszon. Ezeken a meglehetősen néptelen vidékeken könnyen kijátszhatják üldözőiket, ha valami elképzelhetetlen véletlen a nyomukra vezetné őket. Ha kell, elmehetnek Bolívia közepéig, s ha Joam Dacosta kitart amellett, hogy végképp távozni akar, a Csendes-óceán partján könnyebben szállhat hajóra, mint az Atlanti-óceán valamelyik kikötőjében.

Benitót és Manoelt nagyon megnyugtatta az, hogy Araujo helyeselte a tervüket. Bíztak a kormányos gyakorlati józan eszében, és ez a bizalom nem volt alaptalan. És azt is tudták, hogy odaadó hűségére is számíthatnak. A szabadságát vagy akár az életét is kockáztatná az iquitosi gazda megmentéséért.

A megbeszélés után Araujo nagy titokban máris előkészített mindent. Benito jelentős pénzüsszeget adott át neki aranyban; ki tudja, nem lesz-e rá szükségük, mikor a Madeirán hajóznak? Araujo ezután előkészítette a pirogot, s bejelentette, hogy elindul megkeresni Fragosót, akinek eltűnése már mindnyájukat nyugtalanítja.

Ezután több napra elegendő élelmet rakott a pirogba meg köteleket és szerszámokat, melyekre Benitónak és Manoelnak lesz szüksége. Ők majd a megbeszélte időben eljönnek ezekért a holmikért a csatorna partján várakozó piroghoz.

A készülődés nem keltett föltűnést a jangadán, s még a kormányos által kiszemelt két evezőst sem kellett beavatni a titokba, holott biztosak lehettek afelől, hogy számíthatnak rájuk. Mikor majd ezek a derék négerék megtudják, hogy miben működtek közre, mikor a végre szabad Joam Dacosta sorsa órájuk lesz bízva, az életük kockáztatásától sem fognak visszariadni, mindent elkövetnek majd gazdájuk életének megmentéséért.

Délutánra mindennel elkészültek. Most már csak a besötétedést várták.

De mielőtt bármit is tennének, Manoel még egyszer beszélni akart Jarriquez bíróval, hátha van valami mondanivalója az okmányra vonatkozóan.

Benito a jangadán maradt, meg akarta várni a börtönből visszatérő édesanyját és testvérhúgát.

Manoel így egyedül ment el a bíróhoz, aki egy percig sem várakoztatta.

Jarriquez bíró most is a dolgozósobájában ült, s most is rettenetesen izgatott volt. A türelmetlen kezében meggyűrődött okmány fölé hajolt, azon dolgozott most is.

- Uram - kezdte Manoel, s a hangja megremegett -, uram, kapott már valamit Rio de Janeiróból?

- Nem... - mondta a bíró - még nem érkezett meg a végzés, de bármelyik pillanatban itt lehet.

- És az okmány?

- Semmire se mentem vele. Megpróbálkoztam minden elképzelhetővel, hiába... Nem tudtam kiböngészni egyetlen szót sem! Minden hiábavaló volt!

- Hiábavaló - sóhajtott föl Manoel.

- Azaz mégsem egészen hiábavaló! Egy szót mégiscsak ki tudtam betűzni. De csak egyetlenegy!

- És az a szó?... Uram, mi volt az a szó?

- Szökni!

Manoel szótlanság szorította meg Jarriquez bíró kezét, s visszatért a jangadára, hogy ott várja be a cselekvés óráját.

XVII. AZ UTOLSÓ ÉJSZAKA

Yaquita és a rab Joam találkozása most is úgy zajlott le, mint a többi napokon, mikor a házastársak egymás társaságában tölthettek néhány órát, a különbség legfőljebb az volt, hogy most Minha is velük lehetett. E két forrón szeretett lény láttán Joam Dacostából csaknem kitört a keserűség. De férj volt és apa, erőt vett a fájdalmán. Még ő volt az, aki biztatta a két boldogtalan teremtest, reménységet ébresztett bennük, pedig ő maga már alig reménykedett sorsa jobbra fordulásában. Anya és leánya azzal a szándékkal érkezett a börtönbe, hogy biztatják, erősítik, ha csüggedni látják a rabot, holott nekik maguknak is nagy szükségük volt a biztató szóra. De mikor látták, hogy Joam Dacosta a rettenetes megpróbáltatások súlya alatt sem roskadt össze, hogy erélyes és határozott maradt, bennük is ébredt némi reménység.

Mert Joam Dacosta még ezen a napon is biztató szavakkal szólt hozzájuk. Törhetetlen erejét nemcsak ártatlanságának tudatából merítette, hanem abból a hitéből is, hogy az emberek a szívük mélyén voltaképpen igazságszeretők. Nem! Az nem lehet, hogy ő bűnhődjék a tijocai rablógyilkosságért!

Az okmányról egyébként alig beszélt. Akár hamisítvány, akár nem, akár Torres kezéből származott, akár a bűntény elkövetője írta, akár tartalmazza az ő ártatlanságának bizonyítékát, akár másról esik benne szó - Joam Dacosta bizakodásának forrása nem ez az esetleges értékű okmány volt. Ő úgy vélte, hogy ügye igazának legékeesebben szóló bizonyítéka a tisztessége, melyről becsületben és munkában eltelt élete tanúskodik.

Anya és leánya lélekben megerősödve távozott Joam Dacosta börtönéből, mindketten bizakodóbbak voltak, mint bármikor a letartóztatás óta.

A magára maradt rab egy ideig mozdulatlanul, a tenyerébe támasztott fejfel ül.

Vajon mi ment végbe benne? Valóban az a meggyőződés érlelődött meg a szívében, hogy a földi igazságszolgáltatás, miután egyszer már tévedett, most majd igazságosan ítélkezik, és fölmenti őt?

Igen, még mindig reménykedett! Tudta, hogy Jarriquez bíró jelentésével együtt Rio de Janeiróba érkezett és az igazságszolgáltatás legfőbb képviselőjének kezében van az az írás is, melyet ő készített azzal a meggyőződéssel, hogy rehabilitációját fogja szolgálni.

Ez az írás voltaképpen Joam Dacosta életének története volt attól kezdve, hogy dolgozni kezdett a gyémántvidék kormányzósági hivatalában, egészen addig, míg a manausi kikötőben letartóztatták a jangadán.

Joam Dacosta lelki szemei előtt most végigpergett egész élete. Láta magát attól kezdve, hogy Tijocába érkezett árván, fiatalon, kezdő emberként, aki szorgalmának köszönhetően gyorsan emelkedett a hivatali ranglétrán. Jövője derűsnek ígérkezett, nyilván hamarosan magas posztra kerül!... Aztán ez a váratlan katasztrófa: a gyémántszállítmány elrablása, a kísérő katonák legyilkolása, aztán a gyanú, mely rá terelődött, minthogy ő volt az egyetlen hivatalnok, aki tudhatta a szállítmány indításának időpontját, végül perbe fogása és védőügyvédje minden igyekezetének kudarcaként az elítéltetése, az utolsó órák a Villa Rica-i börtön siralomházában, az emberfölötti erőfeszítéssel végrehajtott szökés, menekülés az északi tartományokon át, megérkezése a perui határra, majd az, hogy miként fogadta a hajléktalan éhezőt az emberséges Magalhães.

Lelki szemei előtt ismét leperegtek ezek az események, melyek olyan könnyörtelenül térítették más irányba élete útját. Gondolataiban elmerülve nem hallotta meg azt a furcsa neszezést a vén klostrom falán, nem hallotta meg se a vasrács rezgését, mikor az egyik rúd ráhurkolódott a kötél, se a vason csikorgó reszelő hangját, ami pedig föltétlenül fölkeltette volna bárki más figyelmét.

De Joam Dacosta nem figyelt föl ezekre a zajokra, ő most ifjúsága éveit, az első perui éveket élte át újra.

Jaj, miért is nem mondott el már a legelején mindent Magalhãesnak, aki olyan jó volt hozzá? Magalhães nem kételkedett volna az ártatlanságában! Ez az egyetlen mulasztás, ez az egyetlen hiba, amivel vádolhatja magát! Miért is nem mondta el neki, hogy honnan jött, hogy kicsoda, miért nem mondta el legalább akkor, mikor Magalhães a kezébe tette leánya kezét, aki sohase hitte volna el, hogy ő a szerzője annak az iszonyatos gonosztettnek?

E pillanatban a kívülről hallatszó zaj már elég erős volt ahhoz, hogy a rab fölfigyeljen rá.

Joam Dacosta az ablakra pillantott, de csak úgy gépiesen, aztán ismét a tenyerébe hajtotta homlokát, s eltűnt előle a külvilág. Gondolatban ismét Iquitosban volt.

Magalhães haldokolt. Halála előtt gondoskodni akart leánya jövőjéről s arról, hogy az legyen a birtok tulajdonosa, akinek a vezetése alatt úgy fölvirágozott a gazdaság. Joam Dacostának talán kötelessége lett volna, hogy végre beszéljen önmagáról... Talán!...? Nem tudta rászánni magát!... Gondolatban ismét végigélte a boldog éveket Yaquita mellett, a gyermekeik születését, az élet minden örömét, melyet csak a tífjai emlékek zavartak és a lelkiismeret, hogy miért nem fedte föl e szörnyű titkot.

Az egymást követő események láncolata döbbenetes élességgel elevenült meg Joam Dacosta lelkében.

Gondolatban most ott járt, azt a napot élte át újra, mikor elhatározták Minha és Manoel házasságát. Hagyta volna, hogy hamis néven köttessék meg ez a házasság, hogy leányának a jövőendő férje ne ismerje meg élete titkát? Nem! Ribeiro is azt tanácsolta, hogy kérjen perújrafelvételt, követelje a rehabilitációt. Útnak indult a szeretteivel, s ezután lépett közbe Torres, ezután következett a gyalázatos vásár fölkinálása s a fölháborodott apa visszautasító válasza, aki nem volt hajlandó eladni a lányát, hogy megmentse saját életét és becsületét, aztán a följelentés, aztán a letartóztatás...

E pillanatban belökték az ablakot.

Joam Dacosta fölpattant. A múlt emlékei szétfoszlottak.

Benito ugrott be a szobába, majd nyomban utána Manoel lépett be az ablakon át, melyről lefeszítették a vasrácsot.

Joam Dacosta csaknem fölkiáltott meglepetésében, de még erre sem volt ideje, Benito máris beszélni kezdett:

- Édesapám, kifeszítettük a rácsot!... Kötél lóg a földig!... Egy pirog vár rád a csatornán, innen százlépésnyire... Araujo elvisz Manausból, az Amazonas túlsó partján mentek, senki sem akadhat a nyomodra!... Édesapám, máris indulj... Menekülj!... A bíró is ezt tanácsolta!

- Induljunk! - sürgette Manoel is.

- Szökni?... Még egyszer szökni?... Másodszor is?

Joam Dacosta a karját összefonva, fölemelt fővel hátrált a szoba sarkába.

- Soha! - mondta olyan határozottsággal, hogy Benito és Manoel a döbbenettől szólni sem tudott.

Erre nem számítottak. Elképzelni sem tudták volna, hogy a szökés útjába éppen a fogoly állítson akadályt.

Benito az apja elé lépett, a szemébe nézett, megfogta a kezét, nem azért, hogy erőszakkal magával vonja, hanem hogy meggyőzze, rábeszélje.

- Soha? Ezt mondtad, apám?

- Jól hallottad, soha!

- Apám! Hiszen most már én is apámnak nevezhetem, kérem, hallgasson rám... Csak azért mondjuk, hogy nyomban szöknie kell, mert ha marad, vétkezik a szerettei és vétkezik önmaga ellen!

- Itt maradni annyi, mint bevárni a halált! - kezdte el ismét Benito. - A kivégzési parancs minden pillanatban megérkezhetik! Tévedsz, apám, ha azt hiszed, hogy a földi igazságszolgáltatás helyrehoz egy már elkövetett tévedést, hogy rehabilitálja azt, akit húsz évvel ezelőtt elítélt! Tévedsz, apám! Nincs már semmi remény! Menekülni kell!... Szökj meg, apám!

S Benito az ablak felé próbálta vonszolni az édesapját.

Joam Dacosta kibontakozott fia karjából, s ismét hátrált.

- Ha most megszöknék - mondta, s hangja törhetetlen elhatározásról beszélt -, ha most megszöknék, nemcsak a magam becsületén, a tiéteken is foltot ejtenék. Annyi volna, mintha beismerném bűnösségemet! Önként álltam hazám bírái elé, meg kell várnom döntésüket, s bármi legyen is ez a döntés, nem szököm meg előle.

- De nem elégségesek azok az erkölcsi bizonyítékok, melyekkel bírái elé állt - próbálkozott ismét Manoel -, és ártatlanságának tárgyi bizonyítékát még mindig nem tudjuk fölmutatni. Azért könyörgünk, hogy szökjön, mert maga Jarriquez bíró is ezt tanácsolta! Csak szökés árán menekülhet meg a haláltól!

- Akkor hát meghalok! - mondta nyugodtan Joam Dacosta. - Meghalok, s míg szólni tudok, tiltakozom az igazságtalan ítélet ellen! Egyszer már megszöktem a kivégzés elől. Igen, de akkor még fiatal voltam, előttem volt az egész élet, hogy megvívjam a harcot az igazságtalanság ellen! De hogy most ismét szökjem, hogy előről kezdjem az elítélt és szökött rab nyomorúságos életét, aki álnéven bujkál, aki minden erejét arra áldozza, hogy kibújjék a rendőrség kezéből, hogy újra gyötörjön a szorongás, mely huszonhárom éven át kínozta, s hogy nektek is kijusson ezekből a gyötrelmekből, hogy mindennap reszkessek a följelentéstől vagy attól, hogy valahol utolér a kiadatási kérelem - hát élet volna ez? Nem! Nem szököm meg!

- Apám - szólalt meg ismét Benito, akit már téboly fenyegetett e konokság láttán -, igenis, szöknöd fogsz! Követelem!

Ezzel megragadta Joam Dacostát, erőszakkal próbálta az ablak felé vonszolni.

- Nem!... Nem!...

- Hát azt akarod, hogy megőrüljek?

- Fiam! Hagyj engem! - könyörgött Joam Dacosta. - Egyszer már megszöktem a börtönből, az emberek ezért hitték, hogy rászolgáltam a halálos ítéletre. Igen! Nem hihettek mást! Nem szökhettek még egyszer! Nevetek becsületéért maradnom kell!

Benito térdre roskadt az apja előtt, úgy könyörgött neki:

- Édesapám... hiszen az a végzés még ma... most nyomban megérkezhetik... S az a végzés a halálot jelent!

- Elhatározásomon az a végzés sem változtathat! Nem, fiam!

A bűnös Joam Dacosta szökne, az ártatlan Joam Dacosta nem szökik!

Szívtépő jelenet követte e szavakat. Benito valósággal dulakodott az apjával, Manoel meg az ablakhoz ugrott, hogy kiviszi rajta a foglyot - ám ekkor kinyílt a cella ajtaja.

A rendőrfőnök, a börtönfelügyelő és néhány katona állt meg a küszöbön.

A rendőrfőnök rögtön látta, hogy szöktetési kísérlet történt, ám azt is megértette, hogy a rab nem akart szökni. Egy szót sem szólt. Az arcán mélységes részvét tükröződött. Jarriquez bírónak hasonlóan, titokban talán ő is azt kívánta, hogy a fogoly szökjön meg börtönéből?

Már késő volt.

A rendőrfőnök kezében egy papírlappal a fogoly elé lépett.

- Mindenekelőtt szeretném önnek közölni, uram - szólalt meg Joam Dacosta -, csak rajtam múlt, és megszökhettem volna. De én nem akartam!

A rendőrfőnök egy pillanatra lehajtotta a fejét, aztán alig titkolható megindultsággal beszélni kezdett:

- Joam Dacosta, megérkezett a végzés Rio de Janeiróból, a legfőbb igazságügyi hatóságtól.

- Apám! - jajdult fel Manoel és Benito.

- S ez a végzés elrendeli az ítélet végrehajtását? - kérdezte Joam Dacosta, s karját összefonta a mellén.

- Igen!

- És mikor?...

- Holnap!

Benito az apjára vetette magát. Még egyszer megpróbálta elhurcolni a cellából... A katonáknak kellett kiszabadítani a foglyot az erőszakos ölelésből.

A rendőrfőnök intésére Benitót és Manoelt kivezették a cellából. Véget kellett vetni ennek a szívtépő jelenetnek, mely már úgyis túl sokáig tartott.

- Uram - mondta ekkor a halálraítélt -, holnap reggel a kivégzés előtt szeretnék egy kis időt Passanha atyával tölteni. Lenne olyan jó értesíteni őt?

- Értesíteni fogjuk.

- Megengedik, hogy még egyszer láthassam a családomat, hogy utoljára megcsókolhassam a feleségemet és gyermekeimet?

- Találkozni fog velük.

- Köszönöm, uram - mondta Joam Dacosta. - Most már csak arra kérem önt, őriztesse ezt az ablakot, nehogy akaratom ellenére elvigyenek innen.

A rendőrfőnök meghajtotta magát, s a börtönfelügyelővel és a katonákkal együtt távozott.

Az elítélt, akinek már csak pár órája volt hátra, magára maradt.

XVIII. FRAGOSO

Megérkezett tehát a végzés, s mint azt Jarriquez bíró előre megmondta, Rio de Janeiróból elrendelték Joam Dacosta halálos ítéletének azonnali végrehajtását. Az elítélt nem tudott bizonyítékot fölmutatni. Az igazságszolgáltatásnak követnie kell a maga útját.

A következő napon, vagyis augusztus 31-én kell beteljesednie az ítéletnek, az elítéltet föl fogják akasztani.

Brazíliában a halálos ítéletet rendszerint börtönbüntetésre szokták enyhíteni, hacsak nem néger volt az elítélt - ám ezúttal fehér emberre sújt le a törvény keze.

Joam Dacostát tehát már semmi sem mentheti meg. Az ítélet nemcsak az életétől, a becsületétől is megfosztja.

Augusztus 31-én reggel egy lovas vágatott Manaus felé, úgy hajscolta a lovát, hogy a derék állat fél mérfölddel a város előtt kidőlt.

A lovas nem is próbálkozott azzal, hogy fölállítsa. Eddig is kegyetlenül sokat kívánt a szegény párától, otthagya hát az úton, s noha jómaga is a végsőkig kimerült, rohanni kezdett a város felé. A folyam bal partján haladva, a tartomány keleti részéből érkezett ez az ember. Az utolsó fillérjét is odaadta a lóért, mely a leggyorsabb pirognál is gyorsabban röpítette őt Manaus felé, hiszen a pirognak a víz folyása ellenében kellett volna haladnia.

Fragoso volt ez az ember.

Hát sikerrel járt volna a derék legény vállalkozása, melyről senkinek sem beszélt? Vajon megtalálta az erdei kapitányok csapatát, melyhez valamikor Torres tartozott? Vajon kiderített egy olyan titkot, mely még megmentheti Joam Dacostát?

Maga sem tudta volna pontosan megmondani, csak annyi bizonyos, lóhalálában sietett Jarriquez bíróhoz, hogy elmondhassa neki, mit tudott meg.

Nagyjából a következőkről értesült:

Fragoso nem tévedett, Torres valóban az erdei kapitányok azon csapatához tartozott, mely a Madeira partvidékein ügködött.

A Madeira torkolatához érkezve megtudta, hogy az erdei kapitányok csapatának a vezetője valahol a vidéket járja.

Fragoso nyomban a keresésére indult, meglehetősen fárasztó út végén rá is akadt.

A csapat vezetője habozás nélkül válaszolt Fragoso kérdéseire. Egyébként meg miért is tagadta volna meg a választ az oly egyszerű kérdésekre?

Fragoso ugyanis mindössze három kérdést tett föl:

„Néhány hónappal ezelőtt vajon tartozott-e a csapathoz egy Torres nevű erdei kapitány?”

„Igen.”

„S vajon nem volt-e meghitt barátságban egy olyan bajtársával, aki nemrégiben halt meg?”

„De igen.”

„Mi volt ennek az embernek a neve?”

„Ortega.”

Fragoso mindössze ennyit tudott meg; vajon változtathat-e ez Joam Dacosta helyzetén? Alig hihető.

Fragoso is belátta ezt, s mindenképpen szeretne volna kivenni a csapat vezetőjéből, hogy mit tud erről az Ortegáról, vajon honnan jött, mit csinált, mielőtt beállt volna erdei kapitánynak. Fontos lett volna mindezt megtudni, hiszen Torres szerint ez az Ortega volt a tijocai büntény tettese.

A csapat vezetője azonban ezekre a kérdésekre már nem tudott válaszolni.

Mindössze azt közölhette, hogy Ortega már évek óta a csapat tagjai közé tartozott, hogy szoros barátságban volt Torresszal, hogy örökösen együtt voltak, s hogy mikor Ortega meghalt, Torres állt mellette.

Az erdei kapitányok csapatának vezetője ennél többet nem tudott.

Fragosónak tehát be kellett érnie ezekkel a jelentéktelen részletekkel, s miután látta, hogy több adathoz nem juthat, sietett vissza Manausba.

De ha a hűséges fiú nem is hozhatta magával a bizonyítékot, hogy Ortega volt a tijocai merénylet tettese, azt mégis kiderítette, hogy Torres igazat mondott, mikor azt állította, hogy az egyik csapattársa meghalt, s halálos ágyánál ő állt mellette.

S így már nagyon is elképzelhető, hogy Ortega valóban átadott neki valami okmányt. Az is erősen valószínű, hogy ez az okmány a rablógyilkosságra vonatkozott, melynek Ortega volt az igazi szerzője, s hogy az írás beismerő vallomást tartalmaz olyan részletekkel együtt, melyek kétségbevonhatatlanná teszik az okmány írójának kilétét és bűnösségét.

Így hát ha ezt az okmányt el tudnák olvasni, ha megvolna az írás kulcsa, vagyis az a szám, melynek ismeretében a sifírozott írás megoldható, napfényre kerülne az igazság!

Fragoso azonban nem ismerte ezt a számot. Fáradozása jutalma mindössze az volt, hogy úgyszólván biztosra vehette: Torres nem kitalált történetet adott elő, sok jel mutat arra, hogy az okmányból fény derülne a tijocai ügy titkára - tárgyi bizonyítékot azonban Fragoso sem tudott szerezni.

De bármilyen kevés volt is útja eredménye, mielőbb közölni akarta Jarriquez bíróval az értesüléseit. Sejtette, hogy minden óra, minden perc számít, így érkezett meg elcsigázottan reggel nyolc óra tájt Manaus határába.

Fragoso néhány perc alatt megtette a városba vezető utat. Valami előérzet ösztökélte ellenállhatatlan erővel, már-már azt képzelte, hogy Joam Dacosta élete függ attól, hogy ő időben érkezik-e meg.

Fragoso egyszer csak megtorpant, mintha a földbe gyökeredzett volna a lába.

Az elé a kis tér elé ért, melyre az egyik városkapu nyílt.

A téren akasztófa emelkedett a már sűrű tömeg fölé, s húszlábnyi magasságból ott himbálódzott a kötél is.

Fragoso úgy érezte, maradék ereje is elhagyja. Térdre roskadt. Szemét önkéntelenül lehunyta. Nem akart látni. Kínlódva fölnyögött:

- Késő! Már késő!

Aztán emberfeletti erőfeszítéssel talpra állt. Nem! Még nem késett el semmivel! Joam Dacosta teste még nem himbálódzik ezen a kötélén!

- Jarriquez bíró! Jarriquez bíró! - üvöltötte Fragoso. És zihálva, eszeveszetten rohant végig Manaus főutcáján, se holt, se eleven nem volt, mikor a bíró házának küszöbére roskadt.

A kapu zárva volt. Fragosónak még volt ereje kopogni.

A bíró egyik szolgája nyitott ajtót. A bíró nem fogad senkit.

Fragoso félrelökte a tiltakozó szolgát, s berontott a bíró dolgozószobájába.

- Onnan jövök, ahol Torres az erdei kapitányok csapatában szolgált! - kiáltotta. - Bíró úr! Torres igazat mondott!... Állítsa meg... Függessze föl a kivégzést!

- Rátalált arra a csapatra?

- Igen!

- És elhozta a titkosírás kulcsát!

Fragoso hallgatott.

- Akkor meg hagyjon engem, hagyjon engem békén! - kiáltozott Jarriquez bíró, akit valóságos dühroham fogott el, és megragadta az okmányt, hogy összetépje.

Fragoso elkapta a bíró kezét.

- Ez az írás mondja el az igazságot!

- Tudom - mondta Jarriquez bíró. - Tudom, de mit ér az igazság, mely nem derülhet ki?

- Ki fog derülni!... Kell!... Ki kell derülnie!

- Utoljára kérem: ismeri a kulcsszámot?

- Nem! - mondta Fragoso. - De ismétlem: Torres nem hazudott!... Az egyik meghitt barátja néhány hónappal ezelőtt meghalt, s biztosan ez a barát adta át neki az írást, mellyel Torres zsarolni akarta Joam Dacostát.

- Mindezt én is tudom - válaszolt a bíró. - Mindnyájan biztosak vagyunk ebben... Mi igen, de azok, akik Joam Dacosta sorsáról döntenek, azok nem... Hagyjon hát engem!

Fragoso nem tágitott. A bíró lába elé vetette magát.

- Joam Dacosta ártatlan! Nem nézheti tétlenül, hogy kivégezzék! Nem ő követte el a tijocai büntetést! Torres barátja az igazi bűnös! Ortega az, aki...

Jarriquez bíró fölpattant a név hallatára. Aztán mikor tépett idegei kicsit megnyugodtak, viharosan kavargó gondolatai elrendeződtek, az asztalra simította a görcsösen szorongatott okmányt, leült, tenyerét szeméhez emelte, s maga elé mormolt:

- Ez a név... Ortega!... Gyerünk, nézzük csak!

S mint már annyi más névvel, most megpróbálkozott ezzel a névvel. A bekezdés első hat betűje alá írta a név hat betűjét:

Ortega
Ebgeéu

- Semmi - mondta aztán csüggedten. - Ismét semmi.

Mindjárt az első betűnél kiderült ugyanis, hogy az *o* és az *e* nem olyan sorrendben vannak az ábécében, hogy - bármi legyen is a kulcsszám - az *e*-t *o*-val lehetne behelyettesíteni. Ugyanez állt a második betűre, sőt a harmadikra is...

És míg Jarriquez bíró kétségbeesetten újra meg újra próbálkozott, kívülről iszonyatos láрма, jajongás hallatszott.

Fragoso az egyik ablakhoz ugrott, s még mielőtt a bíró megakadályozhatta volna, fölrántotta.

A tömeg előzőnlötte az utcát. Most fogják kivezetni a rabot a börtönéből, s a tömeg megindult a tér felé, ahol a bitó magaslott.

Jarriquez bíró tébolyult tekintettel fürkészte az okmány betűsorait.

- Az utolsó betűk... - suttogta maga elé. - Próbálkozzunk az utolsó betűkkel!

Ez volt a végső reménye.

S ekkor az Ortega név hat betűjét reszkető kézzel fölírta az utolsó bekezdés utolsó hat betűje fölé.

Aztán elkiáltotta magát. Először is azt látta, hogy ábécésorrendben ez az utolsó hat betű a föléje írt név betűi mögött áll, a betűk közötti különbségek egy számmal jelölhetők, s az így kapott szám segítségével talán az egész írás megfejthető!

S mikor megvizsgálta, hogy az okmány betűi és a név betűi között számban kifejezve mekkora a távolság, a következő képletet kapta:

Ortega
533614
Suvjhd

A kulcsszám ezek szerint 533 614 volna.

De vajon ez-e az igazi szám? Vajon nem vall vele kudarcot úgy, mint az eddig kipróbált valamennyi számmal?

Az utcáról most kettőzött erővel hallatszott a kiáltozás, a megrendült tömeg jajveszékelve siratta az elítélt sorsát, akinek már csak néhány perce van hátra.

Fragoso a fájdalomtól félőrülten rohant az utcára. Még egyszer, utoljára látni akarta a halálba induló jótevőjét!... Rohant, hogy a kíséret elé vesse magát, hogy térden állva könyörögjön:

„Ne öljétek meg ezt az igaz embert!... Ne öljétek meg!...”

Jarriquez bíró közben az új sifre számjegyeit írta, folyamatosan ismételve a bekezdés első betűi fölé:

ebgeéüráqqdcxbdeiymbcsüevkxyarrngzuhhlnkoxtuvkoxláhrbq
533614533614533614533614533614533614533614533614533614533614

Aztán az okmány betűit - visszafelé számolva - a számok által jelölt betűkkel helyettesítette be és ekkor ezt a szöveget kapta:

ebgeéüráqqdcxbdeiymbcsüevkxyarrngzuhhlnkoxtuvkoxláhrbq
533614533614533614533614533614535614533614533614533614533614
azezernyolczzázhuszonhatjanuárhuszonkettedikéntörténtgyémán

Diadalkiáltásban tört ki. 533 614... Ez volt hát az annyira keresett szám! Végre megtalálta a kulcsot a titkosíráshoz, az okmány egész biztosan Joam Dacosta ártatlanságát tanúsítja... Nem is próbálkozott tovább olvasni, rohant ő is az utcára, s már a kapuban kiáltozni kezdett:

- Megállni! Álljatok meg!

Utat vágni a tömegben, a börtönhöz rohanni, melynek küszöbét éppen most lépte át a halálra-ítelt, akibe kétségbeesett felesége és gyerekei kapaszkodtak - mindez egy pillanat műve volt.

Mikor Joam Dacostához ért, először szólni sem tudott, csak az okmányt lobogtatta, aztán mint a megkönnyebbülés sóhaja szállt el ajkáról a szó:

- Ártatlan! Ártatlan!

XIX. A TIJOCAI BŰNTÉNY

A gyászos menet megtorpant. A tömeg egy emberként visszhangozta és ismételte a bíró kiáltását:

- Ártatlan! Ártatlan! Ártatlan!

Aztán elcsöndesedtek. Senki egy szót sem akart elveszíteni abból, ami ezután fog elhangzani.

Jarriquez bíró egy kőpadra ült, Minha, Benito, Manoel és Fragoso körbefogták. Joam Dacosta pedig Yaquitát magához ölelve várakozott, miközben a bíró a kulcsszám segítségével betűről betűre megfejtette az okmány utolsó bekezdését, s ahogy a szavak kibontakoztak előtte, fönnhangon olvasta az írást.

A mélységes csöndben a következőket hallotta a megrendült tömeg:

Az ezernyolczszázhuszonhat január huszonkettedikén történt gyémántrablás s a kísérő katonák meggyilkolása büntettének valódi elkövetője tehát nem Joam Dacosta, kit igazságtalanul halálra ítélték emiatt, hanem én, a gyémántkerület nyomorult tisztviselője, igen, én voltam az, ki saját kezemmel s nevem aláírásával erősítem ezt meg. Ortega.

Végeérhetetlen üdvívalgás reszkettette meg a levegőt.

Mert elképzelhető-e döntőbb bizonyíték, mint ennek az utolsó bekezdésnek a tartalma, mely az okmány összefoglalása volt, mely tökéletesen tisztázta az iquitosi gazdát, s egy iszonyatos bírói tévedés áldozatát mentette meg a bitófától.

Igen! Joam Dacosta ártatlanságához most már kétség sem férhet. A tijocai merénylet szerzője önként ismerte be bűnösségét, s az okmányban leírta azt is, hogy a rémtett milyen körülmények között követték el. Igen, Jarriquez bíró a kulcsszám segítségével kibetűzte a titkosírással írt egész okmányt, melyben csupán néhány hosszú magánhangzó volt röviddel jelölve és a „nyolcz” szó régiesen írva.

A következők derültek ki:

Ez a nyomorult Ortega Joam Dacostával együtt hivatalnokoskodott a gyémántvidék kormányzóságának az irodájában. Őt jelölték ki, hogy a katonákkal együtt Rio de Janeiróba kísérje a szállítmányt. Nem rettent vissza a szörnyű gondolattól, hogy rablógyilkosság árán gazdagodjék meg, elárulta a csempészeknek, hogy mikor, mely napon indul a szállítmány Tijocából.

A gonosztevők Villa Rica határában várták, s ott támadták meg a szállítmány kíséretét, ő pedig azt színlelte, hogy a katonákkal együtt harcol a támadók ellen, majd a halottak közé vetette magát, a cinkosai onnan vitték el magukkal, úgyhogy a mészárlást túlélő egyetlen katona jóhiszeműen állította azt, hogy a többi áldozattal együtt Ortega is odaveszett.

A rablott kincs azonban nem hozott rá áldást: éppen a cinkosai fosztották ki, azok, akik annak idején társai voltak a tijocai rémtett elkövetésében.

Ortega nincstelenül maradt, s minthogy Tijocába nem térhetett vissza, Brazília északi tartományai, a Felső-Amazonas vidékei felé menekült, s ott beállt erdei kapitánynak. Valamiből élnie kellett. Ortega hát belépett e tiszteleltre méltónak alig mondható csapatba. Ott senki sem kérdezte tőle, hogy kicsoda-micsoda, honnan jött. Ortegából tehát embervadász lett. Hosszú éveken át üzte ezt a gyalázatos mesterséget.

Közben a csapathoz került Torres is, akinek ugyancsak nem volt más választása, mert egyszerűen nem volt miből megélnie. Torres és Ortega között szoros barátság fejlődött ki. Aztán, mint ahogy Torres elmondotta, Ortegát gyötörni kezdte a lelkipurdalás. Önmagától iszonyodva gondolt a bűntényre. Tudta, hogy tettéért mást ítélték halálra. Tudta azt is, hogy ez a más Joam Dacosta, s bár értesült arról, hogy megszökött a kivégzés elől, sejtette, hogy az élete örökös rettegés, bujkálás a törvény keze elől.

A véletlen ugyanis úgy intézte, hogy egy alkalommal, mikor Ortega csapatával a perui határon túl járt, Iquitos környékére is elkerült, s ott Joam Garralban ráismert Joam Dacostára.

Ekkor határozta el, hogy amennyire lehetséges, jóváteszi az igazságtalanságot, mely miatta érte hajdani hivataltársát. Megírta az okmányt, melyben pontról pontra elmondta, hogyan történt a tijocai merénylet, de vallomását titkosírással írta, azzal a szándékkal, hogy a kulcsszámmal együtt juttatja el az iquitosi gazdához.

Ám közbelépett a halál, s nem hagyott neki időt a jóvátételre. Súlyosan megsebesült egy összecsapásban a Madeira környéki négekkel, s Ortega érezte, hogy halála közeledik. Azt hitte, a titkot, mely olyan nyomasztóan nehezedett egész életére, nyugodtan rábízhatja a barátjára. Átadta hát Torresnak a saját kezűleg írt okmányt, megeskette, hogy eljuttatja Iquitosba, Joam Dacostához, s végül utolsó leheletével együtt szállt el ajkáról az a kulcsszám is - az 533 614 -, mely nélkül a titkosírással írt okmányt senki sem tudta elolvasni.

Tudjuk, hogy Ortega halála után a galád Torres miként élt vissza halott cimborája bizalmával, s hogyan próbálta meg gyalázatos zsarolásra fölhasználni az okmányt.

Torres azonban erőszakos halállal halt meg, mielőtt aljas tervét megvalósíthatta volna, és titkát magával vitte a hullámsírba. De Fragoso mégiscsak megismerte az Ortega nevet, közölte a bíróval, és Jarriquez bíró éles esze a név segítségével, amely az okmány aláírása volt, derítette ki a titkosírás kulcsszámát.

Igen! Végre megvolt az annyira keresett tárgyi bizonyíték, mely kétségbevonhatatlanul tanúsította Joam Dacosta ártatlanságát, s megmentette az életét és becsületét.

A tömeg viharosan éljenzett, mikor a derék bíró mindnyájuk okulására fölolvasta a szörnyű történetet.

Jarriquez bíró a rendőrfőnökkel egyetértésben úgy határozott, hogy Joam Dacosta nem a börtönben, hanem az ő hajlékában várja be az új utasításokat Rio de Janeiróból.

Manaus lakói valóságos diadalmenetben kísérték Joam Dacostát és szeretteit a bíró házához.

Az iquitosi becsületes gazdálkodót e percek kárpótolhatták a hosszú évek bujdosásáért, örült is ennek, de nem annyira önmagáért, inkább a családjáért örült, s mint hazafi, büszke volt az elégtételre, büszke volt arra, hogy hazájában nem mehetett végbe egy gyalázatos igazságtalanság.

És Fragoso?

Benito, Manoel és Minha ölelte, csókolta a derék fiút, Lina meg különösen kimutatta mérhetetlen háláját. Fragoso már azt se tudta, kire figyeljen, kinek válaszoljon, hogyan hárítsa el a sok hálálkodást. Hiszen nem szolgált ő rá! Mindez a véletlen műve volt! Csak nem azt akarják megköszönni, hogy Torresban ráismert a hajdani erdei kapitányra? Nem, szó sincs róla! És mit segített ő azzal, hogy elment megkeresni a csapatot, melyhez annak idején Torres is tartozott? Hiszen még csak fogalma sem volt arról, hogy az Ortega névnek valami jelentősége, értéke lehet!

Derék Fragoso! Tudva, nem tudva, mégiscsak ő mentette meg Joam Dacosta életét.

De a meglepő események micsoda láncolata kellett ahhoz, hogy megvalósuljon ez az egyetlen cél! Fragoso megmentése az iquitosi erdőben, emberséges fogadtatása a fazendán, a találkozás Torresszal a brazil határon, utazása a jangadán, s végül, hogy Fragosónak állandóan az eszében motoszkált: „Ezt az embert én már láttam valahol!”

- Az ám! - kiáltott végül Fragoso. - Ez a szerencsés megoldás azonban mégse nekem, hanem Linának köszönhető.

- Nekem? - csodálkozott Lina.

- Természetesen! Ha nem támad az az ötlete, hogy kövessék a lán útját, hogyan is segíthettem volna elő mindnyájunk boldogságát?

Fragosót és Linát ünnepelte, kényeztette a boldog család meg új barátait, akiket a megpróbáltatás napjaiban szereztek.

Az ártatlanul elítélt Joam Dacosta rehabilitációjában, tudjuk, nagy része volt Jarriquez bírónak is, hiszen ő jött rá, hogy a titkosírás kulcsa csak egy szám lehet. Ő volt az, aki az Ortega névből kiindulva rájött, hogy mi az a kulcsszám, melyet a két halotton - az okmány szerzőjén és Torreson - kívül senki más nem ismert.

Jarriquez bírónak is kijutott a hálálkodásból, ezt mondanunk sem kell.

Rio de Janeiróba pedig nyomban elindult a részletes jelentés az ügyről, Jarriquez bíró az eredeti okmányt is csatolta a jelentéshez, s közölte a titkosírás kulcsszámát. Most már csak az igazságügy-minisztérium új utasítására vártak, ami nyilván elrendeli Joam Dacosta azonnali szabadon bocsátását.

Így hát még néhány napot Manausban kell tölteniük, majd a félelmektől, szorongástól mind-örökre megszabadult család búcsút mondhat a házigazdának, ismét a jangadára szállhat, mely folytathatja útját le, egészen Belémig, ahol az eredeti terv szerint megtartják a kettős esküvőt: Minha és Manoel, Lina és Fragoso esküvőjét.

Négy nap múlva, szeptember 4-én megérkezett a felmentő végzés. Az okmányt hitelesnek ismerték el a Rio de Janeiró-i igazságügyi szervek. Az írás valóban Ortega, a gyémántvidék hajdani hivatalnokának írása volt, az első betűtől az utolsóig ő írta azt a vallomást, melyben a legaprólékosabb részletességgel mondta el, hogyan, milyen körülmények között követte el cinkostársaival az iszonyatos rémtettet.

A Villa Rica-i elítélt ártatlansága végre a hatóságok előtt is nyilvánvalóvá lett. Joam Dacosta rehabilitációja jogerőre emelkedett.

Szeptember 4-én Jarriquez bíró a családdal együtt vacsorázott a jangadán, és mikor besötétedett, s távozni készült, valamennyien melegen kezét szorítottak vele. Megható volt a búcsúzkodás, kölcsönös ígéretek hangzottak el: visszafelé vezető útjukban a család meglátogatja a bírót Manausban, majd később Jarriquez látogat el hozzájuk az iquitosi fazendára.

Másnap reggel, szeptember 5-én napkeltekor a kormányos jelt adott az indulásra. Joam Dacosta, Yaquita, a lányuk és a két fiuk, valamennyien a fedélzeten álltak. A jangada elindult, a folyam sodra lefelé ringatta, s a parton összeverődött tömeg lelkes éljenzését még akkor is hallották, mikor a hatalmas tutaj már eltűnt a Rio Negro torkolatánál.

XX. AZ ALSÓ-AMAZONAS

Mit beszéljünk el a nagy folyamon tett út e második szakaszáról? Gondtalan, boldog napok sora virradt az egész családra. Joam Dacosta élete valóban megújódott, s ennek az új életnek az öröme sugározta be hozzátartozóinak az életét is.

A jangada most gyorsabban siklott a dagály miatt még mindig magas vízállású folyamon. Bal felől maga mögött hagyta a Don José de Maturi nevű falucskát, jobb felől meg a Madeira torkolatát; a hullámain ringatózó kopasz vagy zöldellő fatörzsek valóságos hajórajáról nevezték el így a nagy folyót, mely a kiszaggatott fákat Bolívia közepéből sodorja az Amazonasig. A jangada ezután átsiklott a Caniny-szigetecsoport apró szigetei között, melyek mint megannyi kis pálmaház, zöldellnek a vízen, majd a Serpa település előtt, melynek lakói hol a jobb, hol a bal parton telepedtek meg, míg végül a bal part mellett döntöttek, és a település kis házainak küszöbe előtt most a part sárgás homokja húzódik végtelen szőnyegként.

Aztán hamarosan eltűnt előlük a bal parti Silves falu, majd Villa Bella, mely a guarana kereskedelem egyik fontos piaca a tartományban, azután Faro faluja és a Nhamunda torkolata, mely arról nevezetes, hogy Orellana szerint 1539-ben itt támadták meg őt azok a harcias amazonok, akikről azóta se hallott senki semmit - viszont megszületett az a legenda, melynek asszonyhőseiről a nagy folyamot elnevezték.

Itt végződik a hatalmas kiterjedésű Rio Negro tartomány, s itt kezdődik a parái közigazgatási terület, s szeptember 22-én a csodaszép völgyben elbűvölten gyönyörködő utasok a brazil felségterület e részére értek, melyet kelet felől már az Atlanti-óceán határol.

- Milyen gyönyörű táj! - mondogatta Minha.

- És milyen sokáig tart ez az út! - sóhajtott föl Manoel.

- Milyen gyönyörű! - lelkesedett Lina.

- És mikor érkezünk már meg? - türelmetlenkedett Fragoso.

Most aztán tegyen valaki igazságot az ennyire eltérő felfogások, nézetek között! No de az idő mégiscsak vígan telt, s Benito, aki nem volt sem türelmes, sem türelmetlen, lassan ismét visszanyerte hajdani jókedvét.

Kicsit később a jangada Obidostól Monte Alegréig sötétzöld, végeérhetetlen kakaóültetvények között siklott, a kakaócserejék sötétzöld sűrűjéből vidám színfoltként váltak ki az ültetvények munkásainak sárga szalmával vagy piros tetőcseréppel fedett házikói.

Szemük elé tárult a Trombetas folyó torkolata, sötét vizének színén az obidosi szép házak tükröződtek, házak és nem kunyhók, mert a Belémtől mindössze száznyolcvan mérföldre épült Obidos már valóságos város, széles utcákkal, nagy kakaóraktárakkal.

Ezután a délnyugat felől ömlő, zöldesszürke vizű Tapajós torkolatát hagyták maguk mögött, majd a gazdag Santarém városát, melynek nem kevesebb mint ötezer, javarészt indián lakója van, s melynek városszéli házai a fehér parti homokon épültek.

Mióta elindult Manausból, a jangada egyszer sem kötött ki, a folyam vize errefelé mindenütt szabadon hajózható volt, és a hatalmas tutaj éjjel-nappal úszott lefelé, a nagyszerű kormányos éberén őrködött a biztonsága felett. Nem álltak meg sem azért, hogy az utasok kiránduljanak valahova, sem azért, hogy útjuk kereskedelmi vonatkozásaival foglalkozzanak. Így gyorsan közeledtek céljuk felé.

A bal parton fekvő Alenquertől kezdve egészen más táj tárult az utasok szeme elé. A látóhatárt most nem az erdők sűrűje zárta le, hanem a lágy lejtésű dombok, melyek mögött távoli égbolton rajzolódtak ki a nagy hegyek elmosódó körvonalú ormai.

Sem Yaquita, sem a lánya, sem Lina, sem az öreg Cybele nem látott még ehhez hasonlóan szépet.

Manoel viszont hazai tájakra érkezett. Régtől ismerte azt a kettős hegyláncot is, melynek ölelésében lassanként összeszűkül a nagy folyam völgye.

- Az ott jobbra a Serra Paruacarta, mely félkört ír le déli irányban - magyarázta. - Amott balra a Serra Curuva, melynek utolsó nyúlványait is hamarosan magunk mögött hagyjuk.

- Szóval már nem vagyunk messze? - kérdezte Fragoso.

- Közeledünk! - biztatta Manoel.

A kérdést és feleletet olyan sokatmondó arcjáték kísérte, hogy a két vőlegénynek több szóra nem is volt szüksége.

Obidostól kezdve a mocsarasodás már érezte hatását, és a jangada kissé lassabban siklott előre, de azért csak túljutott Monte Alegre, majd Prainha városán, majd a Xingu torkolatán, melynek vidékét azok a yuruma indiánok járják, akiknek fő foglalatosságuk az, hogy ellenségeik fejét kipreparálják a természetrajzi múzeumok számára.

Itt már fenségesen széles mederben hömpölyög az Amazonas, az utas szinte érzi, hogy a folyamok e királynője hamarosan valóságos tengerre szélesül. Nyolc-tíz lábnyi magas fű hullámszik a parti nádasok erdeje előtt. Hamarosan maguk mögött hagyták Pôrto de Mós, Boa Vista és Gurupá lanyhuló forgalmú városát.

Az Amazonas itt két ágra szakad, de mindegyik ág az Atlanti-óceán felé hömpölyög: az egyik északkeletnek, a másik keletnek tart, s a két ágra szakadt folyam a nagy Marajó szigetet öleli körül. Száznolcvan mérföldnyi területével valóságos tartomány ez a sziget, melyet mocsarak és folyók szabdalnak keresztül, s melynek keleti része csupa legelő, nyugati része pedig csupa erdő - állattenyésztés céljaira valóban kívánni sem lehet alkalmasabb helyet.

Marajó szigete mint természetes vízzáró kényszeríti az Amazonast arra, hogy két ágra szakadjon, mielőtt vizei a tengerbe zúdulnának. Ha a jangada a felső ágon hajózott volna tovább, úgy, miután túljut a Caviana- és Mexiana-szigeten, mintegy ötvenmérföldnyi széles torkolat vizére kerül, ám az utasok a saját bőrükön tapasztalhatták volna, hogy mi is az a *pororoca*, az az iszonyatos dagály, mely a holdtöltét megelőző három napon át nem hat óra, hanem két perc alatt duzzasztja meg a folyam vizét úgy, hogy tizenkét-tizenöt lábnyival lesz magasabb az átlagvízállásnál.

Valóságos szökőár ez, a legszörnyesebb valamennyi között. A folyam alsó ága, a Breves-csatorna néven ismert folyamág, szerencsére nem szenved ettől a félelmetes természeti jelenségtől, ennek vízszintjén csak a természetes árapály változtat. Araujo kormányos mindezzel tisztában volt, azért a Breves-csatorna vizére vezette a jangadát, ahol a pompás parti fák árnyékában, az óriási muratipálmákkal borított szigetekeskék között hajóztak, s az idő olyan szép volt, hogy még a Breves-csatorna fölött meglehetősen gyakori viharoktól sem kellett tartaniuk.

Néhány nappal később a jangada elhaladt Breves falu előtt, melynek területe az év több hónapján át van víz alatt, 1845 óta mégis jelentős várossá fejlődött, azóta több mint száz ház épült. Az Alsó-Amazonas környéki *tapuya* indiánok mindjobban elkeverednek a fehérekkel, úgyhogy hamarosan hírmondó sem marad belőlük.

A jangada továbbhajózott lefelé. Ezen a szakaszon állandóan beleütközött, még jó, hogy fön­n nem akadt a mangrovefák gyökereiben, melyek hatalmas rák ollóiként nyúlnak a víz fölé. Mikor a jangada útját nagyon zavarták az óriási gyökerek, a hosszú csáklyák a haloványzöld lombú, sima törzseken kerestek támasztékot, hogy a jangadát ismét a víz sodrába nyomják.

Később elhaladtak a Tocantins torkolata előtt, mely a Goyás tartomány különböző folyóinak vizét gyűjti össze, és ömleszti széles torkolaton át az Amazonasba; ezután a Mojú torkolata következett, majd Santa Ana városa.

A két part vidéke, mint valami furfangos gépezet által egyfolytában pergetett, fenségesen szép látkép, vonult el a szemük előtt.

A jangada már nem magányosan siklott az Alsó-Amazonas hullámain: mint egy hatalmas hadihajó kíséretét alkotó hajóraj, úszott körülötte a rengeteg uba, egaritea, vigilanda, különböző formájú pirog és különböző nagyságú kereskedelmi hajó.

A bal parton végre feltűnt Santa Maria de Belém do Pará, a város, mint ahogy az idevalósiak nevezik, már láthatták az emeletes fehér házak sorát, a pálmák alatt megbúvó kolostorok falát, a katedrális és a Nostra Senhora Merced tornyait, a parton ringatódzó két- és háromár­bocos hajók egész hadát, mely az óvilággal folytatott kereskedelmet szolgálja.

A jangada utasainak szíve erősebben dobogott. Közel vannak már az út céljához, melyről egy ideig azt hitték, hogy elérhetetlen marad számukra. Mikor Joam Dacosta letartóztatása miatt Manausban rekedtek, vagyis éppen a feleúton kellett megállniuk, vajon remélhették-e, hogy valaha is megláthatják Pará tartomány fővárosát!

Október 15-én - vagyis négy és fél hónappal azután, hogy elindultak Iquitosból - a folyam egyik éles kanyarulata után maguk előtt látták Belém városát.

A jangada érkezésének híre már napokkal előbb elterjedt. Az egész város ismerte Joam Dacosta történetét, s ő, milyen szívesen, milyen szeretettel várták ezt a becsületes embert és szeretteit!

Száz meg száz csónak sietett a jangada elé, melyet hamarosan seregestül leptek el mindazok, akik üdvözölni akarták a hosszú bujdosás után hazatérő honfitársaikat. A kíváncsiak ezrei - igaz, inkább talán jó barátok ezrei - tolongtak az úszó város fedélzetén, még mielőtt az kikötött volna. No de a jangada elég nagy, elég erős építmény volt ahhoz, hogy a hátán hordozhassa akár valamennyiüket!

A jangada mellé álló első pirog utasai között volt Valdezné asszony is. Manoel édesanyja végre szívére ölelhet­te fia választottját. A derék hölgy nem mehetett ugyan el Iquitosba, de az Amazonas hullámai elhozták hozzá a fazenda egy jókora darabját és az egész családot, mely ezentúl az ő családja is.

Araujo kormányos még a sötétség beállta előtt lehorgonyozta a jangadát az egyik öböl mélyén, a hajóépítő telep végében. Miután nyolcszáz mérföldet úszott Brazília hatalmas vízi útján, ez lett a jangada utolsó horgonyzóhelye, utolsó állomása. Itt majd apránként lebontják az indiánok és a négerek kunyhóit, az értékes áruk raktárait, majd a lombokból és virágokból szőtt kárpittal takart lakóház is eltűnik; s végül a kis kápolna is, melynek harangja egyelőre lágyan felegetett a belémi templomok harangjainak zúgására.

De előbb még egy szép ünnepség színhelye lesz a jangada: itt ünneplik meg Manoel és Minha meg Frago­so és Lina házasságát. Passanha atya fogja megáldani a két, nagyon boldognak ígérkező házasságot, melyet a jangada kis kápolnájában kötnek meg.

A csöppnyi kápolnában csak a család számára lesz hely, de a hatalmas jangadán majd elférnek azok, akik részt akarnak venni a szertartáson, azok meg, akik a jangadáról is kiszorulnak, majd a hatalmas folyamparton gyülekeznek össze, s ha a szertartást onnan nem is láthatják, a többiekhez hasonlóan ők is szívből ünnepelhetik azt, akiből a nap hőse lett, miután megkapta a neki kijáró elégtételt.

Másnap, október 16-án nagy pompával ünnepelték meg a két esküvőt.

Már reggel tíz órakor gyülekezett a tömeg a jangadán, s a ragyogó napfényben fürdő partokon ünneplő ruhában várakozott Belém apraja-nagyja. A jangada körül csónak csónak mellett állt, egészen a bal partig.

A kis kápolna harangjának első csendülése mintha csak jeladás lett volna arra, hogy kezdődik az örömnép. Belém templomainak harangjai válaszoltak a jangada kápolnájának harangszavára. A kikötőben a hajók felvonták zászlóikat, s a brazil színeket sietve köszöntötték a más nemzetekhez tartozó hajók zászlai. Aztán üdvölvések dörrentek, de a vidám tömeg éljenzése talán még a mozsárágyúk dörgését is túlharsogta.

A Dacosta család a jangada fedélzetét ellepő tömegen át a kápolnához indult.

Joam Dacostát viharos taps és éljenzés köszöntötte. Valdezné asszonnyal ment karöltve, Yaquitát pedig Belém kormányzója kísérte, aki az ifjú katonaorvos bajtársaival együtt részt akart venni az ünnepségen, hogy az még fényesebb, még nagyszerűbb legyen. Manoel Minha mellett haladt, aki nagyon szép volt menyasszonyi ruhájában; Fragoso a boldogságtól ragyogó Linát vezette kézen fogva, mögöttük Benito és az öreg Cybele, majd a család többi szolgálja haladt a jangada legénységének kettős sorfala között.

Passanha atya a kápolna küszöbén várta a jegyespárokat. A szertartás nagyon egyszerű volt, s ugyanaz a kéz, mely hajdan megáldotta Joam és Yaquita frigyét, most áldóan emelkedett a gyermekeik feje fölé.

Ezt a nagy boldogságot igazán kár volna megzavarni a hosszú időre szóló válás gondolatával.

Ezért Manoel Valdez úgy határozott, hamarosan beadja lemondását katonai rangjáról, ő is Iquitosban telepszik meg, ott ugyanis nagy szükség van orvosra.

A másik ifjú pár, Fragoso és Lina természetesen velük tart, hiszen nem is annyira uraik, inkább barátaik voltak Valdezék.

Valdezné asszony nem akarta szétválasztani a boldog családot, csak egy feltételt szabott, hogy gyakran látogassák meg Belémbe.

Ennél mi sem könnyebb! Iquitos és Belém között kitűnő út a nagy folyam, s ráadásul néhány nap múlva megindul az első rendszeres és gyors gőzhajójárat, s mindössze egy hét kell ahhoz, hogy az utas Iquitosból Belémbe jusson, vagyis megtegye azt az utat, amelyhez hónapok kellettek a jangadának.

Benito szerencsésen lebonyolította a nagy kereskedelmi ügyletet, és a hatalmas tutajból - ami valaha az ő kedves jangadájuk volt - hamarosan semmi sem maradt.

Egy hónappal később Joam Dacosta, a felesége, a fia, Manoel és Minha, Lina és Fragoso az egyik amazonasi gőzhajón elindultak az iquitosi szép birtok felé, melynek vezetéséről ezután Benito fog gondoskodni.

Joam Dacosta boldog családja élén emelt fővel tért vissza Brazíliából az iquitosi fazendára.

Fragoso meg naponta hússzor is elmondta:

- No de mi lett volna, ha nincs az a lián?!

Végül Liánnak nevezte el a feleségét is, aki mindvégig hűségesen szerette a derék Fragosót a szavajárásával együtt:

Elvégre Lina vagy Lián, mindössze egy betű a különbség!

.oOo.